

BIBLIOTEKI PEDAGOGICZNE LOKALNIE – MAŁE OJCZYZNY, DUŻE PERSPEKTYWY

pod redakcją naukową
Marty Ślusarek,
Beaty Janik
i **Wandy Bukowczan**

Biblioteki pedagogiczne lokalnie –
małe ojczyzny, duże perspektywy

NOWE OGÓLNOPOLSKIE FORUM BIBLIOTEK PEDAGOGICZNYCH

Biblioteki pedagogiczne lokalnie – małe ojczyzny, duże perspektywy

POD REDAKCJĄ NAUKOWĄ
MARTY ŚLUSAREK,
BEATY JANIK
I WANDY BUKOWCZAN

Kraków 2022

© Copyright by Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Hugona Kołłątaja w Krakowie
and individual authors, 2022

Recenzenci:

prof. dr hab. Małgorzata Kisilowska-Szurmińska
prof. nadzw. dr hab. Krzysztof Walczak

Opracowanie redakcyjne:

Dorota Ilnicka

Projekt okładki i logo:

Adrian Idzik

Fotografia na okładce:

Małgorzata Stachurska

ISBN 978-83-8138-770-5 (druk)

ISBN 978-83-8138-771-2 (PDF)

<https://doi.org/10.12797/9788381387712>

Publikacja sfinansowana ze środków przeznaczonych na działalność statutową

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43

e-mail: publishing@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.com.pl>

Spis treści

Marta Ślusarek, Beata Janik, Wanda Bukowczan, Wstęp	7
Dagmara Kawoń-Noga , Regionalizm jako nieredukowalny aspekt działalności bibliotecznej – na przykładzie poczynań Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Opolu	13
Artur Czesak, Donata Ochmann , Małe ojczyzny a lokalne dziedzictwo językowe	27
Magdalena Wójcik , Profile bibliotek publicznych w serwisie Facebook jako źródło informacji o wydarzeniach lokalnych – komunikat z badań pilotażowych	39
Iwona Kowalska, Anna Zaćlona , Zagadnienia regionalizmu w działalności bibliograficznej Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Opolu	47
Bogumiła Celer , Idea regionalnych izb pamięci w bibliotekach polskich na przykładzie Pracowni Artystycznej Władysława Kościelniaka w Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu	57
Jadwiga Picha, Halina Szpak , Biblioteka pedagogiczna jako instytucja kulturotwórcza w regionie na przykładzie Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Bielsku-Białej i Filii w Cieszynie	67
Marta Król , Lasowiackie serce Biblioteki Pedagogicznej w Tarnobrzegu. Działalność na rzecz edukacji regionalno-historycznej	81
Ewa Pronobis-Sosnowska , Projekt edukacyjny i wystawa <i>Marian Rejewski – bydgoszczanin, matematyk, kryptolog</i> , czyli jak promować bibliotekę, wykorzystując wizerunek patrona placówki	89
Magdalena Kozak , Świat jako ziemia obiecana. Lokalne wspólnoty jako miejsca wzajemnego gospodarowania ziemią w ujęciu Józefa Tischnera	101
Anna Marcol , Konferencje z cyklu <i>Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł</i> jako forma popularyzacji wiedzy o regionie	115
Lilla Kołodziejczyk , Działania, współpraca, integracja – edukacja varsavianistyczna w Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej im. KEN w Warszawie	131
Anna Popławska , Mała ojczyzna – budowanie i rozwijanie wspólnoty na przykładzie działań Biblioteki Pedagogicznej im. H. Radlińskiej w Siedlcach Filii w Mińsku Mazowieckim	139

Róża Pomiecińska, Aldona Zimna , Działania Publicznej Biblioteki Pedagogicznej Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu na rzecz promowania kultury regionalnej	149
Maja Wilczewska , Kolorowy świat według Fridy Kahlo. Projekt regrantowy Bardzo Młoda Kultura. Przykład dobrej praktyki budowania wspólnoty lokalnej	163
Elżbieta Żłobińska , W bibliotece wciąż się dzieje... Współpraca instytucji oświatowych i kulturalnych w regionie na przykładzie Biblioteki Pedagogicznej w Sieradzu Filii w Wieruszowie	173
Halina Świtlicka , Biblioteka pedagogiczna ambasadorem lokalnej twórczości	185
Indeks osobowy	191

Wstęp

Głównym zadaniem bibliotek jest dbałość o dziedzictwo kulturowe, o przechowywanie i upowszechnianie myśli ludzkiej. Bibliotekarze są ambasadorami kultury i historii w regionie – w szczególny sposób powinni dbać o promocję małej ojczyzny, na terenie której działają. Mała ojczyzna poprzez swoją wartość i unikatowy charakter ma ogromny wpływ na poczucie tożsamości i świadomości społeczeństwa lokalnego, wzmacnia potencjał więzi rodzinnych i sąsiedzkich, kształtuje społeczną odpowiedzialność, zrozumienie i wzajemny szacunek. Małe ojczyzny uczą, jak żyć w wielkiej ojczyźnie, krzewią idee współpracy i współdziałania, budują poczucie wspólnoty.

Podczas otwarcia V Nowego Ogólnopolskiego Forum Bibliotek Pedagogicznych Anna Piotrowska, dyrektor Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Krakowie, zauważyła, że spotkanie ma charakter symboliczny i zostało w pewnym sensie „wyreżerowane” przez los, który sprawił, że zarówno prelegenci, jak i uczestnicy pozostali w swoich małych ojczyznach. Pandemia COVID-19 spowodowała, że nie można było spotkać się jak co roku w Krakowie, a konferencja zorganizowana została w formie zdalnej na platformie Cisco Webex Meetings.

Mimo zmiany formuły wydarzenia, Forum pokazało, że biblioteki pedagogiczne pełnią znaczącą rolę w propagowaniu kultury i historii swojego regionu, w budowaniu lokalnych więzi i kształtowaniu wśród mieszkańców poczucia własnej wartości, w ukazywaniu walorów i perspektyw rozwoju swoich małych ojczyzn. Konferencja była okazją do podzielenia się pomysłami i doświadczeniami w zakresie edukacji regionalnej, prowadzonej w różnorodny i twórczy sposób przez biblioteki w całej Polsce.

Niniejszy tom, wydany w serii *Nowe Ogólnopolskie Forum Bibliotek Pedagogicznych*, jest pokłosiem wydarzenia, które odbyło się w dniach 7-8 czerwca 2021 roku. Otwiera go referat Dagmary Kawoń-Nogi *Regionalizm jako nieredukowalny aspekt działalności bibliotecznej – na przykładzie poczynań Pedagogicznej Biblioteki Woje-*

wódzkiej w Opolu, który przynosi rozważania teoretyczne na temat regionalizmu, edukacji regionalnej i małej ojczyzny, ogólną typologię przedsięwzięć bibliotecznych mieszczących się w przedmiotowej tematyce, a następnie prezentuje wybrane działania o charakterze regionalnym Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Opolu. Autorka podkreśla, że chociaż biblioteki pedagogiczne – w odróżnieniu od bibliotek publicznych – nie są zobligowane przepisami prawa do szczególnych działań wokół zagadnień regionalizmu, to jednak większość placówek ogólnopolskiej sieci proponuje swoim czytelnikom ofertę wykorzystującą i promującą kulturę swojego regionu, widząc w niej potencjał, który może być interesujący dla lokalnej społeczności.

Kolejne opracowanie – Artura Czesaka i Donaty Ochmann *Małe ojczyzny a lokalne dziedzictwo językowe* – dotyczy niematerialnego dziedzictwa, jakim jest język oraz postrzegania regionalnych różnic językowych jako elementu tworzącego wspólnotę lokalną, a więc wyróżniającego i integrującego. Zaprezentowane zostały w nim przykłady działań wykorzystujących tę funkcję języka oraz rola bibliotek pedagogicznych w ich inspirowaniu i organizowaniu.

Artykuł opracowany przez Magdalenę Wójcik *Profile bibliotek publicznych w serwisie Facebook jako źródło informacji o wydarzeniach lokalnych – komunikat z badań pilotażowych* przedstawia biblioteki jako źródła informacji o wydarzeniach lokalnych. W tekście dokonano analizy profili wytypowanych gminnych bibliotek publicznych pod kątem ich użyteczności dotyczącej szerzenia informacji istotnych dla społeczności lokalnych. Wyniki przeprowadzonych badań pokazały, że biblioteki wykorzystują serwis Facebook do informowania o wydarzeniach lokalnych w stosunkowo małym wymiarze w porównaniu z innymi typami publikowanych wiadomości.

Iwona Kowalska i Anna Załona w wystąpieniu *Zagadnienia regionalizmu w działalności bibliograficznej Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Opolu* omówiły stan prac nad tworzoną od 2000 roku specjalistyczną bibliografią regionalną oświaty na Śląsku Opolskim oraz ukazały kierunki jej rozwoju. Bibliografia rejestruje piśmiennictwo dotyczące historii i organizacji szkolnictwa, polityki oświatowej, zawiera dokumenty związane z problematyką placówek oświatowo-wychowawczych oraz informacje na temat nauczycieli.

Tekst Bogumiły Celer *Idea regionalnych izb pamięci w bibliotekach polskich na przykładzie Pracowni Artystycznej Władysława Kościelniaka w Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu* przedstawia postać kronikarza Kalisza, jednego z najwybitniejszych kaliskich artystów plastyków oraz spuściznę po nim, która stanowi zasób Pracowni Artystycznej zlokalizowanej w Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu. Opisuje działania podejmowane przez Książnicę, które służą zachowaniu pamiątek i dokumentów oraz popularyzacji kolekcji. Podobnie jak inne oddziały muzealne istniejące w strukturach polskich bibliotek, kaliska Książnica proponuje szereg aktywności promujących wiedzę i pamięć o Władysławie Kościelniaku poprzez lekcje muzealne, wykłady otwarte, wystawy, publikacje w książkach i czasopiśmie, aktywność w przestrzeni wirtualnej.

Referat Jadwigi Pichy i Haliny Szpak *Biblioteka pedagogiczna jako instytucja kulturotwórcza w regionie na przykładzie Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Bielsku-Białej i Filii w Cieszynie* pokazuje, jakie mogą być źródła inspiracji służące organizowaniu edukacji regionalnej w różnorodnych formach. W przypadku biblioteki bielskiej jest to historia zabytkowej siedziby instytucji, która pozwala na organizację np. atrakcyjnych gier miejskich czy kursów e-learningowych. Filia w Cieszynie wykorzystuje swoje specyficzne położenie na styku kilku obszarów kulturowych i proponuje m.in. zajęcia edukacyjne dla nauczycieli, konferencje, warsztaty, konkursy, imprezy kulturalne. Zachowaniu i przekazywaniu wartości lokalnej kultury służą też omówione w referacie publikacje książkowe wydawane przez bibliotekę.

Podobny przykład wykorzystania lokalizacji placówki bibliotecznej i miejscowej kultury do działań na rzecz edukacji regionalnej omawia Marta Król w tekście *Lasowiackie serce Biblioteki Pedagogicznej w Tarnobrzegu. Działalność na rzecz edukacji regionalno-historycznej*. Wiedzę o kulturze i historii grupy etnograficznej Lasowiaków biblioteka rozpowszechnia, organizując konkursy, wystawy, przeglądy twórczości i seminaria. Podejmuje również nowatorskie działania, tworząc unikatowe gry planszowe oraz wydając książkę kucharską z przepisami lokalnej kuchni.

Inny pomysł na promowanie kultury regionu przedstawiła Ewa Pronobis-Sosnowska w wystąpieniu *Projekt edukacyjny i wystawa Marian Rejewski – bydgoszczanin, matematyk, kryptolog, czyli jak promować bibliotekę, wykorzystując wizerunek patrona placówki*. Autorka opisuje wystawy posterowe jako jedną z form promocji i popularyzacji patrona biblioteki w środowisku. Bydgoska biblioteka rozpoczęła działalność edukacyjną opartą na opracowaniu i prezentowaniu wystaw w 2012 roku w związku z nadaniem placówce imienia Mariana Rejewskiego. W artykule opisano kolejne ekspozycje, zajęcia edukacyjne w formie lekcji multimedialnych oraz działania służące upowszechnianiu informacji o patronie i bibliotece, prowadzone we współpracy z lokalnymi partnerami.

Ciekawe spojrzenie na temat regionalności/lokalności przedstawiła Magdalena Kozak w referacie *Świat jako ziemia obiecana. Lokalne wspólnoty jako miejsca wzajemnego gospodarowania ziemią w ujęciu Józefa Tischnera*. Artykuł przybliży koncepcję wspólnoty w ujęciu krakowskiego filozofa, ukazuje rodzaje i cechy wspólnot oraz zagrożenia, na jakie są narażone. Autorka wskazuje, że na pierwszym planie Tischnerowskich rozważań jest etyczne znaczenie wspólnoty i podkreśla, że każda wspólnota ma sens, jeśli powstaje dla kogoś, z myślą o kimś, a jej siłą może być tylko współdziałanie, współtworzenie, bycie razem, a nie obok siebie. To ujęcie może stanowić również myśl przewodnią dla wielu pragmatycznych działań bibliotecznych związanych z edukacją regionalną.

Tekst Anny Marcol *Konferencje z cyklu Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł jako forma popularyzacji wiedzy o regionie* pokazuje, jak ważne miejsce w działalności Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Józefa Lompy w Katowicach zajmuje popularyzacja tematyki regionalnej. Od 2011 roku biblioteka, wspólnie z Regional-

nym Ośrodkiem Metodyczno-Edukacyjnym „Metis” w Katowicach, organizuje konferencje adresowane do szerokiego grona nauczycieli, bibliotekarzy i regionalistów. W referacie przedstawiono zakres tematyczny kolejnych edycji konferencji, które koncentrowały się wokół ważnych wydarzeń historycznych oraz regionalnych rocznic i obchodów. Omówiono sposoby organizacji oraz zasady współpracy z lokalnymi instytucjami zaangażowanymi w organizację przedsięwzięć.

Lilla Kołodziejczyk w artykule *Działania, współpraca, integracja – edukacja warszawianistyczna w Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej im. KEN w Warszawie* ukazuje, jak działalność na rzecz edukacji regionalnej może przyczynić się do budowania lokalnej wspólnoty ludzi zaangażowanych w edukację i rozwój młodego pokolenia. Współpraca w miejsce rywalizacji, nawiązywanie bezpośrednich kontaktów, integrowanie rozproszonych dotychczas instytucji i osób zainteresowanych tematyką regionalną, budowanie więzi międzypokoleniowych – to tylko niektóre wymienione przez autorkę „wartości dodane”, będące efektem działalności na rzecz edukacji warszawianistycznej, adresowanej głównie do warszawskich nauczycieli.

Na podobne zjawisko wskazuje Anna Popławska w referacie *Mała ojczyzna – budowanie i rozwijanie wspólnoty na przykładzie działań Biblioteki Pedagogicznej im. H. Radlińskiej w Siedlcach Filii w Mińsku Mazowieckim*, pisząc, że biblioteka kładzie nacisk na budowanie wspólnoty połączonej bliskimi relacjami interpersonalnymi, zaangażowanej, otwartej na wymianę doświadczeń, ale też zakorzenionej w dziedzictwie kulturowym własnego regionu. Wymienia prowadzone od wielu lat różnorodne inicjatywy (zajęcia edukacyjne, konferencje, konkursy, spotkania z lokalnymi twórcami, wystawy, gry miejskie, publikacje regionalne, pikniki czytelnicze itp.), dzięki którym członkowie lokalnej społeczności integrują się i stają się coraz bardziej świadomi znaczenia małej ojczyzny.

Opracowanie Róży Pomiecińskiej i Aldony Zimnej *Działania Publicznej Biblioteki Pedagogicznej Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu na rzecz promowania kultury regionalnej* stanowi przegląd inicjatyw podejmowanych przez bibliotekę na rzecz zachowania tożsamości kulturowej. Autorki wymieniają m.in. współpracę ze środowiskiem lokalnym, np. Kaliskim Towarzystwem Przyjaciół Nauk oraz Uniwersytetem Trzeciego Wieku „Calisia”, wykłady z cyklu *Znani/nieznani Wielkopolanie*, lekcje biblioteczne, spotkania tematyczne, konkursy i wystawy. Omawiane przedsięwzięcia mają na celu wprowadzenie dzieci i młodzieży, a także wszystkich zainteresowanych, w świat tradycji subregionu kaliskiego, a realizowane są na podstawie bogatych zasobów biblioteki, w tym kolekcji calisianów.

Maja Wilczewska w artykule *Kolorowy świat według Fridy Kahlo. Projekt regrantingowy Bardzo Młoda Kultura. Przykład dobrej praktyki budowania wspólnoty lokalnej* opisuje zwycięski projekt nagrodzony grantem Narodowego Centrum Kultury, współtworzony przez Bibliotekę Pedagogiczną Wojewódzkiego Ośrodka Metodycznego w Gorzowie Wielkopolskim i Koło Gospodyń Wiejskich w Santocku. Postać i twórczość Fridy Kahlo stała się inspiracją do przygotowania i zrealizowania przed-

sięwzięcia służącego budowaniu wspólnoty i tożsamości lokalnej, a szczególnie zintegrowaniu miejscowych dzieci z dziećmi napływowymi z miasta.

Przykład pozytywnego oddziaływania biblioteki pedagogicznej na lokalne środowisko opisuje Elżbieta Żłobińska w tekście *W bibliotece wciąż się dzieje... Współpraca instytucji oświatowych i kulturalnych w regionie na przykładzie Biblioteki Pedagogicznej w Sieradzu Filii w Wieruszowie*. Autorka omawia działania biblioteki oparte na przykładach ogólnopolskich akcji bibliotecznych oraz kreatywne pomysły lokalnych bibliotekarek, rozróżnia zadania cykliczne i podejmowane spontanicznie – w reakcji na potrzeby lokalnego środowiska. Podkreśla znaczenie współpracy z miejscowymi instytucjami oświatowymi i kulturalnymi.

Tom zamyka referat Haliny Świtlickiej *Biblioteka pedagogiczna ambasadorem lokalnej twórczości*, który przedstawia olkuską filię Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Krakowie w kontekście działań promujących twórczość lokalnych artystów (poetów, malarzy) poprzez spotkania autorskie, wystawy oraz stronę internetową prowadzoną przez bibliotekę wspólnie z lokalnymi stowarzyszeniami kulturalnymi. Omówiono w nim także adresowany do uczniów Powiatowy Konkurs Fotograficzny *Moje miasto i mój region w obiektywie*. Podejmowanie różnorodnych działań kulturalnych powoduje, że biblioteka staje się miejscem, gdzie toczy się życie społeczne i kulturalne regionu.

Redaktorki

DAGMARA KAWOŃ-NOGA

Regionalny Zespół Placówek Wsparcia Edukacji
Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Opolu
Wyższa Szkoła Bankowa we Wrocławiu,
Wydział Ekonomiczny w Opolu

Regionalizm jako nieredukowalny aspekt działalności bibliotecznej –

na przykładzie poczynań Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Opolu

REGIONALIZM, EDUKACJA REGIONALNA I MAŁA OJCZYZNA

Regionalizm jest pojęciem wielowymiarowym, wprowadzonym do obiegu społecznego i nauki w XIX wieku we Francji¹. Pełnił istotną rolę w społecznych inicjatywach narodowościowych oraz w relacjach pomiędzy grupami etnicznymi. Można tu wymienić historie stosunków między Flamandami i Walonami, Macedończykami i Serbami czy Czechami i Słowakami – ujawniając świadectwa konfliktów o ziemię, przynależność polityczną i kulturową poszczególnych grup. Regionalizm rozumiany jest albo jako element języka, cecha wymowy, forma gramatyczna, wyraz lub konstrukcja składniowa właściwe mowie mieszkańców pewnego regionu, albo jako kultura charakterystyczna dla danego regionu². Jest też okreśłany jako „ruch społeczno-kulturalny dążący do zachowania swoistych cech kultury danego regionu, jej odnowy i propagowania”³. Regionalizm jest więc zbiorem typowych właściwości dla danego terenu i zorganizowanym działaniem na rzecz zwiększenia spójności wewnętrznej

¹ M. Grabowski, *Edukacja regionalna w kontekście teoretycznym*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce” 2010, nr 1-2, s. 5-13, [online:] <https://czasopisma.ignatianum.edu.pl/eetp/article/view/741/865> – 21 III 2022.

² *Inny słownik języka polskiego*, t. 2, red. M. Bańko, Warszawa 2000, s. 426.

³ *Ibidem*.

danej (lokalnej) zbiorowości. Stanowi dążenie do pogłębienia wiedzy o kulturze tego terenu i tej zbiorowości⁴.

W interpretacji Piotra Kowolika regionalizm to inaczej zbiór kierunków o zróżnicowanym programie literackim i ideowym, mającym na celu zwiążanie twórczości literackiej z osobowościami regionów, ich obyczajami, kulturą, językiem, przeciwstawnymi kulturze ogólnonarodowej⁵. Natomiast według Jerzego Nikitorowicza – zagadnienie to jest bezpośrednio powiążane z trendem społeczno-kulturalnym manifestującym konieczność utrzymania odrębnych cech kultury danego obszaru⁶. Regionalizm obejmuje odrębność, tradycję czy nawet „inność” (ale nie w znaczeniu pejoratywnym) poszczególnych regionów jakiegoś kraju. W Polsce odznaczają się wyjątkowa kultura, zwyczaje czy atmosfera np. Podhala, Kaszub, Wielkopolski lub Śląska⁷ i w końcu – bliskiego piszącej te słowa – Śląska Opolskiego⁸.

Województwo opolskie stanowi region różnorodny kulturowo. Od dekad zamieszkuje go wspólnie Polacy i Niemcy. Po konferencji w Poczdamie w 1945 roku obszar Śląska – w tym Śląska Opolskiego – znalazł się pod legislacją polską. Warto dodać, że mieszkają tu również kolejne pokolenia przesiedleńców ze wschodnich rubieży dawnej Rzeczypospolitej. Etniczna odmienność Opolszczyzny jest faktem. Zjawiskiem tym od lat interesują się środowiska polityczne, rządowe i samorządowe, a także akademickie, kulturalne, społeczne i ekonomiczne. W 2015 roku specyficzny klimat społeczno-kulturowy Śląska Opolskiego stał się tematem debaty podjętej podczas konferencji popularnonaukowej *Poszanowanie praw mniejszości jako fundament wykorzystania przez region różnorodności etnicznej*, zorganizowanej w Urzędzie Wojewódzkim w Opolu. Konferencja stanowiła element ogólnopolskiej kampanii promującej używanie języków mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego pt. *Języki mniejszościowe oraz język regionalny naszym wspólnym bogactwem*, realizowanej przez Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji⁹.

Wspólny mianownik w różnych definicjach regionalizmu stanowi „kultura regionu”, upowszechniana w tzw. edukacji regionalnej, której szczególny rozkwit obserwujemy od lat 90. ubiegłego wieku – mając w pamięci, że lata 1990-2000 zostały uznane przez UNESCO za Dekadę Edukacji Środowiskowej. Było to przyczynkiem do im-

⁴ Słownik współczesnego języka polskiego, red. B. Dunaj, Warszawa 1996, s. 937.

⁵ P. Kowolik, *Edukacja regionalna w przedszkolu*, [w:] *Edukacja regionalna. Z historii, teorii i praktyki*, red. M. T. Michalewska, Kraków 1999, s. 120.

⁶ J. Nikitorowicz, *Edukacja regionalna na pograniczach*, [w:] *Edukacja regionalna*, red. A.W. Brzezińska, A. Hulewska, J. Słomska, Warszawa 2006, s. 104, *Krótkie Wykłady z Pedagogiki*.

⁷ *Nowa encyklopedia powszechna PWN*, t. 6, red. D. Kalisiewicz, Warszawa 1996, s. 239.

⁸ *Wielka encyklopedia Polski*, t. 2, red. M. Karolczuk-Kędzierska [et al.], Kraków 2004, s. 1254-1255.

⁹ *W woj. opolskim nie mieszkają Ślązacy? Konferencja Urzędu Wojewódzkiego*, Stowarzyszenie Osób Narodowości Śląskiej, [online:] <https://slonzoki.org/2015/03/w-woj-opolskim-nie-miesz-kaja-slawacy-konferencja-urzedu-wojewodzkiego/> – 21 III 2022.

plementowania do systemów oświatowych inicjatyw polegających na pielęgowaniu, popularyzowaniu i rozwijaniu dziedzictwa kulturowego poszczególnych regionów. Chodziło o zaakcentowanie w procesie szkolnym etycznego stosunku do małej ojczyzny, a także jej walorów przyrodniczych, kulturowych i społecznych¹⁰. W siatce znaczeniowej pojęcia małej ojczyzny najistotniejsze są stany emocjonalne i więzi społeczne. Określa się ją jako „miejsce, z którym ktoś jest związany emocjonalnie, bo się w nim urodził, wychował lub mieszka”¹¹.

Nurt edukacji regionalnej na gruncie polskim badają i opisują m.in.: Zofia Piwońska, Stefan Bednarek, Kazimierz Kossak-Główczewski i Dariusz Wieczorek¹². Edukacja regionalna oznacza koncepcję pedagogiczną z zakresu antropologii kulturowej, teorii wychowania i pedagogiki społecznej, realizowaną w szkolnych programach nauczania¹³. Najczęściej ujmowana jest jako wiedza o regionie, wiedza o małych ojczyznach, wychowanie o regionie, a także edukacja kulturowa, edukacja przyrodnicza, edukacja obywatelska, edukacja ekologiczna i edukacja europejska¹⁴. W dorozumieniu jest to idea podkreślająca „dydaktyczne znaczenie lokalnego dziedzictwa kulturowego jako niezbędnego elementu tożsamości jednostkowej i społecznej”¹⁵, ponadto stanowi „ważny składnik procesu integracji europejskiej”¹⁶ oraz sprzyja „zakorzenieniu w tzw. małej ojczyźnie”¹⁷. Regionalizm obecny jest w treściach nauczania różnych przedmiotów szkolnych. W Polsce – twórczo wykorzystywany jest na lekcjach języka polskiego, historii, ekologii, plastyki, geografii i w edukacji wczesnoszkolnej oraz przedszkolnej. Dla niniejszych rozważań ważne jest, że poza wychowaniem szkolnym i domowym edukacja regionalna zaznacza swoją obecność w programach działań licznych instytucji kultury, towarzystw i fundacji regionalnych, stowarzyszeń oświatowych i społecznych, ośrodków dydaktycznych parków narodowych i krajo-
brazowych, a także w muzeach i skansenach. Wydaje się, że nieograniczone możliwości w obszarze kreowania, ożywiania i upowszechniania działań w tym zakresie mają również biblioteki.

¹⁰ B. Sopot-Zembok, H. Nocoń, *Edukacja regionalna*, „Edukacja i Dialog” 1998, nr 7, s. 59.

¹¹ *Mała ojczyzna*, [w:] *Wielki słownik języka polskiego*, [online:] https://wsjp.pl/index.php?id_ha_sla=40308 – 21 III 2022.

¹² Zob. *Edukacja regionalna. Poradnik dla nauczycieli szkoły podstawowej*, red. Z. Piwońska, Rzeszów 2001; *Edukacja regionalna. Dziedzictwo kulturowe w zreformowanej szkole*, red. S. Bednarek, Wrocław 1999; K. Kossak-Główczewski, *Regionalizacja nauczania a edukacja regionalna jako odmiany racjonalności edukacyjnej*, [w:] *Pedagogia Celestyna Freineta a edukacja regionalna*, red. W. Frankiewicz, K. Kossak-Główczewski, Gdańsk 1997; D. Wieczorek, *Kontrowersje wokół edukacji regionalnej*, [w:] *Edukacja w społeczeństwie „ryzyka”*. *Bezpieczeństwo jako wartość*, t. 1, red. M. Gwoździcka-Piotrkowska, A. Zduniak, Poznań 2006, *Edukacja XXI Wieku*, z. 10.

¹³ M. Grabowski, *op.cit.*, s. 7.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ J. Nikitorowicz, *Edukacja regionalna i międzykulturowa*, Warszawa 2009, s. 214, *Pedagogika Wobec Współczesności*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

TYPOLOGIA DZIAŁAŃ O CHARAKTERZE REGIONALNYM W PEDAGOGICZNEJ BIBLIOTECE WOJEWÓDZKIEJ W OPOLU

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka (PBW) w Opolu – która działa w lokalnym systemie edukacyjnym od siedmiu dekad i stanowi ważny ośrodek oświatowy i kulturotwórczy – realizuje zagadnienia edukacji regionalnej praktycznie we wszystkich obszarach pracy bibliotecznej. Idea regionalizmu jest szczególnie mocno akcentowana w polityce gromadzenia zbiorów oraz warsztacie informacyjnym. Istotne znaczenie mają zasoby książkowe, czasopiśmiennicze oraz multimedialne, a także wybrane pozycje w kolekcji starodruków – poświęcone kulturze regionu. W bibliotece od roku 2000 tworzona jest specjalistyczna bibliografia *Oświata na Śląsku Opolskim*, która zawiera w znakomitej większości artykuły z czasopism lokalnych i ogólnopolskich dokumentujące stan oświaty w regionie¹⁸.

Regionalizm jako temat przewodni był i jest obecny w całym spektrum działań promocyjnych czy animacyjnych. Stałym punktem w programach PBW są spotkania autorskie z regionalnymi twórcami (np. Jacek Podsiadło, Teresa Nietyksza, Małgorzata Sobolewska, Marcin Weiss) lub wystawy plastyczne nawiązujące tematycznie do regionu (np. *Opolszczyzna w malarstwie Aleksandra Kowalenki, Kościoły drewniane Opolszczyzny w fotografiach Tadeusza Parceja, Bolko! Zielona i moja ostoja w pracach Opolskiego Towarzystwa Fotograficznego*) albo wytwory uczniów szkół opolskich (np. *Opole dawniej i dziś w pracach malarskich Zespołu Państwowych Placówek Kształcenia Plastycznego*) i lokalnych artystów amatorów (np. *Malarstwo z pasją* – prace artystów skupionych wokół Centrum Informacyjno-Edukacyjnego „Senior w Opolu”).

Wyjątkowym wydarzeniem była Noc Kultury na ludowo, podczas której w 2014 roku można było poznać kulturę/folklor różnych regionów Polski. Teren Śląska Opolskiego prezentowano tu obok Kaszub, Podhala i innych, w interesujących odsłonach saloniku ludowego. Imprezie towarzyszyły wystawy plastyczne, pokazy multimedialne, występy sceniczne, warsztaty z wykorzystaniem instrumentów ludowych, a także nauka gwar regionalnych.

Na uwagę zasługuje opracowanie kolekcji Marka Jodłowskiego – poety związanego z Opolem, który był pomysłodawcą i jurorem Opolskich Konfrontacji Teatralnych oraz inicjatorem turnieju jednego wiersza w czasie tzw. Najazdu Poetów na Zamek Śląski w Brzegu. Spuścizna po Marku Jodłowskim, którą biblioteka otrzymała w darze w formie 16 kartonów luźnych dokumentów – rękopisów i maszynopisów, została uporządkowana i zinwentaryzowana. Kolekcja liczy ok. 1700 maszynopisów i rękopisów zapisanych na ponad 7 tys. kart. Składają się na nią prace twórcy (poezja, krytyka literacka, tłumaczenia), materiały dotyczące twórczości własnej, opracowa-

¹⁸ A. Zacłona, I. Kowalska, *Bibliografia „Oświata na Śląsku Opolskim” – komunikat*, „Bibliotekarz Opolski” 2016, nr 3, s. 63-65, [online:] <https://www.bibliotekarzopolski.pl/arch/bo163.pdf> – 21 III 2022.

nia biograficzne, dokumenty osobiste, korespondencja, teksty o twórcy (życiorysy, wspomnienia), materiały osób obcych i inne¹⁹.

„STRONY” – PISMO SPOŁECZNO-KULTURALNE

Szczególną kategorią aktywności w zakresie popularyzacji kultury, w tym kultury regionu, jest działalność wydawnicza PBW w Opolu. W latach 2009-2012 biblioteka była wydawcą opolskiego pisma społeczno-kulturalnego „Strony”. W tym czasie ukazało się 13 numerów. Zespół redakcyjny współtworzyli: dr Zbigniew Ambrożewicz, dr Halina Flegler, dr Adrian Gleń, dr Bartosz Małczyński, dr Jan Neuberg, Dorothea Różycka, Bartosz Suwiński oraz Irena Wyczółkowska. W skład Rady Programowej wchodził: dr Danuta Berlińska, prof. dr hab. Stanisław Gajda, Jan Goczoł, prof. dr hab. Jan Krasicki, prof. dr hab. ks. Marek Lis, prof. dr hab. Stanisław S. Niciejka, Bolesław Polnar oraz Janusz Wójcik. Funkcję redaktora naczelnego pełnił Jan Feusette (dyrektor PBW w latach 1999-2012). Tematyka podejmowana w piśmie była raczej uniwersalna. Mogliśmy tam odnaleźć liczne studia i opracowania antropologiczne, recenzje i eseje poświęcone różnym dziedzinom sztuki. Pojawiały się też relacje z imprez kulturalnych, duże i małe próby poetyckie (zarówno rozpoznawalnych współczesnych artystów, jak i debiutantów), a także ilustracje i grafiki. Zwraca uwagę umieszczenie w „Stronach” stałej rubryki zatytułowanej *Stąd*, jako swoistego świadectwa szczególnej wrażliwości twórców pisma na sprawy lokalnego folkloru, historii, kultury i sztuki. Z redakcją systematycznie współpracowali: Józef Baran, Maciej Borkowski, Wojciech Chlebda, Krzysztof Feusette, Marta Fox, Stanisław Gromadzki, Aleksander Kościów, Feliks Netz, Mieczysław Orski, Joanna Rostropowicz, Dobrawa Lisak-Gębala, Małgorzata Sikorska-Miszczuk i Krzysztof Tarka.

W poszczególnych numerach periodyku opublikowano wiele szkiców nawiązujących do problematyki społeczności lokalnej, opisujących konkretne wydarzenia kulturalne lub popularyzujących artystów, naukowców, animatorów – albo wywodzących się z regionu, albo działających na terenie Opola, Opolszczyzny czy szerzej – Śląska. Można długo wyliczać: *Gombrowicz w Opolu, czyli błazny i demony*²⁰; *Ciekawa epoka. Opole w latach 1816-1871*²¹; *Z Ostrowy do Opola. Drogi lalek*²²; *Kim jest Ślązaczka? (I kim jest Ślązak?)*²³; *Niezwykli, zwykli mieszczanie dawnego Opola*²⁴. Na

¹⁹ E. Trojan, Marek Jodłowski (1941-1992). (Bibliografia przedmiotowa w wyborze), „edu. Kwartalnik Regionalnego Zespołu Placówek Wsparcia Edukacji” 2019, nr 22, s. 47-53, [online:] <https://rcre.opolskie.pl/kwartalnikEDU/licz.php?plik=Kwartalnik%20RCRE%20-%20nr%2022-19.pdf> – 21 III 2022.

²⁰ Z. Ambrożewicz, *Gombrowicz w Opolu, czyli błazny i demony*, „Strony” 2010, nr 1, s. 200-205.

²¹ M. Borkowski, *Ciekawa epoka. Opole w latach 1816-1871*, „Strony” 2010, nr 1, s. 250-263.

²² Z. Bitka, *Z Ostrowy do Opola. Drogi lalek*, „Strony” 2010, nr 2, s. 112-119.

²³ A. Gleń, *Kim jest Ślązaczka? (I kim jest Ślązak?)*, „Strony” 2010, nr 3-4, s. 148-153.

²⁴ I. Kopeć, *Niezwykli, zwykli mieszczanie dawnego Opola*, „Strony” 2010, nr 3-4, s. 256-260.

łamach „Stron” systematycznie pojawiały się ciekawe recenzje książek, w tym leksykonu *Ślązacy od czasów najdawniejszych do współczesności* wydanego pod redakcją znanej polskiej uczoney, prof. Joanny Rostropowicz z Instytutu Historii Uniwersytetu Opolskiego. Autorka recenzji – Ewa Kostecka – zwraca uwagę, że w efekcie żmudnych poszukiwań i badań powstała praca, która w istotny sposób wzbogaca wiedzę o Śląsku, stanowiąc „cenne źródło informacyjne nie tylko dla historyków, ale i dla wszystkich, którzy chcieliby poznać losy i dokonania tu urodzonych”²⁵. Są to więc sylwetki zarówno wybitnych twórców i uczonych, jak i zwykłych ludzi, różnych profesji, mniej znanych lub znanych wyłącznie lokalnie. Jak pisze prof. Rostropowicz:

Uważamy, że zaprezentowanie postaci z różnych okresów może być bardzo interesujące: pokazuje, że Ślązaków z dawien dawna charakteryzowały pewne szczególne cechy, pokazuje, jak sobie radzili w tak często na ich terenach zmieniających się stosunkach politycznych, kiedy to z regularnością niemal co dwieście lat [...] ziemia przechodziła pod inne panowanie²⁶.

Swoista galeria postaci ze Śląska ukazywała się także w kolejnych numerach „Stron” w szkicach autorki leksykonu. Można choćby wspomnieć: *Czarodziejski flet krawczyka z Głogówka, Johanna Sedlatzka*²⁷; *Niezwykłe dzieje Florentine Jarklowskiej z Olesna*²⁸ czy *Carl Ignatz Herrmann – zapomniany malarz z Opola*²⁹.

We wrześniu 2012 roku PBW wydała ostatni numer pisma. Został on poświęcony złożonemu problemowi migracji. Znalazły się tu teksty m.in.: Marty Rostropowicz-Miśko i Jana Goczola traktujące o specyfice śląskich współczesnych migracji zarobkowych, dzienniki pisarza Mariana Lecha Bednarka, które stanowią zapis trudnych doświadczeń polskiego robotnika w Holandii, a także prace Floriana Śmiei, Mieczysława Orskiego i Justyny Budzik, dotyczące zagadnień twórczości emigracyjnej. Warto dopowiedzieć, że społeczny zasięg pisma systematycznie się poszerzał i wykraczał daleko poza granice Opolszczyzny, a obecność jego redakcji w PBW spowodowała zakwalifikowanie biblioteki do elitarnego grona księżnic wydawców.

²⁵ E. Kostecka, *Album rodziny człowieczej*, „Strony” 2010, nr 1, s. 290-292.

²⁶ *Ślązacy od czasów najdawniejszych do współczesności*, t. 1, red. J. Rostropowicz, Lubowice-Opole 2005, s. 8.

²⁷ J. Rostropowicz, *Czarodziejski flet krawczyka z Głogówka, Johanna Sedlatzka*, „Strony” 2010, nr 3-4, s. 248-255.

²⁸ Eadem, *Niezwykłe dzieje Florentine Jarklowskiej z Olesna*, „Strony” 2010, nr 1, s. 282-289.

²⁹ Eadem, *Carl Ignatz Herrmann – zapomniany malarz z Opola*, „Strony” 2010, nr 2, s. 192-200.

DZIEŃ JĘZYKA OJCZYSTEGO NA ŚLĄSKU OPOLSKIM

W obszar ochrony i rozwoju dziedzictwa regionu wpisuje się organizowany od kilku lat w PBW w Opolu Dzień Języka Ojczystego na Śląsku Opolskim. Przedsięwzięcie ma bezpośrednio nawiązywać do Międzynarodowego Dnia Języka Ojczystego ustanowionego przez UNESCO na dzień 21 lutego. Przesłaniem organizatorów jest budowanie świadomości znaczenia nie tylko języka narodowego czy oficjalnego, którym jest polszczyzna, ale również poszanowanie języka mniejszości narodowej, czyli niemieckiego i śląskiego, którym posługuje się pewna część społeczności Opola i okolicznych miejscowości. Opolskie obchody tego święta, manifestując potrzebę dbałości o język powszechnie występujący w regionie, tj. polski, niemiecki i śląski – wskazują różnorodność językową jako wartość i walor niezbędny w tworzeniu tożsamości, kultury i historii (życia) lokalnych mieszkańców.

Projekt corocznie kierowany jest do szkół, przedszkoli, ośrodków opiekuńczo-wychowawczych i centrów kultury województwa opolskiego. Adresowany jest do dzieci, młodzieży, studentów, a także nauczycieli, opiekunów i nauczycieli akademickich. W pięciu kolejnych odsłonach wzięło udział łącznie ok. 600 uczestników. W gronie współorganizatorów znajdują się m.in.: Uniwersytet Opolski, Instytut Goethego w Krakowie, Niemieckie Towarzystwo Oświatowe, Polskie Stowarzyszenie Nauczycieli Języka Niemieckiego, Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej w Opolu, Zespół Szkół im. Prymasa Tysiąclecia Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Opolu. Dzień Języka Ojczystego na Śląsku Opolskim za każdym razem przybiera nieco inną formę, ale standardowo odbywają się spotkania z kulturoznawcami i językoznawcami, autorami książek, ludźmi mediów oraz działaczami środowisk pracujących na rzecz regionu i regionalizmu. Ważnym elementem są zajęcia edukacyjne, szczególnie aktywizujące, jak debaty, konkursy, prezentacje, testy i sprawdziany. Przedsięwzięciu towarzyszą też występy artystyczne, pokazy i przeglądy.

W programach kolejnych edycji Dnia Języka Ojczystego zwraca uwagę szczególna dbałość o integrowanie środowiska, rozbudzanie potrzeb kulturalnych i edukacyjnych, budowanie porozumienia ponad podziałami oraz wspólne działania w duchu tolerancji i dialogu. Organizatorzy definiują „język” jako najistotniejsze narzędzie komunikacji i jednocześnie widzą w nim proces permanentnego tworzenia się nowych słów i zmieniających się interpretacji znaczeń. Język – wspólny lub odrębny – może też uwypuklać istnienie różnych punktów widzenia. Od nas zależy, czy tę „wielorakość” będziemy widzieli jako: problem – trudny lub niemożliwy do rozwiązania, sprawę – neutralną w aspekcie społecznym czy emocjonalnym, czy walor/pozytyw, który ubogaca i determinuje postęp. Pretekstem do wymiany myśli i doświadczeń w tym zakresie są ciekawe spotkania, które towarzyszyły minionym już edycjom projektu, do których należą m.in.: panel dyskusyjny pt. *Co z tym językiem* z udziałem dr hab. Marzeny Makuchowskiej z Instytutu Polonistyki i Kulturoznawstwa Uniwersytetu Opolskiego, dr hab. Danuty Lech-Kirstein z Instytutu Polonistyki i Kulturoznawstwa Uniwersytetu Opolskiego oraz dr. Jarosława Bogackiego,

pracownika Instytutu Filologii Germańskiej Uniwersytetu Opolskiego – poświęcony kondycji współczesnego języka polskiego, niemieckiego i gwar śląskich; rozmowa z Martą Kielczyk, dziennikarką TVP i autorką książki *#Wpadki. @grzechy językowe w mediach*³⁰; spotkanie z prof. Dorotą Simonides pt. *Czym jest dla mnie język ojczysty?*, albo z prof. Dorotą Światałą-Trybek i prof. Lidią Przymuszałą pt. *Dziedzictwo kulinarne Śląska w tekstach kultury*, sesja prof. dr hab. Bogusława Wyderki pod hasłem: *Polska wieża Babel. O zróżnicowaniu polskiego terytorium językowego*; warsztaty Joanny Przybyłowskiej z Instytutu Goethego *DENK! – Du kannst so viel verändern! POMYŚL! – Możesz tak dużo zmienić!*; czy prelekcje *Jak język służy i nie służy ojczystej przyrodzie* i *Germanizmy we współczesnej polszczyźnie* – autorstwa dr hab. Marzeny Makuchowskiej i dr. Jarosława Bogackiego. Wydaje się, że zachowania na płaszczyźnie komunikacyjnej/językowej objawiające się we wzajemnej akceptacji i kompromisie dla języka ojczystego, języka mniejszości narodowej, a także ich dialektów i gwar mogą przełożyć się na ogólnoludzkie postawy tolerancji, zrozumienia, szacunku i przyjaźni. Takie założenie jest dodatkową motywacją dla inicjatorów akcji do działania i podejmowania co roku wysiłków w obszarze merytorycznym, organizacyjnym i promocyjnym.

WSPÓŁPRACA Z INSTYTUTEM GOETHEGO W KRAKOWIE

Nieco inny charakter ma współpraca PBW w Opolu z Instytutem Goethego (dalej: GI) w Krakowie³¹, chociaż i w tym przypadku chodzi m.in. o popularyzację języka niemieckiego w regionie. Celem jest podejmowanie profesjonalnych działań w obszarze upowszechniania języka niemieckiego w środowisku edukacyjnym. Zasadniczą sprawą jest organizacja wsparcia procesu nauczania, dlatego beneficjentami tego projektu są nauczyciele germaniści oraz uczniowie i studenci. Aktywność ta odgrywa też ważną rolę w zakrojonych na szeroką skalę działaniach Regionalnego Zespołu Placówek Wsparcia Edukacji (w którym od 2016 roku funkcjonuje PBW w Opolu) na rzecz rozwijania dwujęzyczności na obszarze województwa opolskiego. W ramach współpracy w 2018 roku w PBW w Opolu powołano Punkt Informacyjno-Dydaktyczny Instytutu Goethego w Krakowie (PI-D), a w Filii w Kluczborku – Małe Centrum Biblioteczne (MCB). Agendy są wyposażone w podręczniki, opracowania

³⁰ M. Kielczyk, *#Wpadki. @grzechy językowe w mediach*, Kraków 2017.

³¹ Goethe-Institut, nazwa spolszczona: Instytut Goethego – instytucja kultury działająca na zlecenie Ministerstwa Spraw Zagranicznych Republiki Federalnej Niemiec jako organizacja pożytku publicznego, z centralą w Monachium, nosząca imię wybitnego niemieckiego poety Johanna Wolfganga von Goethego (1749-1832). Celem założonej w 1951 roku instytucji jest popularyzacja języka niemieckiego, wspieranie międzynarodowej współpracy kulturalnej, jak również prezentowanie nowoczesnego obrazu Niemiec. Obecnie posiada ona ponad 100 placówek i biur kontaktowych w ponad 90 państwach.

metodyczne, materiały ćwiczeniowe, literaturę fachową w zakresie szkolnictwa zawodowego, a także literaturę piękną dla dzieci i młodzieży oraz materiały audiowizualne, gry i zabawy w języku niemieckim. Goethe-Institut nie tylko systematycznie doposaża bibliotekę w nowe zasoby, ale również oferuje bezpłatne warsztaty w języku niemieckim dla nauczycieli i uczniów oraz spotkania autorskie z pisarzami niemieckimi (np. warsztaty prowadzone przez referentki zatrudnione przez GI – *#krk_vernetzt* – dotyczące metod pracy w języku niemieckim, ze szczególnym uwzględnieniem materiałów udostępnionych w punktach informacyjno-dydaktycznych oraz materiałów online udostępnianych na stronie internetowej GI). Zgodnie z podpisanymi porozumieniami GI oferuje coroczne doposażanie PI-D i MCB w nowe materiały piśmiennicze i multimedialne. Koordynatorzy projektu, referenci z ramienia GI oraz nauczyciele języka niemieckiego na podstawie tych zasobów organizują spotkania z uczniami. Warsztaty dla nauczycieli dotyczą współczesnych problemów społecznych, np.: migracji, inkluzji społecznej, „ucieczki z codzienności” w alkohol, narkotyki czy świat wirtualny.

Na kanwie współpracy z Instytutem Goethego PBW aktywnie włącza się w proces rozwijania kompetencji językowych i szerzej – komunikacyjnych. Na bazie tej kooperacji wspiera międzynarodową współpracę kulturalną. Bierze udział w upowszechnianiu całościowego wizerunku Niemiec, toruje drogę do programów kulturalnych i edukacyjnych, buduje dialog interkulturowy, a także promuje globalną mobilność. To partnerska współpraca, która polega na aktywnym kreowaniu stosunków z Niemcami i ich kulturą w ramach autentycznej niezależności i autonomii w sensie politycznym³².

UWAGI KOŃCOWE

Zjawisko regionalizmu ujawnia się jako potrzeba utrzymania i ewolucji określonych charakterystycznych elementów i wartości społecznych, kulturowych, etnicznych. Naprzeciw temu wychodzą liczne instytucje oświatowe, edukacyjne i badawcze. Wśród bibliotek szczególnie mocno wyróżniają się w tym obszarze placówki publiczne. Obliguje je do tego Ustawa z 27 czerwca 1997 roku o bibliotekach, w myśl której do zadań biblioteki publicznej należą gromadzenie, opracowanie i udostępnianie materiałów bibliotecznych, zwłaszcza dotyczących „wiedzy o własnym regionie oraz dokumentujących jego dorobek kulturalny, naukowy i gospodarczy”³³. Książnice tworzą więc kolekcje wydawnictw poświęconych małym ojczyznom, bibliografie regionalne, otaczają opieką dokumenty życia społecznego danego

³² Instytut Goethego, [online:] <https://www.goethe.de/ins/pl/pl/index.html> – 22 III 2022.

³³ Ustawa z 27 czerwca 1997 roku o bibliotekach, Dz.U. 1997, nr 85, poz. 539 (dalej: Ustawa o bibliotekach), rozdz. 5 art. 20 ust. 1.

regionu. Rozwija się warsztat bibliotekarza regionalisty. Powołuje się do życia regionalne izby pamięci³⁴.

W przypadku bibliotek pedagogicznych – ewentualne działania wokół zagadnień regionu i regionalizmu nie wynikają wprost z obowiązującej legislacji. W Ustawie o bibliotekach, w rozdziale poświęconym bibliotekom szkolnym i pedagogicznym, napisano, że placówki systemu oświaty „służą realizacji programów nauczania i wychowania, edukacji kulturalnej i informacyjnej”³⁵. Nadto: „Biblioteki pedagogiczne prowadzą działalność służącą potrzebom oświaty i wychowania”³⁶. Z kolei Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 lutego 2013 roku w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych nakłada na te instytucje obowiązek m.in. organizowania i prowadzenia wspomaganie „szkół i placówek w realizacji zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych”³⁷, a także gromadzenia „publikacji naukowych i popularnonaukowych z różnych dziedzin wiedzy objętych ramowymi planami nauczania”³⁸. Aspekt regionalny jest więc „ukryty” w działaniach kulturalnych i edukacyjnych. Czy jest nieredukowalny? To zależy od tego, czy biblioteki będą kontynuowały statutowe powinności w tym zakresie oraz czy środowiska lokalne będą w ogóle tym zainteresowane. Aktualnie w społeczeństwie polskim (a także na świecie) obserwujemy odradzanie się pasji regionalnych i ogólny entuzjazm w obszarze doświadczania czegoś prawdziwego czy pierwotnego. Folklor, odrębność i oryginalność postrzegane są jako wartości w kontekście cywilizacyjnym i tożsamościowym. Zjawisko to trwa mniej więcej od przełomu wieków XX i XXI, a na razie nic nie wskazuje na spadek zainteresowania tymi sprawami. Dzieje się coś wręcz przeciwnego. Dla ludzi szczególnie ekscytujące jest poczucie autentyczności, przynależności i wspólnoty, a także świadomość osobistego związku z historią jakiegoś miejsca oraz przekonanie, że jest się stąd, że to jest moje miejsce na ziemi, że tu nie jestem obcy. Wydaje się, że ta czysta fascynacja własną tożsamością wśród różnych społeczności lokalnych na stałe znalazła miejsce do rozwoju w warsztacie bibliotecznym. Mają w tym też swój udział biblioteki pedagogiczne, o czym świadczą nie tylko przykłady z Opola, ale przede wszystkim zasoby i dokonania całej ogólnopolskiej sieci tych placówek, opisane przez autorów niniejszego wydawnictwa. Warsztat regionalny – uprawiany współcześnie w bibliotekach w zamierzony lub niezamierzony sposób – stał się bardzo istotnym aspektem funkcjonowania. Z jednej strony stanowi popularny środek oddziaływania na sferę społecznych potrzeb i rozwo-

³⁴ *Regionalizm w bibliotece. Dodatek do „Poradnika Bibliotekarza”*, red. J. Chruścińska, D. Grabowska, [online:] http://czasopisma.sbp.pl/wp-content/uploads/2018/10/regionalizm_w_bibliotece_net.pdf – 21 III 2022.

³⁵ Ustawa o bibliotekach, rozdz. 7 art. 22 ust 1.

³⁶ Ibidem, rozdz. 7 art. 22 ust 2.

³⁷ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 lutego 2013 roku w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych, Dz.U. 2013, poz. 369.

³⁸ Ibidem.

ju, a z drugiej, co nie jest często podnoszone w debacie publicznej – ważne narzędzie łagodzenia trudnych skutków globalizacji.

BIBLIOGRAFIA

Akty prawne:

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 lutego 2013 roku w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych, Dz.U. 2013, poz. 369.
Ustawa z 27 czerwca 1997 roku o bibliotekach, Dz.U. 1997, nr 85, poz. 539.

Wydawnictwa zwarte:

Edukacja regionalna. Dziedzictwo kulturowe w zreformowanej szkole, red. S. Bednarek, Wrocław 1999.

Edukacja regionalna. Poradnik dla nauczycieli szkoły podstawowej, red. Z. Piwońska, Rzeszów 2001.

Inny słownik języka polskiego, t. 2, red. M. Bańko, Warszawa 2000.

Kielczyk M., #Wpadki. @grzechy językowe w mediach, Kraków 2017.

Kossak-Główczewski K., *Regionalizacja nauczania a edukacja regionalna jako odmiany racjonalności edukacyjnej*, [w:] *Pedagogia Celestyna Freineta a edukacja regionalna*, red. W. Frankiewicz, K. Kossak-Główczewski, Gdańsk 1997, s. 107-118.

Kowolik P., *Edukacja regionalna w przedszkolu*, [w:] *Edukacja regionalna. Z historii, teorii i praktyki*, red. M.T. Michalewska, Kraków 1999, s. 119-135.

Nikitorowicz J., *Edukacja regionalna i międzykulturowa*, Warszawa 2009, *Pedagogika Wobec Współczesności*.

Nikitorowicz J., *Edukacja regionalna na pograniczach*, [w:] *Edukacja regionalna*, red. A.W. Brzezińska, A. Hulewska, J. Słomska, Warszawa 2006, s. 91-114, *Krótkie Wykłady z Pedagogiki*.

Nowa encyklopedia powszechna PWN, t. 6, red. D. Kalisiewicz, Warszawa 1996.

Słownik współczesnego języka polskiego, red. B. Dunaj, Warszawa 1996.

Ślązacy od czasów najdawniejszych do współczesności, t. 1, red. J. Rostropowicz, Łubowice-Opole 2005.

Wieczorek D., *Kontrowersje wokół edukacji regionalnej*, [w:] *Edukacja w społeczeństwie „ryzyka”*. *Bezpieczeństwo jako wartość*, t. 1, red. M. Gwoździcka-Piotrkowska, A. Zduniak, Poznań 2006, s. 394-400, *Edukacja XXI Wieku*, z. 10.

Wielka encyklopedia Polski, t. 2, red. M. Karolczuk-Kędzińska [et al.], Kraków 2004.

Artykuły z czasopism:

Ambrożewicz Z., *Gombrowicz w Opolu, czyli błazny i demony*, „Strony” 2010, nr 1, s. 200-205.

Bitka Z., *Z Ostrowy do Opola. Drogi lalek*, „Strony” 2010, nr 2, s. 112-119.

Borkowski M., *Ciekawa epoka. Opole w latach 1816-1871*, „Strony” 2010, nr 1, s. 250-263.

Gleń A., *Kim jest Ślązaczka? (I kim jest Ślązak?)*, „Strony” 2010, nr 3-4, s. 148-153.

Grabowski M., *Edukacja regionalna w kontekście teoretycznym*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce” 2010, nr 1-2, s. 5-13, [online:] <https://czasopisma.ignatianum.edu.pl/eetp/article/view/741/865>

Kopeć I., *Niezwykli, zwykli mieszczanie dawnego Opola*, „Strony” 2010, nr 3-4, s. 256-260.

Kostecka E., *Album rodziny człowieczej*, „Strony” 2010, nr 1, s. 290-292.

- Rostropowicz J., *Carl Ignatz Herrmann – zapomniany malarz z Opola*, „Strony” 2010, nr 2, s. 192-200.
- Rostropowicz J., *Czarodziejski flet krawczyka z Głogówka, Johanna Sedlatzka*, „Strony” 2010, nr 3-4, s. 248-255.
- Rostropowicz J., *Niezwykłe dzieje Florentine Jarklowskiej z Olesna*, „Strony” 2010, nr 1, s. 282-289.
- Sopot-Zembok B., Nocoń H., *Edukacja regionalna*, „Edukacja i Dialog” 1998, nr 7, s. 59-62.
- Trojan E., *Marek Jodłowski (1941-1992). (Bibliografia przedmiotowa w wyborze)*, „edu. Kwartalnik Regionalnego Zespołu Placówek Wsparcia Edukacji” 2019, nr 22, s. 47-53, [online:] <https://rcre.opolskie.pl/kwartalnikEDU/licz.php?plik=Kwartalnik%20RCRE%20-%20nr%2022-19.pdf>.
- Zacłona A., Kowalska I., *Bibliografia „Oświata na Śląsku Opolskim” – komunikat*, „Bibliotekarz Opolski” 2016, nr 3, s. 63-65, [online:] <https://www.bibliotekarzopolski.pl/arch/bo163.pdf>.

Źródła elektroniczne:

- Instytut Goethego, [online:] <https://www.goethe.de/ins/pl/pl/index.html>.
- Mała ojczyzna*, [w:] *Wielki słownik języka polskiego*, [online:] https://wsjp.pl/index.php?id_hasla=40308.
- Regionalizm w bibliotece. Dodatek do „Poradnika Bibliotekarza”*, red. J. Chruścińska, D. Grabowska, [online:] http://czasopisma.sbp.pl/wp-content/uploads/2018/10/regionalizm_w_bibliotece_net.pdf.
- W woj. opolskim nie mieszkają Ślązacy? Konferencja Urzędu Wojewódzkiego*, Stowarzyszenie Osób Narodowości Śląskiej, [online:] <https://slonzoki.org/2015/03/w-woj-opolskim-nie-mieszkaja-slawacy-konferencja-urzedu-wojewodzkiego/>.

ABSTRAKT

Artykuł prezentuje działania o charakterze regionalnym wybrane z oferty Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Opolu. Zawiera rozważania teoretyczne na temat regionalizmu, edukacji regionalnej i małej ojczyzny, ogólną typologię przedsięwzięć bibliotecznych mieszczących się w przedmiotowej tematyce oraz charakterystykę trzech obszarów działań – wydawanie pisma społeczno-kulturalnego „Strony”, organizację Dnia Języka Ojczystego na Śląsku Opolskim oraz współpracę z Instytutem Goethego w Krakowie.

Słowa kluczowe: regionalizm, edukacja regionalna, Śląsk, Śląsk Opolski, mniejszość narodowa, język, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Opolu, „Strony”, Instytut Goethego

ABSTRACT

Regionalism as an Irreducible Aspect of Library Activity: A Case Study of the Activities of the Regional Pedagogical Library in Opole

The article presents selected projects of a regional nature undertaken by the Regional Pedagogical Library in Opole. It offers theoretical discussions of regionalism, regional education and the little homeland; a general typology of library projects that fit in with the issues in question; and a characterization of three areas of activity: the publication of the socio-cultural periodical *Strony* [Pages], the organization of Mother Language Day in Opole Silesia and the cooperation with the Goethe Institute in Kraków.

Keywords: regionalism, regional education, Silesia, Opole Silesia, national minority, language, the Regional Pedagogical Library in Opole, *Strony*, the Goethe Institute

ARTUR CZESAK

Biblioteka Kraków

DONATA OCHMANN

Uniwersytet Jagielloński, Wydział Polonistyki

Małe ojczyzny a lokalne dziedzictwo językowe

ZMIANY SYTUACJI JĘZYKOWEJ

Językoznawcy nie mogą w swoim tekście zacząć od czegokolwiek innego niż stwierdzenie, że ostatnie trzydziestolecie to nowa epoka językowa, być może także z cezurą 2004 roku (wstąpienie do Unii Europejskiej). Zmian rzeczywistości językowej nie dostrzegają programy nauczania, a tymczasem powstały nowe media i nowe prądy kulturowe, które przejęte zostały przez dużą część społeczeństwa i niejednokrotnie zdominowały publiczny dyskurs (kultura hiphopowa, nowe style formułowania postulatów politycznych czy wyrażania tożsamości, wulgaryzacja).

Nie o tych zjawiskach jednak chcemy mówić, lecz o pewnej zmianie, która objęła niemal całą Polskę, chociaż przejawia się przede wszystkim lokalnie. Jest to rozkwit tożsamości lokalnych, renesans małych ojczyzn. Idea ta – widziana z perspektywy lingwistycznej – pozwala przede wszystkim na odkrywanie oraz ukazywanie ogromnego bogactwa i różnorodności zjawisk językowych. Niniejszy tekst poświęcony jest jednak nie ich opisowi czy klasyfikacji, ale roli języka w budowaniu i integrowaniu wspólnoty, którą w istocie jest każda mała ojczyzna. Ponadto postuluje podjęcie przez biblioteki pedagogiczne misji pośrednika, który będzie integrować oddolne działania lokalnych aktywistów, organizacji pozarządowych i placówek oświatowych ze zgromadzonym dorobkiem naukowym i uczelniami wyższymi.

I. JĘZYK REGIONU INSPIRACJĄ DO BUDOWANIA LOKALNEJ WSPÓLNOTY

REGIONALIZMY

„Język regionu” jest pojęciem bardzo pojemnym: może obejmować wszelkie cechy językowe charakterystyczne dla danego obszaru geograficzno-kulturowego. W tym miejscu odwołamy się do jednego elementu – o stosunkowo dużym zasięgu zarówno terytorialnym, jak i społecznym, a mianowicie do regionalizmów leksykalnych.

Są to elementy językowe [...] używane powszechnie przez ogół mieszkańców (a więc także przez osoby wykształcone) pewnego regionu Polski, różniące się od form uznanych za ogólnopolskie, nienacechowane. Regionalizmy wchodzą (jako warianty) w skład ogólnej polszczyzny mówionej, niektóre z nich (zwłaszcza wyrazy lub formy wyrazowe) spotyka się także w odmianach pisanych. Są one dobrze osadzone w tradycji regionu, używane od wielu dziesiątków lat i znacznej większości z nich nie można traktować jako błędów językowych¹.

Są to więc jednostki bardzo funkcjonalne: powszechnie używane, swojskie i – co warto również podkreślić – poprawne. Z jednej strony brak ich powszechnej zrozumiałości budzić może wątpliwości normatywne – stąd pytania do poradni językowych i wskazania, żeby ich unikać w komunikacji ponadregionalnej². Jednak z drugiej strony to, co inne, budzi zainteresowanie, odróżnia i wyróżnia z ogółu, a z tym wiąże się pozytywne wartościowanie. Dzięki temu regionalizmy mogą pełnić nie tylko funkcję komunikacyjną, ale i perswazyjną, identyfikacyjną i integracyjną.

POSTAWY UŻYTKOWNIKÓW – DEKLARACJE

Wzrastającą współcześnie wśród użytkowników świadomość zróżnicowania regionalnego polszczyzny i afirmatywne podejście do języka małych ojczyzn dobrze ilustrują deklaracje uczestników sondażu przeprowadzonego przez współautorkę niniejszego tekstu wśród studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego w marcu 2022 roku. W badaniu wzięło udział 110 osób w wieku 19-25 lat, pochodzących z różnych regionów i studiujących na różnych wydziałach (słuchacze administracji, astronomii, biotechnologii, chemii, farmacji, filologii, fizyki, informatyki, psychologii, religio-

¹ *Wielki słownik poprawnej polszczyzny PWN*, red. A. Markowski, Warszawa 2004, s. 1657.

² Por. np. M. Bańko, *Gdzie mówią najczystsza polszczyzną?*, Poradnia językowa PWN, [online:] <https://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/Gdzie-mowia-najczystsza-polszczyzna;997.html> – 14 V 2022; i d e m, *Na dworze czy na dworzu?*, Poradnia językowa PWN, [online:] <https://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/na-dworze-czy-na-dworzu;3368.html> – 14 V 2022.

znawstwa, socjologii, stosunków międzynarodowych...). Na pytanie „Czy można / powinno się używać regionalizmów? Uzasadnij” 98% respondentów odpowiedziało pozytywnie, a tylko jedna osoba wyraziła wahanie („chyba nie”; cudzoziemiec) i jedna dystans („lepiej nie”), motywując to możliwymi nieporozumieniami. Wprawdzie zastrzeżenia związane z niezrozumiałością lub potocznością takich słów miało 19 osób (17%), ale dla żadnej z nich nie był to czynnik dyskwalifikujący. Przeważała więc zdecydowanie postawa akceptująca, uzasadniana naturalnością tych elementów w języku (np. „Tak, są naturalne”; „Można, są to zwyczajne słowa”; „Można, jest to część języka polskiego”), ich atrakcyjnością związaną z tradycją, o którą trzeba dbać (np. „Tak, ponieważ świadczą o ciekawym dziedzictwie kulturowym przekazywanym w obrębie naszej małej ojczyzny”; „Tak, »kolorują« one nasz język i pozwalają rozwijać regionalną kulturę i tradycję, dzięki temu nasze małe państwo staje się bardziej zróżnicowane i ciekawsze”; „Tak, ponieważ w innym wypadku te formy języka wyginą, a służą różnorodności językowej”), oraz – co szczególnie ważne w kontekście niniejszych rozważań – budowaniem tożsamości i poczucia wspólnoty (np. „Tak, ponieważ one świadczą o przynależności do regionu i dumie z kultury”; „Tak, ponieważ to urozmaica język i wzmacnia samoidentyfikację mieszkańców danego regionu”; „Oczywiście, jest pięknym elementem tożsamości człowieka i jego powiązania z własnym terenem”; „Powinno, gdyż jest to element naszej własnej kultury, wyróżniający nas na tle innych regionów i budujący patriotyzm lokalny”). Odpowiadający doceniali wartość różnorodności językowo-kulturowej, możliwość wyróżniania się oryginalnością i dzielenia się doświadczeniami. W sumie 66 osób (60%) podkreśliło aspekt językowego dziedzictwa kulturowego małej ojczyzny i tożsamości, związany ze znajomością i używaniem regionalizmów.

PRZYKŁADY DZIAŁAŃ

Wykorzystanie „wspólnotowego” potencjału tego elementu języka regionu w działaniach integracyjnych wydaje się zatem uzasadnione. Poniższe przykłady tego rodzaju aktywności pochodzą z Krakowa i Małopolski, ale zjawisko ma charakter uniwersalny.

Charakterystyczne dla danego obszaru odmienności językowe, o których mowa, najłatwiej zaobserwować w zakresie kulinariów, będących doświadczeniem każdego człowieka. Nic więc dziwnego, że przestały one być już wyłącznie przedmiotem towarzyskiej anegdoty, a bywają wykorzystywane w kampaniach promocyjnych różnych instytucji lokalnych. Przykładem mogą być działania Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego promującego region jako bogaty w lokalne certyfikowane przysmaki (obwarzanek, oscypek, kiełbasa lisecka, kapusta charsznicka itd.), a zarazem łączący tę różnorodność wspólnym Małopolskim Festiwałem Smaku, którego hasła wykorzystują najbardziej znany małopolski regionalizm „na polu”: „Zjedz na polu”, „Na polu smakuje lepiej niż na dworze”, „Cała Polska je na dworze, w Małopolsce

wiemy, że na polu smakuje lepiej”³. Podobny koncept został użyty w innych kampaniach wizerunkowych Małopolski: „100% Małopolan wychodzi na pole”, „Wiosna na dworze nie tak piękna jak na polu”⁴.

Równie emblematiczny regionalizm pojawił się natomiast w miejskich kampaniach społecznych integrujących mieszkańców Krakowa wokół wspólnego celu, jakim były pożądane postawy prospołeczne. W pojazdach komunikacji miejskiej emitowane były filmiki z hasłami: „Szczuj innych. Weźże gadaj ciszej!”, „Weźże się przesuń!”, „Weźże uważaj!”⁵. Aktywizowaniu krakowian po okresie pandemijnej izolacji z kolei towarzyszyło hasło: „Chodź na pole – bądź w formie!”⁶.

Pandemia i izolacja sprawiły również, że w instytucjonalnych działaniach promocyjnych wyeksponowano kulturową wartość lokalnych elementów języka na równi z architekturą i sztuką. W ramach akcji *Bądź turystą w swoim mieście. Zwiedzaj Kraków!* zachęcano do poznawania nie tylko zabytków, ale i do refleksji nad językiem, m.in. prezentując słownik regionalizmów krakowskich⁷: „Pozycję tę można potraktować jako alternatywny przewodnik po typowo krakowskiej rzeczywistości – zapisanej w języku”⁸.

Odkrywanie i budowanie tożsamości poprzez odniesienie do języka odbywa się również w mniejszych społecznościach. Integrację kibiców z klubem piłkarskim mogliśmy obserwować w kampanii KS Cracovia: „Wychodzę na pole, chodzę na Cracovię!”, „Kupże karnet na Cracovię!”. Autoprezentacja Krakowskiej Chorągwi Harcerzy podczas Złotu 30-lecia ZHR w 2019 roku obejmowała m.in. słowniczek regionalizmów przygotowany dla skautów z innych części Polski. Docenić należy, że poza oczywistymi przykładami (na pole – na dwór, borówka – jagoda) znalazły się w nim słowa mniej znane (chałat – fartuch, cwibak – keks)⁹. Niestety były też przykłady tzw. fałszywych regionalizmów¹⁰.

Jak widać, entuzjazm działań oddolnych, amatorskich potrzebuje też niejednokrotnie wsparcia merytorycznego. I tu m.in. ujawnia się rola bibliotek (o czym niżej).

³ Zob. hasła festiwalu w latach 2016-2019: *Małopolski Smak – Małopolski Festiwal Smaku*, Małopolska.pl, [online:] <https://www.malopolska.pl/malopolskismak/malopolski-festiwal-smaku/o-festiwalu> – 14 V 2022.

⁴ Archiwum własne.

⁵ Zarząd Dróg Miasta Krakowa, *Weźże...*, YouTube, [online:] https://www.youtube.com/playlist?list=PLZ3vPsQBL8lF7W8lXTe_9ybaU_lloRcc – 14 V 2022.

⁶ *Chodź na pole – bądź w formie!*, Kraków.pl, 10 I 2022, [online:] https://www.krakow.pl/aktualnosci/247791,26,komunikat,chodz_na_pole_badz_w_formie.html – 14 V 2022.

⁷ *Powiedziane po krakowsku. Słownik regionalizmów krakowskich*, red. D. Ochmann, R. Przybylska, Kraków 2017.

⁸ [am], *Tak się mówi w Krakowie*, „Karnet” 2020, nr 6(291), s. 104.

⁹ Archiwum własne.

¹⁰ D. Ochmann, *Fałszywe regionalizmy – leksyka regionalna na nowo odczytana*, „LingVaria” Vol. 13, 2018, nr 26, s. 171-180.

DIALEKTY – NOWE STRATYFIKACJE

Świadomość językowa społeczności lokalnej nie ogranicza jej jedynie do aktywnego czy perswazyjnego wykorzystania bogatego rezerwuaru regionalnych jednostek. Renesans małych ojczyzn przejawia się ponadto bardzo dużą liczbą publikacji dotyczących lokalnego języka oraz historii, wspomnień rodzinnych, albumów fotograficznych przedstawiających dobrze znane tereny przed kilkudziesięciu laty, niekiedy są to obszary z inną ludnością i z innym kontekstem językowo-kulturowym, zapełniane są też narracyjne luki dotyczące historii utraconych małych ojczyzn. Dość pracowitymi dziełami dokumentującymi lokalność są słowniki gwarowe – od plakatowych, lapbookowych i broszurkowych, przez średnie, liczące ok. tysiąca haseł, po monumentalny 12-tomowy *Ilustrowany leksykon gwary i kultury podhalańskiej* autorstwa Józefa Kąsia (wydawany w latach 2015-2019)¹¹ czy publikowane w dużych miastach, współtworzone przez naukowców słowniki regionalizmów.

W powszechnej opinii przyjęło się mówić o zanikaniu dialektów, ale równie dobrze można mówić o zmianie ich ról, zakresów występowania i wzroście prestiżu. Kaszubszczyzna uzyskała prawny status języka regionalnego, jest nauczana w szkołach i na uniwersytetach. W przestrzeni publicznej obecne są języki mniejszości narodowych i etnicznych. Oprócz tego kody językowe prymarnie mówione, tradycyjnie nazywane gwarami i dialektami, przechodzą proces kodyfikacji i „upiśmiennienia” – stają się więc językami „literackimi”, ponieważ pisana jest w nich literatura i dokonywane są na nie przekłady literatury. Tu na czoło wybija się język śląski *in statu nascendi* z Nowym Testamentem, eseistyką, powieściami kryminalnymi, epopcją wojenną, egzystencjalną liryką i przekładami światowej klasyki (*Winnie the Pooh, Le Petit Prince, Pippi Långstrump*). W mniejszym zakresie ruchy takie odnotować należy w Wielkopolsce, na Podhalu, Kurpiach, Mazurach i Kociewiu. Na styku języków i etnosów na wschodzie używany jest w piśmie (łacinka i cyrylica) oraz mowie język podlaski. Dzieje się to w środowisku regionalnym i nie omija szkół, przeciwnie – bardzo często nauczyciele współtworzą te i inne publikacje, na przykład gwarowe felietony w lokalnych mediach, w szkole zaś różne „dni kultury regionalnej”, „spotkania z tradycją” oraz programy i „ścieżki” realizacji treści dotyczących wiedzy o regionie.

¹¹ „[...] liczba, zwłaszcza słowników popularnych, dynamicznie wzrasta – w dekadzie 1991-2000 wydano 19 tytułów, w dekadzie 2001-2010 zaś już 57”. T. Piotrowski, *Porównawcza leksykografia języków słowiańskich. Słowniki z językiem polskim*, [w:] *Leksykologia i leksykografia slawjanskich jazykov. K. Meždunarodnomu s'ezdu slavistov*, otv. red. M.I. Černyševa, Moskva 2017, s. 107.

II. BIBLIOTEKI PEDAGOGICZNE A LOKALNE DZIEDZICTWO JĘZYKOWE

IMPULSY ANTY- I PROINNOWACYJNE

Zmniejszenie liczby bibliotek pedagogicznych świadczyć może nie tylko o niedocenianiu ich roli i misji, ale także o wyczerpaniu się jakiejś idei. Z jednej strony, tej bardziej tradycyjnej, jest to prosty wynik zwiększenia się liczby wyższych uczelni, nasycenia nimi terenu całego kraju, m.in. w byłych miastach wojewódzkich, jak np. Kalisz, Siedlce, Nowy Sącz, Tarnów itd. Przybyło więc bibliotek naukowych, a w nich literatury dostępnej do niedawna głównie w bibliotekach pedagogicznych. Z drugiej zaś strony – dzięki digitalizacji dawnych zbiorów oraz polityce publikacyjnej w dużej mierze zapewniającej dostęp do elektronicznych wersji czasopism i książek oraz możliwości poszukiwania wiedzy w Internecie – biblioteki pedagogiczne utraciły dużą część swej roli niezbędnego i bliskiego dostawcy pomocy studentom kierunków pedagogicznych, miejsca pracy naukowej i źródła literatury dla studentów studiów zaocznych oraz nauczycieli poszerzających swoje kwalifikacje i pracujących nad awansem zawodowym.

Wśród tych zmian, nie mówiąc o kilku gruntownych reformach systemu oświatowego (powstanie i „wygaszenie” gimnazjów) oraz ewolucji treści nauczania, celem wielu bibliotek było przetrwanie (nie wszystkie ten cel osiągnęły) i stabilność. Nie zawsze mogą się jednak wykazać, wobec wskazanych wyżej zmian, oczekiwanymi efektami, takimi jak zwiększenie liczby czytelników, wypożyczeń, kwerend itd.

Pozwólmy sobie na porównanie ze światem przedsiębiorczości. Co najmniej dwa ostatnie wielkie kryzysy wynikły z nacisku na efekt finansowy i oderwanie się przez międzynarodowe korporacje od etosu i współpracy z lokalnymi społecznościami. O prywatyzacji zysków i upublicznieniu kosztów ekologicznych i społecznych przekonująco pisał Jacek Giedroń. Zwrócił on też uwagę na to, że zamknięcie się w paradygmacie nastawienia na oczekiwany przez rady nadzorcze wynik i powielanie schematycznych działań to dodatkowa pułapka i kumulujący się impuls anty-innowacyjny¹². Marazm wiąże się najczęściej z negatywnym stereotypem, nie mniej być może zwalczyć by go mogła lepsza polityka informacyjna dotycząca działalności bibliotek pedagogicznych.

Wymaga to jednak pewnego przełomu. W „instytucjonalnym DNA” bibliotek pedagogicznych są bowiem raczej obecne tendencje unifikacyjne, co wynika z głoszonych wprost tez, ale bardziej zakorzenione jest w nie zawsze zwerbalizowanych społecznych przekonaniach. Pisała o tym badaczka polszczyzny okresu II Rzeczypospolitej: „W polskim społeczeństwie pokutuje od lat przekonanie, że gwara jest przykładem »zepsutej«, niepoprawnej polszczyzny, posługują się nią wyłącznie nie-

¹² J. Giedroń, *Pułapka. Dlaczego ekonomiczne myślenie blokuje innowacje i postęp?*, Kraków 2019.

wykształceni mieszkańcy wsi, mówią »po wiejsku«¹³. Rzeczpospolita Polska przed stuleciem walczyła o granice, kształtowała ustrój, ujednociała walutę i system prawny. Ówczesne postrzeganie zróżnicowania językowego w obrębie samej tylko polszczyzny było inne niż obecnie – różnice chciano niwelować, także pod hasłem walki z separatyzmami i partykularyzmami dzielnicowymi. Rolą państwa i szkół, podanych kontroli kuratoriów, miała być językowa unifikacja¹⁴. Dziś, w sytuacji pod wieloma względami odmiennej, trzeba sobie tę odmienność uświadomić, docenić językowe zróżnicowanie jako świadectwo bogatej przeszłości i wartą ochrony część niematerialnego dziedzictwa kultury polskiego społeczeństwa.

Oczywiście w bardzo wielu miejscach refleksje tego typu podjęto, a środowisko bibliotekarzy dostrzega korzyści płynące z włączania się w inicjatywy lokalne¹⁵.

DOBRE PRAKTYKI I PROPOZYCJE

Niniejsze rozważania bynajmniej nie konstatują niepokojącego braku refleksji i działań podejmowanych w reakcji na zmiany sytuacji socjolingwistycznej. Właśnie biblioteki pedagogiczne winny być – i są! – miejscami wsparcia procesów tworzenia i udostępniania materiałów powstających w szkołach oraz publikacji nauczycieli. Krzysztof Walczak wymieniał gromadzenie „regionalnych źródeł drukowanych i opracowań, przydatnych nauczycielowi w popularyzacji idei regionalizmu. To zresztą nie tylko książki, ale także lokalne i regionalne periodyki (w tym naturalnie czasopisma uczniowskie)”¹⁶. Bezwzględnie dodać należy zabezpieczanie przed zniszczeniem i rozproszeniem źródeł bardziej ulotnych niż niskonakładowe druki – regionalistycznych blogów, słowniczków publikowanych na zmieniających często adresy stronach szkół itp. Pokolenie „cyfrowych tubylców” to nie tylko uczniowie, ale także coraz większe zastępy nowych kadr pedagogicznych, więc trzeba wypracowywać i upowszechniać standardy przechowywania dokumentów pierwotnie elektronicznych, a nie tylko digitalizowania druków.

¹³ M. Sagan-Bielawa, *Dziedzictwo pozaborowe. Społeczna świadomość językowa Polaków w Drugiej Rzeczypospolitej*, Kraków 2014, s. 65, *Biblioteka „LingVariów”*, t. 18. *Z Prac Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego*.

¹⁴ *Ibidem*, s. 134.

¹⁵ Świadczą o tym artykuły Małgorzaty Janusz [*Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Nowym Sączu Filia w Gorlicach w systemie kształcenia ustawicznego (z naszych doświadczeń)*, s. 108-116, zwłaszcza 114-115] i Krzysztofa Walczaka (*Biblioteka pedagogiczna i jej rola w przestrzeni regionalnej i lokalnej*, s. 89-93), opublikowane w zbiorze publikacji *Miejsce biblioteki pedagogicznej w zmieniającej się przestrzeni edukacji i informacji*, red. nauk. A. Fluda-Krokos, W. Dudek, A. Piotrowska, Kraków 2014, *Forum Bibliotek Pedagogicznych*, nr 1, [online:] https://www.pbw.edu.pl/images/stories/Konferencja/IOFBP/IOFBP_miejsce_biblioteki_pedagogicznej.pdf – 14 V 2022.

¹⁶ K. Walczak, *op. cit.*, s. 90.

Biblioteki pedagogiczne w większym stopniu nawet niż publiczne są repozytoriami pewnej kultury książki. Byłoby dobrze, aby przynajmniej publikujący nauczyciele mieli świadomość, że ich działalność regionalistyczna nie musi być „partyzancka”, poza wiedzą placówek wsparcia metodycznego i bibliotek pedagogicznych właśnie. Te ostatnie mogą wszak udzielić wskazówek natury bibliologicznej – przyjaznej i merytorycznej pomocy w rozplanowaniu układu publikacji, jej strony tytułowej i redakcyjnej. Cenne lokalne publikacje, wydawane niekiedy wprost z komputerowego edytora tekstu przez miejscowe nawet nie wydawnictwa, lecz zakłady świadczące usługi poligraficzne, nie są wolne od błędów na każdym poziomie. Zdarza się brak numeru ISBN, niezgodność strony tytułowej z okładką albo całkowity brak strony tytułowej i słaby poziom opisu na stronie redakcyjnej. Nie są to rzeczy błahe, ponieważ współczesny obieg informacji jest globalny, gdy zaś lokalne dziedzictwo wydane jest nieprofesjonalnie i nie trafia do elektronicznych katalogów indeksowanych przez wyszukiwarki internetowe, wiedzie żywot lokalnych panegiryków z czasów saskich¹⁷.

Warto wskazać dobre praktyki, np. dostępne w Internecie różnego rodzaju pomoce bibliograficzne stworzone przez pracowników bibliotek pedagogicznych¹⁸. Możliwość publikowania w Internecie wiąże się z większą odpowiedzialnością niż stworzenie maszynopisu powielonego i rozesłanego do kilkunastu placówek, dostępnego w czytelni informacyjnej. Trzeba więc zwracać uwagę na rzetelność i dokładność nie tylko bibliograficzną, ale także edycyjną, tj. unikanie pomyłek w imionach czy tytułach oraz błędów ortograficznych.

Biblioteki pedagogiczne, mimo że nie są siecią w rozumieniu struktury organizacyjnej (choć można tak postrzegać np. bibliotekę wojewódzką i jej powiatowe filie), są ze sobą skomunikowane, mogą więc podejmować działania wspólne. To właśnie biblioteka pedagogiczna, obejmująca swoim zasięgiem powiat lub większy obszar, jest najbliższym centrum wiedzy specjalistycznej i miejscem przechowywania podstawowych podręczników i kompendiów, zazwyczaj niedostępnych w wersji elektronicznej, o czym lokalni liderzy nieraz nie wiedzą. Zachęcamy niniejszym do skoordynowania działań w zakresie lokalnych bibliografii¹⁹. Jest to jedno z zadań bibliotek – istotne,

¹⁷ Wspomniane panegiryki w większości zostały spisane przez Karola Estreichera, a współczesnym lokalnym, zwłaszcza szkolnym, inicjatywom grozi informacyjny niebyt, to zaś jest marowanie wysiłku i zubażanie kultury narodowej.

¹⁸ Na przykład bardzo dobra bibliografia regionalna z Siedlec (zob. *Bibliografia regionalna*, Biblioteka Pedagogiczna im. H. Radlińskiej w Siedlcach, [online:] http://www.bpsiedlce.pl/5/stro na/83_bibliografia-regionalna/ – 14 V 2022) czy istotne także dla lokalnego krajobrazu językowego zestawienie *Slang, gwara, język młodzieży. Zestawienie bibliograficzne w wyborze za lata 1985-2006*, oprac. E. Bińkie wicz, Piotrków Trybunalski, [online:] <http://pedagogiczna.edu.pl/wp-content/uploads/2018/10/Slang-gwara-jezyk-mlodziezy-za-lata-1985-2006.pdf> – 14 V 2022; oraz *Slang, gwara, język uczniowski. Zestawienie bibliograficzne w wyborze sporządzone w oparciu o zbiory Biblioteki Pedagogicznej w Sieradzu*, oprac. M. Marczyńska, Sieradz 2012, [online:] <http://www.bpsieradz.pl/zestawienia/Slang,%20gwara.pdf> – 14 V 2022.

¹⁹ Do zadań biblioteki należy: „[...] 3) prowadzenie działalności informacyjnej i bibliograficznej” – instruuje Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 lutego 2013 r.

gdyż mogące wspomóc rozwój wiedzy o kulturze narodowej, zwłaszcza że ogólnopolska bibliografia dotycząca odmian języka nie zdołała ogarnąć tego współczesnego bogactwa²⁰. Tak więc to biblioteki pedagogiczne, „huby” wiedzy, mogą działać wielokierunkowo: wspomóc rozwój refleksji naukowej, informując uczonych o nieznanym im materiałach, a wnioski z badań udostępniać dla nauczycieli i instytucji kultury, organizacji pozarządowych i lokalnych interesariuszy związanych z „kulturą pamięci” oraz opieką nad dziedzictwem.

WNIOSKI

Z rozszerzania księgo- i „infozbiorów” może wynikać coś nieprzewidywalnego, ale twórcze inicjatywy, olśnienie i entuzjazm nie mieszczą się w planach zatwierdzanych przez kolejne komórki zarządzające placówkami, ich sieciami czy wreszcie sektorami państwa. Mówiąc wprost: w działalności szkół i bibliotek spotykają się działania resortów edukacji i nauki oraz kultury. Kłładki między przepaściami stagnacji i ostrożnej, bezpiecznej antyinnovacyjności budują inicjatywy wychodzące ze sfery kultury, z jednostek, które w statutach mają kreatywność i pomoc dla twórców, w tym także twórców nowych idei oraz działań, które dotychczas w jakichś regionach nie były podejmowane. Trzeba przetrzeć szlaki ze szkół i bibliotek pedagogicznych do nowych instytucji inicjujących działania i wspomagających finansowo (zwłaszcza za pomocą minigrantów) lokalnych wydawców, jak Narodowe Centrum Kultury, Narodowy Instytut Wolności czy Narodowy Instytut Kultury i Dziedzictwa Wsi. Pożądane byłoby, aby wymienione tu i inne instytucje centralne postrzegały biblioteki jako zaplecze eksperckie dla swoich „podopiecznych”. Byłoby dobrze, aby w opiece nad dziedzictwem na nowo rozpoznać rolę bibliotek pedagogicznych jako miejsca służenia nauczycielom pomocą w kwestiach aktualnych, a nie zdefiniowanych kilka dekad temu, zatem także w odniesieniu do poznawania, zachowania i kultuwowania niematerialnego dziedzictwa kultury, zbieranego i prezentowanego za pomocą różnych środków. Eksperyment bazujący na kompetencji i na sprawności operowania źródłami informacji na pewno będzie korzystny społecznie – a to może spowodować zwrotny efekt docenienia bibliotek pedagogicznych, nie zaś uznania ich za anachroniczne, pozasystemowe i redundantne względem sieci bibliotek publicznych z jednej strony, a naukowych z drugiej.

Zaobserwowane przez nas i potencjalne działania odnosiły się do współczesnej sytuacji językowej, ujawniającej się autentycznej pasji poznawczej uczestników ko-

w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych, Dz.U. 2013, poz. 369.

²⁰ Świeżo wydany tom nie obejmuje ostatniego ćwierćwiecza: *Bibliografia dialektologii polskiej (od roku 1986 do 1995 włącznie wraz z uzupełnieniami za lata poprzednie)*, red. A. Kwaśnicka-Janowicz, A. Piechnik, J. Strutyński, Kraków 2021, *Bibliografia Dialektologii Polskiej*.

munikacji i wspólnototwórczych funkcji jednostek języka umieszczanych w nowych kontekstach – poza dydaktyką polonistyczną i tradycyjnymi redukcjonistycznymi dychotomiami form ogólnopolskich, tj. „lepszyc”, wobec wszystkich pozostałych. Jest to jednak tylko część nowych wyzwań, przekraczających ramy przedmiotów szkolnych i kierunków studiów, które przygotowują do pracy w szkole. Twórczy nauczyciele powinni spotkać się z dynamicznym wsparciem bibliotek dla nich przeznaczonych.

BIBLIOGRAFIA

- [am], *Tak się mówi w Krakowie*, „Karnet” 2020, nr 6(291), s. 104-105.
- Bańko M., *Gdzie mówią najczystsą polszczyzną?*, Poradnia językowa PWN, [online:] <https://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/Gdzie-mowia-najczystsza-polszczyzna;997.html>.
- Bańko M., *Na dworze czy na dworzu?*, Poradnia językowa PWN, [online:] <https://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/na-dworze-czy-na-dworzu;3368.html>.
- Bibliografia dialektologii polskiej (od roku 1986 do 1995 włącznie wraz z uzupełnieniami za lata poprzednie)*, red. A. Kwaśnicka-Janowicz, A. Piechnik, J. Strutyński, Kraków 2021, *Bibliografia Dialektologii Polskiej*.
- Bibliografia regionalna*, Biblioteka Pedagogiczna im. H. Radlińskiej w Siedlcach, [online:] http://www.bpsiedlce.pl/5/strona/83_bibliografia-regionalna/.
- Chodź na pole – bądź w formie!*, Kraków.pl, 10.01.2022, [online:] https://www.krakow.pl/aktualnosci/247791,26,komunikat,chodz_na_pole___badz_w_formie_.html.
- Giedroń J., *Pułapka. Dlaczego ekonomiczne myślenie blokuje innowacje i postęp?*, Kraków 2019.
- Kąs J., *Ilustrowany leksykon gwary i kultury podhalańskiej*, t. 1-12, Bukowina Tatrzańska–Nowy Sącz 2015-2019.
- Miejsce biblioteki pedagogicznej w zmieniającej się przestrzeni edukacji i informacji*, red. nauk. A. Fluda-Krokos, W. Dudek, A. Piotrowska, Kraków 2014, *Forum Bibliotek Pedagogicznych*, nr 1, [online:] https://www.pbw.edu.pl/images/stories/Konferencja/IOFBP/IOFBP_miejsce_biblioteki_pedagogicznej.pdf.
- Ochmann D., *Fałszywe regionalizmy – leksyka regionalna na nowo odczytana*, „LingVaria” Vol. 13, 2018, nr 26, s. 171-180, <https://doi.org/10.12797/LV.13.2018.26.12>.
- Małopolski Smak – Małopolski Festiwal Smaku*, Małopolska.pl, [online:] <https://www.malopolska.pl/malopolskismak/malopolski-festiwal-smaku/o-festiwalu>.
- Piotrowski T., *Porównawcza leksykografia języków słowiańskich. Słowniki z językiem polskim*, [w:] *Leksykologija i leksikografija slavjanskich jazykov. K. Meždunarodnomu s'ezdu slavistov*, otv. red. M.I. Černyševa, Moskva 2017, s. 93-111, [online:] http://www.ruslang.ru/doc/lexicology_2017.pdf [Лексикология и лексикография славянских языков. К XVI Международному съезду славистов, отв. ред. М.И. Чернышева, Москва 2017].
- Powiedziane po krakowsku. Słownik regionalizmów krakowskich*, red. D. Ochmann, R. Przybylska, Kraków 2017.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 lutego 2013 r. w sprawie szczególnych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych, Dz.U. 2013, poz. 369.
- Sagan-Bielawa M., *Dziedzictwo pozaborowe. Społeczna świadomość językowa Polaków w Dru-giej Rzeczypospolitej*, Kraków 2014, *Biblioteka „LingVariów”*, t. 18. *Z Prac Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego*.

- Slang, gwara, język młodzieży. Zestawienie bibliograficzne w wyborze za lata 1985-2006*, oprac. E. Bińkiewicz, Piotrków Trybunalski, [online:] <http://pedagogiczna.edu.pl/wp-content/uploads/2018/10/Slang-gwara-jezyk-mlodziezy-za-lata-1985-2006.pdf>.
- Slang, gwara, język uczniowski. Zestawienie bibliograficzne w wyborze sporządzone w oparciu o zbiory Biblioteki Pedagogicznej w Sieradzu*, oprac. M. Marczyńska, Sieradz 2012, <http://www.bpsieradz.pl/zestawienia/Slang,%20gwara.pdf>.
- Wieczorek B., *Działalność informacyjna bibliotek pedagogicznych w Polsce*, „Przegląd Biblioteczny” 1974, nr 1, s. 37-48, [online:] http://bbc.uw.edu.pl/Content/2104/p1974_1_03.pdf.
- Wielki słownik poprawnej polszczyzny PWN*, red. A. Markowski, Warszawa 2004.
- Wojtalik I., *Biblioteki pedagogiczne w Polsce*, Konin 2012, [online:] http://www.pbpkonin.pl/files/biblioteki_pedagogiczne_w_polsce.pdf.
- Zarząd Dróg Miasta Krakowa, *Weźże...*, YouTube, [online:] https://www.youtube.com/playlist?list=PLZ3vPsQBL8lF7W8l8XTe_9ybaU_IloRcc.

ABSTRAKT

Artykuł dotyczy niematerialnego dziedzictwa, jakim jest język, i postrzegania regionalnych różnic językowych nie w opozycji (odstawania) do tego, co ogólne, ale jako elementu tworzącego wspólnotę lokalną, a więc wyróżniającego i integrującego. Zaprezentowane zostały przykłady działań wykorzystujących tę funkcję języka oraz rola bibliotek pedagogicznych w ich inspirowaniu i organizowaniu.

Słowa kluczowe: język regionu, regionalizmy, biblioteki pedagogiczne

ABSTRACT

Little Homelands and Local Linguistic Heritage

The article is concerned with language as intangible heritage and the perception of regional linguistic diversity not as something opposed to (or divergent from) what is general, but as something that contributes to a sense of local community, that is, as a distinguishing and integrating factor. The authors discuss examples of activities that exploit this function of language and the role of pedagogical libraries in inspiring and organizing them.

Keywords: regional language, regionalisms, pedagogical libraries

MAGDALENA WÓJCIK

Uniwersytet Jagielloński, Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej,
Instytut Studiów Informacyjnych

Profile bibliotek publicznych w serwisie Facebook jako źródło informacji o wydarzeniach lokalnych – komunikat z badań pilotażowych

WSTĘP

Nie ulega wątpliwości, że biblioteki odgrywają istotną rolę w społeczności lokalnej – stanowią centra kultury i informacji, jak również miejsca spotkań i integracji mieszkańców¹. Jak pisze Jacek Wojciechowski, biblioteka publiczna:

Powinna obsłużyć środowisko miejscowe i przyczynić się do zwiększenia jego spójności – co z upływem czasu staje się coraz ważniejsze, bo inne spoiwa zanikają. Ma więc być centralnym w środowisku ośrodkiem lokalnej aktywności oraz ważną dla otoczenia instytucją, podtrzymującą lub aranżującą wzajemne kontakty i wzbogacającą świadomość wartości środowiskowych².

Katarzyna Materska podkreśla natomiast, że nie tylko biblioteki odgrywają ważną rolę w społeczności lokalnej, ale także społeczność lokalna istotnie wpływa na bibliotekę. Jak pisze autorka: „W bibliotekach odbija się także sytuacja demograficzna społeczeństwa (społeczności lokalnej), postępy cywilizacyjny i dobrobyt określonej

¹ J. Wojciechowski, *Biblioteka w integracji środowiskowej*, „Przegląd Biblioteczny” R. 76, 2008, z. 2, s. 226-239.

² Idem, *Biblioteki w nowym otoczeniu*, Warszawa 2014, s. 203, *Nauka, Dydaktyka, Praktyka*, 153.

zbiorowości, styl jej życia, poglądy i mody”³. Widać więc wyraźne sprzężenie zwrotne między biblioteką a jej bezpośrednim otoczeniem. Rzadko jednak rozważa się w tym kontekście rolę bibliotek jako podmiotów komunikujących informacje o życiu regionu, w którym działają, i rozprzestrzeniających wiadomości istotne dla społeczności lokalnych. Wyszukiwanie przeprowadzone za pomocą narzędzia Google Scholar⁴ – indeksującego wyniki z różnych naukowych baz danych – za lata 2010-2020 pokazało, że temat roli biblioteki w społeczności lokalnej był generalnie często poruszany zarówno w literaturze polskiej, jak i anglojęzycznej. Kwerenda dała ogółem ponad 700 relewantnych wyników – publikacji, które zawierały w tytule zarówno słowo „biblioteka”, jak i słowo „lokalność” (w różnych wariantach i odmianach). W pracach najczęściej poruszano wątek roli biblioteki jako centrum życia społeczności lokalnej, tzw. „trzeciego miejsca”, w którym obok domu i pracy użytkownicy spędzają swój czas⁵. Niekiedy przedstawiano też problemy globalizacji sfery informacyjnej i wpływu tego zjawiska na specyfikę środowisk lokalnych⁷, jak również rolę bibliotek w budowaniu kapitału społecznego⁸. Zdecydowanie rzadziej zajmowano się problematyką bibliotek jako podmiotów informujących o wydarzeniach lokalnych istotnych dla społeczności. Jest to luka w literaturze przedmiotu, która powinna zostać zapełniona.

PRZEDMIOT, CEL I METODA BADAŃ

Przedmiot badań stanowi rola bibliotek jako źródła informacji o wydarzeniach lokalnych. Celem było dokonanie analizy profili w mediach społecznościowych wytypowanych gminnych bibliotek publicznych pod kątem ich użyteczności związanej z rozpowszechnianiem informacji istotnych dla społeczności lokalnych. Wśród celów szczegółowych można wymienić:

- ▶ wskazanie częstości publikowania wpisów o wydarzeniach lokalnych na tle innych typów wpisów,

³ K. Materska, *Spoleczna przestrzeń bibliotek publicznych drugiej dekady XXI wieku*, [w:] *Biblioteka publiczna w przestrzeni społecznej. Księga jubileuszowa z okazji 100-lecia działalności Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Łodzi*, red. J. Ladorucki, Łódź 2017, s. 70.

⁴ Google Scholar, [online:] <https://scholar.google.com/>.

⁵ I. Osłowska, *Biblioteki – nowoczesne przestrzenie kultury*, „Przegląd Biblioteczny” R. 86, 2018, z. 4, s. 554-583.

⁶ A. Łobocka, *Koncepcja biblioteki jako „trzeciego miejsca” w kontekście potrzeb osób starszych*, „Zarządzanie Biblioteką” 2013, nr 1(5), s. 43-50.

⁷ M. Nahotko, *Komunikacja naukowa w środowisku cyfrowym. Globalna biblioteka cyfrowa w informatycznej infrastrukturze nauki*, Warszawa 2010, Nauka, Dydaktyka, Praktyka, 112.

⁸ J. Działek, M. Murzyn-Kupisz, *Rola bibliotek w budowaniu i wzmacnianiu zasobów kapitału społecznego w województwie małopolskim*, „Zarządzanie Biblioteką” 2014, nr 1(6), s. 9-32.

- ▶ w obrębie informacji o wydarzeniach lokalnych wskazanie najczęściej występujących kategorii wpisów,
- ▶ wskazanie i omówienie przykładów postów o wydarzeniach lokalnych,
- ▶ analiza reakcji użytkowników na posty o wydarzeniach lokalnych.

Pod uwagę wzięto wpisy publikowane przez biblioteki dotyczące wydarzeń istotnych dla społeczności lokalnych, w które jednak instytucje te nie były bezpośrednio zaangażowane, w tym:

- ▶ informacje o wydarzeniach kulturalnych i edukacyjnych w regionie,
- ▶ informacje o lokalnych inicjatywach społecznych i charytatywnych,
- ▶ informacje dotyczące infrastruktury (remonty, inwestycje),
- ▶ bieżące informacje pogodowe i związane z ruchem drogowym,
- ▶ informacje o lokalnych nagrodach, odznaczeniach,
- ▶ inne informacje o charakterze lokalnym.

W analizie nie brano pod uwagę wpisów o wydarzeniach i inicjatywach organizowanych przez same biblioteki, a jedynie posty publikowane przez bibliotekę, ale dotyczące działalności innych podmiotów.

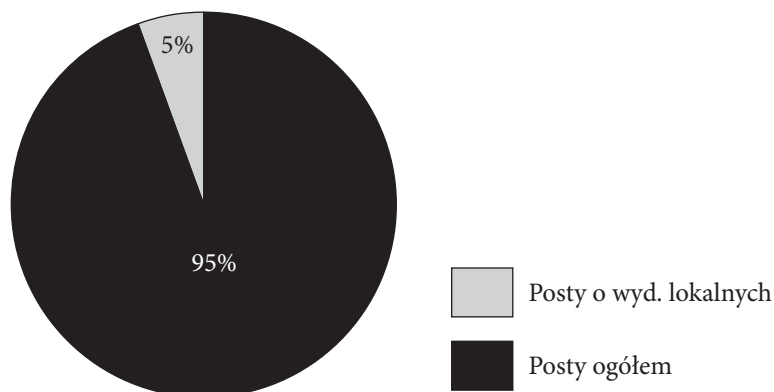
Zastosowano metodę jakościowej analizy zawartości profili wytypowanych bibliotek w serwisie społecznościowym Facebook⁹. Pod uwagę wzięto profile bibliotek publicznych działających w województwie małopolskim, w powiecie krakowskim, w gminie Skawina (dobór losowy). Analizowano wiadomości publikowane przez te instytucje w okresie od 1 listopada 2019 do 1 lutego 2020 roku. Ogółem badaniu poddano działania 8 bibliotek, które posiadały konto w serwisie Facebook. Przeanalizowano łącznie 276 opublikowanych wpisów. Analizy dokonano w sposób tradycyjny, poprzez lekturę i kodowanie poszczególnych postów, bez użycia oprogramowania, ze względu na specyfikę badania, która utrudniała automatyzację procesu.

BIBLIOTEKA JAKO ŹRÓDŁO INFORMACJI O WYDARZENIACH LOKALNYCH

Wyniki przeprowadzonych badań pokazały, że biblioteki informują w serwisie Facebook o wydarzeniach lokalnych, choć w stosunkowo małym wymiarze w porównaniu z innymi typami publikowanych wiadomości. Posty o wydarzeniach lokalnych stanowią 5% wszystkich umieszczanych wpisów, co może wydawać się odsetkiem bardzo niewielkim na tle innych typów publikowanych wiadomości, ale biorąc pod uwagę specyfikę poszukiwanych postów – informacje o wydarzeniach lokalnych, w które biblioteka nie była bezpośrednio zaangażowana – można uznać, że wskaźnik ten jest nawet nieco wyższy niż zakładany przez autorkę na początku badania (rysunek 1).

⁹ Facebook, [online:] <https://www.facebook.com/>.

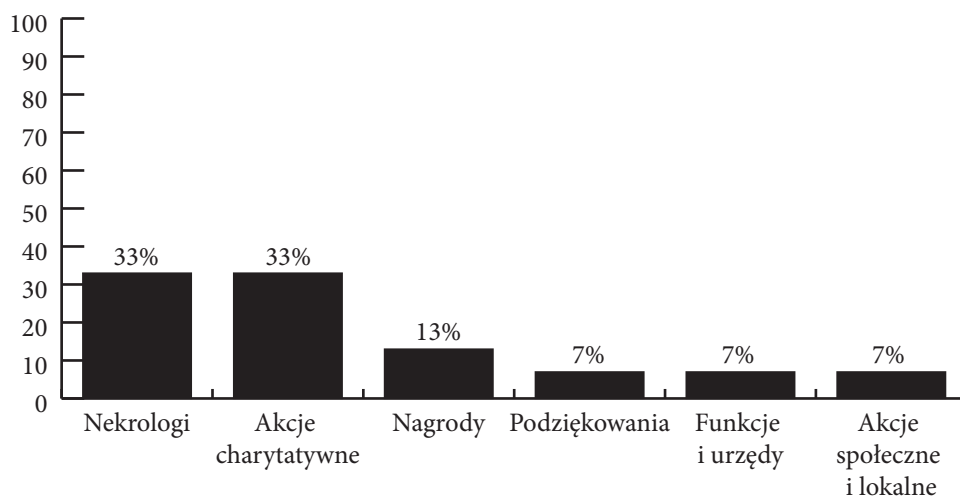
Rysunek 1. Posty o charakterze lokalnym na tle innych typów publikowanych wiadomości

Źródło: opracowanie własne (2020).

Wśród wiadomości o wydarzeniach lokalnych przeważają informacje o akcjach charytatywnych, wspomnienia o zmarłych osobach zasłużonych dla regionu oraz powiadomienia o sukcesach mieszkańców. Nieco rzadziej pojawiają się podziękowania dla mieszkańców, wzmianki o objęciu przez czytelników biblioteki funkcji lub urzędów terenowych oraz informacje o lokalnych akcjach społecznych. Poszukiwane przeze mnie informacje o lokalnych inwestycjach, infrastrukturze czy akcjach kulturalnych, organizowanych przez podmioty inne niż biblioteka i w które biblioteka nie była bezpośrednio zaangażowana, nie zostały znalezione (rysunek 2).

Rysunek 2. Najpopularniejsze typy postów o charakterze lokalnym

Źródło: opracowanie własne (2020).

Dla zobrazowania specyfiki postów o charakterze lokalnym warto przytoczyć kilka przykładów. Pierwszy analizowany post zalicza się do kategorii wiadomości informujących o akcjach społecznych i charytatywnych. W tym przypadku chodziło o wsparcie budowy nowego lokum Środowiskowego Domu Samopomocy w Skawinie. Na uwagę zasługuje rozbudowany charakter wpisu i użycie wielu emotikonów oraz środków stylistycznych (np. odwołanie do idei domu jako wartości) dla podkreślenia emocjonalnego charakteru przekazu. W drugim z analizowanych postów biblioteka chwali się sukcesem swojego młodego czytelnika w konkursie *Mała książka, wielki człowiek*. Post jest zdecydowanie krótszy, ale także obficie okraszony emotikonami podkreślającymi dumę biblioteki z osiągnięć laureata. W trzecim poście, uzupełnionym nagraniem wideo, biblioteka informuje w bardziej formalnym stylu o wyborze przewodniczącego Skawińskiej Rady Seniorów. Co ciekawe, tutaj dla kontrastu, być może ze względu na fakt, że komunikat ten jest istotny przede wszystkim dla starszej wiekowo części publiczności bibliotecznej, nie użyto żadnych emotikonów. Przytoczone przykłady pokazują różnorodność podejmowanej tematyki, jak również różnice w długości i stylu przekazu, w zależności od grupy docelowej, do której głównie kierowany jest komunikat.

Analiza reakcji czytelników na publikowane przez bibliotekę posty o charakterze lokalnym pokazała, że odpowiedź na posty o wydarzeniach lokalnych różni się w zależności od ogólnego poziomu zaangażowania odbiorców – na większych, bardziej aktywnych profilach można obserwować generalnie żywszą reakcję na posty lokalne. Na głównym profilu Miejskiej Biblioteki Publicznej w Skawinie informacja o przytoczonej już akcji zbierania pieniędzy na dom samopomocy uzyskała 26 reakcji i była 10 razy udostępniona, co może nie wydaje się dużą liczbą, ale na tle innych publikowanych postów był to drugi najpopularniejszy wpis w analizowanym okresie, wyprzedzony jedynie przez życzenia z okazji świąt Bożego Narodzenia. Z dosyć silną reakcją spotykały się także wspomnienia o zmarłych mieszkańcach regionu. W przypadku pierwszego nekrologu odnotowano 17 reakcji, 2 komentarze, 8 udostępień, w przypadku drugiego – ogółem 20 reakcji. W filiach biblioteki reakcja na posty o wydarzeniach lokalnych – często te same, co publikowane na głównym profilu – była znacznie słabsza. Może to wynikać z mniejszej liczby i generalnej aktywności odbiorców profilu filii, a może też być wynikiem tego, że te same osoby śledzą jednocześnie profil biblioteki głównej i swojej filii i nie reagują ponownie na posty, które już widziały. Wśród postów publikowanych przez filie na uwagę zasługuje żywa reakcja odbiorców biblioteki w Krzęcinie na podziękowania – tu akurat kierowane przez przedstawicieli lokalnej organizacji do biblioteki. Odbiorcy zareagowali na nie łącznie 23 razy. Popularnością cieszyły się także posty informujące o sukcesach mieszkańców w konkursach ogólnopolskich. Jak widać, posty o wydarzeniach lokalnych publikowane przez pozostałe filie spotykały się z małym zainteresowaniem odbiorców i nie wywoływały najczęściej żadnej reakcji.

WNIOSKI

Wyniki przeprowadzonych badań pokazały, że biblioteki informują w serwisie Facebook o wydarzeniach lokalnych, choć w stosunkowo małym wymiarze w porównaniu z innymi typami publikowanych wiadomości. Wśród informacji o wydarzeniach lokalnych przeważają te dotyczące akcji charytatywnych, wspomnienia o zmarłych osobach zasłużonych dla regionu oraz informacje o sukcesach miejscowych. Nieco rzadziej pojawiają się podziękowania dla mieszkańców, informacje o objęciu przez czytelników biblioteki funkcji lub urzędów terenowych oraz informacje o lokalnych akcjach społecznych. Reakcja na posty o wydarzeniach lokalnych różni się w zależności od ogólnego poziomu zaangażowania odbiorców – na większych, bardziej aktywnych profilach zauważa się generalnie żywszą reakcję na posty lokalne.

Przeprowadzone badania mają wyłącznie charakter pilotażowy, ich celem było określenie potencjału badawczego podejmowanego tematu. Konieczne wydaje się powtórzenie badań na większej próbie w grupie bibliotek gminnych, jak również poszerzenie badań o inne typy bibliotek, szczególnie szkolne i pedagogiczne. Możliwe jest także zwiększenie grupy badanych serwisów społecznościowych (np. o serwisy Instagram czy Tik Tok) oraz rozbudowanie metodologii badania o elementy wywiadów z bibliotekarzami i mieszkańcami/odbiorcami komunikatów w mediach społecznościowych, celem pogłębienia i doprecyzowania uzyskanych wyników badań.

BIBLIOGRAFIA

- Działek J., Murzyn-Kupisz M., *Rola bibliotek w budowaniu i wzmacnianiu zasobów kapitału społecznego w województwie małopolskim*, „Zarządzanie Biblioteką” 2014, nr 1(6), s. 9-32.
- Facebook, [online:] <https://www.facebook.com/>.
- Google Scholar, [online:] <https://scholar.google.com/>.
- Łobocka A., *Koncepcja biblioteki jako „trzeciego miejsca” w kontekście potrzeb osób starszych*, „Zarządzanie Biblioteką” 2013, nr 1(5), s. 43-50.
- Materska K., *Spółeczna przestrzeń bibliotek publicznych drugiej dekady XXI wieku*, [w:] *Biblioteka publiczna w przestrzeni społecznej. Księga jubileuszowa z okazji 100-lecia działalności Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Łodzi*, red. J. Ladorucki, Łódź 2017, s. 69-85.
- Nahotko M., *Komunikacja naukowa w środowisku cyfrowym. Globalna biblioteka cyfrowa w informatycznej infrastrukturze nauki*, Warszawa 2010, *Nauka, Dydaktyka, Praktyka*, 112.
- Ośłowska I., *Biblioteki – nowoczesne przestrzenie kultury*, „Przegląd Biblioteczny” R. 86, 2018, z. 4, s. 554-583, <https://doi.org/10.36702/pb.442>.
- Wojciechowski J., *Biblioteka w integracji środowiskowej*, „Przegląd Biblioteczny” R. 76, 2008, z. 2, s. 226-239.
- Wojciechowski J., *Biblioteki w nowym otoczeniu*, Warszawa 2014, *Nauka, Dydaktyka, Praktyka*, 153.

ABSTRAKT

Przedmiot badań stanowi rola bibliotek jako źródła informacji o wydarzeniach lokalnych. Celem było dokonanie analizy profili wytypowanych gminnych bibliotek publicznych pod kątem ich użyteczności dotyczącej rozprzestrzeniania informacji istotnych dla społeczności lokalnych. Analizie poddano zawartość profili wytypowanych bibliotek w serwisie społecznościowym Facebook w okresie od 1 listopada 2019 roku do 1 lutego 2020 roku. Pod uwagę wzięto profile bibliotek publicznych działających w województwie małopolskim, w powiecie krakowskim, w gminie Skawina (dobór losowy). Ogółem przeanalizowano działania 8 bibliotek, które posiadały konto w serwisie Facebook. Analizie poddano łącznie 276 opublikowanych wpisów. Wyniki przeprowadzonych badań pokazały, że biblioteki informują w serwisie Facebook o wydarzeniach lokalnych, choć w stosunkowo małym wymiarze w porównaniu z innymi typami publikowanych wiadomości. Wśród informacji o wydarzeniach lokalnych przeważają te o akcjach charytatywnych, wspomnienia zmarłych zasłużonych dla regionu oraz informacje o sukcesach mieszkańców. Nieco rzadziej pojawiają się podziękowania dla mieszkańców, wiadomości o objęciu przez czytelników biblioteki funkcji lub urzędów terenowych oraz informacje o lokalnych akcjach społecznych.

Słowa kluczowe: biblioteki gminne, usługi biblioteczne, społeczność lokalna

ABSTRACT

Facebook Profiles of Libraries as a Source of Information about Local Events: A Pilot Study Report

The study concerns the role of libraries as a source of information on local events. The aim was to analyse the online profiles of selected local libraries with regard to their usefulness for the dissemination of information relevant for the local communities. The content of the Facebook profiles of the selected libraries were analysed in the period between November 1, 2019 and February 1, 2020. A random selection of profiles of libraries operating in the Skawina Commune, Kraków District, Małopolska Province were taken into account. Overall, activities of eight libraries that had a Facebook account were analysed. A total of 276 posts were analysed. The research results demonstrated that the libraries publish information about local events on Facebook, although to a lesser extent than other kinds of announcements. The information about local events includes primarily announcements of fundraising campaigns, obituary notices on residents who rendered great service to the region, and information on residents' achievements. Less common are thank-you notes to local residents, news of library members assuming local posts or offices, or information about local social campaigns.

Keywords: local libraries, library services, local community

IWONA KOWALSKA, ANNA ZACŁONA

Regionalny Zespół Placówek Wsparcia Edukacji
Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Opolu

Zagadnienia regionalizmu w działalności bibliograficznej Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Opolu

W Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej (PBW) w Opolu od 2000 roku tworzona jest specjalistyczna bibliografia *Oświata na Śląsku Opolskim*, która aktualnie zawiera blisko 10 tys. opisów bibliograficznych i należy do często wykorzystywanych przez czytelników baz danych.

Polska norma *Bibliotekarstwo i bibliografia. Rodzaje i części składowe bibliografii. Terminologia* (PN-89/N-01225) podaje dwa znaczenia słowa „bibliografia”:

1. Uporządkowany zbiór opisów bibliograficznych dokumentów dobranych według określonych kryteriów, którego celem jest informowanie o istnieniu tych dokumentów, na ogół bez względu na miejsce ich przechowywania.
2. Dziedzina wiedzy i działalności praktycznej, obejmująca swoim zakresem problemy opisywania dokumentów w celu ich identyfikacji oraz zasady tworzenia i użytkowania bibliografii¹.

W książce *Bibliografia. Metodyka i organizacja* pod redakcją Zbigniewa Żmigrodzkiego zaproponowano również inne wyjaśnienie tego terminu:

¹ *Bibliotekarstwo i bibliografia. Rodzaje i części składowe bibliografii. Terminologia PN-89/N-01225*, Warszawa 1989.

1. Jedna z dyscyplin wchodzących w skład szeroko pojętej nauki o książce (bibliologii); ta jej część, która bada i opisuje książki (wszelkie dokumenty), aby tworzyć ich spisy na użytek nauki i życia praktycznego; stanowi zarazem teoretyczną podstawę badań i czynności bibliograficznych.
2. Metodyka sporządzania opracowań bibliograficznych – spisów, przeglądów i monografii, obejmująca wytyczne ogólne i szczegółowe przepisy, dotyczące podstawowych działań bibliograficznych.
3. Uporządkowany spis dokumentów, dobranych według określonych kryteriów, mający zadania informacyjne.
4. Działalność bibliograficzna, polegająca na procesach sporządzania różnego rodzaju opracowań bibliograficznych, organizacji i koordynacji ich wytwarzania².

Merytoryczne doświadczenie pracowników Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Opolu pozwoliło na wypracowanie schematu bazy *Oświata na Śląsku Opolskim*, porządkującego materiały bibliograficzne, metodykę pracy oraz zasady selekcji³. Do wprowadzania opisów, głównie z czasopism, należało opracować klasyfikację regionalną. Stworzono symbole cyfrowe, dodając do nich nazwy działów. Symbole muszą być zgodne z przygotowaną uprzednio kartoteką wzorcową. Oznaczenia cyfrowe powstały przez przyporządkowanie konkretnym działom bibliografii liczby dwucyfrowej: w dalszej kolejności, w miarę zawężania się tematu, przez dodawanie po kropce kolejnych cyfr, tworząc w ten sposób schemat klasyfikacji działów głównych i poddziałów, np. 13 Nauczyciele; 13.1 Nauczyciele. Biografie (sylwetki, wspomnienia, pamiętniki, życiorysy); 13.2 Nauczyciele. Publikacje nauczycieli; 13.3 Nauczyciele. Kształcenie i doskonalenie nauczycieli. Każdy opis bibliograficzny dokumentu wpisuje się zatem do jednego z 14 działów głównych.

Bibliografia *Oświata na Śląsku Opolskim* rejestruje piśmiennictwo związane tematycznie z województwem opolskim. Obejmuje ona wydawnictwa zwarte oraz artykuły zamieszczone w czasopismach nieobjętych bibliografią narodową ani regionalną, artykuły z dzienników lokalnych, gazet miejskich i samorządowych, z czasopism i wydawnictw ciągłych o zasięgu regionalnym (np.: „Nowa Trybuna Opolska”, „Gazeta Brzeska”, „Kalendarz Głubczycki”, „Kluczborski Kurier Samorządowy”, „Modelowe Nauczanie”, „Nowy Biuletyn Szkolny”, „Nowiny Nyskie”, „Gazeta Ziemi Namysłowskiej”, „Strony”, „Opolskie Wiadomości Regionalne”, „Metodyk”, „Śląsk Opolski”, „Szkie Kędzierzyńsko-Kozielskie”) i ogólnokrajowym (np.: „Edukacja Medialna”, „Guliwer”, „Języki Obce w Szkole”, „Lider”, „Nowa Szkoła”, „Polonistyka”, „Poradnik Bibliotekarza”, „Przyroda i Człowiek”, „Szkoła Specjalna”, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne”, „Wychowanie w Przedszkolu”, „Życie Szkoły”).

Opisy artykułów sporządzane są zgodnie z obowiązującymi normami. Przy opracowaniu rzeczowym książek, artykułów z prasy lokalnej, czasopism i wydawnictw

² Bibliografia. *Metodyka i organizacja*, red. Z. Żmigrodzki, Warszawa 2000, s. 13, *Nauka, Dydaktyka, Praktyka*, 38.

³ Zob. szerzej I. Kowalska, *Bibliografia Oświata na Śląsku Opolskim*, [w:] *Biblioteki pedagogiczne wobec wyzwań współczesnej oświaty. Materiały z konferencji naukowej, Kalisz 11-12 maja 2006 r.*, red. D. Wańka, Kalisz 2008, s. 75-80.

ciągłych korzysta się z systemu słów kluczowych, charakteryzujących zawartość treściową bibliografowanego dokumentu. Opisy sporządzane są z autopsji, której towarzyszy selekcja według wcześniej przyjętej koncepcji merytorycznej. Opisy bibliograficzne zawierają krótkie adnotacje charakteryzujące tematykę danego tekstu. Zasięgiem geograficznym bibliografia obejmuje województwo opolskie, natomiast zasięg chronologiczny uwzględnia przede wszystkim dokumenty wydane po 2000 roku, ale znaleźć w bazie można również starsze publikacje. Bibliografia rejestruje dokumenty przede wszystkim w języku polskim, ale także w językach obcych. Jej zakres jest zawężony w stosunku do całości problematyki oświatowej i szkolnej – pominięte jest szkolnictwo wyższe.

Zasadniczą przyczyną podjęcia prac bibliograficznych było rosnące zapotrzebowanie użytkowników na informacje dotyczące oświaty na Opolszczyźnie. Zainteresowanymi są m.in. pracownicy naukowcy Uniwersytetu Opolskiego i Wyższej Szkoły Zarządzania i Administracji w Opolu, studenci studiów pedagogicznych, którzy przygotowują referaty, a także prace magisterskie poświęcone historii oświaty, opracowując np. monografie szkół i innych instytucji oświatowych. Poszukują oni informacji dotyczących różnych form działalności oświatowej i wychowawczej w województwie opolskim oraz aktywności twórczej nauczycieli – zarówno artystycznej, jak i proponowanych przez nich rozwiązań metodycznych (scenariusze lekcji czy programy autorskie). Jest też grupa użytkowników poszukujących informacji niemożliwych do zdobycia w bibliografiach ogólnopolskich, a nawet w regionalnych. To nauczyciele. Sięgając do naszej bibliografii, poszukują oni materiałów na temat własnej szkoły i jej wizerunku, odnajdują informacje o autorskich programach nauczania opracowanych w województwie. Poszukują również danych o twórczości nauczycieli.

Bibliografia rejestruje piśmiennictwo dotyczące historii i organizacji szkolnictwa (publicznego i niepublicznego) na Opolszczyźnie, materiały na temat polityki oświatowej na Śląsku Opolskim – zarówno współczesnej, jak i sprzed 1945 roku. Zawiera też publikacje związane z problematyką placówek oświatowo-wychowawczych (domy dziecka, świetlice psychologiczno-terapeutyczne, stowarzyszenia, poradnie psychologiczno-pedagogiczne, Wojewódzki Ośrodek Metodyczny w Opolu, Wojewódzki Ośrodek Doskonalenia Informatycznego i Politechnicznego w Opolu, Regionalne Centrum Rozwoju Edukacji w Opolu, Miejski Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Opolu, Regionalny Zespół Placówek Wsparcia Edukacji w Opolu) oraz informacje dotyczące Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Opolu i jej filii. Bibliografia uwzględnia także niezwykle istotne na Opolszczyźnie problemy szkolnictwa mniejszości narodowych, przede wszystkim mniejszości niemieckiej. Pod uwagę brane są także materiały dotyczące oświaty dorosłych, form i metod nauczania, zajęć pozalekcyjnych (organizacji młodzieżowych, kół zainteresowań, teatru szkolnego, prasy szkolnej, świetlic szkolnych). Rejestrowane jest piśmiennictwo dotyczące organizacji życia szkolnego (w tym olimpiad i konkursów szkolnych), muzeów i bibliotek szkolnych. W bibliografii znaleźć można również opracowania dotyczące zagadnień regionalizmu, zarówno w aspekcie historycznym, jak i współczesnym, informacje,

które przydatne mogą być przy przygotowywaniu programów edukacji regionalnej na Śląsku Opolskim, a także wiadomości o już wdrożonych w opolskich szkołach rozwiązaniach dydaktycznych.

Udokumentowane są ponadto informacje na temat nauczycieli. Chodzi o dane dotyczące konkretnych postaci (biografie i dorobek dydaktyczny, artystyczny czy naukowy), a także sprawy ogólniejsze – kształcenie i doskonalenie nauczycieli. Podobnie wyszukiwane i gromadzone są informacje bibliograficzne związane z uczniami. Uwzględniane są ich indywidualne osiągnięcia w olimpiadach przedmiotowych i konkursach. Pomijane są natomiast wzmianki o przebiegu imprez okolicznościowych związanych ze stałymi punktami w kalendarzu oświatowym, takimi jak: rozpoczęcie i zakończenie roku szkolnego, ferie zimowe i letnie, okresowo powtarzające się aktualności, krótkie zapowiedzi imprez oraz materiały okolicznościowe bez istotnej wartości informacyjnej.

Drugą własną bazą bibliograficzną tworzoną w PBW w Opolu jest OMNIBUS – baza zawierająca ok. 120 tys. artykułów z różnych dziedzin wiedzy, pochodzących również z wydawnictw, których nie odnotowuje Biblioteka Narodowa. Opisy bibliograficzne pochodzą z ok. 450 tytułów czasopism i wydawnictw ciągłych, a także z wydawnictw zwartych, głównie z dziedziny pedagogiki, metodyki nauczania poszczególnych przedmiotów, psychologii, socjologii oraz z czasopism literackich, społeczno-kulturalnych, popularnonaukowych i bibliotekarskich. Jest to jeden z największych w kraju elektronicznych zasobów informacji o zawartości czasopism dotyczący szeroko pojętej edukacji. Baza OMNIBUS powiększana jest codziennie o kolejne opisy bibliograficzne pochodzące z ponad 110 tytułów czasopism, które prenumerowane są obecnie przez PBW w Opolu (w 2020 roku baza została powiększona o blisko 6 tys. rekordów bibliograficznych).

Szeroko reprezentowanym w bazie zagadnieniem jest regionalizm i edukacja regionalna. Znaleźć w niej można np. około 360 rekordów bibliograficznych ze słowem kluczowym „regionalizm”, około 300 ze słowem „region”, 410 rekordów związanych z edukacją regionalną, blisko 4 tys. ze słowem kluczowym „Opole”, ponad 900 opisów dotyczących zagadnień związanych z województwem opolskim. Ponadto w bazie znaleźć można informacje na temat małej ojczyzny, tożsamości regionalnej, dziedzictwa kulturowego w regionie, konspekty i scenariusze lekcji związanych z regionalizmem, informacje na temat tradycji i zwyczajów regionalnych oraz dane bibliograficzne o osobach związanych z Opolszczyzną.

PBW w Opolu posiada bogate zbiory, które dotyczą dziedzictwa kulturowego regionu. Gromadzone są materiały z zakresu: antropologii kulturowej, folklorystyki, czasopiśmiennictwa, historii i geografii regionu, gospodarki, ekonomii, demografii, ale przede wszystkim szkolnictwa i oświaty na Śląsku Opolskim. Biblioteka ściśle współpracuje z regionalnymi instytucjami wydawniczymi, by zapewnić sobie jak najbardziej kompletne zbiory, przede wszystkim z Wydawnictwem Uniwersytetu Opolskiego i Wydawnictwem Państwowego Instytutu Naukowego – Instytutem Śląskim.

Dzięki zawartym umowom wydawnictwa przekazują bibliotece bezpłatnie swoje publikacje⁴. Znaczna część materiałów dotyczących tematyki związanej z regionalizmem umieszczona jest w wyodrębnionym w czytelnym księgozbiórce prezencyjnym w dziale „Śląsk Opolski”.

Cennym źródłem wiedzy o regionie są zbiory prasy dawnej i współczesnej, na podstawie których tworzone są omawiane przez nas bazy bibliograficzne *Oświata na Śląsku Opolskim* i OMNIBUS. Z ponad kilkuset tytułów zgromadzonych przez PBW czasopism na uwagę osób zainteresowanych tematyką regionalną zasługują: „Etnografia Polska”, „Konteksty – Polska Sztuka Ludowa”, „Lud”, „Literatura Ludowa”, a z czasopism regionalnych: „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, „Śląsk”, „Opolski Rocznik Muzealny”, „Konwersatorium im. Josepha von Eichendorffa. Zeszyty Edukacji Kulturalnej”, „Przegląd Zachodni” itp.

Tematykę regionalną podejmowało także wydawane przez PBW w Opolu w latach 2009-2012 czasopismo społeczno-kulturalne „Strony”, którego redaktorem naczelnym był Jan Feusette – ówczesny dyrektor biblioteki. Na spotkaniu promocyjnym rady redakcyjnej z opolskim środowiskiem uczelnianym dr Danuta Berlińska – członek rady programowej pisma – stwierdziła, że „czasopismo jest potrzebne jako czynnik integrujący środowisko kulturalne i jako miernik siły intelektualnej tego środowiska”. Ukazało się 13 numerów „Stron”, ostatni wydano we wrześniu 2012 roku. Każdy numer skupiał się wokół wybranego zagadnienia. Wśród autorów publikujących w piśmie wymienić należy m.in. znanych opolskich twórców: Tomasa Różyckiego, Jacka Gutorowa, Jacka Podsiadło, Bogusława Żurakowskiego, Irenę Wyczółkowską, a także wybitnych współczesnych pisarzy i poetów, m.in. Olę Tokarczuk, Józefa Barana, Eugeniusza Tkaczyszyna-Dyckiego, Kazimierza Orłosa, Pawła Huelle, Urszulę Małgorzatę Benkę, Jurija Andruchowycza. Charakterystyczną cechą tego pisma, imponującego zarówno swoją objętością, jak i walorami estetycznymi (typograficznymi i edytorskimi), były okładki z pracami uznanego opolskiego artysty plastyka – Bolesława Polnara.

Ważnym regionalnym czasopismem pedagogicznym był „Nowy Biuletyn Szkolny”, wydawany od 1998 roku przez Wojewódzki Ośrodek Metodyczny w Opolu⁵. Zamieszczano w nim m.in. artykuły przekazujące wiedzę z dziedziny regionalizmu – o Opolszczyźnie, jej historii, zabytkach, przyrodzie, miastach i ludziach, a także o metodyce przekazywania tych treści w szkole. Wartościowe prace nauczycieli ukazywały bogate życie szkół różnych typów. Były to m.in. opisy uroczystości szkolnych, uczniowskie inicjatywy, zmagania przedmiotowe i sportowe. Czasopismo miało charakter działowy, jednym z nich był dział „Materiały do regionalizmu”, a w nim cykl „Pedeutologia regionalna”.

⁴ M. Grabowska, *Biblioteka w edukacji regionalnej (na przykładzie Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Opolu)*, „Modelowe Nauczanie” 2003, nr 2, s. 34.

⁵ Zob. szerzej J. Duda, F. Dzionek, *Dwudziestolecie Wojewódzkiego Ośrodka Metodycznego w Opolu (1989-2009)*, Opole 2009, s. 94-96.

Spora liczba opisów bibliograficznych w *Oświacie na Śląsku Opolskim* i OMNI-BUSIE pochodzi z czasopisma „Modelowe Nauczanie”, wydawanego od 2003 roku przez Miejski Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Opolu⁶. Czasopismo było kwartalnikiem recenzowanym, podejmującym tematykę z zakresu edukacji i wychowania. Zamieszczało artykuły popularnonaukowe z dziedzin takich jak literaturoznawstwo, językoznawstwo, socjologia, historia, pedagogika, psychologia i innych. Znaczącą wartość poznawczą miały artykuły opolskich nauczycieli, w tym nauczycieli bibliotekarzy PBW w Opolu. W każdym numerze „Modelowego Nauczania” pojawiały się propozycje rozwiązań metodycznych, przykłady lekcji i rozwiązań dydaktycznych, scenariusze, konspekty, projekty działań edukacyjnych czy programy autorskie, w tym dotyczące edukacji regionalnej. Stanowiły one nowatorskie propozycje nauczycieli praktyków. Kwartalnik był jednym z ważniejszych czasopism o zasięgu wojewódzkim dla pracowników oświaty.

Również Regionalny Zespół Placówek Wsparcia Edukacji w Opolu, w skład którego od 1 września 2016 roku wchodzi Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Opolu, wydaje swój kwartalnik „edu” – ukazuje się on w formie elektronicznej. Dyrektor Lesław Tomczak we wstępie do pierwszego numeru kwartalnika wydanego w 2013 roku zaznaczył: „Chcemy pokazać naszą otwartość i umiejętność poszukiwania rozwiązań na rzecz edukacji w dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości zarówno edukacyjnej, jak i gospodarczej”⁷. Zaprosił do współpracy w tworzeniu periodyku i dzielenia się doświadczeniami oraz propozycjami metodycznymi. Do tej pory ukazały się 33 numery kwartalnika, które dostępne są na stronie rzpwe.opolskie.pl.

Zbiory regionalne znajdują odzwierciedlenie w warsztacie informacyjnym biblioteki, który odpowiednio eksponuje problematykę regionalną, tak aby użytkownik mógł szybko dotrzeć do interesującej go informacji, np. poprzez moduł *Bibliograficzne Centrum Informacji Pedagogicznej*, znajdujący się na stronie internetowej PBW. W tym celu zostały opracowane zestawienia bibliograficzne, m.in. *Kultura języka na Śląsku, Legendy, podania, bajki i baśnie śląskie* oraz bibliografia podmiotowo-przedmiotowa dotycząca znanego opolskiego poety – Tomasza Różyckiego. Ponadto w autorskim serwisie *Motywy literackie, motywy w kulturze* znajdują się następujące hasła: *Regionalizm, Śląsk, Powstania śląskie (1919-1921)* oraz *Gwara*. Pracownicy Wydziału Informacji, Bibliografii i Udostępniania Zbiorów przygotowują także kwerendy związane z historią poszczególnych szkół i instytucji oświatowych Śląska Opolskiego.

Prace bibliograficzne prowadzone w PBW w Opolu dotyczące opracowania bibliografii rejestrującej stan oświaty w regionie opolskim znalazły swoje odzwiercie-

⁶ Zob. szerzej E. Karcz-Taranowicz, „Modelowe Nauczanie” z perspektywy dziesięciu lat, [w:] *MODN-e doskonalenie nauczycieli*, red. Z. Jasiński, Opole [2013], s. 46-51.

⁷ L. Tomczak, *edu-Kwartalnik RCRE*, „edu. Kwartalnik Regionalnego Centrum Rozwoju Edukacji” 2013, nr 1, s. 5, [online:] <https://rcre.opolskie.pl/kwartalnikEDU/licz.php?plik=Kwartalnik%20RCRE%20-%20nr%201-13a.pdf> – 21 VI 2022.

dlenie także w publikacjach książkowych. W 2011 roku wydany został pierwszy tom bibliografii *Oświata na Śląsku Opolskim. Bibliografia w wyborze za lata 2005-2010*⁸, liczący 1664 opisy bibliograficzne. W 2018 roku ukazał się kolejny tom wydawnictwa, obejmujący lata 2000-2004⁹ i liczący 2779 opisów bibliograficznych. Publikacje zostały przygotowane przez Iwonę Kowalską i Annę Załoną. Bibliografie rejestrują piśmiennictwo związane tematycznie z województwem opolskim.

W obu tomach całość materiału podzielono na 20 działów głównych, w tym trzy poddziały dotyczące problematyki pedeutologicznej. Można wymienić tu m.in. takie działy, jak: historia oświaty, polityka oświatowa, rankingi szkół, placówki oświatowo-wychowawcze, szkolnictwo niepubliczne, formy i metody nauczania, zajęcia pozalekcyjne, organizacja życia szkolnego, innowacje i eksperymenty prowadzone w szkołach, biografie i publikacje nauczycieli oraz dział dotyczący ucznia. Na zakończenie każdego działu/poddziału podane są odsyłacze do pozycji, które z racji tematu głównego zakwalifikowane zostały do innych działów/poddziałów, lecz podejmują kwestie dotyczące danego zagadnienia. Wykaz bibliografii uzupełniają indeksy: autorski, geograficzny i przedmiotowy, a także wykaz najczęściej używanych skrótów i wykaz czasopism.

W 2021 roku został wydany trzeci tom publikacji (obejmujący okres 2011-2015¹⁰), który prezentowany był podczas uroczystości 70-lecia PBW w Opolu (25 października 2021 roku). W bibliografii dodano trzy nowe działy główne: szkolnictwo mniejszości narodowych, sport szkolny oraz przedszkola. W kolejnych latach zostanie opracowana bibliografia *Oświata na Śląsku Opolskim* obejmująca lata 2016-2020.

Pracownicy Wydziału Informacji, Bibliografii i Udostępniania Zbiorów prowadzą lekcje biblioteczne na temat warsztatu informacyjno-bibliograficznego PBW w Opolu (dla uczniów wszystkich typów szkół), podczas których prezentują źródła wiedzy o regionie, w tym omówione przez nas bazy bibliograficzne *Oświata na Śląsku Opolskim* i OMNIBUS. Nauczyciele bibliotekarze Wydziału prowadzą szkolenia i warsztaty dla konsultantów, doradców metodycznych, nauczycieli oraz bibliotekarzy w zakresie metodyki i techniki bibliograficznej. Biorą czynny udział w konferencjach branżowych, m.in. Iwona Kowalska i Anna Załona podczas III Forum Bibliotekarzy Województwa Opolskiego (w 2016 roku) wygłosiły komunikat dotyczący stanu prac nad bibliografią regionalną¹¹, były też autorkami referatów *Bibliografia Oświata na Śląsku Opolskim* oraz *Działalność bibliograficzna PBW w Opolu wsparciem szkół*

⁸ *Oświata na Śląsku Opolskim. Bibliografia w wyborze za lata 2005-2010*, oprac. I. Kowalska, A. Załona, Opole 2011.

⁹ *Oświata na Śląsku Opolskim. Bibliografia w wyborze za lata 2000-2004*, oprac. I. Kowalska, A. Załona, Opole 2018.

¹⁰ *Oświata na Śląsku Opolskim. Bibliografia w wyborze za lata 2011-2015*, oprac. I. Kowalska, A. Załona, Opole 2021.

¹¹ I. Kowalska, A. Załona, *Bibliografia „Oświata na Śląsku Opolskim” – komunikat*, „Bibliotekarz Polski” 2016, nr 3, s. 63-65, [online:] <http://www.bibliotekarzopolski.pl/arch/bo163.pdf> – 21 III 2022.

i nauczycieli ogłoszonych podczas Opolskich Sesji Nauczycieli Bibliotek Szkolnych i Pedagogicznych w 2017 i 2019 roku. Promowały regionalną bazę w artykule *Oświata na Śląsku Opolskim. Baza bibliograficzna tworzona w Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej w Opolu*, który ukazał się w szóstym numerze „Poradnika Bibliotekarza” w 2018 roku¹².

Podsumowując, zaznaczyć należy, że działalność bibliograficzna prowadzona przez Pedagogiczną Bibliotekę Wojewódzką w Opolu jest bardzo rozległa i zróżnicowana, również ta, która jest związana z zagadnieniem dotyczącym regionalizmu. Mamy nadzieję, że nasz przyczynek dokumentujący problemy oświaty w regionie opolskim wpisuje się w tematykę konferencji *Biblioteki pedagogiczne lokalnie – małe ojczyzny, duże perspektywy* i że będzie przydatny szerokim kręgom nauczycieli oraz badaczom dziejów szkolnictwa, a także będzie służył upowszechnianiu wiedzy o regionie. Bibliografia, zarówno w wymiarze naukowym, jak i praktycznym, ma długą i chlubną tradycję. Zdaniem Jadwigi Woźniak-Kasperek „[c]zasy, w których żyjemy, wbrew pozorom nie tylko nie zagrażają dalszemu rozwojowi bibliografii, ale wspomagają lub mogą wspomóc dalszy wzrost jej znaczenia i wartości historyczno-informacyjnej. Im więcej informacji krąży wokół nas, tym bardziej rośnie znaczenie ładu i komfortu informacyjnego, w tym bibliograficznego”¹³. Sądzymy, że szczególnie bibliografia *Oświata na Śląsku Opolskim* wpisuje się w zjawisko, o którym mówi Jerzy Nikitorowicz. Zdaniem tego autora kultura regionalna jest miejscem odwołania się i powrotu do korzeni w zglobalizowanym świecie, a „edukacja regionalna może uchronić jednostkę przed uprzedmiotowieniem, zagubieniem w ofertach kultury masowej”¹⁴.

BIBLIOGRAFIA

- Bibliografia. Metodyka i organizacja*, red. Z. Żmigrodzki, Warszawa 2000, *Nauka, Dydaktyka, Praktyka*, 38.
- Bibliotekarstwo i bibliografia. Rodzaje i części składowe bibliografii. Terminologia PN-89/N-01225*, Warszawa 1989.
- Duda J., Dzionek F., *Dwudziestolecie Wojewódzkiego Ośrodka Metodycznego w Opolu (1989-2009)*, Opole 2009.

¹² Eaedem, „*Oświata na Śląsku Opolskim*”. *Baza bibliograficzna tworzona w Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej w Opolu*, „Poradnik Bibliotekarza” 2018, nr 6, s. 8-10.

¹³ J. Woźniak-Kasperek, *Narzędzia wyszukiwania treściowego w spisach bibliograficznych*, [w:] *Bibliografia. Teoria, praktyka, dydaktyka*, red. J. Woźniak-Kasperek, M. Ochmański, Warszawa 2009, s. 232.

¹⁴ J. Nikitorowicz, *Spotkanie i dialog kultur – wymiary edukacji międzykulturowej*, [w:] *O potrzebie dialogu kultur i ludzi*, red. T. Pilch, Warszawa 2000, s. 89, [cyt. za:] *Miejsce regionalizmu w zachowaniu dziedzictwa kulturowego*, red. nauk. Z. Jasiński, J. Szymeczek, Cieszyn-Opole 2017, s. 24.

- Grabowska M., *Biblioteka w edukacji regionalnej (na przykładzie Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Opolu)*, „Modelowe Nauczanie” 2003, nr 2, s. 33-36.
- Karcz-Taranowicz E., „Modelowe Nauczanie” z perspektywy dziesięciu lat, [w:] *MODN-e doskonałenie nauczycieli*, red. Z. Jasiński, Opole [2013], s. 46-51.
- Kowalska I., *Bibliografia Oświata na Śląsku Opolskim*, [w:] *Biblioteki pedagogiczne wobec wyzwań współczesnej oświaty. Materiały z konferencji naukowej, Kalisz 11-12 maja 2006 r.*, red. D. Wańka, Kalisz 2008, s. 75-80.
- Kowalska I., Załona A., *Bibliografia „Oświata na Śląsku Opolskim” – komunikat*, „Bibliotekarz Opolski” 2016, nr 3, s. 63-65, [online:] <http://www.bibliotekarzopolski.pl/arch/bo163.pdf>.
- Kowalska I., Załona A., „Oświata na Śląsku Opolskim”. *Baza bibliograficzna tworzona w Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej w Opolu*, „Poradnik Bibliotekarza” 2018, nr 6, s. 8-10.
- Miejsce regionalizmu w zachowaniu dziedzictwa kulturowego*, red. nauk. Z. Jasiński, J. Szymczek, Cieszyn–Opole 2017.
- Nikitorowicz J., *Spotkanie i dialog kultur – wymiary edukacji międzykulturowej*, [w:] *O potrzebie dialogu kultur i ludzi*, red. T. Pilch, Warszawa 2000, s. 85-104.
- Oświata na Śląsku Opolskim. Bibliografia w wyborze za lata 2005-2010*, oprac. I. Kowalska, A. Załona, Opole 2011.
- Oświata na Śląsku Opolskim. Bibliografia w wyborze za lata 2000-2004*, oprac. I. Kowalska, A. Załona, Opole 2018.
- Oświata na Śląsku Opolskim. Bibliografia w wyborze za lata 2011-2015*, oprac. I. Kowalska, A. Załona, Opole 2021.
- Tomczak L., *edu–Kwartalnik RCRE*, „edu. Kwartalnik Regionalnego Centrum Rozwoju Edukacji” 2013, nr 1, s. 5, [online:] <https://rcre.opolskie.pl/kwartalnikEDU/licz.php?plik=Kwartalnik%20RCRE%20-%20nr%201-13a.pdf>.
- Woźniak-Kasperek J., *Narzędzia wyszukiwania treściowego w spisach bibliograficznych*, [w:] *Bibliografia. Teoria, praktyka, dydaktyka*, red. J. Woźniak-Kasperek, M. Ochmański, Warszawa 2009, s. 223-232, *Nauka, Dydaktyka, Praktyka*, 106.

ABSTRAKT

Artykuł podejmuje omówienie stanu prac nad specjalistyczną bibliografią regionalną oświaty opolskiej oraz ukazanie kierunków jej rozwoju. W Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej w Opolu od 2000 roku tworzona jest specjalistyczna bibliografia *Oświata na Śląsku Opolskim*, która aktualnie zawiera ponad 10 tys. opisów bibliograficznych. Bibliografia rejestruje piśmiennictwo dotyczące historii i organizacji szkolnictwa (publicznego i niepublicznego) na Opolszczyźnie, materiały na temat polityki oświatowej na Śląsku Opolskim. Zawiera dokumenty związane z problematyką placówek oświatowo-wychowawczych (np. domów dziecka, poradni psychologiczno-terapeutycznych, ośrodków doskonalenia nauczycieli). Udokumentowane są też informacje na temat nauczycieli (biografie, dorobek dydaktyczny, naukowy czy artystyczny). Podobnie gromadzone są informacje bibliograficzne związane z uczniami. Do wprowadzenia opisów opracowano klasyfikację regionalną, która składa się z 14 działów głównych.

Prace bibliograficzne prowadzone w PBW w Opolu związane z opracowaniem bibliografii rejestrującej stan oświaty w regionie znalazły swoje odzwierciedlenie także w publika-

cjach książkowych, wydanych w latach: 2011, 2018 i 2021, opracowanych przez Iwonę Kowalską i Annę Załoną.

W artykule omówiono również OMNIBUS – bazę bibliograficzną liczącą ponad 120 tys. artykułów z różnych dziedzin wiedzy, pochodzących z ok. 450 tytułów czasopism, głównie z dziedziny pedagogiki, metodyki nauczania poszczególnych przedmiotów, psychologii, socjologii, ale także z czasopism literackich, społeczno-kulturalnych, popularnonaukowych oraz bibliotekarskich.

Słowa kluczowe: Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Opolu, baza bibliograficzna, baza bibliograficzna *Oświata na Śląsku Opolskim*, baza bibliograficzna OMNIBUS, bibliografia, regionalizm

ABSTRACT

The Issues of Regionalism in the Bibliographic Research of the Regional Pedagogical Library in Opole

The article discusses the progress on a specialist regional bibliography of education in Opole and demonstrates the directions of its development. Since 2000, a specialist bibliography has been in preparation at the Regional Pedagogical Library in Opole, entitled *Oświata na Śląsku Opolskim* [Education in Opole Silesia], which currently features ten thousand bibliographic entries. The bibliography records writings on the history and development of state and private education in the Opole region, and materials on education policy in Opole Silesia. It contains documents pertaining to educational and upbringing institutions (e.g. children's homes, psychological counselling centres, and teacher training centres). Information about teachers is also recorded (biographies, teaching career, academic or artistic output). Similarly, bibliographic information related to students is collected. The data are entered in accordance with a regional classification which comprises fourteen main categories.

The bibliographical research in progress at the Regional Pedagogical Library in Opole which aims to produce a bibliographical record of education in the region has also been documented in books published in 2011, 2018 and 2021 under the editorship of Iwona Kowalska and Anna Załona.

Another bibliographic database discussed in the article is OMNIBUS, which features over 120 thousand entries in various areas of research, published in ca. 450 periodicals, especially in the fields of pedagogy, methods of teaching of various subjects, psychology, sociology as well as journals in literary studies, socio-cultural studies, popular science and library studies.

Keywords: the Regional Pedagogical Library in Opole, bibliographic database, the bibliographic database *Oświata na Śląsku Opolskim* [Education in Opole Silesia], the OMNIBUS bibliographic database, bibliography, regionalism

BOGUMIŁA CELER

Publiczna Biblioteka Pedagogiczna Książnica Pedagogiczna im. A. Parczewskiego w Kaliszu

Idea regionalnych izb pamięci w bibliotekach polskich

na przykładzie Pracowni Artystycznej Władysława Kościelniaka
w Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu

IZBY REGIONALNE W BIBLIOTEKACH – KILKA SŁÓW WPROWADZENIA

Oddziały muzealne działające w strukturze bibliotek to zazwyczaj pomieszczenia, w których przechowuje się i udostępnia zwiedzającym pamiątki związane z daną osobistością lub wydarzeniem historycznym, najczęściej o charakterze lokalnym. Misją tych muzeów jest ochrona, rozwijanie i badanie kolekcji oraz spełnianie funkcji edukacyjnych. Przy bibliotekach funkcjonują izby o charakterze artystycznym, biograficznym, literackim, poświęcone kulturze danego regionu, izby historyczne – upamiętniające ważne wydarzenia lub postaci z dziejów małych ojczyzn, a także muzea książki czy też muzea oświatowe. Wstępna kwerenda przeprowadzona przez autorkę w 2019 roku pozwoliła na sporządzenie wykazu ponad 40 bibliotecznych oddziałów muzealnych działających w Polsce. Izby zlokalizowane są w miejscowościach różnej wielkości, leżących w kilku regionach Polski. Część regionalnych muzeów istnieje w bibliotekach znajdujących się w większych i mniejszych miastach, niektóre zakładane są przy bibliotekach wiejskich¹.

¹ Szerzej na ten temat: B. Celer, *Organizacja bibliotecznych izb muzealnych na terenie Polski*, „Zarządzanie Biblioteką” 2019, nr 1(11), s. 89-107, [online:] <https://czasopisma.bg.ug.edu.pl/index.php/ZB/article/view/4692> – 21 III 2021.

Wyjątkowy charakter mają placówki muzealne funkcjonujące przy bibliotekach pedagogicznych. Posiadają one nierzadko bogate zbiory historyczne. Wymienić tu należy muzea prowadzone przez Pedagogiczną Bibliotekę Wojewódzką w Bydgoszczy (Muzeum Oświaty Pedagogicznej), Pedagogiczną Bibliotekę Wojewódzką im. Gdańskiej Macierzy Szkolnej w Gdańsku (Muzeum Oświaty Pomorskiej i Regionalna Izba Edukacyjna), Pedagogiczną Bibliotekę Wojewódzką im. prof. Tadeusza Kotarbińskiego w Łodzi (Muzeum Oświaty Ziemi Łódzkiej) oraz Publiczną Bibliotekę Pedagogiczną w Poznaniu (Regionalna Izba Pamiątek Oświatowych). Inny charakter ma oddział muzealny działający przy Książnicy Pedagogicznej im. Alfonsa Parczewskiego w Kaliszu, którym jest Pracownia Artystyczna Władysława Kościelniaka.

Z ŻYCIORYSU WŁADYSŁAWA KOŚCIELNIAKA

Władysław Kościelniak – artysta malarz i rysownik, urodził się 21 września 1916 roku w Kaliszu, tutaj również ukończył Szkołę Handlową. Tuż przed wybuchem II wojny światowej odbył służbę wojskową w 17 Pułku Ułanów Wielkopolskich w Lesznie, którą zakończył udziałem w wojnie obronnej 1939 roku – w bitwie nad Bzurą i w obronie Belwederu w Warszawie. W okresie okupacji pracował jako kreślarz. Po wojnie, w 1947 roku, ukończył Studium Handlu Morskiego w Gdyni, powrócił do Kalisza i zajął się pracą artystyczną. Był współzałożycielem Kaliskiego Koła Plastyków, członkiem Związku Polskich Artystów Plastyków (ZPAP) oraz prezesem oddziału tego stowarzyszenia w Kaliszu. W 1977 roku przyznano mu Złotą Odznakę ZPAP za szczególny wkład osobisty w realizowanie statutowych celów i zadań Związku.

Wielu kaliszan pamięta postać w charakterystycznym berecie i z nieodłącznym szkicownikiem, przemierzającą ulice miasta. Na pierwsze prace artysty, powstałe w 1946 roku, składały się obrazy i rysunki. W kolejnych latach tworzył linoryty oraz rzadziej drzeworyty. Marginesowo pojawiały się akwaforta, litografia, miedzioryt i monotypia. Artysta stosował również suchą igłę, sgraffito oraz własne techniki mieszane. Brał udział w ponad 200 wystawach plastycznych w Polsce i za granicą, przy czym około 40 to wystawy indywidualne². Wiele z cykli Kościelniak poświęcił miastom i gminom znajdującym się w pobliżu Kalisza, były to m.in. Ostrów Wielkopolski, Syców, Jarocin, Gołuchów, Blizanów i Opatówek.

Prócz setek prac, w których za temat obierał Kalisz i okolice, opracował również ponad 800 ekslibrisów, głównie w technice cynkotypii, linorytu i drzeworytu. Projektował także grafikę użytkową. Sporządził 16 plakatów, tworzył afisze, ilustracje do książek oraz wiele odmian tzw. małych form graficznych, jak zaproszenia, znaki firmowe czy listowniki. Wykonał ponadto rysunkową rekonstrukcję miasta Kalisza

² A. Dobaczewska, *Kościelniak Władysław. Artysta – malarz – rysownik*, *Artyści kaliscy*, [online:] <http://artyscikaliscy.tarasin.pl/pl/items/show/34> – 21 III 2022.

z przełomu XVII i XVIII wieku. Od 1957 roku tworzył ilustracje do swoich felietonów i publikacji ukazujących się na łamach miejscowej gazety „Ziemia Kaliska”.

Wczesne drzeworyty i linoryty artysty utrzymane były w stylistyce charakterystycznej dla ugrupowania Ryt. Czerpał wiele inspiracji z prac Władysława Skoczylasa i Tadeusza Kulisiewicza.

Wielość podejmowanych przez Kościelniaka tematów wynikała z ciekawości świata. Pasja podróżnika poszerzała spectrum tematów o motywy egzotyczne. W malowanych reportażach, jak nazywał artysta prace powstałe poza krajem, odnaleźć można cykl grafik poświęconych Indiom, ich mieszkańcom i zwyczajom. W jego twórczości dostrzec można także tematykę sakralną, wyrażaną w przedstawieniach kościołów i kościółków diecezji kaliskiej czy w cyklu *Terra Sancta* z 1998 roku, stanowiącym zapisek z podróży do Izraela, jak również w „bajkowych” wyobrażeniach kolorowych kremłowskich cerkwi.

Warto dodać, że Kościelniak był autorem kilku książek, m.in. monumentalnej *Kroniki miasta Kalisza*, nad którą pracował wraz z prof. Krzysztofem Walczakiem³. Prace artysty znajdują się nie tylko w miejscowej bibliotece, ale też w Muzeum Okręgowym Ziemi Kaliskiej w Kaliszu, Muzeum Narodowym w Poznaniu, Muzeum Plakatu w Wilanowie, Bibliotece im. Ossolińskich we Wrocławiu, Bibliotece Narodowej w Warszawie, Bibliotece Kórnickiej Polskiej Akademii Nauk, Muzeum Regionalnym w Środzie Śląskiej i Muzeum Regionalnym w Jarocinie koło Poznania. Uzyskał wiele odznaczeń państwowych, m.in. Złoty Krzyż Zasługi, Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski, Krzyż z Mieczami za Zasługi dla ZHP, jak również tytuły „Honorowego Obywatela Miasta Kalisza” oraz „Kaliszanina 2003 roku”. W październiku 2006 roku otrzymał ministerialną odznakę „Zasłużony dla Kultury Polskiej”.

Kościelniak zmarł 13 listopada 2015 roku w Kaliszu. Całego dorobku artysty nie sposób omówić w kilku słowach. Określano go jako człowieka instytucję. Był pasjonatem historii i tradycji, zawsze cenił sobie dziedzictwo kulturowe. Zabiegał o tworzenie pomników przeszłości, upamiętnienie ludzi i wydarzeń z lokalnej historii. Ze swoim szkicownikiem wędrował po całej Wielkopolsce, dokumentował, fotografował i rysował. Stworzył niezwykle bogate artystyczne archiwum zabytkowych obiektów, tajemniczych uliczek, zakątków, ale też tej architektury, która zniknęła z miejskich krajobrazów. Lubił dzielić się swoją wiedzą z innymi⁴.

³ W. Kościelniak, K. Walczak, *Kronika miasta Kalisza*, Kalisz 2002.

⁴ Por. B. Celer, *Szkic do portretu Władysława Kościelniaka. Dedykacje i autografy z księgozbioru artysty*, Kalisz 2020; W. Kościelniak, *Lubię pracę, lubię ludzi...*, rozm. B. Szal, „Ziemia Kaliska” 2001, nr 30, s. 8; B. Kowalska, R. Bieniecki, *Kościelniak. Życie – dzieło – pasja*, Kalisz 2001; Z. Kościelak, *Władysław bardzo kaliski*, „Panorama Polskich Miast” 1999, nr 3, s. 22-23, idem, *Władysław najbardziej kaliski*, „Kalisia Nowa” 2000, nr 12, s. 12; R. Kordes, *Jubileusz ze szkicownikiem*, „Kalisia Nowa” 1999, nr 7/8, s. 12.

PRACOWNIA ARTYSTYCZNA WŁADYSŁAWA KOŚCIELNIAKA I CHARAKTERYSTYKA SPUŚCIZNY

Pracownia artysty uroczyście przekazana została na własność Książnicy w 2006 roku. Kościelniak do końca swoich długich lat życia tworzył w pracowni. Rok po jego śmierci rozpoczęto prace nad przeniesieniem jej do jednego z bibliotecznych pomieszczeń. Artysta szczególną sympatią darzył kaliskich bibliotekarzy. Przyjaźnił się z prof. Krzysztofem Walczakiem, długoletnim dyrektorem Książnicy. Nie zdziwił więc nikogo fakt, że jeszcze za życia artysta zaczął przekazywać swoją spuściznę do zbiorów biblioteki. Był przeświadczony, że to właśnie bibliotekarze zrobią z niej odpowiedni użytek. Jeszcze za życia wyraził wolę, aby cała pracownia przeszła po jego śmierci na własność Książnicy. I tak też się stało. Artysta wiele razy mówił: „do tej placówki mam największe zaufanie, umocnione wieloletnią współpracą”.

Izba Pamięci Władysława Kościelniaka została otwarta w budynku Książnicy w pierwszą rocznicę śmierci artysty, 8 listopada 2016 roku⁵, natomiast w 2020 roku została przeniesiona do nowego skrzydła biblioteki i obecnie usytuowana jest tuż przy głównym wejściu do budynku, w przeszklonej sali, tak aby każdy z odwiedzających placówkę czytelników miał możliwość zapoznać się z dorobkiem artysty.

W odtworzonej pracowni mistrza znajdują się jego biurko i krzesło, przybory malarskie, komoda i bielizniarka, szuflady wypełnione maszynopisami, notatnikami, zdjęciami, ulotkami, grafikami i rysunkami oraz półki z książkami, jak również nagrania z udzielanych przez artystę wywiadów czy dokumentujące jego udział w programach telewizyjnych. Dzięki uprzejmości jego syna – Cypriana (znanego grafika działającego w Holandii) zbiory te powiększyły się o różne cenne pamiątki rodzinne, w tym obrazy i fotografie z mieszkania państwa Kościelniaków, które znajdowało się piętro niżej, tuż pod pracownią.

Warto podkreślić, że artysta przekazywał swój warsztat pracy do biblioteki sukcesywnie już od 2001 roku. Kolekcja obejmuje materiały osobiste Kościelniaka (legitymacje, dyplomy, notatniki, kalendarze), bogatą korespondencję, autobiografie, bardzo obszerne zbiory fotografii, wycinki prasowe, rękopisy i maszynopisy jego felietonów i książek. Można śmiało powiedzieć, że w Książnicy przechowywane jest archiwalne dossier artysty.

Z uwagi na specyficzny charakter przekazane materiały stanowią wyzwanie dla biblioteki w zakresie ich opracowania i przechowywania. Szczególną uwagę zwraca tkwiący w zasobie potencjał badawczy. Kolekcja artysty składa się z ponad 1000 obrazów i grafik, ponad 2000 fotografii, blisko 40 wyrobów ceramicznych, muzealiów, dokumentów archiwalnych, korespondencji, rękopisów i maszynopisów felietonów, książek jego autorstwa oraz księgozbioru liczącego blisko 3000 woluminów.

⁵ A. Wojtyńska, *Otwarcie pracowni artystycznej Władysława Kościelniaka w budynku Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu*, „Blżej Biblioteki. Pismo bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej” 2017, nr 1/2(8/9), s. 76-77.

OPRACOWANIE SPUŚCIZNY

Wraz ze stopniowym przejmowaniem dorobku twórczego artysty rozpoczęły się prace nad tworzeniem inwentarza kolekcji.

W Książnicy przechowuje się kilka grup darowizn. W ostatnich latach wpłynęła spuścizna Kiry Gałczyńskiej i rodziny Wiłkomirskich. Przy opracowaniu darów bibliotekarze zapoznają się z życiem prywatnym, naukowym czy zawodowym danej osoby, jej działalnością, osiągnięciami. Praca nad każdą kolekcją jest bardzo interesująca i rozwijająca, wzbogaca wiedzę bibliotekarzy w bardzo szerokim zakresie. Należy jednak podkreślić, że są to działania bardzo czasochłonne, duże zespoły opracowuje się nawet przez kilka miesięcy. Złożone materiały czasami przegląda się i porządkuje po kilka razy, zanim zostaną dobrze rozczytane i opracowane.

Archiwalia przekazywane do zbiorów specjalnych w kartonach i teczkach w większości były nieuporządkowane. Nie zawsze opis zawartości teczek był zgodny ze stanem faktycznym. Często materiał był wymieszany i dopiero po dokładnym zapoznaniu się z całością można było ustalić, co do czego przynależy. Każdy dokument jest dokładnie opisywany. Opis zawiera m.in. tytuł jednostki, język, daty powstania, liczbę kart, technikę zapisu (rękopis, maszynopis, druk itd.), wielkość, czasami charakterystykę treści. Wszystkie karty, czy to zszyte czy luźne, powinny być paginowane. Dużą część stanowi korespondencja, której opracowanie staje się często kłopotliwe. Listy wymagają niejednokrotnie ustalenia nadawcy i adresata, co jest nierzadko dość trudne ze względu na nieczytelne podpisy.

W czasie porządkowania spuścizn i nadawania im układu bibliotekarze starają się wypracować taki podział, aby był on przejrzysty dla czytelników. Punktem wyjścia są *Wytyczne opracowania rękopisów w bibliotekach polskich*⁶ oraz *Wytyczne opracowania spuścizn archiwalnych po uczonych*⁷. Wzorem są kolekcje przechowywane w innych bibliotekach, układ jest też uzależniony od charakteru materiałów.

Prace inwentaryzacyjne nad spuścizną Kościelniaka nadal są prowadzone, natomiast czytelnik ma dostęp do spisu wstępnie opracowanych materiałów.

POPULARYZACJA SPUŚCIZNY

Bibliotekarze, którzy stali się kustoszami pracowni, zobowiązani są do przypomnienia i przybliżania postaci Kościelniaka poprzez oprowadzanie po pracowni gości indywidualnych oraz grup szkolnych, organizację wystaw czasowych, popularyzację ciekawych zbiorów poprzez opracowanie artykułów, książek, a także promowanie

⁶ H. Więckowska, B. Horodyski, *Wytyczne opracowania rękopisów w bibliotekach polskich*, Wrocław 1955.

⁷ H. Dymnicka-Wołoszyńska, S. Chankowski, Z. Kolankowski, *Wytyczne opracowania spuścizn archiwalnych po uczonych*, Warszawa 1990.

kolekcji w przestrzeni wirtualnej. Nie sposób omówić dokładnie wszystkich działań i projektów podejmowanych przez Książnicę w celu upamiętnienia tego artysty w społeczeństwie, dlatego poniżej wymieniono tylko kilka znaczących działań.

Dla Książnicy niecodziennym wydarzeniem był udział w przygotowaniu wystawy ekslibrisów Kościelniaka, która miała miejsce w 2007 roku w Muzeum Polskim w Rapperswilu. Zaprezentowano wówczas 300 ekslibrisów i 25 grafik ze zbiorów biblioteki.

W setną rocznicę urodzin artysty, w 2016 roku, w Książnicy zorganizowano wystawę pt. *Władysław Kościelniak. Artysta i regionalista*. Ekspozycja była częścią projektu realizowanego przez Nieformalną Grupę Biblioteczną Alkamo, założoną przez bibliotekarkę Książnicy. W wernisażu wziął udział również syn artysty, Cyprian, który wyznał: „Nie wiem, czy jest on bardziej moim ojcem, czy synem tego miasta. Im jestem starszy, tym bardziej doceniam, co zrobił dla Kalisza”.

Rok 2019 w Kaliszu ogłoszono rokiem Tadeusza Kulisiewicza. Ponieważ Kościelniak przyjaźnił się z Kulisiewiczem, czego dowodem są różne materiały zachowane w pracowni, postanowiono zwrócić uwagę lokalnej społeczności na tę przyjaźń. Zorganizowana została wystawa pt. *Ślady pamięci, ślady przyjaźni w pracowni artystycznej W. Kościelniaka. Wspominki o Tadeuszu Kulisiewicz*. Wydarzeniu towarzyszyła broszurka o charakterze bibliofilskim. Artykuł na temat tej przyjaźni ukazał się także w czasopiśmie wydawanym przez Książnicę „Blżej Biblioteki”⁸.

W 2020 roku, włączając się w obchody 28. Europejskich Dni Dziedzictwa oraz realizując projekt autorski edukacyjno-kulturalny *Władysław Kościelniak (1915-2015). In memoriam w 5. rocznicę śmierci*, Książnica przygotowała wystawę zatytułowaną *Władysława Kościelniaka wędrówki wielkopolskim szlakiem*, której wernisaż miał miejsce 19 września 2020 roku. Ówczesne hasło Europejskich Dni Dziedzictwa „Moja droga” doskonale wpisało się w biografię Kościelniaka.

Zwiedzający ekspozycję mieli okazję poznać Kościelniaka także jako bibliofila. Wystawie towarzyszyło okolicznościowe wydanie bibliofilskiej książki *Szkic do portretu Władysława Kościelniaka. Dedykacje i autografy z księgozbioru artysty* w nakładzie 105 ręcznie numerowanych egzemplarzy z naklejonym ekslibrisem artysty. Książka odgrywała w jego życiu ważne miejsce, była niezbędnym atrybutem jego pracy, o czym przekonujemy się, wchodząc do pracowni.

W 2021 roku na wystawie stacjonarnej prezentowane były grafiki pochodzące z pracowni artysty autorstwa jego brata, Mieczysława Kościelniaka, wybitnego polskiego malarza, grafika i rysownika. Pokazano m.in. kilka grafik z okresu II wojny światowej, kiedy, przebywając w obozie w Oświęcimiu i ocierając się o ludzkie cierpienia, Mieczysław postanowił, z narażeniem życia, zilustrować tę przerażającą rzeczywistość. Świadom zagrożenia, przy pomocy kolegów z konspiracji, przemycił swoje prace z transportem brudnej bielizny poza teren obozu. Powstało około

⁸ B. Celer, *Władysława Kościelniaka wspominki o Tadeuszu Kulisiewicz*, „Blżej Biblioteki. Pismo bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej” 2019, nr 1/2(12/13), s. 30-39.

300 takich wstrząsających rysunków (obecnie znajdują się one w zbiorach Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu). W obozie artysta zawarł krótką, aczkolwiek serdeczną przyjaźń z ojcem Maksymilianem Kolbe. W roku 1971 na uroczystości zakończenia procesu beatyfikacyjnego, na którym był jednym z dwóch świadków, wręczył papieżowi Pawłowi VI tekę swych prac.

Spuścizna po Kościelniaku popularyzowana jest także w świecie wirtualnym, poprzez okolicznościowe wpisy na facebookowym profilu Książnicy. Powstały ponadto dwa filmy dokumentalne. Jeden z nich został zrealizowany z okazji walentynek i opowiada historię miłości Janiny i Władysława Kościelniaków. Drugi prezentuje samą pracownię i postać malarza. Oba udostępniane były na profilu biblioteki na Facebooku. Dział Zbiorów Specjalnych prowadzi także blog *Biblioteczne cymelia*⁹, na którym założono zakładkę *Z szuflady Kościelniaka*. Publikowane są tam teksty poświęcone materiałom zgromadzonym w pracowni artysty.

W planach jest realizacja kolejnego projektu, zatytułowanego *Śladami Władysława Kościelniaka. W 105. rocznicę urodzin wielkopolskiego artysty*, obejmującego wystawę biograficzną *Odkrywanie świata Władysława Kościelniaka. Fotografie i wspomnienia* oraz sesję popularnonaukową *Władysław Kościelniak. Artysta, publicysta, bibliofil, regionalista*. Marzeniem bibliotekarzy jest także wydanie katalogu *Spuścizna W. Kościelniaka w zbiorach Książnicy*, właśnie w tego rodzaju pracach edytorskich widzą bowiem jedną z ważniejszych form aktywności zawodowej osób związanych z ochroną i popularyzacją dziedzictwa kulturalnego. W ten właśnie sposób powinno się już dziś w miarę możliwości zabezpieczać dziedzictwo osób mieszkających w Kaliszu w czasach minionych; dziedzictwo cenne, bo stanowiące o naszej bogatej tożsamości.

Przytoczone powyżej przykłady funkcjonowania Pracowni Artystycznej Władysława Kościelniaka ilustrują tak naprawdę działalność wielu oddziałów muzealnych istniejących w strukturach polskich bibliotek. Wielu bibliotekarzy, którzy organizują i opiekują się izbami muzealnymi, oprócz gromadzenia dokumentów, eksponatów muzealnych, wykazuje się także aktywnością kulturalno-edukacyjną. Podejmują oni różne inicjatywy służące popularyzowaniu kultury danego regionu oraz integrują lokalne środowisko. Oferta edukacyjna muzeów, głównie w formie lekcji muzealnych oraz warsztatów tematycznych, kierowana jest przede wszystkim do dzieci i młodzieży szkolnej. Z kolei dla dorosłych w muzeach organizowane są spotkania tematyczne i popularnonaukowe w formie otwartych wykładów o cyklicznym lub nieregularnym charakterze. Coraz częściej izby muzealne uczestniczą w wydarzeniach kulturalnych i popularnonaukowych, przykładem są: Noc Muzeów, Noc Bibliotek, Festiwal Nauki. Oddziały muzealne uczestniczą także w życiu bibliotek, przez które są zarządzane. Są miejscem organizacji wydarzeń okolicznościowych, spotkań autorskich, wręczania nagród.

⁹ *Biblioteczne cymelia*, blog Działu Zbiorów Specjalnych Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu, [online:] <https://ksiaznica.wixsite.com/cymelia> – 21 III 2022.

BIBLIOGRAFIA

- Biblioteczne cymelia*, blog Działu Zbiorów Specjalnych Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu, [online:] <https://ksiaznica.wixsite.com/cymelia>.
- Celer B., *Organizacja bibliotecznych izb muzealnych na terenie Polski*, „Zarządzanie Biblioteką” 2019, nr 1(11), s. 89-107, [online:] <https://czasopisma.bg.ug.edu.pl/index.php/ZB/article/view/4692>.
- Celer B., *Szkic do portretu Władysława Kościelniaka. Dedykacje i autografy z księgozbioru artysty*, Kalisz 2020.
- Celer B., *Władysława Kościelniaka wspominki o Tadeuszu Kulisiewicz*, „Bliżej Biblioteki. Pismo bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej” 2019, nr 1/2(12/13), s. 30-39.
- Dobaczewska A., *Kościelniak Władysław. Artysta – malarz – rysownik*, *Artyści kaliscy*, [online:] <http://artyscikaliscy.tarasin.pl/pl/items/show/34>.
- Dymnicka-Wołoszyńska H., Chankowski S., Kolankowski Z., *Wytyczne opracowania spuścizn archiwalnych po uczonych*, Warszawa 1990.
- Kordes R., *Jubileusz ze szkicownikiem*, „Kalisia Nowa” 1999, nr 7/8, s. 12.
- Kościelak Z., *Władysław bardzo kaliski*, „Panorama Polskich Miast” 1999, nr 3, s. 22-23.
- Kościelak Z., *Władysław najbardziej kaliski*, „Kalisia Nowa” 2000, nr 12, s. 12.
- Kościelniak W., *Lubię pracę, lubię ludzi...*, rozm. B. Szal, „Ziemia Kaliska” 2001, nr 30, s. 8.
- Kościelniak W., Walczak K., *Kronika miasta Kalisza*, Kalisz 2002.
- Kowalska B., Bieniecki R., *Kościelniak. Życie – dzieło – pasja*, Kalisz 2001.
- Więckowska H., Horodyski B., *Wytyczne opracowania rękopisów w bibliotekach polskich*, Wrocław 1955.
- Wojtynka A., *Otwarcie pracowni artystycznej Władysława Kościelniaka w budynku Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu*, „Bliżej Biblioteki. Pismo bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej” 2017, nr 1/2(8/9), s. 76-77.

ABSTRAKT

Podczas wstępnych badań przeprowadzonych w 2018 roku autorka zarejestrowała około 40 bibliotek w Polsce, które w swojej strukturze posiadają oddziały o charakterze muzealnym. Analiza działalności bibliotecznych izb muzealnych była prezentowana przez autorkę podczas dwóch konferencji oraz na łamach czasopism bibliologicznych. Przedmiotem referatu jest Pracownia Artystyczna Władysława Kościelniaka, która znajduje się w Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu. Dla każdej społeczności niezwykle ważne jest, aby w pamięci zostały zachowane jej dokonania, historia, kultura i obyczaje, które stanowią jej dziedzictwo historyczne. Pracownia ma służyć pielęgnowaniu pamięci o jednym z najwybitniejszych kaliskich artystów plastyków, ale także kronikarzu Kalisza. W referacie przedstawiona zostanie postać artysty, spuścizna po nim oraz podejmowane działania służące budowaniu tożsamości regionalnej i wpływające na pielęgnowanie tradycji i kultury regionalnej.

Słowa kluczowe: Władysław Kościelniak, Kalisz, Książnica Pedagogiczna im. A. Parczewskiego w Kaliszu, izba pamięci, zbiory specjalne

ABSTRACT

The Idea of Regional Memorial Rooms in Polish Libraries: A Case Study of Władysław Kościelniak's Art Studio at the Alfons Parczewski Pedagogical Library in Kalisz

In a preliminary study conducted in 2018 the author identified forty libraries in Poland which feature museum departments as part of their structure. The activity of such departments has been presented by the author in two conferences and in articles published in bibliological journals. The paper focuses on Władysław Kościelniak's Art Studio located at the Alfons Parczewski Pedagogical Library in Kalisz. It is extremely important for each community to remember its achievements, history, culture and customs which constitute its historical legacy. The collection is meant to commemorate one of the most outstanding fine artists of Kalisz, who was also the city's chronicler. The article presents the artist's profile, his legacy as well as activities undertaken in order to forge regional identity and cultivate regional traditions and culture.

Keywords: Władysław Kościelniak, Kalisz, Alfons Parczewski Pedagogical Library in Kalisz, memorial room, special collections

JADWIGA PICHA

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Bielsku-Białej,
Filia w Cieszynie

HALINA SZPAK

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Bielsku-Białej

Biblioteka pedagogiczna jako instytucja kulturotwórcza w regionie

na przykładzie Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej
w Bielsku-Białej i Filii w Cieszynie

W niniejszym artykule prezentujemy dobre praktyki w Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej w Bielsku-Białej i Filii w Cieszynie. Obie biblioteki działają na rzecz społeczności lokalnej, promując wiedzę o historii i kulturze regionu. W ofercie znajdują się liczne działania z zakresu edukacji regionalnej: imprezy kulturalne, warsztaty, szkolenia, konferencje, gry miejskie i konkursy, ukazują się również publikacje. Promujemy i uczymy rodzimej kultury także poprzez wspomaganie placówek oświatowych w zakresie rozwijania kompetencji kluczowych.

Edukacja regionalna jest istotnym elementem kształtowania tożsamości człowieka. W rodzinie dziecko dowiaduje się najważniejszych rzeczy o sobie i otoczeniu, a wzrastając, rozbudowuje tę wiedzę. W zależności od możliwości środowiska naturalna ciekawość może rozwijać się w większym lub mniejszym stopniu. Zainteresowanie kulturą i historią regionu, w którym człowiek żyje, powoduje wzrost samoświadomości, zrozumienie siebie i innych. W dzisiejszym zglobalizowanym świecie wyraźne określenie jednostki w jej kontekście kulturowym i psychicznym jest niezbędne do skutecznego funkcjonowania. Wiedza o tym, skąd jestem i co ze sobą przynoszę do każdej sytuacji, w której się pojawiaję, szanując przy tym innych, to kapitał, w wykształcenie którego warto inwestować. Edukacja regionalna stanowi

ważną część działalności bibliotek jako instytucji oświatowych i kulturotwórczych. Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Bielsku-Białej (dalej: PBW w Bielsku-Białej) od wielu lat zajmuje się upowszechnianiem historii i kultury regionu. W uznaniu za tę działalność została wyróżniona przez Prezydenta Miasta nagrodą IKAR za rok 2018.

Ogromnym atutem bielskiej biblioteki jest jej obecna siedziba. Od roku 1980 PBW w Bielsku-Białej mieści się w zabytkowym budynku, który szczyci się m.in. znakomicie zachowanymi pomieszczeniami w stylu secesyjnym i położony jest w pięknym ogrodzie, blisko centrum miasta. Pałacyk Rosta, wraz z przyległym terenem, jest przestrzenią miejską odpowiednią do budowania wspólnoty i tożsamości lokalnej, upowszechniania historii i kultury. Te walory wykorzystuje biblioteka pedagogiczna. Prowadzona przez nauczycieli bibliotekarzy edukacja regionalna osnuta jest na historycznych relacjach wielonarodowościowych, na wątku patriotycznym oraz bogactwie architektonicznym.

Wykorzystanie unikalnej siedziby biblioteki do budowania wspólnoty i tożsamości lokalnej, upowszechniania historii i kultury miasta stało się ważną częścią działalności instytucji. Dzięki staraniom pracowników i sympatyków powstały publikacje, m.in. *Pałacyk Rosta. Intrygujące piękno detali*¹ (książka doczekała się dwóch wydań²) oraz *65 lat Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Bielsku-Białej. Historia i współczesność*³. Ukazują się też opracowania naukowców niezwiązanych bezpośrednio z placówką, lecz zainteresowanych naszym miastem. O Rostach i ich budowlach w swoich pracach wspominają m.in. Ewa Chojecka⁴, Irena Kontny⁵, Jerzy Polak⁶.

Budynek biblioteki znajduje się na terenie historycznej Białej i powstał w 1903 roku. Biała była w tym czasie głównym ośrodkiem przemysłu galicyjskiego, zaś początek XX wieku charakteryzował się tu szczególnym ożywieniem gospodarczym. Już w ostatniej dekadzie XIX wieku Biała tworzyła nowoczesną społeczność w sensie europejskim, była miastem przemysłowym, a pod względem społecznym miastem robotniczo-rzemieślniczym⁷. Na początku XX wieku posiadała nowoczesną infrastrukturę, sieć telefoniczną z 285 numerami, kanalizację, wodociągi. Słynęła ze

¹ *Pałacyk Rosta. Intrygujące piękno detali*, red. A. Bojanowicz-Pollakowa, Bielsko-Biała 2012.

² Wydanie 2 uzupełnione ukazało się w 2016 roku.

³ *65 lat Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Bielsku-Białej. Historia i współczesność*, red. A. Niemiec-Warzecha [et al.], Bielsko-Biała 2015.

⁴ E. Chojecka, *Architektura i urbanistyka Bielska-Białej do 1939 roku. Miasto jako dzieło sztuki*, Bielsko-Biała 1994, *Biblioteka Bielska Białej*, nr 2.

⁵ I. Kontny, *Dom własny architekta Emanuela Rosta juniora w Białej*, [w:] R. Jeż, D. Pindur [et al.], *Dům, palác a zámek v hmotné kultuře Slezska / Dom, palác i zamek w kulturze materialnej Śląska*, Český Těšín 2018, s. 469-488, *Těšínský muzejní sborník / Cieszyńskie Studia Muzealne*, t. 6.

⁶ J. Polak, *Cmentarz Rzymskokatolicki w Białej. Księga Zasłużonych*, Bielsko-Biała 1999, *Biblioteka Bielska Białej*, nr 13.

⁷ J. Polak, P. Koenig, *Biała od zarania do zakończenia I wojny światowej (1918)*, Bielsko-Biała 2010, *Biblioteka Bielska Białej*, nr 24.

swej zabudowy i rozplanowania przestrzennego ulic. Zgodnie z wydaną w 1882 roku ustawą ogniową i budowlaną dla Galicji zaliczono Białą do miast I kategorii budowlanej, zezwalającej na wznoszenie budynków wyłącznie z materiałów ogniotrwałych⁸. W 1901 roku stała się członkiem Związku Miast Galicyjskich, w którym wyróżniała się poziomem cywilizacyjnym.

Na przełomie XIX i XX wieku charakterystyczna dla Białej i Bielska była wspólna egzystencja Niemców (76,8%), Żydów (13,2%) i Polaków (20,6%). Większość jednak inicjatyw gospodarczych skupiona była w rękach tych dwóch pierwszych nacji. W 1900 roku w Białej mieszkało 72,6% rzymskich katolików, 13,4% protestantów, 13,2% żydów⁹. Dopiero II wojna światowa gruntownie zmieniła strukturę ludnościową tych terenów. Z końcem XIX wieku w Białej stały się widoczne dążenia Polaków do zachowywania własnej tradycji i świadomości narodowej. To tutaj na początku XX wieku działał charyzmatyczny ksiądz katolicki i wielki patriota – Stanisław Stojałowski. Dzięki jego wysiłkom w 1902 roku powstał Dom Polski z czytelnią.

W Białej żyło wówczas kilkadziesiąt rodzin sytuujących się w warstwie burżuazji, którą stanowili w największej części przemysłowcy niemieccy, właściciele fabryk i przedsiębiorstw¹⁰. Do tej warstwy należała również rodzina Emanuela Rosta juniora (1848-1915), austriackiego architekta i budowniczego, przedsiębiorcy znanego i cenionego w Białej i Bielsku. Był on synem znanego w Białej architekta, Emanuela Rosta seniora. Przewyższył jednak swą sławą i majątkiem ojca. Zdołał uzyskać gruntowne wykształcenie – najpierw uczył się w miejskiej szkole katolickiej w Białej, potem w szkole realnej w Bielsku, a następnie studiował na Politechnice w Karlsruhe. Początkowo pracował w firmie budowlanej ojca, a z czasem założył własną pracownię architektoniczną. Wraz z bratem Karlem prowadzili dużą firmę architektoniczno-budowlaną, wykonującą liczne zamówienia z dwumieścia i powiatu bialskiego¹¹. Posiadał także skład materiałów budowlanych, cegielnię parową i tartak. Zaprojektował wiele budowli, w tym gmach Kasy Oszczędności i ratusza miejskiego. Neorenesansowy budynek powstał w 1897 roku, miał oświetlenie gazowe i sporo nowinek technicznych¹². Pełnił wiele funkcji, był m.in. już wtedy siedzibą władz miejskich.

Emanuel Rost junior był także filantropem, a od 1886 roku radnym miejskim Białej. Propagował turystykę górską i był członkiem Beskidenverein. Żył 67 lat, został pochowany na bialskim cmentarzu katolickim, razem ze swoim ojcem.

Zaprojektowany przez Rosta juniora budynek przy ul. Komorowickiej w Białej cechuje widoczna stylowa dwoistość. Elewacje i reprezentacyjna klatka schodowa utrzymane są w formach neobarokowych, zaś większość pomieszczeń to wysmakowana secesja. Zwiedzanie pałacyku Rosta stanowi jedną z bielskich atrakcji. Oka-

⁸ *Ibidem*, s. 379.

⁹ *Ibidem*, s. 465.

¹⁰ *Ibidem*, s. 387.

¹¹ *Ibidem*, s. 503.

¹² *Ibidem*, s. 458.

zała willa zwraca uwagę również dzięki ogrodowi, do którego na początku XX wieku sprowadzono sadzonki egzotycznych drzew i innych roślin. W latach 2015-2016 przeprowadzono remont wnętrza budynku, pozwalający w pewnej mierze odczuć atmosferę panującą tu ponad 100 lat wcześniej.

W ostatnich latach daje się zauważyć wzrost zainteresowania społeczności lokalnej historią miasta i jego dziedzictwa kulturowego. Biblioteki pedagogiczne zawsze propagowały treści związane z edukacją regionalną. Tak działo się i w naszej placówce. Osobą, która zintensyfikowała te działania i zaproponowała nowe formy edukacyjne, była Bożena Glondys-Kadela, obecnie już emerytowany pracownik PBW. Wiele jej pomysłów jest kontynuowanych, jak tematyczne zajęcia o budowniczych Rostach czy bielskiej secesji, pojawiają się też nowe aktywności. Zainteresowani mogą dowiedzieć się więcej o historii i architekturze Bielska i Białej, zagłębić się w losy rodziny Rostów oraz zwiedzić zabytkowy pałacyk. Od kilku lat podczas Nocy Bibliotek grupy chętnych oglądają najciekawsze zakątki budynku „od piwnic aż po strych”, mogą wysłuchać historii tego miejsca oraz poznać losy jego pierwszego właściciela i zarazem architekta. Zwiedzający bielszczenie odkrywają, że gmach, który często mijają, podziwiając jedynie jego ozdobną fasadę i kopuły na dachu, w środku ukrywa tak wiele zabytkowych detali, zachowanych w bardzo dobrym stanie. Ogród jest wykorzystywany przy organizacji imprez i zajęć plenerowych dla dzieci i młodzieży. Z myślą o nich opracowana została gra biblioteczna, dzięki której w atrakcyjny sposób można poznawać pałacyk Rosta. Grę *Z wizytą u pana Rosta* dla młodszych klas szkoły podstawowej przygotowała Katarzyna Urbaniec w 2016 roku. Pierwszy raz zagrano w nią podczas Nocy Bibliotek. Od tego czasu przeprowadzana jest, gdy pojawiają się chętne grupy, wybierając tę propozycję z oferty. Za każdym razem mamy przyjemność obserwować ożywienie dzieci i ich zaangażowanie w rozwiązywanie zadań. Po takiej wizycie na pewno wiele wiadomości zostaje zapamiętanych przez naszych małych gości. Uczestnicy gry po wysłuchaniu historycznego wprowadzenia zostają podzieleni na kilkusobowe grupy. Każda z nich otrzymuje kartę gry zawierającą ogólne informacje o budynku oraz krzyżówkę do rozwiązania. Karta posiada miejsce na wpisanie imion uczestników oraz nazwy konkretnego zespołu. Dzieci oczekujące grają z nauczycielami bibliotekarzami w gry planszowe. Kolejne zespoły, wraz z opiekunem, co 15 minut wyruszają na trasę szlakiem tajemniczych wnętrza domu Rosta. Każdy zespół zatrzymuje się w wyznaczonych punktach, gdzie spotyka pracownika biblioteki. Opowiada on o miejscu, w którym dzieci się znajdują, przekazując im następnie karteczkę z zagadką-rymowanką do krzyżówki i wskazówką do dalszej wędrówki. Na końcu trasy uczestnicy odgadują hasło krzyżówki. Jest przy tym zawsze dużo śmiechu i radości. Dzieci, pracując w zespole, dowiadują się wiele o historii miasta i jego dawnych mieszkańcach, stylach i elementach architektonicznych, a także o współcześnie działającej tu bibliotece i jej tajemnicach.

Obserwujemy, że dzieci i młodzież są szczególnie zainteresowani aktywnymi formami edukacji – grami, podchodami czy zwiedzaniem połączonym z impreza-

mi, np. Nocą Bibliotek, zabawami w ogrodzie lub z grami planszowymi. Te metody najbardziej się sprawdzają. Ciągłe zwiększa się też liczba turystów z daleka i bliska, zainteresowanych zwiedzaniem budynku. Widzimy, że nasze wysiłki rozpropagowania architektonicznej perełki miasta przynoszą efekty. Organizowane są spotkania z miejscowymi twórcami oraz wykłady dotyczące historii i kultury regionu. Na uwagę zasługują spotkania autorskie promujące opowiadania dla dzieci oparte na tradycji regionu, np. *O zbójcu Szczyrku* Anny Marek-Bieniasz¹³. Dla młodzieży interesująca może być praca Pawła Böttchera *Państwowe Gimnazjum i Liceum im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Bielsku (1919-1939)*¹⁴.

Kreatywna młodzież skupiona wokół projektu *Redakcja BB* nakręciła film¹⁵ ukazujący w ciekawy, sfabularyzowany sposób historię i architekturę budynku. Na początku lipca 2021 roku w ramach obchodów Roku Górali w województwie śląskim ponownie gościliśmy w bibliotece panią Annę Marek-Bieniasz, autorkę opowiadań dla dzieci, których bohaterem jest zbój Szczyrek, postać związana z pobliską miejscowością Szczyrk. Uczestnicy imprezy plenerowej mieli okazję nazywać gwarą elementy góralskiego stroju ludowego, przekonać się, do czego służyły rogolki i makutry, samodzielnie sporządzić czerwone korale. Zajęciom towarzyszyła muzyka ludowa wykonywana na akordeonie. Dzieci nauczyły się kroków i zatańczyły taniec *Zasiali górale*. Na koniec ogłoszono konkurs plastyczny *Zbój Szczyrek w mojej wyobraźni*.

Realizując wspomaganie placówek oświatowych, biblioteka rozwija również przywiązanie do małej i dużej ojczyzny. Obecnie priorytetem edukacyjnym promowanym przez Ministerstwo Edukacji i Nauki jest kształtowanie kompetencji kluczowych u dzieci i młodzieży. Biblioteki pedagogiczne są uprawnione do prowadzenia wspomaganiania placówek oświatowych m.in. w tym zakresie. Wspomaganie to może odbywać się w różnych formach: jako cały proces, którym dana placówka zostaje objęta, lub poprzez prowadzenie sieci współpracy i samokształcenia dla nauczycieli bądź poprzez organizację konkretnych spotkań, warsztatów, kursów, konferencji. Wspomaganie jest organizowane i prowadzone zgodnie z kierunkami polityki oświatowej państwa, wspiera ono szkoły i inne placówki oświatowe m.in. w realizacji zadań dydaktycznych.

Niepubliczne Przedszkole Bączek w Międzyrzeczu Dolnym i Filia w Jasienicy, współpracujące z PBW, w roku szkolnym 2019/2020 wybrały jako priorytet rozszerzenie kompetencji społecznych i obywatelskich. Podczas wspólnej analizy nauczyciele wypracowali obszary działań, które doskonalono w pracy z dziećmi: stwarzanie okazji do poznawania elementów narodowej tożsamości kulturowej, poznawania specyfiki swojego regionu, wykształcenie gotowości do poszanowania innych osób,

¹³ A. Marek-Bieniasz, *O zbójcu Szczyrku*, Kęty 2018.

¹⁴ P. Böttcher, *Państwowe Gimnazjum i Liceum im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Bielsku (1919-1939)*, Bielsko-Biała 2019.

¹⁵ *Willa Rosta*, reż. Redakcja BB, Bielsko-Biała 2016, You Tube, [online:] <https://youtu.be/1mbK4K3vaU0> – 21 III 2022.

umiejętności współzycia społecznego i kształtowania postawy odpowiedzialności za środowisko. W rocznym planie procesu wspomagania zawarte zostały konkretne działania: lekcje tematyczne, udział w zajęciach otwartych, obchody i konkursy rocznicowe, udział w akcjach społecznych. Na koniec przeprowadzono wspólną ocenę efektów i opracowano wnioski z realizacji zaplanowanych form wspomagania.

Rezultatem sieci współpracy i samokształcenia nauczycieli szkół średnich *Edukacja regionalna w praktyce szkolnej* jest gra miejska, pozwalająca poznać szlak budowli architektów Rostów seniora i juniora w naszym mieście. Terenem gry jest centrum Bielska-Białej. Celem działań jest rozbudzanie u młodzieży zainteresowania historią i architekturą miasta, zwłaszcza spuścizną architektoniczną Rostów, a także rozwijanie spostrzegawczości i logicznego myślenia, doskonalenie umiejętności wyszukiwania informacji i współpracy w zespole oraz promocja oferty edukacyjnej PBW. Nauczyciele uczestniczący w spotkaniach sieci posiadali już dużą wiedzę i doświadczenie w pracy z młodzieżą w zakresie rozwijania zainteresowań i aktywnego poszerzania wiedzy. W siedzibie biblioteki odbyło się kilkanaście spotkań, podczas których zdiagnozowano potrzeby rozwojowe uczestników, omawiano założenia i plan pracy sieci, ustalono temat projektu, a następnie realizowano kolejne działania. W toku analiz pojawił się pomysł opracowania gry miejskiej – formy bardzo chętnie podejmowanej przez uczniów. Postanowiono, że młodzież będzie podążać szlakami zasłużonych dla miasta architektów – Rostów. W ramach pracy sieci powstała prezentacja multimedialna obiektów architektonicznych wykorzystanych w grze. Przygotowano regulamin gry i opracowano dwie trasy – szlak Emanuela Rosta seniora i szlak Emanuela Rosta juniora. Dla każdej trasy przygotowana została mapka z zaznaczonymi obiektami. Uczestnicy sieci opracowali także zadania dla poszczególnych grup, które znalazły się na kartach gry. Projekt został zatytułowany: *Grając z Rostami... Na szlakach architektury Bielska-Białej*. Następnie przeprowadzono finał pracy sieci, będący jednocześnie realizacją gry miejskiej z uczestnictwem młodzieży ponadgimnazjalnej bielskich szkół. Wydarzenie rozpoczęło się w siedzibie biblioteki wykładem wprowadzającym słuchaczy w tematykę architektury Bielska-Białej i znaczenia rodu Rostów dla miasta. Przygotowano również wystawę książek i zbiorów audiowizualnych dotyczących Bielska-Białej, gdyż jednym z założonych celów gry było rozwijanie zainteresowań czytelniczych młodzieży. Po wykładzie grupy wraz z opiekunami wyruszyły na trasę. Przejście przez miasto trwało około półtorej godziny. Punktem zbiórki był ogród Rosta przy siedzibie biblioteki na ul. Komorowickiej 48. Obie grupy odnalazły poszukiwane obiekty i zrealizowały wszystkie zadania. Projekt spotkał się z zainteresowaniem młodzieży. Łączył w sobie wiele walorów edukacyjnych: pogłębienie wiedzy o swoim mieście, rozwijanie spostrzegawczości i orientacji przestrzennej, pracę zespołową oraz zapoznanie się z ofertą PBW i zachętę do aktywności czytelniczej. Cele założone przez sieć zostały zrealizowane, a jej uczestnicy zmobilizowani do samodzielnej pracy i poszukiwania informacji. Wszystkie opracowane materiały zostały udostępnione na stronach internetowych szkół biorących udział w projek-

cie oraz na stronie internetowej biblioteki¹⁶. Materiały dostępne są w ofercie kursów e-learningowych: *Oferta / e-learning/ Bielsko-Biała w kalejdoskopie / Sieć współpracy: Edukacja regionalna*. Każda zainteresowana osoba może zapoznać się z opisem gry oraz pobrać wszystkie materiały, gdyby chciała tę grę przeprowadzić lub w inny sposób wykorzystać. Propozycja ta jest adresowana w sposób szczególny do naszej społeczności lokalnej.

Na stronie internetowej biblioteki jest też opracowany przez pracowników biblioteki kurs e-learningowy *Bielsko-Biała w kalejdoskopie*. Znajdują się tam materiały dostępne dla wszystkich zainteresowanych pogłębianiem wiedzy o naszym mieście, m.in. scenariusze lekcji, bazy ciekawych linków oraz tematyczne albumy fotografii. Zasoby te można wykorzystywać na lekcjach czy innych zajęciach z edukacji regionalnej. Na prowadzonych w bibliotece warsztatach dla nauczycieli *Nauczanie na odległość w edukacji regionalnej* prezentowane są m.in. wskazane materiały wraz z pomysłami na ich kreatywne wykorzystanie.

Kolejną propozycją dla nauczycieli jest kurs online *Kompetencje kluczowe w edukacji regionalnej*. Jego celem jest przygotowanie nauczycieli, wychowawców do prowadzenia interdyscyplinarnych zajęć z edukacji regionalnej, w korelacji z aktualną podstawą programową oraz podkreśleniem kształtowania kompetencji kluczowych u uczniów w tym zakresie. Problematyka kursu została podzielona na bloki tematyczne, w których znajdują się materiał teoretyczny oraz zadania. Bielsko-Białą i Cieszyn wybrano jako przykładowe tematy edukacji regionalnej. Kurs zawiera także bazę ciekawych linków oraz oferuje możliwość wymiany doświadczeń i pomysłów przydatnych dla regionalistów.

Wśród licznych konferencji, prelekcji i wystaw odbywających się w PBW, związanych z tematyką regionalną, warto wymienić choć kilka. I tak z okazji Roku Powstań Śląskich oraz 100. rocznicy wybuchu I powstania śląskiego, nauczyciele i młodzież szkół bielskich uczestniczyli w konferencji *Śląsk Pruski i Austriacki po I wojnie światowej – w 100. Rocznice Powstań Śląskich*, młodzież szkół bielskich brała udział w prelekcji *Żołnierze wyklęci – żołnierze niezłomni*, zorganizowanej z okazji Narodowego Dnia Pamięci Żołnierzy Wyklętych, na której zaprezentowano historię partyzantki antykomunistycznej na Podbeskidziu. Zorganizowano wystawę *Rok Powstań Śląskich 1919-1920-1921*, na którą składały się fotografie z okresu powstań i plebiscytu oraz materiały edukacyjne. Z okazji Roku XX-lecia Województwa Śląskiego przygotowana została wystawa fotograficzna przedstawiająca najciekawsze miejsca miasta Bielsko-Biała.

Niespodziewany czas pandemii zaskoczył nie tylko bibliotekarzy. Zmieniło się wszystko, także sposób funkcjonowania bibliotek. W nowej sytuacji proponowany przez naszą placówkę e-learning stał się jeszcze bardziej przydatną formą kształcenia. Do Internetu przeniosły się też warsztaty, wykłady, spotkania. Przykładem

¹⁶ Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Bielsku-Białej, [online:] <https://www.pbw.bielsko.pl/> – 21 III 2022.

takich działań o tematyce regionalnej są webinaria dr Jadwigi Pichy *Górolski żywo- byci... – wiosenne zwyczaje i obrzędy dawnych mieszkańców Śląska Cieszyńskiego* oraz wykłady Stefana Króla *Mieszkańcy Śląska Cieszyńskiego a III Powstanie Śląskie* oraz *Mieszkańcy Śląska Cieszyńskiego w Legionach Polskich*. Decyzją Sejmiku Województwa Śląskiego rok 2021 ogłoszono w tym województwie Rokiem Górali. W marcu 2021 roku Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Bielsku-Białej oraz bielski Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli WOM zorganizowali spotkanie online: *Skarby góralszczyzny*, które rozpoczęło Rok Górali. Wykład inauguracyjny pt. *Bogactwo tradycji góralskich w Beskidach* wygłosił historyk Jacek Kachel.

O charakterze działań z zakresu edukacji regionalnej, które prowadziła cieszyńska filia PBW w Bielsku-Białej, zadecydowały specyficzne cechy kultury cieszyńskiej, które kształtowały się przez stulecia skomplikowanej i burzliwej historii regionu. Istotny wpływ na jej kształt miało położenie Śląska Cieszyńskiego na styku kilku obszarów kulturowych: polskiego, niemieckiego, czeskiego i słowackiego, a także zmieniająca się kilkakrotnie przynależność państwowa. Region ten w XIV wieku stał się lennem Korony Czeskiej, a od XVI wieku podlegał władzy Habsburgów. W 1920 roku terytorium Śląska Cieszyńskiego rozdzielone zostało pomiędzy Polskę i Czechosłowację. Specyficzną cechą regionu była też sytuacja wyznaniowa. Prąd reformacyjny w XVI wieku spowodował pojawienie się znaczącej mniejszości ewangelickiej. W regionie obecna była też społeczność żydowska. Księstwo Cieszyńskie, zamieszkałe na początku swego istnienia przez ok. 4 tysiące osób, odznaczało się etnicznie polskim charakterem. Mimo przybywania na ten teren ludności z innych części Śląska, Czech, Niemiec, a także z Włoch czy Francji, większość mieszkańców posługiwała się językiem polskim w gwarowej odmianie. Gwara ta odzwierciedla zresztą skomplikowaną historię regionu. Zawiera słownictwo staropolskie z czasów Mikołaja Reja i Jana Kochanowskiego, ale także zapożyczenia z języków długo na Śląsku funkcjonujących – niemieckiego i czeskiego, a także rumuńskiego czy węgierskiego. Ponieważ ludność polską stanowiło na Śląsku Cieszyńskim przede wszystkim chłopstwo, wraz z wywodzącą się zeń w dużym stopniu inteligencją, kultura polska miała tutaj ludowy charakter¹⁷. Bogactwo i różnorodność kultury materialnej i duchowej oraz historyczne, geograficzne, społeczne uwarunkowania Śląska Cieszyńskiego stanowią zasobne źródło do działań w obszarze edukacji regionalnej.

W bibliotece pedagogicznej w Cieszynie odbywały się tematyczne zajęcia edukacyjne dla nauczycieli szkół powiatu cieszyńskiego, w ramach wsparcia metodycznego we współpracy z Powiatowym Centrum Doskonalenia Nauczycieli „P-IN” w Cieszynie. Każde spotkanie wymagało przygotowania materiałów do zajęć: wykazów i egzemplarzy książek i czasopism, zestawów ćwiczeń, prezentacji. Szkolenia i warsztaty były oparte na opracowanych wcześniej konspektach. Ponieważ każde kolejne zajęcia dotyczyły innego tematu, ważnego i użytecznego dla nauczycieli, opracowanie

¹⁷ A. Rusnok, *W poszukiwaniu źródeł*, [w:] *Duchowe źródła kultury cieszyńskiej. Katalog wystawy*, red. M. Szelong, K. Szelong, Cieszyn 2001, s. 7-10.

materiałów wymagało dokładnego i merytorycznego przygotowania. Po odbytych szkoleniach w krótkiej ankiecie ewaluacyjnej uczestnicy oceniali sposób przekazywania wiedzy, dobór metod oraz zgłaszali propozycje tematów kolejnych spotkań. Pierwsze tego typu spotkanie – pt. *Regionalizm w bibliotece szkolnej. Cz. 1. Śląsk Cieszyński w literaturze ludowej* – poświęcone było opowieściom ludowym, takim jak baśnie, legendy, podania utrwalone w tradycji Śląska Cieszyńskiego, i ich wykorzystaniu w edukacji regionalnej i czytelnicznej. Nauczyciele bibliotekarze najpierw zapoznali się z celami edukacji regionalnej i zapisami tej kwestii w podstawie programowej. Następnie poprzez prezentację poznawali charakterystyczne opowieści, motywy i wątki obecne w literaturze ludowej naszego regionu. Wszystkie opowieści ilustrowane były fragmentami tekstów ze zbiorów biblioteki, odczytywanymi przez nauczycieli. Spotkanie kończyła dyskusja dotycząca wykorzystania literatury ludowej w działaniach biblioteki szkolnej. Nauczyciele bibliotekarze dzielili się pomysłami różnorodnych zajęć dla dzieci i młodzieży z wykorzystaniem legend, podań, baśni regionalnych. Kolejne spotkanie w ramach wsparcia metodycznego: *Regionalizm w bibliotece szkolnej. Cz. 2. Dziedzictwo kulturowe Śląska Cieszyńskiego – książki w zbiorach Biblioteki Pedagogicznej w Cieszynie* koncentrowało się wokół zgromadzonej w bibliotece literatury dotyczącej duchowej i materialnej kultury Śląska Cieszyńskiego. Zaprezentowano wiele interesujących wydawnictw dotyczących Śląska Cieszyńskiego, które mogą być przydatne w edukacji regionalnej. Były to pamiętniki, wspomnienia, prace historyczne, popularnonaukowe, literackie, a także czasopisma dotyczące regionu. Każdy uczestnik spotkania otrzymał zestawienie bibliograficzne literatury do tego tematu, znajdującej się w zbiorach biblioteki. Zajęcia odbywały się w czytelni naszej placówki. Nauczyciele mieli możliwość wypożyczenia wybranych przez siebie publikacji.

Kompetencje kluczowe w edukacji regionalnej. Życie codzienne na Śląsku Cieszyńskim to szkolenie, którego adresatami byli nauczyciele różnych przedmiotów, których zainteresowania regionem i edukacją regionalną skłoniły do poszerzenia wiadomości w tym zakresie. Celem zajęć było przygotowanie nauczycieli, wychowawców pod względem merytorycznym do prowadzenia interdyscyplinarnych zajęć z edukacji regionalnej, w korelacji z aktualną podstawą programową oraz podkreśleniem kształtowania kompetencji kluczowych u uczniów w tym zakresie. Odbyły się dwa spotkania, jedno dla nauczycieli wszystkich etapów kształcenia, drugie z nieco zmodyfikowanym programem pt. *Kompetencje kluczowe w kontekście regionalizmu* tylko dla nauczycieli szkół podstawowych. W czasie zajęć nauczyciele dowiadywali się, czym jest kompetencja kluczowa, jak i kiedy kształtować kompetencje kluczowe, co to jest regionalizm i jakie jest jego znaczenie i rola w procesie edukacji. Życie codzienne na Śląsku Cieszyńskim zostało przedstawione poprzez zapisane wspomnienia i opowieści cieszyńskich. Na koniec uczestnicy analizowali przykłady sytuacji edukacyjnych (aktywności, działań) z zakresu edukacji regionalnej ze wskazaniem tkwiącego w nich potencjału kształtowania kompetencji kluczowych.

W ramach wspomagania odbywały się również w czytelni biblioteki wykłady z historii Śląska Cieszyńskiego dla nauczycieli historii szkół powiatu cieszyńskiego, m.in.: *Śląsk Cieszyński w latach 1936-1939. Ostatnie lata pokoju i początek II wojny światowej; Województwo Śląskie w II Rzeczypospolitej oraz wkład mieszkańców Śląska Cieszyńskiego w jego funkcjonowanie; Stosunki polsko-czeskie na Śląsku Cieszyńskim w XX w.*

Od 2013 roku PBW w Bielsku-Białej Filia w Cieszynie, wspólnie z Powiatowym Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli w Cieszynie, Szkołą Podstawową Towarzystwa Ewangelickiego w Cieszynie, Zespołem Szkół nr 9 im. dr. M. Witczaka w Jastrzębiu-Zdroju, była inicjatorem projektu pt. *Metodyczne konferencje dla nauczycieli polonistów, historyków i bibliotekarzy*. Celem projektu było pokazanie Śląska Cieszyńskiego dawniej i dzisiaj oraz integrowanie społeczności nauczycielskiej z różnych ośrodków edukacyjnych i oświatowych. Pozwoliło to na wymianę doświadczeń, wypracowanie konkretnych rozwiązań oraz otworzyło nauczycieli na zmiany w systemie kształcenia, umożliwiło czynne uczestnictwo w tych zmianach. Organizowane konferencje wpisały się w nowy system doskonalenia kompetencji zawodowych nauczycieli. Formuła konferencji łączy przeszłość z teraźniejszością pod hasłem „Działalność oświatowa na Śląsku Cieszyńskim dawniej i dziś” i składa się z elementów wykładowych poświęconych przeszłości regionu oraz dyskusji nad współczesnymi problemami i dylematami pedagogicznymi. Dotychczas odbyło się już siedem edycji tego wydarzenia, przyjętych ze sporym zainteresowaniem. Inicjatywa jest kontynuowana i na stałe weszła do oferty Filii w Cieszynie. Do tej pory odbyły się konferencje pt.:

- ▶ *Działalność oświatowa na Śląsku Cieszyńskim dawniej i dziś,*
- ▶ *Fascynacje książką na Śląsku Cieszyńskim,*
- ▶ *Cieszyńskie firmy wydawnicze,*
- ▶ *Młody czytelnik w świecie literatury,*
- ▶ *Kultura książki ewangelików Śląska Cieszyńskiego – 500 lat reformacji,*
- ▶ *Śląsk Cieszyński w literaturze ludowej,*
- ▶ *Kreatorzy książek dla dzieci i młodzieży.*

Referaty wygłaszali pracownicy naukowcy Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Uniwersytetu Masaryka w Brnie, Uniwersytetu Ostrawskiego w Ostrawie oraz inne osoby reprezentujące placówki oświatowe i kulturalne naszego regionu. Konferencje metodyczne dla nauczycieli nie tylko wpłynęły na poszerzenie oferty edukacyjnej biblioteki, popularyzowanie jej zbiorów w środowisku oświatowym, ale stały się dla nauczycieli elementem dodatkowej formy kształcenia oraz poszerzenia zasobów wiedzy na konkretny temat. Forma ta spotkała się z dużym zainteresowaniem, o czym świadczą kolejne edycje, i wypełniła lukę w ofercie doskonalenia nauczycieli w naszym regionie.

Konkursy są ważnym elementem działalności biblioteki pedagogicznej. Służą inspirowaniu i promowaniu edukacji czytelniczej dzieci i młodzieży. Interesującą inicjatywą była realizacja regionalnego konkursu bibliotecznego dla uczniów szkół podstawowych i gimnazjów regionu cieszyńskiego i Jastrzębia-Zdroju, w tym uczniów

niepełnosprawnych. Odbyło się pięć edycji na różne tematy związane z książką. Konkursy służyły pobudzaniu wyobraźni, kreatywności młodych czytelników, kształtowaniu umiejętności posługiwania się różnorodnymi środkami wypowiedzi artystycznej i popularyzacji czytelnictwa.

Celem jednego z konkursów – *Wielki powrót Ondraszka, czyli nowe, przedziwne historie o beskidzkim zbójniku w XXI wieku* – było poszerzenie wiedzy na temat kultury Śląska Cieszyńskiego, jego piśmienniczego dziedzictwa, szczególnie opowieści ludowych. Przedmiotem konkursu było napisanie, w dowolnej formie literackiej, opowiadania, legendy, historii, nowelki lub – w przypadku młodszych uczestników – wykonanie pracy plastycznej inspirowanej przygodami beskidzkiego zbójnika Ondraszka, których akcja rozgrywa się współcześnie. Na konkurs wpłynęło wiele bardzo kreatywnych prac, zarówno plastycznych, jak i pisemnych, np. *Ondraszek ratuje świat*, *Specjalna misja*, *Internetowy Ondraszek*.

Promując edukację regionalną i chcąc przyczynić się do jej rozwijania w rzeczywistości szkolnej, biblioteka zaproponowała nauczycielom powiatu cieszyńskiego konkurs na scenariusz zajęć dotyczących edukacji regionalnej *Śląsk Cieszyński w opowieściach ludowych*. W odpowiedzi wpłynęło kilka interesujących prac, które zostały wykorzystane podczas zajęć o tematyce regionalnej dla nauczycieli. Nagrodzone scenariusze nosiły tytuły: *O śpiących rycerzach w Czantorii* oraz *Czy w Mniechu mieszkał mnich*. Aktywności te przyczyniły się do podniesienia rangi oryginalnych, przygotowanych przez nauczycieli bibliotekarzy wartościowych materiałów edukacyjnych, zawierających interesujące treści kształcenia z zakresu edukacji regionalnej, zachęcenia pedagogów do przygotowywania własnych scenariuszy zajęć oraz stworzenia praktycznej pomocy metodycznej służącej promocji literatury regionalnej i czytelnictwa wśród uczniów.

Dzieci przedszkolne oraz uczniowie szkół mieli możliwość udziału w adresowanych do nich zajęciach czytelniczych *Świat podań i legend cieszyńskich*, propagujących literaturę ludową, oraz w wykładach z historii regionu, np.:

- ▶ *100-lecie niepodległości na Śląsku Cieszyńskim*,
- ▶ *W rocznicę egzekucji pod Wałką*,
- ▶ *Absolwenci Gimnazjum Polskiego w Cieszynie z lat 1903-1914 – losy polskiej inteligencji*,
- ▶ *„Tobie Ojczyzno” – Cichociemni spadochroniarze Armii Krajowej*,
- ▶ *Mieszkańcy Śląska Cieszyńskiego w Legionach Polskich w latach 1914-1918*,
- ▶ *O naszym Śląsku Cieszyńskim – ciekawostki dla najmłodszych*,
- ▶ *Wokół wydarzeń z października 1938 r. na Śląsku Cieszyńskim*,
- ▶ *Znane postacie Śląska Cieszyńskiego, Paweł Stalmach, Leopold Jan Szersznik, Tadeusz Reger, Piotr Feliks, Alfred Florian Tomanek*.

W pracowni multimedialnej odbywały się zajęcia pt. *Strój cieszyński – multimedialnie o historii i tradycji stroju regionalnego*, w których uczestniczyli uczniowie, nauczyciele, seniorzy i inne osoby zainteresowane tym tematem.

Pracownicy cieszyńskiej filii PBW w Bielsku-Białej swoją wiedzę i zainteresowanie regionem przekazywali, pisząc książki. Wiosną 2018 roku ukazała się publikacja *W kręgu kultury książki ewangelików cieszyńskich* autorstwa Jadwigi Pichy¹⁸, na podstawie jej rozprawy doktorskiej. Wydawcą książki została Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Bielsku-Białej, zaś jej opublikowanie stało się możliwe dzięki przychylności i pomocy Anny Niemiec-Warzechy, dyrektor PBW w Bielsku-Białej. Książka prezentuje kolekcję cieszyńskich wydawnictw w języku polskim, które ukazały się do 1918 roku i zachowały się w Bibliotece i Archiwum im. B.R. Tschammera w Cieszynie. Stanowią one świadectwo rozwoju kultury książki Śląska Cieszyńskiego oraz kształtowania się tożsamości narodowej, religijnej i kulturowej luterkańskiej społeczności tego regionu. Publikacja pokazała cieszyńską społeczność XVIII i XIX wieku w różnorodnych kontekstach kulturowych z podkreśleniem działalności oświatowej, aktywności czytelniczej, zainteresowań intelektualnych, co może stanowić inspirację dla współczesnych. Wydawnictwo to było efektem działalności wydawniczej i naukowej biblioteki pedagogicznej.

Kolejna książka ukazała się pod koniec 2018 roku – była to publikacja autorstwa Stefana Króla, pracownika biblioteki, *Kawalerowie Virtuti Militari związani ze Śląskiem Cieszyńskim* (t. 1)¹⁹. Dzięki biogramom osób ze Śląska Cieszyńskiego pozycja wniosła istotny wkład w historię polskiej wojskowości, odkrywając często zupełnie nieznaną, a bogatą i wartościową kartę militarną postaci z naszego regionu.

*Teatrologia Śląska Cieszyńskiego. Bolesław Orszulik w przestrzeni kultury*²⁰ to jeszcze jedna publikacja książkowa autorstwa pracownika Filii w Cieszynie, Wiesławy Orszulik, wydana pod koniec 2019 roku. Opracowanie prezentuje dorobek nauczyciela, naukowca, kierownika Biblioteki Pedagogicznej w Cieszynie. Książka zawiera kompleksową bibliografię życia teatralnego Śląska Cieszyńskiego oraz liczne zdjęcia, wspomnienia i relacje osób pamiętających drugą połowę XX wieku.

Pracownicy biblioteki wygłaszali również referaty o tematyce regionalnej na konferencjach: *W kręgu kultury czytelniczej ewangelików cieszyńskich* na konferencji dla nauczycieli z okazji 500-lecia Reformacji, organizowanej przez PBW w Bielsku-Białej; wystąpienie pt. *Pierwsze polskie (rodzime) podręczniki dla ewangelickich szkół ludowych* na konferencji dla nauczycieli *Dorobek edukacyjny Śląska Cieszyńskiego*, organizowanej przez Szkołę Podstawową nr 2 w Cieszynie; referaty dotyczące historii Śląska Cieszyńskiego, m.in. *Macierz Szkolna, towarzystwa krajcarowe i inne organizacje wspierające działalność szkół* podczas konferencji organizowanej przez Muzeum Śląska Cieszyńskiego w Cieszynie czy też *Polskie organizacje społeczne na Śląsku*

¹⁸ J. Picha, *W kręgu kultury książki ewangelików cieszyńskich na przykładzie zbioru druków polskich w Bibliotece i Archiwum im. B.R. Tschammera – do 1918 r.*, Bielsko-Biała 2018.

¹⁹ S. Król, *Kawalerowie Virtuti Militari związani ze Śląskiem Cieszyńskim*, t. 1, Cieszyn 2018, *Śląsk Cieszyński na Przestrzeni Wieków*, t. 3.

²⁰ W. Orszulik, *Teatrologia Śląska Cieszyńskiego. Bolesław Orszulik w przestrzeni kultury*, Cieszyn 2019.

Cieszyńskim a niepodległość oraz Bitwa pod Skoczowem. Przebieg oraz bohaterowie (z perspektywy obrońców) w ramach konferencji Skoczów 1919. Finał wojny o Śląsk Cieszyński organizowanej przez Miejski Dom Kultury „Integrator” w Skoczowie.

Bibliotekarze publikowali też artykuły z zakresu regionalizmu na łamach naszego bibliotecznego czasopisma „Impresje Biblioteczne” oraz innych periodyków.

Kształtowanie kompetencji kulturowych to proces włączania się w dziedzictwo przodków, które chroni jednostkę przed uprzemiotowieniem i zagubieniem w świecie kultury masowej. Dlatego ważnym zadaniem w pracy edukacyjnej jest kształtowanie pozytywnego odniesienia do podstawowych wartości rdzennych: język rodziimy, wyznawana religia, zasiedloność terytorialna, genealogia historyczna, tradycje, obyczaje, zasady i normy zachowań w „ojczyźnie prywatnej”²¹. Przedstawione dobre praktyki z zakresu edukacji regionalnej realizowane przez biblioteki pedagogiczne w Bielsku-Białej i Cieszynie pokazują ich istotną rolę w tym procesie.

BIBLIOGRAFIA

- Böttcher P., *Państwowe Gimnazjum i Liceum im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Bielsku (1919-1939)*, Bielsko-Biała 2019.
- Chojecka E., *Architektura i urbanistyka Bielska-Białej do 1939 roku. Miasto jako dzieło sztuki*, Bielsko-Biała 1994, *Biblioteka Bielska Białej*, nr 2.
- Kontny I., *Dom własny architekta Emanuela Rosta juniora w Białej*, [w:] R. Jeż, D. Pindur [et al.], *Dům, palác a zámek v hmotné kultuře Slezska / Dom, palác i zamek w kulturze materialnej Śląska*, Český Těšín 2018, s. 469-488, *Těšínský muzejní sborník / Cieszyńskie Studia Muzealne*, t. 6.
- Król S., *Kawalerowie Virtuti Militari związani ze Śląskiem Cieszyńskim*, t. 1, Cieszyn 2018, *Śląsk Cieszyński na Przestrzeni Wieków*, t. 3.
- Marek-Bieniasz A., *O zbóju Szczyrku*, Kęty 2018.
- Nikitorowicz J., *Edukacja regionalna i międzykulturowa*, Warszawa 2009, *Pedagogika Wobec Współczesności*.
- Orszulik W., *Teatrologia Śląska Cieszyńskiego. Bolesław Orszulik w przestrzeni kultury*, Cieszyn 2019.
- Pałac Rosta. Intrygujące piękno detali*, red. A. Bojanowicz-Pollakowa, Bielsko-Biała 2012 [wyd. 2 uzup. – 2016].
- Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Bielsku-Białej, [online:] <https://www.pbw.bielsko.pl/>.
- Picha J., *W kręgu kultury książki ewangelików cieszyńskich na przykładzie zbioru druków polskich w Bibliotece i Archiwum im. B.R. Tschammera – do 1918 r.*, Bielsko-Biała 2018.
- Polak J., *Cmentarz Rzymskokatolicki w Białej. Księga Zasłużonych*, Bielsko-Biała 1999, *Biblioteka Bielska Białej*, nr 13.
- Polak J., Kenig P., *Biała od zarania do zakończenia I wojny światowej (1918)*, Bielsko-Biała 2010, *Biblioteka Bielska Białej*, nr 24.

²¹ J. Nikitorowicz, *Edukacja regionalna i międzykulturowa*, Warszawa 2009, s. 216, *Pedagogika Wobec Współczesności*.

- Rusnok A., *W poszukiwaniu źródeł*, [w:] *Duchowe źródła kultury cieszyńskiej. Katalog wystawy*, red. M. Szelong, K. Szelong, Cieszyn 2001, s. 7-58.
- 65 lat Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Bielsku-Białej. *Historia i współczesność*, red. A. Niemiec-Warzecha [et al.], Bielsko-Biała 2015.
- Willa Rosta*, reż. Redakcja BB, Bielsko-Biała 2016, YouTube, [online:] <https://youtu.be/1mbK4K3vaU0>.

ABSTRAKT

Prezentujemy dobre praktyki w Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej w Bielsku-Białej i Filii w Cieszynie. Obie biblioteki działają na rzecz społeczności lokalnej, promując wiedzę o historii i kulturze regionu. Mimo skomplikowanych dziejów historycznych teren ten charakteryzuje się mocno ukształtowaną tożsamością. W ofercie naszych bibliotek znajdują się liczne działania z zakresu edukacji regionalnej, także online, którymi promujemy i uczymy rodzimej kultury. Są to m.in. konferencje, warsztaty, szkolenia, gry miejskie, konkursy, imprezy kulturalne, ukazują się również publikacje. Edukację regionalną rozwijamy także poprzez wspomaganie placówek oświatowych w zakresie kształtowania kompetencji kluczowych.

Słowa kluczowe: biblioteka pedagogiczna, edukacja regionalna, kształcenie zdalne, tożsamość, wspomaganie placówek oświatowych

ABSTRACT

The Pedagogical Library as a Culture-forming Institution in the Region: A Case Study of the Cieszyn Branch of the Regional Pedagogical Library in Bielsko-Biała

We present good practices followed at the Cieszyn branch of the Regional Pedagogical Library in Bielsko-Biała. Both libraries contribute to the local community by promoting knowledge about the history and culture of the region. Despite its complex history the area shows a strong sense of identity. Our libraries offer a wide array of activities in the field of regional education, also online, which help us promote and teach local culture. These include conferences, workshops, training courses, urban games, competitions, cultural events as well as print publications. We further develop regional education by supporting educational institutions in developing core competencies.

Keywords: pedagogical library, regional education, distance learning, identity, support for educational institutions

MARTA KRÓL

Biblioteka Pedagogiczna w Tarnobrzegu

Lasowiackie serce Biblioteki Pedagogicznej w Tarnobrzegu

Działalność na rzecz edukacji regionalno-historycznej

Lasowiaci mieszkali niegdyś na terenie Równiny Tarnobrzesckiej i Kotliny Sandomierskiej. Był to rejon puszczański, ze zwartym zalesieniem, pełen mokradeł. Sami siebie nazywali Lesiokami, Lasowiokami, Lasowcami, bo wszechobecny las wpływał na ich zajęcia, pożywienie, ubiory, budownictwo, wierzenia.

Prof. Franciszek Bujak w przedmowie do *Pamiętników włościanina...* Jana Słomki przedstawia Lasowiaków następująco:

Odmiennym życiem żyły, a po części i dotąd żyją wieś oddalone od Wisły, tak zwane lasowskie, leżące na obszarze dawnej puszczy sandomierskiej, która się rozciągała niegdyś między Wisłą, Sanem, Wisłokiem i Wisłoką. Tam jeszcze dotąd zachowało się wiele z tego, co nad Wisłą już zaginęło. Piaszczysta, mało urodzajna gleba zmuszała ludność tutejszą do szukania głównej podstawy utrzymania w lesie, w przemysłach leśnych, myślistwie i pszczelnictwie, a to było powodem, że długo przechowywały się tu zwyczaje i obyczaje bardzo stare...¹

Wiedzę o lasowiackiej kulturze i historii Biblioteka Pedagogiczna w Tarnobrzegu gromadzi i przekazuje poprzez różnorodne formy działań. Dyrektor Biblioteki Anna Żarów stworzyła projekt *Zagrajmy w Lasowiaka* w ramach programu EtnoPolska 2019. Celem tego przedsięwzięcia, dofinansowanego przez Narodowe Centrum Kultury, było znalezienie nowatorskich sposobów prowadzenia edukacji regionalnej, np. poprzez gry planszowe.

¹ J. Słomka, *Pamiętniki włościanina. Od pańszczyzny do dni dzisiejszych*, przedm. F. Bujak, Kraków 1912, s. VI.

Zaprojektuj grę Lasowiak – konkurs na opracowanie planszówki poświęconej tradycji, zwyczajom i kulturze lasowiackiej – okazał się interesującym wyzwaniem dla dzieci, młodzieży, dorosłych, a nawet zespołów rodzinnych. Należało wykonać prototyp gry wraz z instrukcją. Najwyżej ocenione zostały prace, które zawierały najwięcej pożądaney wiedzy. Unikalna gra *Lasowiak – zostań najbogatszym mieszkańcem wsi* powstała jako kompilacja wszystkich prac konkursowych. Pionki i figury 3D zostały wydrukowane w bibliotece.

Podczas uroczystego podsumowania konkursu wystąpił Zespół Obrzędowy Lasowiacki z Baranowa Sandomierskiego. Jego członkinie zaprezentowały spektakl, w którym pokazane zostały scenki z życia codziennego Lasowiaków, obyczaje, przyspiewki, stroje.

Gra planszowa, która bawiąc, przekazuje wiedzę o regionie, została przetestowana przez dzieci i młodzież. Rozgrywki klasowe odbywały się w pełnej emocji i zaangażowania atmosferze. Rywalizując ze sobą, uczniowie doskonalili umiejętności negocjacji i współpracy.

Drugą planszówką powstałą w bibliotece, służącą jako pomoc dydaktyczna w edukacji historycznej i regionalnej, jest gra *SHL-ką przez COP*. Dzięki rozgrywkom uczestnicy zdobywają wiedzę o Centralnym Okręgu Przemysłowym, jego organizatorach, budowniczych, projektantach i wynalazcach. Powstanie gry było poprzedzone konkursem na opracowanie projektu wizytówek – *Znani i nieznanymi twórcy COP*. Bogato ilustrowana plansza i figury wydrukowane w 3D zachęcają do zabawy, podczas której gracze dowiadują się m.in., jak wielki wpływ na życie Lasowiaków wywarły inwestycje Centralnego Okręgu Przemysłowego.

Rolę gier planszowych w edukacji docenia A. Żarów:

Wspólne rozgrywki, turnieje, festiwale, konwenty gromadzą fanów bez względu na wiek. Niektórzy twierdzą, że gry bez prądu mają moc przełamywania lodów między ludźmi, pozwalają na chwilę relaksu wśród osób dzielących te same zainteresowania, uczą dyscypliny, przestrzegania zasad, a nawet empatii. Pomagają też kształtować umiejętności analizowania i logicznego myślenia. Możemy uczyć w klasyczny sposób, tak jak do tej pory, ale dzięki wykorzystaniu gry możemy sprawić, że edukacja stanie się przygodą, wyzwaniem i zabawą. Możemy sprawić, żeby dzieciom i młodzieży chciało się uczyć².

Obydwie planszówki wraz z poprzedzającymi je konkursami zostały przygotowane wspólnie ze Stowarzyszeniem Kulturalno-Oświatowym Libri, z którym Biblioteka od wielu lat współpracuje na rzecz środowiska oświatowego.

Efektom tego współdziałania są kolejne edycje Powiatowego Konkursu Interdyscyplinarnego skierowanego do uczniów wszystkich typów szkół oraz do przedzszkolaków. Konkurs co roku ma inny podtytuł, ale zawsze ten sam cel główny, czyli

² Fragment przemówienia A. Żarów podczas uroczystego podsumowania konkursu na projekt gry planszowej *Lasowiak*, Tarnobrzeg, 18 X 2019.

promocję rodzimej kultury, często lasowiackiej. Dziewiąta edycja odbyła się pod hasłem *Ocalić tradycję od zapomnienia*. Prace mogły obejmować trzy formy: literacką, plastyczną lub multimedialną. Ważne, by dotyczyły tradycji regionu. Uczestnicy zaprezentowali: hafty lasowiackie, wycinanki, ozdoby związane ze świętami, przedmioty codziennego użytku lub stanowiące dekoracje domów, a także legendy i podania usłyszane od starszego pokolenia.

Dziesiątą edycję konkursu zatytułowano *Dziedzictwo kulturowe w recyklingowej odstonie*. To było trudne zadanie, należało bowiem połączyć dwa zagadnienia – kulturę regionu i ochronę środowiska. Dzieci świetnie sobie poradziły. Wpłynęło ponad 30 bardzo pomysłowych i unikatowych prac plastycznych. Wszystkie były zdecydowanie przyjazne środowisku. Uczestnicy w zaskakujący sposób wykorzystali materiały przeznaczone do utylizacji.

Dyrektor A. Żarów podkreśla edukacyjne walory Powiatowego Konkursu Interdyscyplinarnego:

Konkurs ma za zadanie wspomagać szkołę i rodziców w rozbudzaniu przywiązania do regionu dzieci i młodzieży. Najmłodszych ma zachęcić do odkrywania świata wartości, tradycji i obyczajów dawnych mieszkańców regionu, w tym Lasowiaków. Dodatkową wartością jest integracja pokoleń, gdyż zadania konkursowe często składają się do skorzystania z wiedzy i doświadczeń starszych ludzi, np. przy prowadzeniu wywiadów, sięgania do kronik rodzinnych, uczenia się robienia ozdób w rodzaju podłazniczek, pajaków, wycinanek, światów itp. Konkurs jest współfinansowany przez powiat tarnobrzeski, dzięki czemu uczestnicy mogą liczyć na nagrody i publikację, jaka powstaje po każdej edycji³.

Dotychczas zrealizowane edycje konkursu:

- ▶ *Jeden dzień z życia Lasowiaka,*
- ▶ *Powiat tarnobrzeski silny tradycją – ukierunkowany w przyszłość,*
- ▶ *Znani i nieznani pisarze powiatu tarnobrzeskiego,*
- ▶ *Powiat tarnobrzeski – tu jest moja ojczyzna,*
- ▶ *Znani i nieznani twórcy powiatu tarnobrzeskiego,*
- ▶ *Mój mistrz – wybitni ludzie powiatu tarnobrzeskiego,*
- ▶ *Powróćmy do korzeni – co nam przekazali dawni mieszkańcy powiatu tarnobrzeskiego,*
- ▶ *Ginące zawody i zawody przyszłości – kim będą młodzi mieszkańcy powiatu tarnobrzeskiego,*
- ▶ *Ocalić tradycję od zapomnienia,*
- ▶ *Dziedzictwo kulturowe w recyklingowej odstonie.*

Drugim cyklicznym przedsięwzięciem jest Powiatowy Przegląd Twórczości Nauczycieli *Życie ma tak wiele barw...* W organizowanym od pięciu lat przeglądzie

³ Fragment przemówienia A. Żarów podczas podsumowania Powiatowego Konkursu Interdyscyplinarnego – *Ocalić tradycję od zapomnienia*, Tarnobrzeg, 22 IX 2020.

udział wzięło 146 nauczycieli. Prace obejmowały niezwykle szeroki zakres twórczości, począwszy od literatury, poprzez malarstwo, rzeźbę, fotografię, grafikę, po rękodzieło. Można było zobaczyć m.in. hafty, robótki szydełkowe, patchworki, biżuterię, ozdoby. Wiele prezentowanych prac ma związek z lasowiacką kulturą i lokalną historią. Ich autorami są zarówno profesjonalni artyści, jak i amatorzy, którzy poszukują kontaktu ze sztuką. Przegląd daje możliwość zaprezentowania dorobku artystycznego wszystkim twórczym nauczycielom.

Regionalną sensacją stało się wydanie *Tarnobrzesckiej książki kucharskiej*⁴, które miało na celu zachowanie dla potomnych lokalnych receptur oraz pokazanie, jak różnorodne współcześnie są jadłospisy mieszkańców Tarnobrzega i osób z tym miastem związanych. Publikacja zawiera bardzo stare przepisy na dania regionalne, takie jak: freyerówki, fuczki, hopcie lasowiackie, kartacze po tarnobrzescu, knysze, pierogi z bobem, proziaki, tarnobrzescie sakwy, wereszczaki, zupa lubczykowa. Są w niej też dania współczesne i egzotyczne. Odzew tarnobrzeżan na propozycję biblioteki był motywujący – ponad 260 przepisów autorstwa 64 pasjonatów kulinariów. Wydanie książki zawierającej tarnobrzesckie dziedzictwo kulinarne było możliwe dzięki współpracy z organizacjami Dolina Smaku oraz Stowarzyszeniem Kulturalno-Oświatowym Libri.

Poświęcony historii i kulturze jest cykl spotkań zwany Tygodniem Historycznym, noszący od 2020 roku imię jego pomysłodawcy – Kazimierza Wiszniowskiego. Za nami jest już osiem edycji tego wydarzenia. Każda z nich ma odrębny temat wiodący, a prelegenci – dowolność wyboru szczegółowej problematyki. Nierzadko podejmują oni w swoich wykładach zagadnienia związane z regionem, np.:

- ▶ *Republika Tarnobrzaska – przeszkoda w drodze ku niepodległości* – Tadeusz Zych,
- ▶ *Wizerunki Matki Boskiej Dzikowskiej* – Witold Zych,
- ▶ *Tarnobrzeg i okolice w grafice* – Grzegorz Gerba,
- ▶ *Tarnobrzeg w czasie I wojny światowej* – Waldemar Stępak,
- ▶ *Kobieta Niepodległej* – Maria Tarnowska – Tadeusz Zych,
- ▶ *Tarnobrzeg, jakiego nie znamy* – Waldemar Stępak,
- ▶ *Republika Tarnobrzaska* – Piotr Duma,
- ▶ *Tarnobrzeg w okresie międzywojennym* – Waldemar Stępak,
- ▶ *Żydowska społeczność Tarnobrzega na podstawie fragmentów Księgi Pamięci Dzikowa* – Justyna Uchańska.

Biblioteka organizuje seminaria o tematyce regionalnej dla nauczycieli, np.:

- ▶ *Edukacja regionalna podstawą kształtowania postaw obywatelskich i patriotycznych*, 25 października 2019 roku,
- ▶ *Stanisław Piętaś – piewca ziemi nadwiślańskiej*, 19 lutego 2014 roku,
- ▶ *Regionalistyka jako integralna część wychowania patriotycznego*, 25 października 2006 roku,
- ▶ *Ziemia tarnobrzaska – znana i nieznaną*, 21 października 2009 roku.

⁴ *Tarnobrzaska książka kucharska*, red. A. Żarów, E. Fajt, Tarnobrzeg 2019.

Seminarium *Edukacja regionalna podstawą kształtowania postaw obywatelskich i patriotycznych* stało się okazją do poszerzenia wiedzy na temat najnowszych trendów w edukacji regionalnej oraz inspiracją dla nauczycieli. Prelekcje wygłosili pracownicy placówek muzealnych: Muzeum Zamek w Łańcucie, Muzeum Regionalne w Stalowej Woli, Muzeum Okręgowe w Sandomierzu. Wykładowcy zaprezentowali swoje doświadczenia w prowadzeniu działalności edukacyjnej placówek. Uczestnicy tego seminarium poznali również kulisy tworzenia strategicznej gry planszowej *Wrzesień 1939*, która może służyć jako pomoc dydaktyczna w nauczaniu historii.

Wyjątkową wartość edukacyjną miała wystawa prac rzeźbiarza Jana Puka, miłośnika i propagatora kultury lasowiackiej. Na ekspozycji znalazło się kilkadziesiąt rzeźb trześniowskiego regionalisty: zabawki, kołowrotki, wiatraki, studnie, sprzęty rolnicze i domowe, wiejskie chaty, kapliczki sakralne. Jan Puk ma bardzo bogaty dorobek artystyczny. Jego dzieła można podziwiać w różnych zakątkach kraju i Europy, nie tylko na wystawach, ale także w znanych muzeach. Dzieci i młodzież szkolna licznie odwiedzali bibliotekę, by podziwiać lasowiackie życie zakłete w realistycznych rzeźbach.

Niezwykły charakter miała interaktywna wystawa zatytułowana *Jachowicz dzieciom*, która została zorganizowana w ramach projektu realizowanego wspólnie ze stowarzyszeniem Libri, finansowanego ze środków województwa podkarpackiego. Tarnobrzeżanin Stanisław Jachowicz był czołowym polskim bajkopisarzem, pedagogiem, publicystą i wydawcą, wielkim patriotą, twórcą i dobroczyńcą sierocińców, ochronek oraz filantropem. Popularność zyskał dzięki napisaniu kilkuset wierszowanych powiastek dla dzieci (m.in. *Chory kotek*). Tworzył również dla młodzieży. Poprzez bajki chciał bawić, ale także uczyć. Wystawa *Jachowicz dzieciom* w zamierzeniu miała podobny cel – zabawę i edukację. Najmłodszy zwiedzający mogli pobawić się replikami zabawek z epoki w pokoju dziecięcym, rozwiązywać rebusy, układać rozsypanki z powiastkami, poćwiczyć kaligrafowanie, poczuć atmosferę dzieciństwa swoich prapradziadków.

Wystawie przyświecała idea zawarta w bajce o tradycji – *Gospodarz i czeladka*:

Dziateczki, dziateczki! Jakże się wam zdaje,
Wszakże miłe sercu święte obyczaje?
Od was to zależy, wskrziesić je możecie,
A dobrze, poczwicie znów będzie na świecie⁵.

Stanisław z Dzikowa (pod tym pseudonimem publikował niekiedy swoje utwory Jachowicz) napisał sentencję: „Bije zegar godziny, my wtedy mawiamy: »Jak ten czas szybko mija« – a to my mijamy”⁶. W Bibliotece Pedagogicznej w Tarnobrzegu bije nieustannie lasowiackie serce. Drukarka 3D produkuje wciąż nowe egzemplarze

⁵ S. Jachowicz, *Bajki i powiastki Stanisława Jachowicza*, Petersburg 1876, s. 111.

⁶ *Księga cytatów. Od Seneki do Jana Pawła II*, wybór A. Jędrzejko, Katowice 2007, s. 50.

czerwonych serduszek. Są one potrzebne nie tylko jako element gry planszowej *Lasowiak*. Świetnie sprawdzają się jako pamiątka wręczana zwycięzcom gier, konkursów, a także wystawcom i zwiedzającym wystawy, wykładowcom i słuchaczom oraz szczególnie miłym gościom, zwłaszcza tym najmłodszym.

BIBLIOGRAFIA

- V Powiatowy Przegląd Twórczości Nauczycieli „Życie ma tak wiele barw...”*. Katalog wystawy, Tarnobrzeg 2020.
- Jachowicz S., *Bajki i powiastki Stanisława Jachowicza*, Petersburg 1876.
- Księga cytatów. Od Seneki do Jana Pawła II*, wybór A. Jędrzejko, Katowice 2007.
- Lasowiak – zostań najbogatszym mieszkańcem wsi* [gra planszowa], oprac. M. Król, Tarnobrzeg 2019.
- SHL-ką przez COP* [gra planszowa], oprac. M. Król, A. Słodownik, Tarnobrzeg 2020.
- Słomka J., *Pamiętniki włościanina. Od pańszczyzny do dni dzisiejszych*, przedm. F. Bujak, Kraków 1912.
- Tarnobrzeńska książka kucharska*, red. A. Żarów, E. Fajt, Tarnobrzeg 2019.
- Wańkowicz M., *Sztafeta. Książka o polskim pochodzie gospodarczym*, Lublin 1999.
- Wiatrowicz M., *Poznajemy COP i Stalową Wołę. Przewodnik historyczny dla dzieci i młodzieży*, Stalowa Wola 2018.

ABSTRAKT

Lasowiacy to grupa etnograficzna zamieszkująca niegdyś Równinę Tarnobrzecką i Puszcę Sandomierską. Wiedzę o ich kulturze i historii biblioteka rozpowszechnia, organizując konkursy, wystawy, przeglądy twórczości i seminaria. Podejmuje również nowatorskie działania, tworząc unikatowe gry planszowe oraz wydając książkę kucharską. Wszystko po to, aby szerzyć wiedzę o rodzimej grupie etnograficznej oraz wspierać edukację regionalną i historyczną.

Słowa kluczowe: Biblioteka Pedagogiczna w Tarnobrzegu, Lasowiacy, edukacja regionalna, edukacja historyczna, gry planszowe

ABSTRACT

The Lasovian Heart of the Pedagogical Library in Tarnobrzeg: Activity in the Area of Regional-Historical Education

The Lasovians (*Lasowiacy*) are an ethnographic group that once inhabited the Tarnobrzeg Plain and the Sandomierz Forest. The library disseminates knowledge about their culture and history by holding competitions, exhibitions, arts festivals and seminars. Innovative

projects are also undertaken resulting in the creation of unique board games or the publication of a cook book. All of this aims to promote knowledge about a local ethnographic group and to support regional and historical education.

Keywords: the Pedagogical Library in Tarnobrzeg, Lasovians, regional education, history education, board games

EWA PRONOBIS-SOSNOWSKA

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka
im. Mariana Rejewskiego w Bydgoszczy

Projekt edukacyjny i wystawa *Marian Rejewski – bydgoszczanin, matematyk, kryptolog,*

czyli jak promować bibliotekę, wykorzystując wizerunek patrona placówki

WSTĘP

Tematem artykułu jest funkcjonowanie Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Mariana Rejewskiego (PBW) w Bydgoszczy w latach 2011-2020 związane z działalnością w zakresie edukacji regionalnej. Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie wszystkich działań podjętych przez placówkę na rzecz popularyzacji jej patrona. Jednocześnie chodzi o unaocznienie, że działania te stanowiły efektywną promocję biblioteki w środowisku. Dodatkowo przybliżono trzy zrealizowane projekty wystaw posterowych z zakresu historii szkolnictwa w regionie kujawsko-pomorskim, jako przykłady edukacji regionalnej.

PROMOCJA BIBLIOTEKI POPRZEZ DZIAŁALNOŚĆ WYSTAWIENNICZĄ NA PRZYKŁADZIE PEDAGOGICZNEJ BIBLIOTEKI WOJEWÓDZKIEJ IM. MARIANA REJEWSKIEGO W BYDGOSZCZY

Wystawy posterowe są jedną z form upowszechniania wiedzy i informacji. Ekspozycje w formie plansz, z wykorzystaniem różnych systemów wystawienniczych,

zewnątrznych lub wewnętrznych, opracowywane są przez wiele instytucji kultury, takich jak muzea czy biblioteki, jako wystawy czasowe lub stałe. Wiele instytucji oferuje ekspozycje, które można wypożyczyć na określonych zasadach. Przykładem jest działalność edukacyjna Instytutu Pamięci Narodowej, w dużej części oparta o wystawy, które można wypożyczyć i prezentować z okazji rocznic i wydarzeń upamiętniających historię Polski.

Działalność edukacyjną polegającą na opracowaniu i prezentowaniu wystaw PBW w Bydgoszczy rozpoczęła w 2012 roku. Miało to związek z nadaniem bibliotece imienia. W dniu 28 listopada 2011 roku Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Bydgoszczy Uchwałą Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego otrzymała imię Mariana Rejewskiego.

Marian Adam Rejewski urodził się 16 sierpnia 1905 roku w Bydgoszczy, w kamienicy przy ul. Wileńskiej 6. Maturę zdał w 1923 roku w Gimnazjum Klasycznym przy pl. Wolności, gdzie dziś mieści się I Liceum Ogólnokształcące w Bydgoszczy. Rejewski był polskim matematykiem i kryptologiem, który w 1932 roku złamał szyfr Enigmy, najważniejszej maszyny szyfrującej używanej przez hitlerowskie Niemcy. W czasie okupacji był porucznikiem Polskich Sił Zbrojnych w Wielkiej Brytanii. W 1946 roku powrócił do Polski i zamieszkał w Bydgoszczy, gdzie spędził kilkadziesiąt lat. Będąc na emeryturze, przeprowadził się do córki do Warszawy. Zmarł 13 lutego 1980 roku w Warszawie i został pochowany na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach.

Przyjęcie przez bibliotekę imienia tak znakomitego bydgoszczanina było nie tylko zaszczytem, ale również zobowiązaniem. Od tego momentu placówka podjęła działania związane z popularyzacją patrona w środowisku. Pierwszym etapem promocji było ogłoszenie na początku 2012 roku konkursu dla uczniów na ekslibris dla PBW w Bydgoszczy w związku z nadaniem bibliotece imienia Mariana Rejewskiego. Jego celem było zachęcenie uczniów do zapoznania się z życiem i dokonaniem bydgoskiego matematyka. Uroczystości wręczenia nagród, która odbyła się w sali sesyjnej Urzędu Miasta Bydgoszczy 26 marca 2012 roku, towarzyszyły dwa wykłady – o życiu i dokonaniach Rejewskiego oraz na temat zasad działania niemieckiej maszyny szyfrującej Enigma.

Następnym krokiem było opracowanie profesjonalnej wystawy posterowej pn. *Marian Rejewski – bydgoszczanin, matematyk, kryptolog*. W założeniu ekspozycja miała być prezentowana w różnych miastach i miejscowościach regionu kujawsko-pomorskiego. Jej celem było dotarcie z informacją o patronie do jak największej liczby odbiorców. Autorem scenariusza wystawy był Jerzy Lelwic, kustosz Muzeum Wojsk Lądowych w Bydgoszczy.

Wernisaż odbył się 22 października 2012 roku w sali sesyjnej Urzędu Miasta Bydgoszczy podczas oficjalnego nadania imienia. Uroczystość miała charakter patriotyczny i towarzyszyły jej wystąpienia zaproszonych gości. W części artystycznej zagrała Orkiestra Wojskowa z Bydgoszczy pod dyrekcją dowódcy kapelmistrza majora Krzysztofa Matraszka.

Dziennikarka „Gazety Wyborczej” Aleksandra Lewińska podsumowała wystawę słowami:

Rusza akcja dla bydgoskich gimnazjalistów. Każdego roku 1,3 tys. uczniów dowie się, kim był Marian Rejewski, pozna szczegóły jego życia, tak splecionego z naszym miastem. I rozszyfruje Enigmę. Akcję zapoczątkuje wystawa „Marian Rejewski – bydgoszczanin, matematyk, kryptolog”. [...] Na stałe będzie prezentowana w Muzeum Oświaty [...] i dostępna dla wszystkich. Lekcje o Rejewskim obowiązkowe. Dotąd o Rejewskim w bydgoskich szkołach uczono bądź nie. Wszystko zależało od inwencji nauczycieli. Teraz – już nikt od lekcji o kryptologu się nie wywinie. Akcja edukacyjna rozpoczyna się dziś¹.

Wystawa jest do dzisiaj częścią projektu edukacyjnego lekcji multimedialnych organizowanych w bibliotece dla uczniów szkół z Bydgoszczy i okolic. Składa się z 17 plansz, z których każda zawiera tytuł i motto. Znalazła stałe miejsce w PBW w Bydgoszczy, w specjalnie przygotowanej sali multimedialnej i jest tłem dla lekcji o Rejewskim. W sali ustawiono komputery z zainstalowanym dedykowanym oprogramowaniem, przypominającym szyfrowanie na niemieckiej maszynie Enigma. Uczniowie otrzymują zamknięty, czyli zaszyfrowany, tekst na kartkach. Po wpisaniu do komputera otrzymują tekst otwarty.

Podczas przygotowywania projektu edukacyjnego bibliotekarzom przyświecały następujące cele dydaktyczne:

- 1) rozbudzanie pasji matematycznych uczniów poprzez przybliżenie dokonań Rejewskiego, pioniera wykorzystania teorii permutacji na gruncie kryptologii;
- 2) rozwijanie zainteresowań historycznych poprzez propagowanie wpływu złamania Enigmy na losy i przebieg II wojny światowej;
- 3) budzenie dumy z wkładu intelektualnego Polaków w pokonanie faszystów;
- 4) wspieranie szkół i nauczycieli w zakresie edukacji regionalnej;
- 5) promowanie wydawnictw o Rejewskim oraz zbiorów bibliotecznych i zasobów informacyjnych biblioteki w środowisku.

Głównym zamiarem było dotarcie do jak najszerszego grona odbiorców z informacjami o dokonaniach Rejewskiego. W związku z tym biblioteka zorganizowała kampanię promocyjną w szkołach we współpracy z Wydziałem Edukacji i Sportu Urzędu Miasta Bydgoszczy. Dyrektorzy szkół i nauczyciele mogli zapisać na zajęcia edukacyjne uczniów klas II gimnazjów. Aktualnie na lekcje zapisywani są uczniowie klas VI-VIII szkół podstawowych. W celu dobrej organizacji zajęć został założony oddzielny kalendarz, w którym odnotowywano w każdym roku szkolnym, które klasy ze szkół gimnazjalnych odbyły lekcje w bibliotece. Zajęcia edukacyjne zorganizowane zostały we współpracy z Muzeum Wojsk Lądowych w Bydgoszczy. Lekcje

¹ A. Lewińska, *Niezwykłe losy Mariana Rejewskiego. Wyjątkowa wystawa*, „Gazeta Wyborcza” (Bydgoszcz), 22 X 2012, [online:] http://bydgoszcz.wyborcza.pl/bydgoszcz/1,35590,12714740,Niezwykłe_losy_Mariana_Rejewskiego__Wyjątkowa_wystawa.html – 21 III 2022.

w bibliotece prowadził kustosz tego muzeum, Jerzy Lelwic, który jest jednocześnie autorem kalendarium życia Rejewskiego w książce *Marian Rejewski 1905-1980. Życie Enigmą pisane*, wydanej z okazji międzynarodowej konferencji pod tym samym tytułem, zorganizowanej przez Urząd Miasta Bydgoszczy w 2004 roku. Jest także współautorem broszury *Marian Rejewski – pogromca Enigmy*, wydanej nakładem PBW w Bydgoszczy i stowarzyszenia nauczycieli bibliotekarzy, działającego przy bibliotece pod nazwą Kujawsko-Pomorskie Centrum Dziedzictwa Oświaty w Bydgoszczy.

W dniu 26 lutego 2013 roku wystawa *Marian Rejewski – bydgoszczanin, matematyk, kryptolog* została po raz pierwszy zaprezentowana poza Bydgoszczą, w Instytucie Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

W latach 2012-2020 wystawę prezentowano w różnych miastach regionu. Było to możliwe dzięki funkcjonującej do 2016 roku sieci filii terenowych biblioteki w Inowrocławiu, Koronowie, Nakle nad Notecią, Mogilnie, Sępólnie Krajeńskim, Szubinie, Świeciu, Tucholi i Żninie.

W związku z przypadającą w 2015 roku 110. rocznicą urodzin Rejewskiego we wrześniu 2014 roku nauczyciele bibliotekarze PBW w Bydgoszczy wystąpili z pismem do Przewodniczącego Rady Miasta Bydgoszczy z wnioskiem o ustanowienie Roku Mariana Rejewskiego. Rada Miasta Uchwałą nr LXII/1291/14 w 2015 ustanowiła Rok Mariana Rejewskiego w Bydgoszczy. Przewodniczący Rady Miasta w liście do nauczycieli PBW podkreślił, że będzie to wspaniała okazja do promowania dokonań bydgoszczanina oraz oddania hołdu tej wybitnej postaci. W tym samym roku w przygotowanie i prowadzenie lekcji o Rejewskim włączyło się więcej osób z grona pedagogicznego. Nauczyciele bibliotekarze opracowali scenariusze lekcji dla wszystkich poziomów kształcenia, dostosowując treści do wieku uczniów. Do organizacji różnorodnych imprez włączyły się wszystkie instytucje działające w mieście oraz szkoły. Od tego czasu wiedza o tym, kim był Rejewski, stała się bardziej powszechna wśród mieszkańców miasta.

W związku z uroczystymi obchodami 110. rocznicy urodzin Rejewskiego ekspozycja była wypożyczana do szkół w Bydgoszczy. Stanowiła dodatkową atrakcję dla przedsięwzięć upamiętniających kryptologa, organizowanych przez nauczycieli i uczniów w placówkach oświatowych. Była także prezentowana w Filharmonii Pomorskiej w Bydgoszczy (19-21 stycznia 2015 roku), na Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy (11-12 lutego 2015 roku), w Zespole Szkół w Ostromiecku z okazji nadania tej szkole imienia Mariana Rejewskiego (13 lutego 2015 roku), w Klubie Inspektoratu Wsparcia Sił Zbrojnych (15-27 kwietnia 2015 roku).

W Roku Mariana Rejewskiego wystawa zaprezentowana była po raz kolejny w filiach. Dzięki zaangażowaniu pracowników filii w Żninie wystawa została pokazana w Muzeum Ziemi Pałuckiej w dniach 9-25 marca 2015 roku. Zaproszenie na uroczyste otwarcie przyjęli przedstawiciele władz miasta, dyrektorzy szkół, nauczyciele i uczniowie.

Z okazji 65-lecia Filii PBW w Inowrocławiu wystawę zaprezentowano w Bibliotece Miejskiej im. Jana Kasprowicza w Inowrocławiu (5 października 2015 roku).

Wśród zaproszonych gości był wicemarszałek województwa kujawsko-pomorskiego, zastępca prezydenta Inowrocławia, dyrektorzy szkół i placówek oświatowych. Wystawa dostępna była dla mieszkańców.

Na zaproszenie dyrektora Liceum Ogólnokształcącego w Szubinie ekspozycja zaprezentowana została uczniom, nauczycielom i mieszkańcom miasta w dniu 28 października 2015 roku. Otwarcie wystawy poprzedziła prelekcja dla uczniów. W dniach 9-13 listopada 2015 roku przystankiem dla wystawy była Miejska Biblioteka Publiczna w Tucholi. Wernisażowi towarzyszyły dwie prelekcje – dla uczniów z Zespołu Szkół Licealnych i Agrotechnicznych oraz Zespołu Szkół Ogólnokształcących w Tucholi. W pierwszym dniu zobaczyło ją około 300 osób.

Ekspozycja towarzyszyła obchodom o wyjątkowej randze i znaczeniu dla społeczności szkolnych. W dniu 8 maja 2015 roku gościła na uroczystości nadania imienia Polskich Matematyków Zwycięzców Enigmy w Społecznej Szkole Podstawowej nr 2 i Społecznym Gimnazjum nr 333 Społecznego Towarzystwa Oświatowego w Warszawie. Obejrzel ją znamienici goście tej uroczystości, m.in. Janina Sylwestrzak – córka Mariana Rejewskiego. Wystawie towarzyszyły odczyty wybitnych znawców tematu: dr. Marka Grajka, autora książki *Enigma – bliżej prawdy*, i prof. Wojciecha Guzickiego, znanego matematyka i kryptologa, przedstawiciela Narodowego Centrum Kryptologii oraz Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie. W dniu 12 lutego 2020 roku towarzyszyła nadaniu imienia Mariana Rejewskiego szkole w Białych Błotach. Była to podniosła uroczystość, którą uświetniła obecność Janiny Sylwestrzak, Kujawsko-Pomorskiego Kuratora Oświaty oraz przedstawicieli władz samorządowych i organizacji.

Wystawa towarzyszyła seminariom i konferencjom naukowym zorganizowanym w Roku Mariana Rejewskiego. Prezentowano ją podczas konferencji naukowej *Bydgoszcz jako ośrodek działań wywiadowczych w przededniu i w trakcie trwania II wojny światowej* w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy 22 października 2015 roku. Ekspozycję wypożyczono ponadto na sesję matematyczno-historyczną, przygotowaną przez nauczycielkę matematyki wraz z uczniami w Zespole Szkół w Mogilnie, pt. *Matematycy, kryptolodzy, pogromcy Enigmy*, w dniu 21 grudnia 2015 roku.

W 2015 roku PBW w Bydgoszczy odwiedziła córka Rejewskiego, Janina Sylwestrzak. Zwiedziła salę patrona biblioteki i zapoznała się z celami projektu edukacyjnego *Marian Rejewski – bydgoszczanin, matematyk, kryptolog*.

Od 2014 roku biblioteka prowadzi stronę pod nazwą *Marian Rejewski – pogromca Enigmy*², informującą o dokonaniach kryptologa oraz działaniach mających na celu upamiętnienie tego wybitnego bydgoszczanina. Strona zawiera również relacje z uroczystości, na których ekspozycja była prezentowana.

² Zob. <https://marian-rejewski.pl/>.

Odpowiadając na pytanie, czy warto mieć patrona, można stwierdzić, iż możliwość wyeksponowania jego sylwetki niesie wiele korzyści związanych z promocją biblioteki w środowisku. W efekcie Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Bydgoszczy:

- 1) zyskała swoją odrębność i tożsamość, wyróżniając się spośród innych bibliotek;
- 2) wzmocniła swoją rolę i prestiż w środowisku;
- 3) podkreśliła swoją historię i tożsamość miejsca;
- 4) pozyskała do współpracy instytucje i osoby związane z patronem i w ten sposób znacznie poszerzyła zakres i możliwości rozwoju;
- 5) wzbogaciła swoją obrzędowość, tradycję i symbolikę;
- 6) spopularyzowała niezwykłą i dotychczas mało znaną ze swoich dokonań postać patrona;
- 7) swoje działania wychowawcze mogła oprzeć na wartościach potwierdzonych życiem i działalnością Rejewskiego, dla którego najważniejsze było dobro ojczyzny.

Prezentacja wystawy, a szczególnie jej przewożenie w wiele miejsc, wymagało ogromnego wysiłku organizacyjnego i logistycznego. Sprawdziła się przyjęta formuła promocji, czyli wernisaż, któremu towarzyszyła prelekcja o życiu i dokonaniach Rejewskiego. W zależności od możliwości lokalowych w wydarzeniach tych brało udział od 100 do 300 uczestników, w tym przedstawiciele władz lokalnych, a przede wszystkim uczniów i nauczycieli. Działania na rzecz upamiętnienia patrona w regionie przyczyniły się do tego, że biblioteka stała się rozpoznawalną marką i wiarygodnym partnerem różnorodnych przedsięwzięć w województwie.

DALSZA DZIAŁALNOŚĆ WYSTAWIENNICZA,
CZYLI KOLEJNE WYSTAWY ZORGANIZOWANE
PRZEZ PEDAGOGICZNĄ BIBLIOTEKĘ WOJEWÓDZKĄ
IM. MARIANA REJEWSKIEGO W BYDGOSZCZY

WYSTAWA Z OKAZJI JUBILEUSZU 450-LECIA

I LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO IM. MIKOŁAJA KOPERNIKA
W TORUNIU NA PODSTAWIE KOLEKCJI ZDJĘĆ Z LAT 1914-1938

Przygotowanie kolejnej wystawy poprzedził zakup przez bibliotekę kolekcji negatywów zdjęć wykonanych w latach 1914-1938 przez nauczyciela Państwowego Gimnazjum nr 1 im. Mikołaja Kopernika w Toruniu (obecnie I Liceum Ogólnokształcącego im. Mikołaja Kopernika w Toruniu) Jana Szycy. Fotografie dotyczyły szkoły, w której pracował. Szczególnie cenny w kolekcji był spis negatywów sporządzony odręcznie przez autora. Na zdjęciach utrwalono sceny z życia placówki, która w 2018 roku obchodziła jubileusz 450-lecia działalności. Uroczystości szkolne zbiegły się w czasie z obchodami 100-lecia odzyskania przez Polskę niepodległości.

Zakupione w 2017 roku negatywy zdjęć zostały w 2018 roku zdigitalizowane w liczbie 35 fotografii. Digitalizacja została przeprowadzona we współpracy z Muzeum Fotografii funkcjonującym w Wyższej Szkole Gospodarki w Bydgoszczy.

Zdjęcia umieszczone na wystawie były tylko małym fragmentem kolekcji 194 negatywów, w tym na płytach szklanych, które dzięki zakupowi znalazły się w zbiorach PBW w Bydgoszczy. Można mówić o wyjątkowym szczęściu, w obliczu tego, że zachowały się negatywy, które mają ponad sto lat i dokładnie wiadomo, kto był ich autorem. Natomiast wielkim walorem kolekcji jest fakt, iż przedstawiają wydarzenia, miejsca i ludzi, które dla nas, współczesnych i przyszłych pokoleń, są i będą istotne.

Autorkami scenariusza wystawy były nauczycielki bibliotekarki z PBW w Bydgoszczy: Joanna Grabowska-Janowiak, Iwona Skowron i Małgorzata Kalinowska. Teksty na planszach zostały zilustrowane zdjęciami wykonanymi przez Jana Szyca w latach 1914-1938. Kanwę scenariusza wystawy stanowiły etapy życia zawodowego Jana Szyca, który w latach 1922-1952 uczył w przedwojennym gimnazjum, a następnie liceum. Był nauczycielem fizyki i opiekunem Szkolnego Koła Astronomicznego oraz jednym z założycieli toruńskiego oddziału Polskiego Towarzystwa Miłośników Astronomii i jego prezesem, a także członkiem Towarzystwa Naukowego w Toruniu i Polskiego Towarzystwa Fizycznego od 1955 roku.

Na pierwszej planszy przedstawiono najważniejsze daty z dziejów I Liceum Ogólnokształcącego im. Mikołaja Kopernika w Toruniu. Na następnych zaprezentowano zdjęcia z okresu międzywojennego – m.in. pracowni lekcyjnych, uroczystości szkolnych, harcerskich i patriotycznych z udziałem uczniów i nauczycieli przedwojennego Państwowego Gimnazjum im. Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Przygotowując wystawę, autorki kierowały się takimi celami dydaktycznymi, jak:

- 1) rozwijanie patriotycznych, obywatelskich i społecznych postaw uczniów poprzez przybliżenie historii życia ich rówieśników sprzed lat;
- 2) uczczenie pamięci o ludziach, którzy tu żyli, pracowali i tworzyli historię regionu, oraz ocalenie od zapomnienia wydarzeń, które na nią się złożyły;
- 3) zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu dla przyszłych pokoleń i aktywne promowanie w środowisku posiadanych artefaktów;
- 4) wydobywanie i ocalenie od zapomnienia dokumentów życia codziennego oraz zachowanie ich w jak najlepszym stanie dla przyszłych pokoleń, poprzez ich digitalizację;
- 5) dotarcie z informacją o tych fascynujących zasobach do jak najszerszego grona odbiorców i udostępnienie ich środowisku lokalnemu.

Wystawa została objęta patronatem Marszałka Województwa Kujawsko-Pomorskiego Piotra Całbeckiego. Była eksponowana od 1 do 27 września 2018 roku w Urzędzie Marszałkowskim w Toruniu. Z informacjami o historii szkoły i autorze fotografii mogli zapoznać się nie tylko urzędnicy czy radni sejmiku i goście, ale przede wszystkim petenci odwiedzający urząd.

Oficjalny wernisaż odbył się w Centrum Kulturalno-Kongresowym Jordanki w Toruniu podczas uroczystych obchodów jubileuszu 450-lecia szkoły w dniu

28 września 2018 roku. Następnie wystawa została usytuowana na Rynku Nowomiejskim w Toruniu. Była dostępna w przestrzeni miasta dla wszystkich mieszkańców od 1 października do końca listopada 2018 roku. Na koniec została przeniesiona do I Liceum Ogólnokształcącego im. Mikołaja Kopernika w Toruniu i ustawiona na dziedzińcu szkoły. W tym samym czasie wydano folder promujący ekspozycję w środowisku zatytułowany *Jan Szyca. Wystawa fotografii profesora Państwowego Gimnazjum im. Mikołaja Kopernika w Toruniu. Fragment kolekcji negatywów zdjęć, w tym dagerotypów. Zdjęcia z lat 1914-1938.*

WYSTAWA PAŃSTWOWE GIMNAZJUM NR 1
IM. MIKOŁAJA KOPERNIKA W TORUNIU W OKRESIE
MIĘDZYWOJENNYM – WYSTAWA FOTOGRAFII JANA SZYCA

Wybrane zdjęcia z kolekcji Jana Szycy zostały dodatkowo wydrukowane w formacie 50 × 100 cm i były częścią wystawy zatytułowanej *Państwowe Gimnazjum nr 1 im. Mikołaja Kopernika w Toruniu w okresie międzywojennym – wystawa fotografii Jana Szycy*, zorganizowanej we współpracy z Biblioteką Pedagogiczną im. gen. bryg. prof. Elżbiety Zawackiej w Toruniu. Jej wernisaż odbył się w sali wystawowej toruńskiej Biblioteki Pedagogicznej. Wystawa cieszyła ogromnym zainteresowaniem. W dniu otwarcia – 5 lutego 2019 roku – obecni byli uczniowie i absolwenci szkoły, dawni i obecni nauczyciele wraz z dyrekcją oraz przedstawiciele Kuratorium Oświaty w Bydgoszczy. Wystawa prezentowana była w bibliotece do 28 lutego 2019 roku.

Ekspozycja składała się z 30 plasz zawierających zdjęcia m.in. pracowni lekcyjnych w okresie międzywojennym, uroczystości szkolnych, harcerskich i patriotycznych z udziałem uczniów i nauczycieli przedwojennego Państwowego Gimnazjum nr 1 im. Mikołaja Kopernika w Toruniu. Przy tej okazji w gablotach wyeksponowane zostały najstarsze zbiory biblioteczne I Liceum Ogólnokształcącego im. M. Kopernika w Toruniu, Kronika Państwowego Liceum i Gimnazjum im. M. Kopernika w Toruniu za lata 1945/1952, Kronika SKS przy I Szkole Ogólnokształcącej im. M. Kopernika w Toruniu oraz książki ze zbiorów Biblioteki Pedagogicznej w Toruniu dotyczące historii toruńskiego I LO, a także książki do nauczania fizyki w okresie międzywojennym i powojennym. Dodatkową atrakcją były dawne przyrządy fizyczne, które zachowały się w szkole i zostały wypożyczone z I LO.

WYSTAWA Z OKAZJI JUBILEUSZU 400-LECIA I LICEUM
OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO IM. CYPRIANA KAMIŁA NORWIDA
Z ODDZIAŁAMI DWUJĘZYCZNYM W BYDGOSZCZY OD KAŁAMARZA
DO TABLETU – 400 LAT „KLASYKÓW” W BYDGOSZCZY

Wystawa powstała na podstawie zasobów zgromadzonych w Muzeum Oświaty, które jest integralną częścią PBW w Bydgoszczy. Muzeum to powstało jako samodzielna placówka muzealna w 1985 roku, a w 1992 roku zostało włączone do struktury organizacyjnej PBW w Bydgoszczy jako jej wydział. Kolekcja dotycząca Państwowego Gimnazjum Klasycznego w Bydgoszczy była zbiorem pamiątek z okresu międzywojennego, które udało się zachować nauczycielom i uczniom szkoły. W Muzeum Oświaty, do 1992 roku, odbywały się spotkania absolwentów gimnazjum, nazywane „spotkaniami klasyków”.

Wystawa składała się z dziesięciu plansz. Pierwsza z nich zawiera tytuł *Od kałamarza do tabletu – 400 lat „Klasyków” w Bydgoszczy*, logotyp obchodów 400-lecia szkoły *Jedynka – 400* oraz zdjęcie budynku szkoły z okresu międzywojennego.

Druuga plansza była podzielona na cztery części:

- 1) *Początki* [szkoły];
- 2) *Rozwój organizacyjny w latach 1920-1939* – na planszy pod tym fragmentem tekstu zamieszczone jest zdjęcie odlewu rzeźby wykonanej z mosiądzu w kształcie kaganka oświaty, był to emblemat na czapkach uczniów Państwowego Gimnazjum Klasycznego w Bydgoszczy;
- 3) *Okupacja 1939-1945*;
- 4) *Okres powojenny* – pod tym fragmentem tekstu zamieszczone jest zdjęcie przedstawiające budynek szkoły z okresu międzywojennego.

Następna plansza, zatytułowana *Profesorowie Państwowego Gimnazjum Klasycznego w Bydgoszczy*, zawierała 15 fotografii nauczycieli szkoły z podpisami. Wymienieni zostali z nazwiska: Mieczysław Seidel, Zygmunt Polakowski, Mikołaj Karaśkiewicz, dr Franciszek Staruszkiewicz, Henryk Ciesielski, Marian Niziołkiewicz, dr Ludwik Kosiński, Mieczysław Psuja, Kazimierz Myroził, Stanisława Gromadzka, Marian Fączyński, dr Jan Piechocki, Leon Radziejski i Emilian Papierkowski.

Na trzech kolejnych planszach umieszczone były fotografie obrazujące życie szkolne w okresie międzywojennym. Przedstawiały uczniów podczas lekcji, w klasach i pracowniach szkolnych, przed szkołą i na dziedzińcu, a także w czasie lekcji gimnastyki i zawodów sportowych na świeżym powietrzu. Największym walorem opublikowanych fotografii był fakt, iż wszystkie zdjęcia były podpisane.

Plansza *Przerwana lekcja* zawierała zdjęcie artykułu Jana Chamota *Zygmunt Polakowski – wybitny pedagog i filolog* oraz cztery dokumenty dotyczące Zygmunta Polakowskiego³ i trzech innych nauczycieli, którzy zostali zamordowani przez Niem-

³ Zygmunt Polakowski – dyrektor Państwowego Gimnazjum Klasycznego w Bydgoszczy w okresie międzywojennym (1930-1939). Był pomysłodawcą wprowadzenia w szkole profilu kształcenia klasycznego. Jak wspominała córka dyrektora, Jadwiga Polakowska, w szkole znajdowało

ców w czasie II wojny światowej. Na planszy są także zdjęcia eksponatów z okresu międzywojennego z zasobów Muzeum Oświaty. U góry umieszczona jest fotografia masywnego dzwonka szkolnego z uchwytem do trzymania w rękę, u dołu – drewnianej suszki⁴ i pióra.

Pamięci naszych uczniów... to tytuł części wystawy poświęconej uczniom szkoły, którzy zostali zamordowani przez Niemców w czasie II wojny światowej. Były to cztery dokumenty ze zdjęciami młodych mężczyzn i ich danymi. Pośrodku planszy umieszczono fotografię czapki w typie rogatywki, z emblematem nad daszkiem: „kaganek oświaty” (metalowy odlew), która była częścią stroju szkolnego w okresie międzywojennym. To nakrycie głowy znajduje się w zbiorach Muzeum Oświaty i było oryginalną czapką uczniów Państwowego Gimnazjum Klasycznego w Bydgoszczy.

Przedostatnia plansza, zatytułowana *Moje wrażenia z nauki w PGK w Bydgoszczy w latach 1936-1938 (VII i VIII klasa)*. Bolesław Skrzypczak, przedstawia odręcznie spisane wspomnienia o nauce w szkole autorstwa jej absolwenta, Bolesława Skrzypczaka. Poniżej znajdowała się fotografia, a pod nią podpis: „Bolesław Skrzypczak z młodszym bratem i matką, 1933”. U dołu umieszczone zostało zdjęcie świadectwa maturalnego Skrzypczaka z dnia 24 maja 1938 roku.

Ostatnia plansza pokazuje budynek szkoły z roku 2019. Obok na zdjęciach zaprezentowano trzy tarcze szkolne: pierwsza – z okresu międzywojennego, kolejna – powojenna, z nazwą: Bydgoszcz I LO im. L. Waryńskiego, trzecia – współczesna, z napisem: I LO im. C.K. Norwida w Bydgoszczy. W dolnej części znajdują się logotypy: Urzędu Miasta Bydgoszczy, I LO z hasłem: „Szkoła Wielu Pokoleń”, a także PBW w Bydgoszczy, Muzeum Oświaty, Kujawsko-Pomorskiego Centrum Dziedzictwa Oświaty w Bydgoszczy. U dołu strony umieszczone zostały nazwiska autorek scenariusza: Joanny Grabowskiej-Janowiak, Iwony Skowron oraz Małgorzaty Kalinowskiej. Oficjalny wernisaż miał miejsce 25 października 2019 roku w Parku im. Kazimierza Wielkiego. Ekspozycja dostępna była dla mieszkańców Bydgoszczy w przestrzeni miasta do końca listopada 2019 roku.

się dużo rzeźb w stylu greckim, które miały wprowadzić odpowiednią atmosferę, a program nauczania uwzględniał języki klasyczne – łacinę i grekę. Polakowski na stanowisku dyrektora bydgoskiego gimnazjum pozostał do wybuchu II wojny światowej. Dnia 16 października 1939 roku został aresztowany przez Niemców i osadzony w obozie w koszarach artyleryjskich. W nocy z 31 października na 1 listopada 1939 roku wywieziono go z grupą 51 współwięźniów i zgładzono w Dolinie Śmierci pod Fordonem koło Bydgoszczy. Po zakończeniu wojny zwłoki wydobyto i przeniesiono na Cmentarz Bohaterów Bydgoszczy. Zob. *Zygmunt Polakowski*, [w:] *Wikipedia*, [online:] https://pl.wikipedia.org/wiki/Zygmunt_Polakowski – 21 III 2022.

⁴ Suszka – przyrząd służący do szybkiego usuwania nadmiaru atramentu i osuszania świeżo napisanego tekstu. Zob. *Suszka (biurowa)*, [w:] *Wikipedia*, [online:] [https://pl.wikipedia.org/wiki/Suszka_\(biurowa\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Suszka_(biurowa)) – 21 III 2022.

ZAKOŃCZENIE

Przedstawione działania wskazują, że wystawy są nie tylko źródłem informacji. Mogą zostać wykorzystane do ochrony dziedzictwa kulturowego, m.in. poprzez digitalizację zasobów. Stanowią ważny element edukacji regionalnej, a jednocześnie promują bibliotekę i jej zbiory. Dobrze przemyślane ekspozycje pozwalają wyróżnić się poprzez kreatywne podejście do przedstawienia placówki, jej oferty, zasobów i usług. Wyzwalają inwencję twórczą pracowników biblioteki. Odpowiednio zaplanowana działalność wystawiennicza biblioteki pedagogicznej może być kluczem do jej sukcesu. Ekspozycje powstające z inicjatywy pracowników biblioteki, które cieszą się dużym zainteresowaniem użytkowników, mogą stanowić źródło satysfakcji w pracy zawodowej nauczyciela bibliotekarza.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne:

- Archiwum Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Mariana Rejewskiego w Bydgoszczy.
Kronika Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Bydgoszczy od 2006 r.
Kronika wystawy *Marian Rejewski – bydgoszczanin, matematyk, kryptolog* od 2014 r.
Statut Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Bydgoszczy z 2011 r.
Uchwała Nr 2/2011 Rady Pedagogicznej Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Bydgoszczy z dnia 28 września 2011 r. w sprawie wniosku o nadanie imienia Mariana Rejewskiego Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej w Bydgoszczy.

Opracowania:

- Marian Rejewski 1905-1980. Życie Enigmą pisane*, red. J.S. Ciechanowski [et al.], wstęp Z. Brzeziński, Bydgoszcz 2005.
Rejewski M., *Wspomnienia z mej pracy w Biurze Szyfrów Oddziału II Sztabu Głównego w latach 1930-1945*, Poznań 2011.

Netografia:

- Kujawsko-Pomorska Platform Edukacyjna EDUPOLIS.PL, [online:] <https://edupolis.pl/wystawa-na-100-lecie-odzyskania-niepodleglosci-polski-fotorelacja/>.
Lewińska A., *Niezwykłe losy Mariana Rejewskiego. Wyjątkowa wystawa*, „Gazeta Wyborcza” (Bydgoszcz), 22.10.2012, [online:] http://bydgoszcz.wyborcza.pl/bydgoszcz/1,35590,12714740,Niezwykłe_losy_Mariana_Rejewskiego__Wyjątkowa_wystawa.html.
Marian Rejewski – pogromca Enigmy, [online:] <https://marian-rejewski.pl/>.
Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Mariana Rejewskiego w Bydgoszczy, [online:] <https://pbw.bydgoszcz.pl/>.
Susza (biurowa), [w:] *Wikipedia*, [online:] [https://pl.wikipedia.org/wiki/Susza_\(biurowa\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Susza_(biurowa)).
Zygmunt Polakowski, [w:] *Wikipedia*, [online:] https://pl.wikipedia.org/wiki/Zygmunt_Polakowski.

ABSTRAKT

Wystawy posterowe są jedną z form upowszechniania wiedzy i informacji. Ekspozycje w formie plansz, z wykorzystaniem różnych systemów wystawienniczych, zewnętrznych lub wewnętrznych, opracowywane są przez wiele instytucji kultury, takich jak muzea czy biblioteki, jako wystawy czasowe lub stałe. Działalność edukacyjną opartą na opracowaniu i prezentowaniu wystaw PBW im. Mariana Rejewskiego w Bydgoszczy rozpoczęła w 2012 roku w związku z nadaniem bibliotece imienia Mariana Rejewskiego. Jedną z form promocji i popularyzacji patrona biblioteki w środowisku było wykorzystanie wystaw posterowych. W artykule przypomniano i opisano te ekspozycje, które powstały dzięki inicjatywie pracowników biblioteki.

Słowa kluczowe: Marian Rejewski, wystawy posterowe, Pedagogiczna Biblioteka Wojeźdzka im. Mariana Rejewskiego w Bydgoszczy

ABSTRACT

The Educational Project and Exhibition Entitled "Marian Rejewski, a Bydgoszcz Native, Mathematician and Cryptologist"; or How to Promote a Library by Reference to Its Namesake

Poster exhibitions are one of the means of disseminating knowledge and information. Presentation board exhibitions using various external or internal display systems are developed by many institutions of culture, such as museums or libraries, for temporary or permanent display. The educational activity of the Marian Rejewski Regional Pedagogical Library in Bydgoszcz that involves exhibitions began in 2012, when the library was named after Marian Rejewski. One of the ways in which the library's namesake was promoted and popularized in the community was through poster exhibitions. The article discusses these exhibitions, which were organized on the initiative of the library employees.

Keywords: Marian Rejewski, poster exhibitions, the Marian Rejewski Regional Pedagogical Library in Bydgoszcz

MAGDALENA KOZAK

Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydział Filozoficzny, Instytut Filozofii

Świat jako ziemia obiecana

Lokalne wspólnoty jako miejsca wzajemnego gospodarowania ziemią
w ujęciu Józefa Tischnera

*Ponieważ scena ma być nie tylko dla mnie, lecz również dla innych,
musi być zbudowana z czegoś, co ma sens ogólny,
co przez wszystkich musi być uznane za będące prawdę.
Gdyby bowiem nie było sceny, nie byłoby „gdzie” spotkania.*

J. Tischner¹

Obserwując współczesną rzeczywistość, można odnieść wrażenie, że pojęcie wspólnoty przeżywa swój renesans. W czasach, kiedy coraz silniej do głosu dochodzi indywidualizm, często w skrajnej swej postaci, w epoce dominacji egoistycznego dyskursu wyobcowanego ego, potrzeba spotkania z drugim człowiekiem, a tęsknota za relacjami z innymi ludźmi staje się coraz bardziej wyraźna. Tematyka kształtowania wspólnoty, jej form i sposobów funkcjonowania była i jest podejmowana przez wielu filozofów. W poniższym artykule przyjrzymy się tej problematyce w ujęciu ks. Józefa Tischnera, dla którego pojęcie wspólnoty jest jednym z kluczowych zagadnień zarówno na gruncie jego filozofii człowieka, jak i etyki oraz filozofii społecznej. Prześledzimy, jak Tischner rozumie wspólnotę i jakie jej postaci wyróżnia w swoich tekstach jako najważniejsze dla człowieka. Jak budować wspólnotę, aby realizowała ona poczucie tożsamości i wzmacniała potencjał relacji międzyludzkich? Jak tworzyć te miejsca, które powinny być źródłem społecznej odpowiedzialności, zrozumienia i wzajemnego szacunku? Jak Tischner rozumie te małe ojczyzny, które jednak otwierają „duże perspektywy”?

¹ J. Tischner, *Filozofia dramatu. Wprowadzenie*, Kraków 1999.

ZIEMIA POD STOPAMI JAKO SCENA

W swojej książce pt. *Filozofia dramatu* Tischner przedstawia koncepcję świata (rozumianego jako „ziemia pod stopami”) na wzór sceny, którą my, ludzie, mieszkańcy Ziemi, mamy do zagospodarowania niczym aktorzy scenę teatru. Scena dramatu, w terminologii krakowskiego filozofa, jest jednym z trzech najważniejszych elementów określających naszą egzystencję na ziemi. Tischner pisze: „Być istotą dramatyczną znaczy: przeżywać dany czas, mając wokół siebie innych ludzi i ziemię pod stopami. Człowiek nie byłby egzystencją dramatyczną, gdyby nie te trzy czynniki: otwarcie na innego człowieka, otwarcie na scenę dramatu i na przepływający czas”². Ziemia pod naszymi stopami to pewnego rodzaju scena, na której my ludzie, jako uczestnicy dramatu, rozgrywamy naszą egzystencję. Tischner stwierdza, że scena jest – to pewien oczywisty, zastany przez każdego aktora fakt, ale przede wszystkim interesuje go, w jaki sposób ona jest. Scena jawi się bowiem jako „płaszczyzna spotkań i rozstań, jest przestrzenią wolności, w której człowiek szuka sobie domu, chleba, Boga i w której znajduje cmentarz”³. Scena jest więc dana i zadana człowiekowi. To na niej kształtować się będą nasze relacje z innymi, to ona jest miejscem do zabudowania, do zagospodarowania przez człowieka. Zagospodarowanie owej „ziemi pod stopami” to nasz moralny i egzystencjalny obowiązek, który generuje równocześnie naszą odpowiedzialność za miejsca, które tworzymy. Krakowski filozof podkreśla wielokrotnie, że stosunek człowieka do ziemi nie może być pasywny, ale jednocześnie nie może być także agresywną dominacją i przemocowym narzucaniem sobie tylko wygodnych schematów funkcjonowania. „Aby panować nad ziemią sceną, trzeba ją rozumieć”⁴ – pisze ów autor.

Jak więc rozumieć ziemię, którą mamy pod stopami, żeby właściwie nią gospodarować? Doświadczać ziemi oznacza dla Tischnera doświadczać innych ludzi. Wchodzić z nimi w relacje, budować więzi, a tym samym potwierdzać jedne wartości, żeby inne odrzucać. Ziemia pod stopami staje się ziemią obiecaną poprzez szczególną i wyróżnioną przez Tischnera relację: relację dialogiczną. „To właśnie dialog uczynił z ziemi ziemię obiecaną”⁵ – pisze filozof. Wszelkie doświadczenie ziemi, a więc miejsc, które tworzymy, powstaje przez jakąś wzajemność z drugim człowiekiem. Doświadczanie ziemi jest zawsze zapośredniczone przez dialog z innymi ludźmi, przez relacje, jakie z nimi budujemy. W przekonaniu Tischnera nie istnieje bezpośrednia empiria ziemi jako takiej. Jeżeli dialog czyni z niej ziemię obiecaną, to już w samym pojęciu „obietnicy” ukryta jest jakaś wzajemność. Chodząc po scenie, krocząc przez świat, czynię to zawsze, aby spotkać drugiego lub odejść od niego. Nie da się przejść przez świat, nie wchodząc w relacje z innymi ludźmi, dlatego też dialog i wzajemność

² *Ibidem*, s. 7.

³ *Ibidem*, s. 9.

⁴ *Ibidem*, s. 221.

⁵ *Ibidem*, s. 220.

ukazane zostają jako podstawa właściwego gospodarowania światem. Przekazanie każdej wspólnoty – także tej małej, lokalnej – jest możliwe tylko i wyłącznie poprzez tworzenie relacji z ludźmi, którzy w tych wspólnotach uczestniczą. Małe ojczyzny, rozumiane jako miejsca, powstają w relacjach bliskości, odpowiedzialności, szacunku i przede wszystkim dialogu z innymi i dla innych.

Żeby rozumieć ziemię pod stopami, trzeba także umieć nią rozsądnie zarządzać, gospodarować jej potencjałem w sposób wrażliwy i perspektywiczny. Tischner przywołuje tutaj określenie „gospodarowania ziemią” – w sposób zgodny z jej naturą. „Gospodarowanie jest oparte na rozeznaniu natury ziemi. Dla gospodarowania – co jest niezmiernie ważne – ziemia ma określoną naturę [...]. Kto chce gospodarować, musi uwzględnić różnicę natur”⁶. Każdej tworzonej wspólnocie przysługuje pewna natura, którą należy szanować i być jej wiernym. Inna będzie natura domu i relacji w nim budowanych, odrębna – warsztatu pracy, odmienna – świątyni, a jeszcze inna – cmentarza. To cztery wybrane przez Tischnera małe wspólnoty, tworzące lokalne, małe ojczyzny, za które człowiek jest szczególnie odpowiedzialny, bo to one finalnie kształtują naszą ziemię rozumianą jako duża ojczyzna. „Kto chce gospodarować, musi uwzględnić różnicę natur. Trzeba postępować z miejscami zgodnie z ich naturą. Kto zlekceważy naturę, może spowodować bunt sceny”⁷ – ostrzega Tischner.

OBIETNICA WZAJEMNOŚCI

Żeby rozumieć ziemię pod stopami, trzeba także widzieć ukrytą w niej pewną obietnicę. Każde miejsce, które budujemy i rozwijamy, jest zawsze pewną wizją i obietnicą złożoną innym ludziom. Jest tu zawarte jakieś moralne zobowiązanie. Dom tworzymy dla rodziny, dla osób nam bliskich, żeby realizować obietnicę bezpieczeństwa, stabilizacji, odpowiedzialności. Warsztat pracy tworzymy, żeby realizować zobowiązanie wynagrodzenia niezbędnego do życia, spełnienia zawodowego, satysfakcji z wykonywanej pracy. Świątynię tworzymy, żeby realizować obietnicę doświadczenia sacrum, kontaktu z transcendencją, obietnicę wspólnoty. Wreszcie cmentarz tworzymy, żeby realizować przyrzeczenie podejmowania dziedzictwa i podtrzymywania pamięci o tych, którzy już odeszli. Każda wspólnota lokalna ma więc swoją naturę, którą należy szanować i budować w zgodzie z nią. Tischner pisze, że: „Nie można oddzielić sposobów doświadczenia świata od sposobów doświadczenia ludzi, a przede wszystkim od sposobów przeżywania dramatu człowieka z człowiekiem. Człowiek znaczy ziemię śladami, które świadczą o spotkaniach, obcowaniach, roztaniach z innymi. Związek człowieka z ziemią także jest dramatyczny”⁸.

⁶ *Ibidem*, s. 221.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, s. 220.

Jest jednak czynnik, który łączy te wszystkie wspólnoty – wzajemność. Tischner pisze, że „gospodarowanie jest zawsze przejawem wzajemności”⁹ – bez względu na charakter wspólnoty zawsze jest ona od kogoś dla kogoś. Gospodarowanie zawsze odbywa się razem, wspólnie z innymi. Razem tworzymy małe ojczyzny (albo razem je niszczymy), zespołowo je pielęgnujemy (lub razem je zaprzepaszczamy). Razem organizujemy te miejsca, żeby lepiej rozumieć naturę ziemi pod stopami i naszego z nią związku¹⁰. W tak pojmowanej wzajemności dokonuje się także pewna wymiana dóbr, rozumiana oczywiście nie tylko w sensie materialnym. „Gdy cię spotykam, czuję, iż budzi się we mnie dobro, które jest moim dobrem dla ciebie, i wiem jednocześnie, że i ty przynosisz mi dobro, które obudziła moja obecność przy tobie. Połączyło nas coś, czego w samotności nie posiadamy ani posiadać nie możemy. Wzajemność to nasza ku sobie skierowana twórczość. Ona tworzy nasze najgłębsze razem”¹¹. To bardzo ważne słowa Tischnera, które wydają się oddawać istotę budowanej razem wspólnotowości. Nasze wspólnoty – zarówno te mniejsze, jak i większe – budujemy zawsze w horyzoncie jakichś wartości. Kiedy Tischner pisze o wymianie dóbr, to ma na myśli bycie dla drugiego. Wzajemność dokonuje się wtedy, kiedy nie żyję tylko dla siebie, a wręcz przeciwnie: kiedy coraz bardziej jestem dla innych i im więcej z siebie daję innym. Bycie razem we wspólnocie oznacza istnienie dla siebie nawzajem w nieustającej dynamice budzenia w sobie dobra, które kieruję w stronę Innego. Szeroko rozumiana twórczość, którą realizujemy we wspólnym byciu z innymi, musi zatem dokonywać się w horyzoncie określonych wartości. To one wyznaczają kierunek naszego tworzenia i nadają charakter powstałym na tej drodze wspólnotom.

WSPÓLNE MIEJSCA

Problematykę związku człowieka z ziemią przed Tischnerem podejmowało wielu filozofów, jednakże z tych najważniejszych inspiracji, które pojawiają się w jego tekstach, warto przywołać Martina Heideggera czy Emmanuela Lévinasa. Pierwszy z nich podjął tę tematykę w kontekście pytania o rolę i zadanie techniki (gr. *technē*) w świecie relacji człowieka ze światem. Na czym polega nowożytna technika i jak

⁹ *Ibidem*, s. 222.

¹⁰ Warto w tym miejscu odwołać się do opisów związku człowieka z ziemią, które w swoich tekstach zawarł Martin Heidegger, do którego Tischner często nawiązuje. Niemiecki filozof już w swoich wykładach z lat 50. pisał o zamieszkiwaniu Ziemi w sposób odpowiedzialny, o kluczowej trosce i opiece, jaką człowiek powinien kierować się, zarządzając ziemią i przekształcając ją na swoje potrzeby. „To ochranianie jest podstawowym rysem zamieszkiwania. Przenika zamieszkiwanie w całym jego zakresie. Zakres ten ukazują nam się, gdy tylko pomyślimy o tym, że bycie człowieka polega na zamieszkiwaniu, a mianowicie w sensie pobytu śmiertelnych na ziemi [...] Śmiertelni mieszkają, o ile ratują ziemię” (M. Heidegger, *Budować, mieszkać, myśleć*, [w:] *idem, Odczyty i rozprawy*, przeł. J. Mizera, Warszawa 2007, s. 144).

¹¹ J. Tischner, *Filozofia dramatu...*, s. 222.

powinna wyglądać rola i funkcje, które ma do spełnienia? Rozróżniając technikę na starożytną i nowożytną, pisał o funkcji poznawczej tej pierwszej: technika (choćby w ujęciu Arystotelesa) służyła wydobywaniu prawdy. Technika w nowożytnym ujęciu zmieniła swoje znaczenie: stała się środkiem i sposobem do panowania nad światem i przybrała władczą rolę w opanowywaniu ziemi pod stopami przez człowieka. Takie ujęcie relacji między człowiekiem korzystającym z dobrodziejstw techniki bez ograniczeń a opanowywaną rzeczywistością Tischner odrzucał, a jego zainteresowanie skierowało się w stronę wizji proponowanej przez Lévinasa. Według niego z kolei związek człowieka ze światem dokonuje się na drodze rozkoszowania się, smakowania życia¹² (fr. *jouissance*). Bez wątplenia Tischnerowi bliżej do stanowiska Lévinasa, który rozumie związek człowieka ze sceną jako ziemią obiecana, a nie ziemią zakazaną. Kiedy francuski filozof pisze o konieczności zachowania pewnej niezależności między człowiekiem a światem, to ma na myśli dystans między człowiekiem a światem niezbędny do okazania szacunku wobec ziemi i jej natury. Odniesienie Heideggera do ziemi w perspektywie siłowej zamienia się u Lévinasa (a potem u Tischnera) w model wzajemnej współpracy, odpowiedzialności i płynącej z tego radości oraz poczucia spełnienia. Człowiek nie tylko żyje z ziemi, ale w pierwszej kolejności jest na ziemi. Musi się na niej odnaleźć, właśnie jako odpowiedzialny i rozsądny gospodarz, powołujący do istnienia kolejne miejsca współbycia z innymi i współpracowania w kolejnych wspólnotach. Żeby bardziej przybliżyć znaczenie dojrzałego i odpowiedzialnego gospodarowania i zarządzania ziemią, Tischner przywołuje cztery specjalne miejsca wspólnego bycia razem. „Podstawowym owocem gospodarowania są narodziny miejsca. [...] Ludzki świat otoczenia to przede wszystkim świat zorganizowany wokół miejsc”¹³. Bycie na ziemi, gospodarowanie przestrzenią zadaną człowiekowi, przekłada się w praktyce na kreowanie konkretnych miejsc, które są wyrazem naszej wspólnotowości. Przyjrzyjmy się z bliska miejscom, które wyróżnia Tischner.

¹² E. Lévinas pisał: „Żyjemy dobrą strawą, powietrzem, światłem, widokami, pracą, ideami, snem itd. Nie są to przedmioty przedstawień. Żyjemy nimi. To, czym żyjemy, nie jest również »środkiem do życia«, tak jak pióro jest środkiem w stosunku do listu [...]. Rzeczy, którymi żyjemy, nie są narzędziami, ani nawet rzeczami poręcznymi, w Heideggerowskim sensie terminu. Ich istnienie nie wyczerpuje się w utylitarnym schemacie, jak istnienie młotków, igieł czy maszyn. W pewnej mierze są one zawsze – nawet młotki, igły i maszyny – przedmiotami rozkoszowania się, używania, przedmiotami, które odwołują się do naszego »smaku«, które są już ozdobione, upiększone. Co więcej, podczas gdy sięganie po narzędzie zakłada celowość i oznacza naszą zależność od czegoś innego, życie czymś [...] wyraża niezależność używania i szczęścia, które jest źródłową postacią wszelkiej niezależności” (E. Lévinas, *Całość i nieskończoność. Esej o zewnętrżności*, przeł. M. Kowalska, wstęp B. Skarga, Warszawa 2002, s. 118, *Biblioteka Współczesnych Filozofów*).

¹³ J. Tischner, *Filozofia dramatu...*, s. 222.

WSPÓLNOTY LOKALNE: DOM, PRACA, ŚWIĄTYNIA, CMENTARZ

Jako pierwsze i najważniejsze miejsce, które może i powinno stanowić najmniejszą wspólnotę, Tischner wymienia dom. „Przestrzenią człowiekowi najbliższą jest dom. Wszystkie drogi człowieka przez świat mierzą się odległością od domu. Widok z okien domu jest pierwszym widokiem człowieka na świat. Człowiek zapytany, skąd przychodzi – wskazuje na dom”¹⁴. Dom zostaje tutaj porównany do gniazda, z którego człowiek wychodzi w świat; jako absolutny początek, źródło, od którego zaczyna się rozumienie słów „wspólnota”, „bycie razem i dla innych”, „odpowiedzialność”. To tutaj człowiek kształtuje swoje pierwsze relacje z innymi i buduje pierwotne więzi. Tutaj dojrzewa wśród pierwszych wzorców i wartości. Tu rozpoznaje pierwsze znaczenie słowa „wzajemność”. Tutaj uczy się, jak budować dom i zadomowić się w nim. Dom to nie tylko ściany, drzwi i okna. To przestrzeń wzajemnych odniesień i relacji. W domu człowiek uczy się przywiązania, rozumiejąc, że powierzony mu skrawek przestrzeni jest dla człowieka i jest dany po coś¹⁵. Tischner zaznacza również, że dom jest zawsze miejscem rozgrywania się jakiegoś dramatu międzyludzkiego. Po pierwsze człowiekowi grożą niebezpieczeństwa ze strony sceny (ziemi pod stopami): piorun, trzęsienie ziemi, powódź, co ukazuje jego niezwykłą kruchość. Po drugie grozi mu odmowa wzajemności ze strony drugiego człowieka: porzucenie, rozstanie, niezrozumienie. Po trzecie dom, ze swojej natury, jest także skazany na opustoszenie: ludzie umierają, dzieci rosną i się wyprowadzają – odchodzą, żeby zbudować własne domy. Istota domu już w sobie zawiera element tragiczności. Tutaj rozgrywa się wiele ludzkich dramatów związanych z bliskością, wzajemnością, odpowiedzialnością za siebie i za innych. Niewątpliwie jednak trzeba przyznać rację Tischnerowi w przekonaniu, że dom jest pierwotną wspólnotą, która wykształca w człowieku pierwszy wzorzec gospodarowania sceną i uczy bycia w małej wspólnotcie.

Zastanawiająca pozostaje jednakże kwestia odmowy zadomowienia się człowiekowi w samotności. Tischner jednoznacznie odrzuca możliwość zbudowania domu w pojedynkę, pisząc: „Człowiek nie może zadomowić się w samotności. Samotni budują cele, inni wznoszą kryjówki”¹⁶. Z perspektywy dzisiejszych czasów oraz przemian społeczno-kulturowych w Europie takie podejście wydaje się krzywdzące dla tych, którzy świadomie decydują się z różnych powodów na życie w pojedynkę. Zdaje się bowiem, że bycie samemu nie oznacza równocześnie bycia samotnym. Tischner, pisząc, że: „Kobieta w samotności nie posiada domu. Samotny mężczyzna również

¹⁴ *Ibidem*, s. 228.

¹⁵ Warto sięgnąć do opisów domu i domostwa w ujęciu przywołanego już Lévinasa, którego intuicje w tym temacie wydają się bardzo bliskie Tischnerowi. Francuski filozof pisze: „Szczególna rola domu nie polega jednak na tym, że jest on celem ludzkiej aktywności, ale na tym, że jest jej warunkiem i w tym sensie początkiem” (E. Lévinas, *op.cit.*, s. 174).

¹⁶ J. Tischner, *Filozofia dramatu...*, s. 228.

nie posiada domu¹⁷, może obudzić w czytelniku pewną nutę wątpliwości. Czy fakt zamieszkiwania w pojedynkę wyklucza otwartość na ludzi, zawiązywanie z nimi relacji i budowanie więzi z otoczeniem? Czy rzeczywiście dom z jednym mieszkańcem oznacza samotność, a dom we wspólnocie z innymi zawsze oznacza współbycie? Przypominają się słowa Antoine'a de Saint-Exupéry, który pisał, że „wśród ludzi jest się także samotnym”¹⁸. Czy każdy dom oznacza autentyczną wspólnotę dawania i brania w poczuciu wzajemności i byciu razem? Przychodzi na myśl dom dziecka albo dom spokojnej starości...

Drugim miejscem lokalnej wspólnoty jest w ujęciu Tischnera warsztat pracy. „To inny owoc gospodarowania, inne miejsce”¹⁹, ale także rezultat życia na ziemi i podejmowania tego zadania w sposób odpowiedzialny. O ile dom umożliwiał zadowolenie, to praca umożliwia zakorzenienie jako inną formę przywiązania do ziemi. „Dzięki pracy przestrzeń otaczająca dom przemienia się w przestrzeń służącą domowi i życiu w domu. Praca ma zdolność konstruowania. Wznosi ona między człowiekiem a naturą świat pośredni – świat przystosowany do zaspokajania zarówno stałych, jak i zmiennych potrzeb człowieka”²⁰. Dzięki pracy konkretna przestrzeń zaczyna służyć innym ludziom²¹. Warsztat pracy może być różnoraki: biblioteka, uczelnia, szpital, ale i pociąg, las, ogród – to wszystko przestrzenie powstawania wzajemności, która te miejsca konstytuuje. Człowiek pracuje z kimś, dla kogoś, w poczuciu jakiegoś wspólnego zadania, czasem nawet misji. Tischner przypomina także, że „z kims” nie znaczy „obok”. Znaczy „razem”, dzięki porozumieniu. Podaje definicję pracy, która zmusza do zastanowienia: praca to forma porozumienia ludzi z ludźmi i dla ludzi. Człowiek, budując więzi ze współpracownikami, buduje tym samym swoje przywiązanie do miejsca pracy. Element przywiązania wydaje się znaczący w rozumieniu warsztatu pracy u Tischnera. Przywiązanie do miejsca pracy nie oznacza jedynie, ani przede wszystkim, przywiązania do samego miejsca rozumianego jako budynek. Przywiązanie dotyczy tu w pierwszej kolejności ludzi, z którymi pracując – wchodzi w relacje. Tischner pisze wyraźnie: „Głównym źródłem siły przywiązania są ci, dla których człowiek pracuje. Dla lekarzy są to chorzy, dla nauczyciela uczniowie, dla pisarza czytelnicy itd. Tam, gdzie nie dochodzi do bezpośrednich zetknięć z ludźmi, dla których człowiek pracuje, przywiązanie do pracy staje się słabsze”²². Zakorzenienie się w miejscu pracy przekłada się na rozumienie siebie samego oraz na obraz siebie, jaki sam posiadam. Praca, odciskając swe piętno na człowieku, ukazuje wpływ

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ A. de Saint-Exupéry, *Mały Książę*, przeł. J. Szwykowski, Warszawa 1990, s. 54.

¹⁹ J. Tischner, *Filozofia dramatu...*, s. 230.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Przywołany już wcześniej Lévinas widzi dodatkowo pewną zależność pomiędzy domem a pracą, którą z kolei pomija Tischner. Pisze on bowiem: „Dom warunkuje pracę [...]. Praca jest samą energią nabywania, przywłaszczania. Nie byłby do niej zdolny byt bez domu” (E. Lévinas, *op.cit.*, s. 180-182).

²² J. Tischner, *Filozofia dramatu...*, s. 231.

lokalnej wspólnoty zakładu pracy na samoświadomość i postrzeganie samego siebie. Nauczyciel nie mówi „zajmuję się nauczaniem”, ale „jestem nauczycielem”. Ratownik medyczny nie mówi „zajmuję się ratowaniem ludzi”, tylko „jestem ratownikiem”. Tischner trafnie to podsumowuje w słowach: „Człowiek pracy jest z tych, dla których pracuje. Oni są dla niego glebą zakorzenienia”²³.

Kolejną wyróżnioną małą wspólnotą lokalną, miejscem wspólnego gospodarowania ziemią pod stopami, jest dla Tischnera świątynia. To także miejsce spotkań ludzi oraz miejsce dialogu z Bogiem i z samym sobą. Tischner pisze o świątyni, że jest przestrzenią uświęcenia, ale czym jest świętość i jak ją rozumieć w tym kontekście? Świętość jest formą działania dobra – dobro działa w ten sposób, że uświęca. Przestrzeń świątyni ma wydobywać z człowieka dobro i tym samym tworzyć horyzont spotkania. Wspólnota religijna w postaci świątyni odsłania inny, bardzo ważny sens. „Człowiek podlega w świątyni twórczemu działaniu wzajemności. Sens owej wzajemności odsłania idea ofiary – uświęcenia przez poświęcenie. Poświęcić znaczy: ofiarować to, co się posiada, aby być tym, czym się naprawdę jest. W ofierze wyraża się przeświadczenie, że człowiek jest dla Kogoś. *Nie żyjemy dla siebie*”²⁴. Wspólnota zawiązana w świątyni i poprzez nią uświadamia człowiekowi sens bycia dla innych, ale aż po kres, bez granic, aż po gotowość złożenia z siebie ofiary dla i za innych. Przychodzi zatem refleksja: na ile umiem i chcę poświęcać się dla innych? Czy potrafię zdobyć się na wysiłek zapomnienia o sobie, a działania tylko dla innych? Czy umiem rezygnować z siebie w poczuciu bycia dla i za innych, dla dobra drugiego człowieka? Dlatego też Tischner uważa, że wspólnota świątyni otwiera przed człowiekiem inny wymiar, odsłania wyższą rzeczywistość, często przekraczającą nasze ludzkie możliwości i nasze codzienne ograniczenia. „Czas świątyni odsłania najgłębszy sens czasu: czas jest czasem nadziei, drogą powracającego ku człowiekowi Boga. Świątynia otwiera horyzont całkiem Innej Rzeczywistości. To, co jest wokół nas, jako dotykalne i widzialne, jest jedynie metaforą tego, co naprawdę jest”²⁵.

I ostatnia z omawianych wspólnot lokalnych, którą analizuje krakowski filozof, to cmentarz. Co ciekawe, Tischner pojmuje cmentarz jako miejsce spotkań, a nie rozstań. „Należy on tak samo do świata człowieka jak dom, warsztat pracy i świątynia. Nazywa się go niekiedy – niesłusznie – miejscem rozstania. Miejscem rozstania jest dom, cmentarz jest miejscem spotkania ze zmarłymi. Zmarli stają się tutaj naszymi prawdziwymi przodkami – tymi, którzy dla nas budowali nasze wsie, miasta, uprawiali pola”²⁶. Cmentarz także zostaje przedstawiony jako pewna wspólnota, ale wspólnota przychodząca z innego wymiaru. Tutaj przeszłość spotyka się z teraźniejszością. Ci, co żyją i mają ziemię pod stopami, spotykają się z tymi, którzy odeszli, ale coś nam pozostawili tu, na ziemi. Żyjący spotykają się ze swoimi przodkami

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, s. 232.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*, s. 233.

poprzez pamięć o nich, która właśnie na cmentarzu zawsze odżywa i staje się tak mocno obecna. Właśnie dlatego Tischner, opisując cmentarz jako wspólnotę spótków, określa człowieka jako dziedzica. Odwiedziny na grobach często uświadamiają nam, ile zawdzięczamy naszym przodkom, a jednocześnie – ile nam pozostawili właśnie jako dziedzictwo do wypełnienia. Filozof pisze:

Człowiek jest istotą dziedziczącą. Dziedziczenie jest formą wzajemności [...]. U grobu zmarłego człowiek uświadamia sobie, że jest dziedzicem. Co znaczy: być dziedzicem? Znaczy przede wszystkim mieć udział w godnościach tych, którzy byli przed nami. Kontynuując, kontynuujemy przede wszystkim godność. Jesteśmy spadkobiercami dzięki przodkom, oni są przodkami dzięki spadkobiercom²⁷.

To właśnie w tej perspektywie łatwiej zrozumieć, że niekiedy umarli przemawiają i zobowiązują bardziej niż żywi. Stojąc nad grobem na cmentarzu, człowiek uświadamia sobie, że ta mała wspólnota lokalna przekazuje mu ogromną odpowiedzialność i zadanie do wypełnienia: kontynuację pamięci, tradycji, kultury. Dojrzałe gospodarowanie tą wspólnotą polegać musi na świadomości, że jestem dziedzicem pewnych wartości i zobowiązań, a moja scena pod stopami jest zadaniem do wypełnienia.

OD UTRATY NADZIEI PO WŁASNE LĘKI

Opisując wymienione powyżej miejsca lokalnej wspólnotowości, Tischner jest świadom, że każde z tych miejsc jest z natury swojej zagrożone. Każda wzajemność może zostać przerwana, każda relacja może zostać zaburzona, każda więź – zerwana. Na tym między innymi polega dramat ludzkiej egzystencji: nic nie jest dane raz na zawsze, a o każdą wspólnotę należy dbać i codziennie ją pielęgnować. W innym wypadku wspólnota może ulec stopniowej degradacji, aż po stan zaprzeczenia samej siebie. Tischner w ciekawy sposób upatruje źródeł takiej stopniowej korozji wszelkich wspólnot w utracie nadziei w ich sens, a następnie w dopuszczeniu do głosu swoich lęków. „Dramat człowieka dopuszcza możliwość, że nadzieja słabnie i maleje jej rozmach. Wtedy rodzi się podejrzenie, iż żyjemy na ziemi wygnania, ziemi wrogiej, ziemi zbuntowanej [...]. Wszystko, co jest, jest mi odmówione. Kim jestem? Jestem uzurpatorem, intruzem, złodziejem”²⁸. Od takiego sposobu myślenia i postrzegania wspólnoty zaczyna się jej stopniowy upadek. Utrata wiary we własny dom, utrata poczucia sensu w pracy, brak nadziei na cmentarzu i w świątyni otwierają drogę dla ludzkich lęków, które zawsze czają się, czekając na moment zwątpienia u człowieka. Diagnozując możliwość rozpadu każdej wspólnoty, Tischner analizuje, na jakiej drodze nasze małe lokalności mogą przeistoczyć się we własne zaprzeczenie.

²⁷ *Ibidem*, s. 234.

²⁸ *Ibidem*, s. 235.

Dom, pierwsza wspólnota, od której wszystko się zaczyna, miała być miejscem wzajemności, kształtowania się pierwszych wzorców i nabywania wrażliwości na wartości. Domem rządziła otwartość na ludzi, poczucie wzajemności celów, planów i dążeń. Wkradło się jednak zwątpienie w sensowność moich/naszych poczynań, a zaraz za nim – lęki podpowiadające odwrót. Inni ludzie zaczynają być postrzegani jako wrogowie, przestrzeń wokół domu – jako strefa zagrożenia, a moja ziemia obiecana stopniowo przemienia się w ziemię odmowy²⁹. Tischner opisuje upadek i utratę domu jako przemianę wewnętrznego nastawienia człowieka wobec innych ludzi. „Człowiek wznosi mury domu. Mury stają się coraz grubsze, coraz potężniejsze, według miary rosnącego w nim lęku. Dom przemienia się w warownię, zamczysko, fortecę. Nie służy już do mieszkania, lecz do dominowania nad okolicą i zamieszkującymi ją ludźmi”³⁰. Zaprzeczeniem domu staje się więc kryjówka. Człowiek przebywa w jej wnętrzu, coraz bardziej odgradzając się od świata zewnętrznego, wykluczając kolejnych ludzi ze swojego mikroświata i nie dopuszczając nowych, a zasadą rządzącą w taki sposób na nowo urządzonej przestrzeni staje się zasada podejrzliwości. W kryjówce człowiek staje się niezdolny do wzajemności. Nie potrafi i nie chce budować relacji z innymi, odmawia innym współbycia, bo każdy inny jest dla niego potencjalnym zagrożeniem. Przestrzeń wzajemności i wspólnego gospodarowania kurczy się coraz bardziej, ustępując miejsca poczuciu obcości, wrogości, zamknięciu się przed światem. Przychodzą na myśl słowa przywołanego już Heideggera, który pytał: „Czy same mieszkania zaręczają nam już, że zachodzi zamieszkiwanie?”³¹. Można mieć mieszkanie/dom, ale nie zamieszkiwać go, nie być w nim obecnym. To Heideggerowskie rozróżnienie wydaje się bliskie intuicjom Tischnera.

Warsztat pracy także jest zagrożony. Jeśli wkradnie się poczucie zwątpienia, a poczucie sensu będzie maleć, to w miejsce fundamentalnej wzajemności pojawi się chęć odwetu. „Na obcej i zbuntowanej ziemi praca jest formą walki. [...] Ziemia jest ziemią odmowy. Ze wszystkich stron świata grozi człowiekowi bunt ziemi. Praca jest wtedy jedną z form walki. Pracować: znaczy walczyć. Człowiek wchodzi w próbę sił z ziemią”³². Na takiej drodze Tischner opisuje upadek kolejnej lokalnej wspólnoty, jaką jest/był warsztat pracy. Praca, która miała w swojej obietnicy i w zgo-

²⁹ Warto w tym miejscu odnieść się do pojęcia gościnności, które u wielu współczesnych filozofów (Hannah Arendt, Giorgio Agamben, Jacques Derrida, Emmanuel Lévinas, Zygmunt Bauman) przedstawiane jest jako jeden z fundamentów podmiotowości, zarówno w sensie mojej tożsamości, jak i w zakresie społeczno-politycznym. Lévinas przestrzega przed możliwością zamknięcia się w swoim egoizmie, znalezienia spełnienia w izolacji i pozbawienia domu wszelkiej gościnności. Derrida poświęca tej problematyce jeszcze więcej miejsca, pisząc o gościnności jako czynniku konstytuującym mnie jako człowieka i przestrzegając przed polityką „wrogościnności” (por. J. Derrida, *Gościnność nieskończona*, przeł. P. Mościcki, „Przegląd Filozoficzno-Literacki” 2004, nr 3).

³⁰ J. Tischner, *Filozofia dramatu...*, s. 240.

³¹ M. Heidegger, *op.cit.*, s. 140.

³² J. Tischner, *Filozofia dramatu...*, s. 242.

dzie z własną naturą służyć innym, pomagać rozwojowi i budowaniu, przekształca się w niewolnictwo i katorgę. Zamiast podtrzymywać życie, przemienia się w źródło słabości i powolnej śmierci. Człowiek może wypalić się zawodowo lub nawet umrzeć umęczony pracą. Wtedy przestrzeń lokalnej wspólnoty staje się formą walki. To już nie jest ziemia obiecana, ale żywioł, który muszę pokonać. Tischner opisuje, w jak dramatyczny sposób przekształca to relacje współpracy z innymi: więzi wzajemności przemieniają się w więzi rywalizacji i konkurencji, aż po więzi panowania i poddania (tworzenie sztucznej i groźnej hierarchii pan i niewolnik). Dialog zamienia się w rozkazywanie i wypełnianie rozkazów. Wzajemność i solidarność przemieniły się w walkę o panowanie, a współpraca w konieczność ustanowienia relacji władania i poddaństwa. W ten sposób otwiera się droga do nadużyć, tak masowo obserwowanych we współczesnym świecie pracy, gdzie silniejsi stają w roli panów, a słabsi – w roli poddanych. To – w przekonaniu Tischnera – ustanawia w świecie wyzysk i niewolnictwo oraz ma służyć do usprawiedliwiania wszelkiej formy przemocy społecznej i zawodowej. Pierwotna wspólnota współpracy zamieniła się w pracę zniewoloną, pozbawioną jakiegokolwiek sensu, katorgę dla tych, którzy przegrali na polu rywalizacji z silniejszymi od siebie.

W przejmujący sposób Tischner opisuje upadek świątyni rozumianej źródłowo jako wspólnota ludzi uświęconych. W tym wypadku również kryzys wzajemności zapoczątkowuje wygaszanie świątynnej przestrzeni jako kolejnej wspólnoty lokalnej. Filozof diagnozuje, że człowiek ma moc przekształcenia świątyni w miejsce odwetu, jeżeli tylko przyzna sobie większą świętość niż innym ludziom. Grzech pychy niszczy lokalną wspólnotę świątyni, wskazując drogę walki z innymi w przekonaniu, że samemu jest się lepszym, bardziej świętym od innych. „Nie jestem jak inni, jak tamci” – mówi sobie człowiek w duchu, stając przed ołtarzem i na tej zgubnej drodze próbuje budować swą wiarę w Boga opartą na głębokiej niewierze w drugiego człowieka. Swój odwet na ludziach traktuje jako wymierzanie sprawiedliwości w świecie. W ten sposób przestrzeń *sacrum* zostaje przemieniona w miejsce potępiania innych, a świątynia z miejsca wzajemności przemienia się w trybunał oskarżeń i potępień. Jak Tischner pisze: „Jej ołtarz nie jest ołtarzem ofiary, w której człowiek ofiarowuje Bogu samego siebie, lecz miejscem, na którym urzeczywistnia się wyroki wydane na drugiego człowieka [...]. Nie ma już przestrzeni dla spotkań”³³. Efektem tego procesu stają się puste świątynie, a religia, która ze swej istoty miała łączyć ludzi we wspólnotę, przemienia się w pole walki, pogardy i nienawiści.

Nawet lokalna wspólnota grobów naszych przodków może zostać zniszczona, a mała ojczyzna przekształcić się w przestrzeń wykluczania i wygnania innych. Można przecież stawiać luksusowe groby, wystawne i ozdobne z każdej strony, ale bywać na nich raz na parę lat. Można odwiedzać te groby w pustym rytuale, ale w żaden sposób nie przejmować dziedzictwa i nie kontynuować spuścizny po naszych bliskich.

³³ *Ibidem*, s. 244.

Tischner pisze o zgubie mentalnej, która przejawia się tu w lekceważeniu dorobku naszych przodków, w pogardzie, z którą odnosimy się do przeszłości, wierząc ślepo tylko i wyłącznie w ideologię postępu w odcięciu od korzeni. „Dorobek zmarłych jest tym, co można i należy zlekceważyć, aby nieść w górę historię świata. Opuszczamy go z pogardą w sercu. Nie mamy uczestnictwa w żadnej godności przodków”³⁴. W takiej perspektywie cmentarze zaczynają się jawić nie jako małe wspólnoty lokalnych więzi, ale jako siedziby zjaw, które straszą współczesnych. Upiory będące głosem uciskanego sumienia zjawiają się nieoczekiwanie, budząc nasz niepokój, potęgując strach i pobudzając do walki.

ZAKOŃCZENIE

Rozumienie wspólnoty pojawiało się wielokrotnie w tekstach Tischnera, jak również w jego wykładach dla studentów, kazaniach, rekolekcjach, które prowadził dla różnych grup społecznych. Śledząc ten wątek w jego twórczości, można odnieść wrażenie, że wspólnota stanowi pojęcie łączące w sobie różne aspekty ludzkiego bycia. W *Filozofii dramatu* wspólnota jest analizowana w aspekcie filozoficznym, jako niezbywalny element filozofii człowieka. W *Etyce solidarności* oraz w *W kręgu filozofii pracy*³⁵ Tischner nieustannie wraca do tego pojęcia, ukazując jego sens w wymiarze społecznym, politycznym, ale przede wszystkim etycznym. Można odnieść wrażenie, że etyczne znaczenie wspólnoty jest tym, które wychodzi na plan pierwszy Tischnerowskich rozważań i zdaje się przenikać całe jego myślenie o człowieku. Na zakończenie warto przywołać wątek, który pojawia się we wszystkich tekstach Tischnera poświęconych zagadnieniu wspólnotowości; a który może być pewnego rodzaju drogowskazem dla współczesnego człowieka budującego różnego rodzaju wspólnoty. W *Etyce solidarności* z 1981 roku znajdujemy rozdział zatytułowany *Wspólnota*, w treści którego jednak słowo „wspólnota” nie pojawia się ani razu. Być może Tischner zastosował ten zabieg celowo i świadomie, chcąc zwrócić uwagę na coś jeszcze bardziej istotnego. Okazuje się bowiem, że rozdział o tym tytule w całości poświęcony jest idei solidarności międzyludzkiej. Tischner wyraźnie zaznacza, że: „Solidarność, o której chcemy mówić, nie jest bowiem ani pojęciem, ani gotową teorią etyczną, jest ideą [...] a idee są raczej wzorami rzeczy, niż wyrazem ich faktycznego stanu”³⁶. Idea solidarności, która przyjmuje kluczową rolę w budowaniu każdej wspólnoty, nie jest dla Tischnera ideą polityczną (w samym tytule książki słowo „solidarność” jest pisane małą literą, co wyraźnie sugeruje, że nie chodziło [tylko] o powstałą wówczas formację polityczną). Jej sens zdaje się być o wiele głębszy: solidarność jest postawą

³⁴ *Ibidem*, s. 245.

³⁵ Idem, *Etyka solidarności*, Kraków 1981; idem, *W kręgu filozofii pracy*, Kraków 1983, *Biblioteczka Służby Liturgicznej*.

³⁶ Idem, *Etyka...*, s. 10.

ogólnoludzką, jak Tischner sam pisze: ideą etyczną, a więc pewnym wzorcem, który należy wcielać w budowaniu relacji z innymi ludźmi i przy kształtowaniu wspólnot z nimi. „Co mówi solidarność? Człowiek jest zawsze solidarny z kimś i dla kogoś. [...] Bo być solidarnym z człowiekiem, to zawsze móc liczyć na człowieka, a liczyć na człowieka to wierzyć, że jest w nim coś stałego, co nie zawodzi”³⁷. Te słowa mogą stanowić doskonale domknięcie omówionej powyżej tematyki wspólnotowości w ujęciu krakowskiego filozofa, który pokazuje, że każda wspólnota ma sens, jeśli powstaje dla kogoś, z myślą o kimś, a jej siłą może być tylko współdziałanie, współtworzenie, bycie razem, a nie obok siebie. W tak rozumianej solidarności Tischner upatruje trwały fundament, który może stanowić zabezpieczenie wspólnoty przed potencjalnymi zagrożeniami. Tylko wspólnota oparta na modelu bycia dla siebie nawzajem, we wzajemnym zaufaniu i w poczuciu współbycia może ocalić współczesnego człowieka przed klęską egoizmu, izolacji i ucieczki od drugiego.

BIBLIOGRAFIA

- Derrida J., *Gościnność nieskończona*, przeł. P. Mościcki, „Przegląd Filozoficzno-Literacki” 2004, nr 3, s. 257-261.
- Heidegger M., *Budować, mieszkać, myśleć*, [w:] M. Heidegger, *Odczyty i rozprawy*, przeł. J. Mizera, Warszawa 2007, s. 139-157.
- Lévinas E., *Całość i nieskończoność. Esej o zewnętrznosci*, przeł. M. Kowalska, wstęp B. Skarga, Warszawa 2002, *Biblioteka Współczesnych Filozofów*.
- Saint-Exupéry A. de, *Mały Księżę*, przeł. J. Szwykowski, Warszawa 1990.
- Tischner J., *Etyka solidarności*, Kraków 1981.
- Tischner J., *Filozofia dramatu. Wprowadzenie*, Kraków 1999.
- Tischner J., *W kręgu filozofii pracy*, Kraków 1983, *Biblioteczka Służby Liturgicznej*.

ABSTRAKT

Celem zaprezentowanego artykułu jest przybliżenie koncepcji wspólnoty w ujęciu krakowskiego filozofa ks. Józefa Tischnera, głównie na podstawie jego dzieła pt. *Filozofia dramatu*. Jak Tischner rozumie wspólnotę i jakim rodzajom wspólnot poświęca najwięcej uwagi w swoim myśleniu o człowieku? Jakie funkcje pełnią wzajemność oraz odpowiedzialność i dlaczego każda wspólnota musi opierać się na jasno określonym systemie wartości? Jakie zagrożenia stoją przed wspólnotą i na jakiej drodze dokonuje się korozja oraz ostateczny upadek wspólnot? Tischner, omawiając zagadnienie wspólnotowości, odwołuje się do ziemi pod stopami jako ziemi obiecanej, ale także jako ziemi zadanej człowiekowi. My, ludzie, dostajemy ją pod opiekę jako przestrzeń do zagospodarowania w sposób rozsądny i odpowiedzialny. Dom, warsztat pracy, świątynia, cmentarz to tylko wybrane przykłady

³⁷ *Ibidem*, s. 12.

gospodarowania ziemią, które tworzą szczególne miejsca w życiu człowieka, a jednocześnie kształtują naszą tożsamość.

Słowa kluczowe: scena, ziemia pod stopami, gospodarowanie, wzajemność, godność, dom, warsztat pracy, świątynia, cmentarz, solidarność, Józef Tischner

ABSTRACT

The World as a Promised Land: Local Communities as Places of Mutual Management of Land According to Józef Tischner

The article is meant as an introduction to the idea of community according to the Kraków philosopher, Fr Józef Tischner, based in particular on his work entitled *Filozofia dramatu* [The Philosophy of Drama]. How does Tischner understand the community and what kinds of communities does he focus on in his thinking about man? What is the significance of mutuality and responsibility and why must every community rely on a clearly defined system of values? What threats does the community face and how does corrosion and ultimate collapse of communities take place? While discussing the idea of community, Tischner refers to the land under our feet as a promised land, but also a land that has been granted to man. We, people, are given control of it as a space to be managed wisely and responsibly. A home, a workplace, a church or a cemetery are only selected examples of how land can be managed, which constitute special places in human life and shape our identity at the same time.

Keywords: scene, land under our feet, managing, mutuality, dignity, home, workplace, church, cemetery, solidarity, Józef Tischner

ANNA MARCOL

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka
im. Józefa Lompy w Katowicach

Konferencje z cyklu

Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł

jako forma popularyzacji wiedzy o regionie

WSTĘP

Ważne miejsce w działalności Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej (PBW) im. Józefa Lompy w Katowicach zajmuje tematyka regionalna¹. Warto podkreślić, że jej popularyzacja nie ogranicza się wyłącznie do dostarczania czytelnikom specjalistycznej literatury i informacji². Nauczyciele bibliotekarze katowickiej PBW są organizatorami promujących zagadnienia regionalne konkursów, wystaw i spotkań, prowadzą zajęcia edukacyjne przybliżające dzieciom śląską gwarę i tradycję oraz opracowują okolicznościowe materiały, nawiązujące do regionalnych rocznic i obchodów. O regionie – i działalności związanych z nim osób – piszą na łamach bibliotecznego

¹ Zob. B. Michałek, K. Czapla-Durska, *Wybrane aspekty działalności Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. J. Lompy w Katowicach*, [w:] *80 lat Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Józefa Lompy w Katowicach (1928-2008)*, red. M. Grabowska [et al.], Katowice 2008, s. 42-45; A. Marcol, *Działalność edukacyjna Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Józefa Lompy w Katowicach w latach 2008-2017*, [w:] *Studia o kulturze i historii książki. Przeszłość i teraźniejszość*, red. A. Łakomy-Chłosta, K. Makles, Katowice 2020, s. 124-138.

² Zob. B. Michałek, *Kartoteka zagadnieniowa w Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej im. Józefa Lompy w Katowicach jako źródło wiedzy o regionie*, „Dialogi Biblioteczne” 2012, nr 2(10), s. 32-36, [online:] https://pbw.katowice.pl/dialogi/dialogi_10.pdf – 21 III 2022.

półrocznika³ i wydawnictw naukowych⁴. Zagadnienia regionalne popularyzują także za pośrednictwem bibliotecznych profili w mediach społecznościowych.

Do najbardziej spektakularnych inicjatyw należy zaliczyć cykl konferencji *Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł*, organizowany wspólnie z Regionalnym Ośrodkiem Metodyczno-Edukacyjnym „Metis” w Katowicach. Adresatami spotkań, które odbywają się od 2011 roku, są przede wszystkim nauczyciele, bibliotekarze i regionaliści. Każda konferencja dotyczy odrębnego zagadnienia, a do współpracy zapraszane są osoby i instytucje, których działalność wpisuje się w problematykę poszczególnych spotkań. W roli prelegentów występują zarówno znani badacze, jak i praktycy, którzy podpowiadają uczestnikom, w jaki sposób popularyzować wiedzę o regionie wśród uczniów.

W latach 2011-2020 odbyło się 10 konferencji z tego cyklu: *Małe ojczyzny: kultura – edukacja – rozwój* (2011), *Środki przekazu jako czynnik kształtujący kulturę regionu* (2012), *Region w zmysłach* (2013), *W poszukiwaniu zapomnianych autorytetów* (2014), *Rok Pamięci Ofiar Tragedii Górnośląskiej 1945* (2015), *Rok Pamięci Ofiar Pacyfikacji KWK „Wujek”* (2016), *Ojczyznę kochać i szanować trzeba – jak nauczać Jasia, żeby Jan wiedział* (2017), *Harcerska służba dla Niepodległej* (2018), *Stulecie powstań śląskich: 1919-1920-1921* (2019), *Od aglomeracji do metropolii* (2020). Udział w każdym wydarzeniu był bezpłatny.

W kolejnych podrozdziałach zostanie przybliżona problematyka poszczególnych spotkań oraz ich przebieg. Opracowanie przygotowano na podstawie sprawozdań, które ukazały się na łamach czasopism bibliotekarskich. Większość z nich napisała autorka artykułu, która uczestniczyła w obradach.

MAŁE OJCZYZNY: KULTURA – EDUKACJA – ROZWÓJ

Pierwsza konferencja, która odbyła się 25 maja 2011 roku w Sali Sejmu Śląskiego, miała rozległą skalę tematyczną i była najdłuższym wydarzeniem z tego cyklu. W temat małych ojczyzn wprowadził zebranych dr Jerzy Gorzelik – ówczesny Członek Zarządu Województwa Śląskiego, który zaprezentował wyniki badań przeprowadzonych w szkołach działających na terenie województwa. Badacze próbowali ustalić

³ Zob. A. Marcol, „*Dialogi Biblioteczne. Biuletyn Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Józefa Lompy w Katowicach*” (2008-2018) jako czasopismo wspomagające pracę nauczycieli bibliotekarzy województwa śląskiego, „*Bibliotheca Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy*” Vol. 3, 2019, nr 57, s. 138-152.

⁴ Zob. np.: eadem, *Prasa w polsko-niemieckim dialogu na przykładzie dwujęzycznego magazynu „Region” ze Zgorzelca*, [w:] *Pogranicze kulturowe (odrębność – wymiana – przenikanie – dialog). Studia i szkice*, red. O. Weretiuk, J. Wolski, G. Jaśkiewicz, Rzeszów 2009, s. 406-415, *Biblioteka „Frazy”*; eadem, *Profesor Heinz Kneip – opolanin i sławista z Ratyzbony*, [w:] *Ślązacy w Niemczech po 1945 roku*, red. M. Kalczyńska, Opole 2009, s. 111-116, *Studia i Monografie – Politechnika Opolska*, z. 250.

stan wiedzy uczniów na temat postaci i wydarzeń regionalnych. Okazało się, że wiedza ta jest u młodego pokolenia znikoma i wymaga szerszej popularyzacji.

W tej części spotkania głos zabralo jeszcze pięciu prelegentów. Gawędę *Obywatel regionu* osnutą wokół cytatu „Polska to jest wielki kraj”, przeradzającą się w refleksję o spontaniczności działań ludzi kochających swoje regiony, a żyjących w „wielkim kraju” – wygłosił Henryk Waniek – śląski malarz surrealista, autor licznych książek, współpracownik czasopism kulturalnych i literackich. Wykład zatytułowany *Rola organizacji pozarządowych w edukacji regionalnej dzieci i młodzieży na podstawie działalności stowarzyszenia regionalnego Forum dla Zagłębia Dąbrowskiego* przygotował Kamil Wnuk, prezentując przykłady realizowanych działań adresowanych do różnych grup wiekowych (wycieczki, lekcje multimedialne, konkursy, konferencje naukowe). Anna Podsiadło, reprezentująca Teatr Śląski w Katowicach, zarysowała dzieje tej instytucji, akcentując tematykę regionu w jej repertuarze oraz wspominając sławnych Ślązaków, którzy grali na tej scenie. Z kolei Remigiusz Lis opowiadał o Śląskiej Bibliotece Cyfrowej – sposobach pozyskiwania materiałów do jej zasobów, realizowanych projektach i planach rozwoju. Pierwszą część konferencji zakończył występ Marka Szoltyska – nauczyciela historii i wiedzy o społeczeństwie, autora licznych książek i felietonów, znanego z regionalnych mediów⁵.

Na konferencję przybył – jak często czyni – w śląskim stroju, by poprowadzić piękną gawędę na temat „Współczesnych trudności z przekazywaniem śląskich tradycji”, ze szczególnym uwzględnieniem wpływu... centralnego ogrzewania na zanikanie tutejszej tradycji. Swoją barwną wypowiedź zamknął retorycznym pytaniem: „Czy ktoś aż tak bardzo kocha Śląsk, by zlikwidować centralne ogrzewanie?” A dlaczego miłośnik regionu miałby to czynić? Kto był na konferencji, ten się dowiedział⁶.

W drugiej części obrad głos zabierały osoby, które na co dzień zajmują się popularyzacją tematyki regionalnej w swojej pracy zawodowej: Aleksander Lubina (Gliwicki Ośrodek Metodyczny), Magdalena Sontag (Muzeum w Chorzowie), dr Renata Sowada (Szkoła Podstawowa z Oddziałami Integracyjnymi nr 53 w Częstochowie), Elżbieta Cybulska i Wiesława Dąbrowska (Szkoła Podstawowa nr 44 w Katowicach), Teresa Białowąs i Izabela Nowak (Szkoła Podstawowa nr 25 im. S. Hadyny w Chorzowie), Anna Niemiec-Warzecha (Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Józefa Lompy w Katowicach, Filia w Pszczynie), Bożena Glondys-Kadela (Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Bielsku-Białej), Dorota Walus (Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Józefa Lompy w Katowicach, Filia w Zawierciu), Barbara Sopot-Zembok (Powiatowe Ognisko Pracy Pozaszkolnej w Pszczynie).

⁵ Opracowano na podstawie: B. Michałek, *Sprawozdanie z konferencji „Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł. Małe ojczyzny: kultura – edukacja – rozwój”*, „Dialogi Biblioteczne” 2011, nr 2(8), s. 7-10, [online:] https://pbw.katowice.pl/dialogi/dialogi_08.pdf – 21 III 2022.

⁶ *Ibidem*, s. 8.

Wystąpienia prelegentów wzbogacono pokazem multimedialnym o chorzowskim skansenie oraz rozstrzygnięciem konkursu fotograficznego *Moje miasto. Moja ulica*, który został ogłoszony przez Pedagogiczną Bibliotekę Wojewódzką w Katowicach.

ŚRODKI PRZEKAZU JAKO CZYNNIK KSZTAŁTUJĄCY KULTURĘ REGIONU

Pod takim hasłem odbyła się druga konferencja z cyklu *Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł*. Obradowano 25 września 2012 roku w Wyższej Szkole Technicznej w Katowicach, która na potrzeby konferencji udostępniła swój budynek. Uczestnicy mogli go zwiedzać przed rozpoczęciem części wykładowej oraz podczas przerwy.

Środki masowego przekazu są pomocne w popularyzacji wiedzy o regionie, ale mogą także kreować jego stereotypowy wizerunek. Media ogólnopolskie często zniekształcają obraz Górnego Śląska oraz prezentują go w sposób karykaturalny, przez pryzmat kopalń i strajkujących górników. Do takiego wniosku doszedł Przemysław Maliszewski – dziennikarz TV SILESIA, który wygłosił pierwszy referat. Omówił w nim rolę tej stacji w kształtowaniu kultury regionu oraz zestawiał jej ofertę z programami innych telewizji.

Placówką o rozbudowanych funkcjach naukowo-badawczych i edukacyjnych jest Silesia Film – Centrum Sztuki Filmowej. O jej ofercie opowiedziała Aneta Ozorek, zachęcając do podjęcia współpracy z poszczególnymi jednostkami instytucji – Filmoteką Śląską, Zespołem Produkcji i Usług Filmowych oraz Zespołem Promocji Filmu i Kina.

Następnie mówiono o podręczniku edukacji regionalnej dla uczniów województwa śląskiego, który powstawał wówczas w nowo powołanym Instytucie Badań Regionalnych Biblioteki Śląskiej (ostatecznie przybrał formę platformy cyfrowej Eduś). O pracach nad podręcznikiem oraz planach naukowych Instytutu mówiła Magdalena Urbanowicz.

Głównym punktem konferencji było wystąpienie prof. Krystyny Doktorowicz, która pełniła wówczas funkcję dziekana Szkoły Filmowej im. Krzysztofa Kiesłowskiego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Badaczka zestawiała ze sobą tendencje globalistyczne z ruchami będącymi afirmacją tożsamości regionalnej. Oba nurty odniosła do roli mediów, podkreślając, że te same środki przekazu mogą służyć zarówno rozpowszechnianiu informacji na skalę globalną, jak i regionalną. Rozwój technologii spowodował, że założenie lokalnej telewizji lub radia internetowego staje się coraz łatwiejsze, dzięki czemu lepiej można sprostać oczekiwaniom społeczności lokalnych, zainteresowanych życiem swojego miasta czy regionu.

Po przerwie Anna Dzięgiel – nauczyciel konsultant katowickiego „Metisu” – podsumowała jego roczną współpracę z Pedagogiczną Biblioteką Wojewódzką w Katowicach, w ramach realizacji programu edukacji regionalnej. Następnie głos zabierali nauczyciele bibliotekarze PBW – placówki macierzystej i bibliotek filialnych (Bar-

bara Michałek, Krystian Szczęsny, Jolanta Droszól, Barbara Kucharska) – którzy omawiali działania swoich bibliotek na rzecz popularyzacji wiedzy o regionie.

Ostatnim punktem programu był występ artystyczny Beaty Chren i Marty Tadli – aktorek Teatru Rozrywki w Chorzowie. Uczestnicy spotkania mieli okazję wysłuchać wybranych piosenek, skeczy i monologów, prezentowanych także w wersji gwarowej⁷.

REGION W ZMYŚLACH

Trzecią konferencję cyklu, której celem było zwrócenie uwagi na różne aspekty odbioru treści regionalnych, ponownie zorganizowano w murach Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach. Spotkanie odbyło się 18 września 2013 roku. Uczestnicy mogli posmakować regionalnych specjałów, dotknąć i powąchać wystawionych produktów, obejrzeć przygotowane prezentacje i wystąpienia oraz wysłuchać referatów i koncertu muzyków z Filharmonii Śląskiej w Katowicach.

W problematykę spotkania wprowadził zgromadzonych wykład Anny Spendel (Regionalny Ośrodek Metodyczno-Edukacyjny „Metis” w Katowicach). Prelegentka opowiedziała o różnych typach sensorycznych. To właśnie one decydują o tym, jak odbieramy świat, uczymy się i reagujemy na informacje. Podpowiedziała, jakie metody należy stosować, uczyć wzrokowców, słuchowców i kinestetyków.

Po występie Zespołu Dziecięcego „Małe Ondraszki” ze Szczyrku, który zaprezentował wiązanekę tańców żywieckich, głos zabrali przedstawiciele Instytucji Kultury „Katowice Miasto Ogrodów” (Dominika Bogucka, Magdalena Piechaczek i Dawid Nickel). Wiodącym tematem ich wystąpienia był Street Art Festival. Zaprezentowali zgromadzonym miejskie murale, które stały się nową atrakcją turystyczną Katowic.

Prezentację *Dotyk natury – nowe oblicze drewna* omówił Roman Noszczyk z Osikowej Doliny w Koziegłowach, która prowadzi swoją działalność, opierając się na tradycji tworzenia przedmiotów i dekoracji z wiórków drewna osikowego, organizując pokazy, warsztaty i szkolenia. Wyroby i sposoby ich powstawania można było oglądać podczas przerwy, na stanowiskach wystawowych.

O roli zmysłów w edukacji kulturowej mówiła dr Joanna Knapik z Muzeum Śląskiego w Katowicach. Nawiązując do swoich doświadczeń zawodowych, podkreśliła rolę metod aktywizujących w nauczaniu historii i edukacji regionalnej. Rekonstrukcje, dramy i gry dydaktyczne są sposobem na dotarcie do współczesnych uczniów, ponieważ sprawiają, że nauka staje się dla nich atrakcyjna.

⁷ Opracowano na podstawie: A. Marcol, „Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł. Środki przekazu jako czynnik kształtujący kulturę regionu”. Sprawozdanie z II konferencji regionalnej, „Dialogi Biblioteczne” 2012, nr 2(10), s. 47-49, [online:] https://pbw.katowice.pl/dialogi/dialogi_10.pdf – 21 III 2022; eadem, II Konferencja Regionalna „Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł”. Środki przekazu jako czynnik kształtujący kulturę regionu (Katowice, 25 września 2012 r.), „Nowa Biblioteka” 2013, nr 1, s. 133-135.

Prezentację zatytułowaną *Czy wszystko jest kwestią smaku? O regionalnym apetycie – kilka smacznych i niesmacznych historii* przedstawiła Aleksandra Czaplą-Osliślo – autorka Ostrygi – blogu kulinarnego. Blogerka wspomniała o nieodkrytym bogactwie śląskiej kuchni, która jest kuchnią czterech subregionów. Zachęcała do tworzenia ogródków warzywnych oraz wprowadzania tematyki kulinarnej do szkół, ponieważ można o niej mówić w ramach wielu przedmiotów nauczania.

O różnorodności i bogactwie śląskiej kuchni – stereotypowo kojarzonej z roladą, kluskami i modrą kapustą – mówiła również Agnieszka Sikorska (Biuro Śląskiej Organizacji Turystycznej). Przekonywała, że warto odwiedzić restauracje należące do Szlaku Kulinarного „Śląskie Smaki” oraz lokale pretendujące do otrzymania certyfikatu. Co roku restauratorzy uczestniczą w konkursie kulinarnym, który jest doskonałą formą promocji ich wyrobów. Imprezy te pokazały, jak wiele znakomitych smaków województwa jest jeszcze nieodkrytych⁸.

W POSZUKIWANIU ZAPOMNIANYCH AUTORYTETÓW

Wokół osoby Henryka Sławika – zapomnianego bohatera trzech narodów: polskiego, żydowskiego i węgierskiego, który przez Sejmik Województwa Śląskiego został ogłoszony patronem roku 2014 – skoncentrowano czwarte spotkanie z cyklu *Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł*. Odbyło się ono 18 września 2014 roku w siedzibie Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach.

W tematykę konferencji wprowadził zgromadzonych film zatytułowany *Henryk Sławik, polski Wallenberg*, wyróżniony Kamerą Dawida – nagrodą specjalną 2. Warszawskiego Festiwalu Filmów o Tematyce Żydowskiej. Celem tego dokumentu, wyreżyserowanego przez Marka Maldisa i Grzegorza Łubczyka, było przybliżenie sylwetki bohatera konferencji – wielkiego Górnoszlązaka i niekwestionowanego autorytetu, który uratował z Holocaustu tysiące ludzkich istnień. Dodatkową atrakcją stanowił panel dyskusyjny, podczas którego Michał Luty – ówczesny wiceprezydent Katowic i dr Tadeusz Kurpierz z Oddziałowego Biura Edukacji Publicznej w Katowicach podzielili się swoimi refleksjami na temat wyświetlonego dokumentu.

Następnie opowiadano o przedsięwzięciach podejmowanych z okazji uczczenia Roku Henryka Sławika. Wysłuchano wystąpień Tomasza Molitora z Regionalnego Ośrodka Kultury w Katowicach oraz uczniów i nauczycieli katowickiego Gimnazjum nr 19, któremu patronował „polski Wallenberg”.

W części wykładowej – poprzedzonej koncertem klezmerskim w wykonaniu Zespołu Pieśni i Tańca Zawiercie – rozważano problematykę wartości i bohaterstwa. Podjęto temat etosu pracy, więzi rodzinnych i religijności – cech, z którymi są kojarzeni Górnoszlązacy. Mówiła o nich prof. Urszula Swadźba (Uniwersytet Śląski w Ka-

⁸ Opracowano na podstawie: eadem, „Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł. Region w zmyślach”. *Sprawozdanie z III konferencji regionalnej*, „Dialogi Biblioteczne” 2013, nr 2(12), s. 8-9, [online:] https://pbw.katowice.pl/dialogi/dialogi_12.pdf – 21 III 2022.

towicach), odwołując się do wyników prowadzonych badań. Prof. Wiesław Karolak (Akademia Sztuk Pięknych w Łodzi) przedstawił referat *Upcyklingowy portret – mój, na nowo tworzony portret*, w którym zrelacjonował przebieg warsztatów plastycznych dla młodzieży. Zajęcia te udowodniły, że młode pokolenie potrafi cenić tradycyjne wartości, a autorytetów poszukuje często wśród najbliższych osób. Ostatnie wystąpienie, przygotowane przez Tomasza Wojtasika (Regionalny Ośrodek Metodyczno-Edukacyjny „Metis” w Katowicach) dotyczyło przedsięwzięcia Projekt Bohaterskiej Wyobraźni prof. Philipa Zimbardo, którego celem jest ograniczenie zjawisk związanych z mobbingiem, bullyingiem, agresją i wykluczaniem innych oraz zastępowanie ich działaniami prospołecznymi⁹.

ROK PAMIĘCI OFIAR TRAGEDII GÓRNOŚLĄSKIEJ 1945

Dramat ludności cywilnej Górnego Śląska, który rozegrał się po wkroczeniu Armii Czerwonej, przez lata był tematem przemilczanym i słabo obecnym w oficjalnym nauczaniu historii. Jego popularyzacji sprzyjał Rok Pamięci Ofiar Tragedii Górnośląskiej 1945, który został ogłoszony przez Sejmik Województwa Śląskiego w 2015 roku.

W tematykę obchodów wpisała się piąta konferencja cyklu *Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł*. Jej celem było przypomnienie tych tragicznych wydarzeń – czasu nowej okupacji i terroru – oraz zachęcenie nauczycieli, bibliotekarzy i regionalistów do podejmowania tego tematu z uczniami. Spotkanie zorganizowano 17 września 2015 roku w nowo otwartym wówczas budynku Muzeum Śląskiego w Katowicach.

Podczas obrad głos zabierali badacze i przedstawiciele instytucji zajmujących się zachowaniem pamięci o Tragedii Górnośląskiej dla przyszłych pokoleń – prof. Ryszard Kaczmarek (zastępca dyrektora Biblioteki Śląskiej w Katowicach ds. Instytutu Badań Regionalnych), Jakub Zorzycki (ówczesny kierownik Centrum Dokumentacji Deportacji Górnoślązaków do ZSRR w 1945 roku w Radzionkowie), dr Dariusz Węgrzyn i dr Kornelia Banaś (Oddziałowe Biuro Edukacji Narodowej Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach). Przybliżyli zgromadzonym tematykę spotkania, polecili ofertę edukacyjną swoich instytucji i przydatne materiały metodyczne.

Dodatkową atrakcją była projekcja filmu dokumentalnego *Deportacje* w reżyserii Aleksandry Fudali oraz możliwość bezpłatnego zwiedzenia wystawy *Światło historii. Górny Śląsk na przestrzeni dziejów*. Do jej obejrzenia zaprosił zgromadzonych Jarosław Racięski¹⁰.

⁹ Opracowano na podstawie: Zob. e a d e m, „Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł. W poszukiwaniu zapomnianych autorytetów”. *Sprawozdanie z IV konferencji regionalnej*, „Dialogi Biblioteczne” 2014, nr 2(14), s. 8-9, [online:] https://pbw.katowice.pl/dialogi/dialogi_14.pdf – 21 III 2022.

¹⁰ Opracowano na podstawie: e a d e m, „Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł. Rok Pamięci Ofiar Tragedii Górnośląskiej 1945”. *Sprawozdanie z V konferencji regionalnej*, „Dialogi Biblioteczne” 2015, nr 2(16), s. 6-7, [online:] https://pbw.katowice.pl/dialogi/dialogi_16.pdf – 21 III 2022.

ROK PAMIĘCI OFIAR PACYFIKACJI KWK „WUJEK”

W celu upamiętnienia 35. rocznicy wprowadzenia stanu wojennego oraz tragicznej śmierci górników Sejmik Województwa Śląskiego ustanowił rok 2016 Rokiem Pamięci Ofiar Pacyfikacji Kopalni Węgla Kamiennego „Wujek”. Rocznica ta stała się tematem przewodnim szóstej konferencji regionalnej, która odbyła się 22 września 2016 roku.

Uczestników zaproszono do Muzeum – Izby Pamięci KWK „Wujek”, które jest częścią Śląskiego Centrum Wolności i Solidarności. Na miejscu obejrzeli oni film dokumentalny *Życiorysy z bliźniami* Agnieszki Świdzińskiej. Następnie zwiedzali wystawę, po której oprowadzali ich świadkowie historii – Stanisław Płatek i Antoni Gierlotka, mówiąc o przyczynach strajku, jego przebiegu, dokumentach z nim związanych i konsekwencjach.

Referatów wysłuchano w Zespole Szkół Technicznych i Ogólnokształcących nr 2 w Katowicach, gdzie odbyła się część konferencyjna¹¹. Dr Jarosław Neja (Oddziałowe Biuro Edukacji Narodowej Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach) mówił o genezie stanu wojennego, jego pomysłodawcach oraz planach represji. Podkreślił, że w opinii historyków była to „dokładnie przygotowana i konsekwentnie realizowana akcja militarno-policyjna. W jej wyniku struktury »Solidarności« musiały zejść do podziemia, zrezygnowano ze strajków okupacyjnych, za które groziło internowanie, a wszelką działalność informacyjną przeniesiono do wydawnictw podziemnych”¹².

Robert Ciupa ze Śląskiego Centrum Wolności i Solidarności opowiadał o ofercie edukacyjnej tej instytucji. Przedstawił również dane statystyczne dotyczące strajku oraz przybliżył sylwetki tragicznie zmarłych górników.

Następnie prezentowano przydatne materiały metodyczne, opracowane przez pracowników Oddziałowego Biura Edukacji Narodowej IPN. Do korzystania z tych bezpłatnych pomocy zachęcała dr Kornelia Banaś.

OJCZYZNĘ KOCHAĆ I SZANOWAĆ TRZEBA – JAK NAUCZAĆ JASIA, ŻEBY JAN WIEDZIAŁ?

Síódma konferencja z cyklu *Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł*, którą zorganizowano 20 września 2017 roku w Sali Kolumnowej Urzędu Marszałkowskiego, nawiązywała do jednego z kierunków polityki oświatowej państwa w roku szkolnym 2017/2018 (*Wzmacnianie wychowawczej roli szkoły*). Podczas tego spotkania temat popularyzacji wiedzy o małej ojczyźnie został wpisany w szerszy kontekst.

¹¹ Opracowano na podstawie: B. Czechowicz, „Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł”. *Rok Pamięci Ofiar Pacyfikacji KWK „Wujek”*. *Sprawozdanie z konferencji*, „Dialogi Biblioteczne” 2016, nr 2(18), s. 25-27, [online:] https://pbw.katowice.pl/dialogi/dialogi_18.pdf – 21 III 2022.

¹² *Ibidem*, s. 26.

Wykład wprowadzający – *Jakiej historii potrzebują Polacy? Czyli co każdy Jaś UMIEĆ powinien* – wygłosił dr Piotr Podemski (Uniwersytet Warszawski), przybliżając zgromadzonym dwa modele edukacji historycznej – narracyjny (monumentalny) i badawczy (krytyczny). Pierwszy – zapewnia dobrą znajomość faktografii i rozwija poczucie wspólnoty, przyczyniając się jednocześnie do akceptowania dogmatycznych prawd oraz jednomyślnej interpretacji faktów. W drugim modelu kładzie się z kolei nacisk na wyrabianie u uczniów nawyku krytycznego myślenia. Ogranicza się materiał, który należy zapamiętać oraz zachęca do obiektywnej oceny historii swojego narodu. Zgromadzeni uznali, że bardziej odpowiada im ten drugi model. Stwierdzili zatem, że zasadne jest zmodyfikowanie tematu konferencji – *Ojczyznę kochać i szanować trzeba – jak nauczać Jasia, żeby Jan UMIAŁ?*

Kolejne wystąpienia przekonywały, że wartości narodowe i patriotyczne kryją w sobie potencjał mobilizacyjny, przyczyniając się do wzrostu aktywności społecznej, również w lokalnych społecznościach. W tej części zaplanowano referat Sabiny Kubicy (Szkoła Podstawowa nr 2 im. Jana III Sobieskiego w Katowicach), zatytułowany *Jak działać z młodzieżą poza szkołą?* Wypowiedź nauczycielki uzupełniły wystąpienia uczniów, projekcja nagranych filmów oraz prezentacja Joanny Gus – koordynatorki programu edukacyjnego *Młody Obywatel* Centrum Edukacji Obywatelskiej, do którego włączyła się katowicka szkoła.

Istotne zagadnienia poruszono również w kolejnych referatach. O wychowawczej roli muzyki mówił Piotr Kaja, edukator i trener Europejskiego Centrum Szkoleniowego, nauczyciel, muzyk i kompozytor (*Kształtowanie postaw patriotycznych w procesie wychowawczym przedszkola i szkoły*). Natomiast Tomasz Wojtasik z Regionalnego Ośrodka Metodyczno-Edukacyjnego „Metis” w Katowicach przybliżył zgromadzonym założenia przedsięwzięcia Projekt Bohaterskiej Wyobraźni prof. Philipa Zimbardo w wystąpieniu *Idol, bohater czy autorytet*¹³.

HARCERSKA SŁUŻBA DLA NIEPODLEGŁEJ

W Ośrodku Harcerskim Chorałwi Śląskiej ZHP w Chorzowie, który znajduje się na terenie Parku Śląskiego – zorganizowano ósmą konferencję cyklu. Odbyła się 19 września 2018 roku i wpisana w obchody stulecia odzyskania przez Polskę niepodległości oraz ogłoszony przez Sejmik Województwa Śląskiego Rok 100-lecia Związku Harcerstwa Polskiego.

W pierwszej części spotkania głos zabrali znani profesorowie, którzy są jednocześnie harcerzami. Wykład inauguracyjny, zatytułowany *Harcerska dola radosna. Między przeszłością a przyszłością idei harcerskiej*, wygłosił prof. Jan Malicki – wieloletni

¹³ Opracowano na podstawie: A. Marcol, „Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł”. Sprawozdanie z VII konferencji regionalnej, „Dialogi Biblioteczne” 2017, nr 2(20), s. 5-7, [online:] https://sbc.org.pl/Content/298074/dialogi_20.pdf – 21 III 2022.

dyrektor Biblioteki Śląskiej w Katowicach. Z kolei prof. Krystyna Heska-Kwaśniewicz – przez lata związana z katowickim Instytutem Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, w którym kierowała Zakładem Historii Książki i Bibliotek, Zakładem Książki i Piśmiennictwa dla Młodego Odbiorcy oraz Zakładem Czytelnictwa – przybliżyła zgromadzonym losy pomnika Harcerzy Września, który upamiętnia bohaterskich obrońców Katowic z 1939 roku, stawiających opór wkraczającym do miasta niemieckim żołnierzom i bojówkarzom, oraz harcerzy poległych i zamordowanych w późniejszym okresie okupacji hitlerowskiej. Prelegentka ze wzruszeniem mówiła o trudnościach, które towarzyszyły jego powstaniu, gdyż była osobiście zaangażowana w to przedsięwzięcie. Pomnik został odsłonięty w 1983 roku.

O współczesnych działaniach harcerzy opowiedziała harcmistrzyni Anna Peterko, komendantka Chorągwi Śląskiej ZHP, podkreślając, że w czasach pokoju ich patriotyzm przejawia się w szacunku dla praw, zasad i wartości oraz podejmowaniu działań na rzecz najbliższego otoczenia. Zasygnalizowała wybrane inicjatywy, o których opowiadali harcerze zaangażowani w poszczególne zadania: harcmistrz Adam Bałazy (*Funkcjonowanie drużyn wodnych na Śląsku na przykładzie 10-tej Harcerskiej Drużyny Żeglarskiej z Hufca Katowice*), podharcmistrzyni Olga Wazowska (*Harcerskie Muzeum Etnograficzne – IV Szczep Harcerski z Hufca Katowice*) oraz podharcmistrzyni Betina Füllbier (*Harcerskie ratownictwo*).

Uczestnicy spotkania dowiedzieli się również, jakie zbiory związane z harcerstwem posiada Biblioteka Śląska. O cennych materiałach do dziejów harcerstwa górnośląskiego i zagłębiowskiego, które znajdują się w księżnicy, opowiedziała dr Marta Kasprowska-Jarczyk.

Dodatkową atrakcją był występ Harcerskiego Zespołu Artystycznego „Słoneczni”, którego tradycje sięgają roku 1963. Powstał w Szkole Podstawowej nr 25 w Katowicach jako klasyczny chór szkolny. Szybko stał się zespołem ZHP, odnosząc wiele krajowych i międzynarodowych sukcesów¹⁴.

100-LECIE POWSTAŃ ŚLĄSKICH: 1919-1920-1921

Najbardziej nietypowym miejscem, które odwiedzili uczestnicy konferencji *Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł*, była Łaźnia Łańcuskowa przy Sztolni Królowa Luiza, stanowiąca część Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze. To właśnie tam 19 września 2019 roku odbyło się dziewiąte spotkanie z przedstawianego cyklu, zorganizowane w ramach obchodów 100-lecia Powstań Śląskich: 1919-1920-1921.

W jego tematykę wprowadził zgromadzonych dr Maciej Marmola (Uniwersytet Śląski w Katowicach), który omówił prezentację *Dyplomacja vs walka zbrojna. O po-*

¹⁴ Opracowano na podstawie: eadem, „Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł. Harcerska służba dla Niepodległej”. *Sprawozdanie z VIII konferencji regionalnej, „Dialogi Biblioteczne” 2018, nr 2(22), s. 22-23, [online:] https://pbw.katowice.pl/dialogi/dialogi_22.pdf – 21 III 2022.*

wstaniach śląskich oczami politologa. Przybliżył sylwetki Wojciecha Korfantego i Michała Grażyńskiego – dwóch wybitnych osobowości, które były ze sobą w ostrym konflikcie ze względu na odmienne wizje powrotu Górnego Śląska do macierzy. Korfanty preferował dyplomację, natomiast Grażyński był zwolennikiem walki zbrojnej. Prelegent wspomniał także o tworzonej wspólnie z Kamilem Niesłonym *Filmowej Encyklopedii Powstań Śląskich*, która stanowi doskonałą pomoc dydaktyczną. Wszystkie odcinki udostępniono bezpłatnie w serwisie YouTube.

O pomocach metodycznych dla nauczycieli, rozpowszechnianych za darmo w formie tradycyjnej i elektronicznej, mówił Ryszard Mozgol – naczelnik Oddziałowego Biura Edukacji Narodowej w Katowicach, działającego w ramach Instytutu Pamięci Narodowej. Zachęcał do korzystania z materiałów przygotowanych przez Biuro z okazji 100-lecia Powstań Śląskich. Szczególną uwagę zwrócił na infografiki – rozdane uczestnikom spotkania w formie plakatów – które udostępniono również w Internecie.

W dalszej części konferencji wysłuchano referatów Haliny Biedy (ówczesnej dyrektor Muzeum Powstań Śląskich w Świętochłowicach) i dr Joanny Lusek (Muzeum Górnośląskie w Bytomiu), które opowiedziały o ofercie edukacyjnej swoich placówek.

Konferencji towarzyszyły dodatkowe atrakcje – występ górniczej orkiestry oraz możliwość bezpłatnego zwiedzania sztolni, na które zaprosił zgromadzonych Mateusz Nowaczyński¹⁵.

OD AGLOMERACJI DO METROPOLII

Ze względu na obostrzenia związane z pandemią COVID-19 nietypową formę przybrała 10. – jubileuszowa – konferencja z cyklu *Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł*, która odbyła się 24 września 2020 roku na platformie ClickMeeting. Jej temat – *Od aglomeracji do metropolii* – nawiązywał do obchodów 30-lecia samorządności w Polsce oraz Roku Samorządu Terytorialnego na Śląsku.

Zasadnicza część spotkania składała się z pięciu wystąpień. Ich problematyka koncentrowała się wokół przemian, które w ciągu ostatnich trzech dekad dokonały się na Górnym Śląsku, idei samorządności terytorialnej, zadań Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii oraz prezentacji oferty edukacyjnej wybranych jednostek kultury Samorządu Województwa Śląskiego.

Referat *Konurbacja katowicka. Zmiany w strukturze przestrzenno-funkcjonalnej po 1990 roku* wygłosił dr Tomasz Spórna (Uniwersytet Śląski w Katowicach). Odniósł się do aspektu demograficznego przemian urbanizacyjnych w konurbacji katowickiej, gdzie w latach 1991-2016 odnotowano znaczny spadek liczby ludności, który

¹⁵ Opracowano na podstawie: eadem, „Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł. Stulecie powstań śląskich: 1919-1920-1921”. *Sprawozdanie z 9-tej konferencji regionalnej*, „Dialogi Biblioteczne” 2019, nr 2(24), s. 39-43, [online:] https://pbw.katowice.pl/dialogi/dialogi_24.pdf – 21 III 2022.

wpływa na wiele zachodzących w regionie procesów. Prelegent opowiadał o interesujących zjawiskach: wzroście liczby mieszkańców w strefach podmiejskich, segregacji przestrzennej ludności, suburbanizacji w granicach miast, rewitalizacji miejskich śródmieść czy rozwoju nowych funkcji gospodarczych, którego efektem są powstające centra biurowe i logistyczne.

Wojciech Świerkosz – Zastępca Prezydenta Miasta Rybnika – omówił temat *Budujemy mosty. Samorządność – idea, praktyka, rozwój*, natomiast Cezary Waluszko (Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Józefa Lompy w Katowicach, Filia w Pszczynie) zaprosił uczestników spotkania na *Wirtualne zwiedzanie wybranych jednostek kultury Samorządu Województwa Śląskiego*. O kluczowych zadaniach Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii opowiadał Jacek Woźnikowski – Dyrektor Departamentu Rozwoju Społeczno-Gospodarczego i Współpracy Urzędu Metropolitalnego. Natomiast dr Krystian Węgrzynek (Instytut Badań Regionalnych Biblioteki Śląskiej w Katowicach) zachęcał zgromadzonych do korzystania z bezpłatnej gry *Silesia GO!*, zdradzając niektóre z pytań dla graczy. Stanowi ona swoisty rajd po województwie śląskim¹⁶.

PODSUMOWANIE

Konferencje z cyklu *Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł* trwale wpisały się w ofertę Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Katowicach i stały się okazją do popularyzacji ważnych wydarzeń oraz regionalnych rocznic i obchodów. Łącznie, w ciągu 10 lat, wzięło w nich udział ponad 1000 uczestników. Podczas każdego ze spotkań słuchacze byli zapoznawani z aktualną ofertą instytucji kulturalno-oświatowych i nowatorskimi rozwiązaniami metodyczno-dydaktycznymi. Bezpłatnie zaopatrywano ich w przydatne materiały edukacyjne oraz podpowiadano, z jakich stron internetowych – nawiązujących do tematyki poszczególnych spotkań – warto korzystać. Dodatkową atrakcją stanowiła możliwość poznania autorytetów naukowych i świadków historii oraz darmowego zwiedzenia interesujących miejsc, w których często organizowano obrady.

¹⁶ Opracowano na podstawie: eadem, „Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł. Od aglomeracji do metropolii”. *Sprawozdanie z dziesiątej konferencji regionalnej*, „Dialogi Biblioteczne” 2020, nr 2(26), s. 63-65, [online:] https://pbw.katowice.pl/dialogi/dialogi_26.pdf – 21 III 2022.

BIBLIOGRAFIA

- Czechowicz B., „Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł”. Rok Pamięci Ofiar Pacyfikacji KWK „Wujek”. Sprawozdanie z konferencji, „Dialogi Biblioteczne” 2016, nr 2(18), s. 25-27, [online:] https://pbw.katowice.pl/dialogi/dialogi_18.pdf.
- Marcol A., „Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł. Harcerska służba dla Niepodległej”. Sprawozdanie z VIII konferencji regionalnej, „Dialogi Biblioteczne” 2018, nr 2(22), s. 22-23, [online:] https://pbw.katowice.pl/dialogi/dialogi_22.pdf.
- Marcol A., „Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł. Od aglomeracji do metropolii”. Sprawozdanie z dziesiątej konferencji regionalnej, „Dialogi Biblioteczne” 2020, nr 2(26), s. 63-65, [online:] https://pbw.katowice.pl/dialogi/dialogi_26.pdf.
- Marcol A., „Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł. Region w zmysłach”. Sprawozdanie z III konferencji regionalnej, „Dialogi Biblioteczne” 2013, nr 2(12), s. 8-9, [online:] https://pbw.katowice.pl/dialogi/dialogi_12.pdf.
- Marcol A., „Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł. Rok Pamięci Ofiar Tragedii Górnośląskiej 1945”. Sprawozdanie z V konferencji regionalnej, „Dialogi Biblioteczne” 2015, nr 2(16), s. 6-7, [online:] https://pbw.katowice.pl/dialogi/dialogi_16.pdf.
- Marcol A., „Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł. Stulecie powstań śląskich: 1919-1920-1921”. Sprawozdanie z 9-tej konferencji regionalnej, „Dialogi Biblioteczne” 2019, nr 2(24), s. 39-43, [online:] https://pbw.katowice.pl/dialogi/dialogi_24.pdf.
- Marcol A., „Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł. Środki przekazu jako czynnik kształtujący kulturę regionu”. Sprawozdanie z II konferencji regionalnej, „Dialogi Biblioteczne” 2012, nr 2(10), s. 47-49, [online:] https://pbw.katowice.pl/dialogi/dialogi_10.pdf.
- Marcol A., „Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł. W poszukiwaniu zapomnianych autorytetów”. Sprawozdanie z IV konferencji regionalnej, „Dialogi Biblioteczne” 2014, nr 2(14), s. 8-9, [online:] https://pbw.katowice.pl/dialogi/dialogi_14.pdf.
- Marcol A., „Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł”. Sprawozdanie z VII konferencji regionalnej, „Dialogi Biblioteczne” 2017, nr 2(20), s. 5-7, [online:] https://sbc.org.pl/Content/298074/dialogi_20.pdf.
- Marcol A., „Dialogi Biblioteczne. Biuletyn Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Józefa Lompy w Katowicach” (2008-2018) jako czasopismo wspomagające pracę nauczycieli bibliotekarzy województwa śląskiego, „Bibliotheca Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy” Vol. 3, 2019, nr 57, s. 138-152.
- Marcol A., *Działalność edukacyjna Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Józefa Lompy w Katowicach w latach 2008-2017*, [w:] *Studia o kulturze i historii książki. Przeszłość i teraźniejszość*, red. A. Łakomy-Chłosta, K. Makles, Katowice 2020, s. 124-138.
- Marcol A., *II Konferencja Regionalna „Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł”. Środki przekazu jako czynnik kształtujący kulturę regionu (Katowice, 25 września 2012 r.)*, „Nowa Biblioteka” 2013, nr 1, s. 133-135.
- Marcol A., *Prasa w polsko-niemieckim dialogu na przykładzie dwujęzycznego magazynu „Region” ze Zgorzelca*, [w:] *Pogranicze kulturowe (odrębność – wymiana – przenikanie – dialog)*. *Studia i szkice*, red. O. Weretiuk, J. Wolski, G. Jaśkiewicz, Rzeszów 2009, s. 406-415, Biblioteka „Frazy”.
- Marcol A., *Profesor Heinz Kneip – opolanin i slawista z Ratyzbony*, [w:] *Ślązacy w Niemczech po 1945 roku*, red. M. Kalczyńska, Opole 2009, s. 111-116, *Studia i Monografie – Politechnika Opolska*, z. 250.

- Michałek B., Czapla-Durska K., *Wybrane aspekty działalności Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. J. Lompy w Katowicach*, [w:] *80 lat Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Józefa Lompy w Katowicach (1928-2008)*, red. M. Grabowska [et al.], Katowice 2008, s. 42-45.
- Michałek B., *Kartoteka zagadnieniowa w Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej im. Józefa Lompy w Katowicach jako źródło wiedzy o regionie*, „Dialogi Biblioteczne” 2012, nr 2(10), s. 32-36, [online:] https://pbw.katowice.pl/dialogi/dialogi_10.pdf.
- Michałek B., *Sprawozdanie z konferencji „Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł. Małe ojczyzny: kultura – edukacja – rozwój”*, „Dialogi Biblioteczne” 2011, nr 2(8), s. 7-10, [online:] https://pbw.katowice.pl/dialogi/dialogi_08.pdf.

ABSTRAKT

Ważne miejsce w działalności Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Józefa Lompy w Katowicach zajmuje popularyzacja tematyki regionalnej. Od 2011 roku, wspólnie z Regionalnym Ośrodkiem Metodyczno-Edukacyjnym „Metis” w Katowicach, organizuje konferencje z cyklu *Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł*, adresowane do szerokiego grona nauczycieli, bibliotekarzy i regionalistów. Każda konferencja dotyczy odrębnego zagadnienia, a do współpracy zapraszane są osoby i instytucje, których działalność wpisuje się w problematykę poszczególnych spotkań. W roli prelegentów występują zarówno znani badacze, jak i praktycy, którzy informują, jak popularyzować wiedzę o regionie wśród uczniów.

W latach 2011-2020 odbyło się dziesięć konferencji z tego cyklu. Ich tematy często koncentrowały się wokół ważnych rocznic i obchodów: *Małe ojczyzny: kultura – edukacja – rozwój*, *Środki przekazu jako czynnik kształtujący kulturę regionu*, *Region w zmysłach*, *W poszukiwaniu zapomnianych autorytetów*, *Rok Pamięci Ofiar Tragedii Górnośląskiej 1945*, *Rok Pamięci Ofiar Pacyfikacji KWK „Wujek”*, *Ojczyznę kochać i szanować trzeba – jak nauczać Jasia, żeby Jan wiedział*, *Harcerska służba dla Niepodległej*, *Stulecie powstań śląskich: 1919-1920-1921, Od aglomeracji do metropolii*.

Słowa kluczowe: edukacja regionalna, działania edukacyjne, biblioteki pedagogiczne, wspomaganie nauczycieli, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Józefa Lompy w Katowicach, Regionalny Ośrodek Metodyczno-Edukacyjny „Metis” w Katowicach

ABSTRACT

The Conference Series Entitled Man Needs Roots and Wings as a Form of Promotion of Regional Knowledge

The promotion of regional matters is an important activity of the Józef Lompa Regional Pedagogical Library in Katowice. Since 2011 it has organized, in cooperation with the Regional In-Service Teacher Training Centre “Metis” in Katowice, a series of conferences entitled *Man Needs Roots and Wings* aimed at a wide range of teachers, librarians and regionalists. Each conference centres around a different topic and institutions whose activities fit in with the issues discussed in individual meetings are invited to cooperate. The speakers in-

clude established scholars as well as practitioners who provide information on how to popularize knowledge about the region among students.

Ten conferences in the series took place in 2011 -2020. Their topics often focused on important anniversaries and celebrations: “Little homelands: culture – education – development”, “The media as a factor shaping the culture of the region”, “The region in the senses”, “In search of forgotten authorities”, “Year of Remembrance of the Victims of the 1945 Upper Silesian Tragedy”, “Year of Remembrance of the Victims of the Wujek Coal Mine Massacre”, “The homeland ought to be loved and respected: how to teach children so that they remember when they grow up”, “Polish scouts’ service to Independent Poland”, “Centenary of the Silesian Uprisings: 1919 -1920 -1921”, “From agglomeration to metropolis”.

Keywords: regional education, educational activity, pedagogical libraries, support for teachers, the Józef Lompa Regional Pedagogical Library in Katowice, the Regional In-Service Teacher Training Centre “Metis” in Katowice

LILLA KOŁODZIEJCZYK

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. KEN w Warszawie

Działania, współpraca, integracja – edukacja varsavianistyczna w Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej im. KEN w Warszawie

Potrzeba budowania społeczności na rzecz edukacji varsavianistycznej rodziła się w mojej głowie powoli, znacznie wcześniej, niż zaczęłam ją realizować. Opiekowałam się wtedy zespołami samokształceniowymi nauczycieli bibliotekarzy szkolnych z terenu Warszawy. Jednak dopiero powierzenie mi zadania stworzenia Wydziału Wspomagania Edukacji i kierowania nim w Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej im. Komisji Edukacji Narodowej w Warszawie (dalej: PBW w Warszawie) w 2015 roku przyniosło realną możliwość działania w tym zakresie. Zachęta dyrektor biblioteki Beaty Zych do zajęcia się tym tematem dodała mi skrzydeł. Warszawa posiada niewyczerpany potencjał w zakresie możliwości edukacyjnych. W jej obszarze działa wiele różnego typu organizacji zajmujących się szeroko rozumianą edukacją i kulturą. Lokalizacja PBW w Warszawie jest dodatkowym plusem – patrząc na mapę, można powiedzieć, że jest w centrum prawobrzeżnej części miasta, w dobrze skomunikowanym miejscu.

Duże miasto to skomplikowana sieć powiązań, to liczna rzesza ludzi, których powinno się znać, to mnóstwo instytucji podległych różnym jednostkom samorządu terytorialnego lub organom administracji państwowej. Warunkiem sprawnego działania jest wnikliwe poznanie tej sieci, zasad potencjalnej współpracy między biblioteką i organizacjami, którymi jesteśmy zainteresowani. Po prostu szukamy wspólnych celów i korzyści. Pracownicy bibliotek pedagogicznych oraz innych instytucji oświatowych i edukacyjnych są współodpowiedzialni za wdrażanie innowacji, propagowanie dobrych praktyk, wspieranie szkół i przedszkoli w codziennych działaniach edukacyjnych i wychowawczych. Instytucje te są odpowiedzialne również za budowanie lokalnych więzi, poczucia tożsamości i świadomości bycia istotnym elementem

społeczeństwa lokalnego. Z tego powodu bardzo ważna jest nie tylko chęć, ale przede wszystkim umiejętność współpracy ludzi na różnych polach.

Do 2016 roku edukacja varsavianistyczna w PBW w Warszawie była realizowana w sposób tradycyjny dla bibliotek, czyli polegała na gromadzeniu zbiorów i przygotowywaniu zestawień bibliograficznych poświęconych Warszawie. Od 2016 roku Wydział Wspomagania Edukacji podejmował wiele nowych działań na rzecz budowania społeczności, która wspierała promocję i rozwój edukacji varsavianistycznej. Ten proces wciąż trwa. Idea ta zaczęła urzeczywistniać się w momencie przygotowywania pierwszej konferencji *Edukacja varsavianistyczna w szkole* w 2017 roku. Zanim do projektu zaprosiliśmy Muzeum Warszawskiej Pragi (MWP) i Towarzystwo Przyjaciół Warszawy (TPW), przez półtora roku ciężko pracowaliśmy na zaufanie, organizując konferencje, różnorodne warsztaty dla nauczycieli, i podejmowaliśmy inne działania, często współpracując okazjonalnie z różnymi organizacjami usytuowanymi na terenie Warszawy. Można powiedzieć, że budowaliśmy markę PBW w Warszawie jako instytucji zajmującej się doskonaleniem nauczycieli, tak aby jej działalność była widoczna w naszym otoczeniu. Pozyskanie dużych instytucji wymagało otwarcia wielu drzwi, czasami długich rozmów, których celem było przekonanie, że PBW w Warszawie ma wiele do zaoferowania, że przy odpowiednim zaangażowaniu jest szansa na wspólne zrealizowanie nowatorskiego projektu i odniesienie sukcesu. Duże instytucje często nieufnie i z dystansem podchodzą do nowych przedsięwzięć, obawiając się, na ile pierwszy zryw kreatywności doprowadzi do skutecznej i efektywnej współpracy. Nauczone samodzielności – z rezerwą podchodzą do oddawania komuś części odpowiedzialności, czyli współpracy, której ramy działania należy dopiero określić. Zdarza się też, że czasami mamy do czynienia z rywalizacją. W przypadku nawiązywania współpracy z instytucjami podległymi różnym jednostkom samorządu terytorialnego spotykaliśmy się z tzw. konfliktem interesów. Jednak jasne określanie celów, omawianie aspektów organizacyjnych i tworzenie atmosfery zaufania przynosiło porozumienie i umożliwiało podejmowanie nowych zadań. Efektywna współpraca wymagała poznania wielu ludzi, którzy pracują w tych organizacjach i umiejętności odnalezienia tych, którzy, tak jak my, byli zainteresowani rzeczywistym działaniem na rzecz edukacji, a w zasadzie na rzecz uczniów i nauczycieli, bo to oni są ostatecznymi beneficjentami podejmowanych przez nas projektów. Takie przygotowanie gruntu wymagało czasu, ale teraz przyniosło i nadal przynosi wymierne korzyści. Aktywność PBW w Warszawie jest przykładem dobrej, efektywnej współpracy i może być wzorem dla innych.

Pierwsza konferencja pozwoliła na osobiste spotkania ludzi pracujących i działających w instytucjach związanych z edukacją varsavianistyczną i nawiązanie niejednokrotnie trwałych więzi. Tak rozpoczęła się efektywna współpraca biblioteki przede wszystkim z MWP, Muzeum Warszawy (MW), z TPW, Wydawnictwem Skarpa Warszawska oraz obecnymi na konferencji nauczycielami. W apelu do zgromadzonych gości zostały nakreślone nasze plany i cele, które przyświecają podjętym już działa-

niom. Następnie uczestnicy konferencji zostali zaproszeni do współpracy. Pozytywny odzew pozwolił na wystąpienie do TWP o objęcie patronatem honorowym kolejnej konferencji i o patronat medialny do Skarpy Warszawskiej. Późniejsze edycje konferencji *Edukacja varsavianistyczna w szkole* cieszyły się dużym uznaniem w środowisku lokalnym i obecnie na stałe współpracujemy z MWP, TPW i Skarpą Warszawską. Dzięki konferencjom MW i jego placówki, a w szczególności MWP mogą skutecznie promować swoje działania edukacyjne wśród zainteresowanych nauczycieli, a TWP zyskało dodatkowy kanał promocji dla swojego projektu, dotyczącego przyznawania szkołom certyfikatu „Varsavianistycznej Szkoły” i przedszkolom „Varsavianistycznego Przedszkola”.

Coroczne konferencje, a odbyły się już cztery, integrują również nauczycieli, którzy zajmują się tym tematem w szkołach i przedszkolach. Spotkania te cieszą się dużym zainteresowaniem, a przeprowadzone ewaluacje potwierdzają wysoki poziom merytoryczny i wskazują na duże potrzeby nauczycieli w omawianym temacie. Do 2020 roku odbywały się one w formie stacjonarnej, a w 2021 roku po raz pierwszy konferencja zorganizowana była w wersji online – na platformie ClickMeeting – i miała zasięg ogólnopolski.

Biblioteka wspiera również szkoły i przedszkola w uzyskaniu i utrzymaniu certyfikatów przyznawanych przez TPW, integrując środowisko nauczycieli zajmujących się edukacją varsavianistyczną. W tym celu organizuje spotkania dla nauczycieli, upowszechnia dobre praktyki, promuje ciekawe projekty, przygotowuje materiały związane z Warszawą i prowadzi Sieć Współpracy i Samokształcenia Edukacja Varsavianistyczna. Na spotkaniach koordynatorzy wspólnie z nauczycielami dyskutują o problemach i wyzwaniach pojawiających się w trakcie realizacji projektów. W ten sposób tworzona jest przestrzeń do krytycznego myślenia poprzez uczenie się na błędach własnych i cudzych. Przedstawiane są także różne, często niszowe, pomysły, inspiracje lub gotowe recepty na atrakcyjne działania z uczniami, jak choćby propozycja Oficyny Wydawniczej Oryginały wykorzystania książki *Banany z cukru pudru* autorstwa Barbary Caillot-Dubus i Aleksandry Karkowskiej¹, które spisały wspomnienia dotyczące dzieciństwa starszych osób mieszkających na warszawskiej Sadybie. Książka została nazwana pomostem między pokoleniami. Pokazuje świat dzieciństwa, sięgając do czasów dwudziestolecia międzywojennego, otwiera nowe obszary wspomnień i podsuwa tematy do rozmów międzypokoleniowych, np. dziadków z wnukami. Wydawnictwo przygotowało również zeszyty dla uczniów w języku polskim i angielskim. Innym przykładem może być współpraca z Fundacją Animacja i wykorzystanie w pracy międzypokoleniowego projektu *Praga Gada*, który polega na adaptowaniu rozmów z seniorami z prawobrzeżnej Warszawy na komiksy². Poszczególne komiksy można wykorzystać do pogadarek na temat obyczajów warszaw-

¹ B. Caillot-Dubus, A. Karkowska, *Banany z cukru pudru*, Warszawa 2015.

² W serii ukazały się komiksy: *Praga gada. O wojnie!*, red. P.J. Olszewski, Warszawa 2013; *Praga gada. O pokoju*, red. idem, Warszawa 2014; *Praga gada. O międzywojniu*, red. idem, War-

skich prażan z historią Polski Ludowej w tle, wspomnień seniorów z okresu międzywojnia i z czasów II wojny światowej. Trzy części komiksu *Praga gada Wiechem* to międzywojenne felietony Wiecha i współczesne, najciekawsze relacje seniorów z Pragi, Targówka i Wawra, zamieszczone w wyjątkowych albumach, pełnych dialogów pisanych gwarą warszawską. Komiksy są bardzo starannie wydane i ilustrowane przez znanych rysowników. Bohaterami opowieści są najczęściej pracy rzemieślnicy, handlarze i drobni usługodawcy, ale także zwykli mieszkańcy Warszawy. Najnowszy projekt będzie dotyczył udziału młodzieży i nauczycieli we wspieraniu seniorów warszawskich w walce z oszustami, zwanymi w gwarze warszawskiej farmazonami, wyludzającymi pieniądze od starszych osób. Na zajęciach młodzież zapozna się z zagrożeniami czyhającymi na pokolenie ich dziadków, a także nabędzie umiejętności związane z tworzeniem komiksów. Młodzi uczestnicy projektu będą prowadzić rozmowy z seniorami na temat niebezpieczeństw, z jakimi spotkali się w życiu oraz jakie mogą im grozić w przyszłości. Oczywiście podsumowaniem będzie wydanie kolejnego komiksu z serii – *Praga gada. Atak farmazonów*.

Udana i bardzo kreatywna współpraca w zakresie edukacji varsavianistycznej związana jest ze Stowarzyszeniem „Z Siedzibą w Warszawie”. Są to działania dotyczące aktywizowania młodych mieszkańców Warszawy. PBW w Warszawie jest partnerem wydarzenia Warszawski Festiwal Młodzieży. Jego celem jest prezentowanie aktywnej warszawskiej młodzieży i jej inicjatyw. Podczas festiwalów młodzież mogła zdobywać nowe umiejętności praktyczne i wiedzę, spotykać się z aktywistami miejskimi, brać udział w debatach i przeglądach artystycznych. Aktywności zostały wybrane na podstawie ewaluacji zainteresowań i potrzeb młodzieży przy realizacji programu *Aktywna warszawska młodzież*. Innym przykładem współpracy ze Stowarzyszeniem „Z Siedzibą w Warszawie” jest realizacja projektu *Zaprojektuj miasto: od diagnozy do prototypu*. Celem było wspieranie kreatywności młodych ludzi, rozwijanie ich pasji i zainteresowań poprzez szereg warsztatów z zakresu *design thinking*, prowadzących do przygotowania prototypów różnych rozwiązań. Młodzież spotykała się ze specjalistami z wielu dziedzin – projektantami, socjologami i rzemieślnikami. Następnie tworzyła projekty pod konkretne potrzeby dla miasta uniwersalnego, dostosowanego do potrzeb wszystkich jego mieszkańców, w tym osób z różnymi niepełnosprawnościami. Młodzi ludzie projektowali miejską tkaninę, szukali dobrych rozwiązań, zastanawiali się nad wieloma problemami, z którymi mierzą się dorośli. Do projektowania przestrzeni podchodzili z dużą empatią i szukali rozwiązań zgodnych z ekologią. Celem projektu było również wspieranie pomysłowości młodzieży i umożliwienie jej zdobywania doświadczeń cenionych na rynku pracy.

Kolejnym ważnym działaniem biblioteki jest prowadzenie Sieci Współpracy i Samokształcenia Nauczycieli Edukacja Varsavianistyczna. Wśród jej uczestników, oprócz nauczycieli ze szkół zajmujących się edukacją varsavianistyczną, są rów-

niez przedstawiciele innych instytucji, takich jak biblioteki publiczne, MWP, Dom Spotkań z Historią czy Muzeum Historii Polski. Dzięki temu uczestnicy sieci mają bardzo duże możliwości korzystania z potencjału stolicy. Nauczyciele poznają różne instytucje w Warszawie, zapoznają się z ofertą edukacyjną, rozmawiają z pracownikami tych organizacji o różnorodnych potrzebach edukacyjnych uczniów, a także możliwościach pracy np. z uczniami szkół specjalnych. Bardzo ważnym aspektem pracy w sieci jest wymiana doświadczeń między jej uczestnikami, dzielenie się wdrożonymi pomysłami, wiedzą i umiejętnościami wspierającymi realizowane zadania. Ważnym celem działania jest ponadto pogłębianie integracji środowiska zajmującego się edukacją warszawianistyczną. Nauczyciele sieci do tej pory odwiedzili m.in. MW, Muzeum Woli, Centrum Pieniądza NBP im. Sławomira Skrzyпка, Willę Żabińskich, Centrum Interpretacji Zabytków, Bibliotekę Uniwersytecką, a także wielokrotnie odwiedzali MWP. Zapoznawali się z wystawami i pomocami dydaktycznymi, bardzo często jeszcze przed ich udostępnieniem zwiedzającym. Na spotkaniach z pracownikami tych instytucji nauczyciele rozmawiali o tworzonych pomocach dydaktycznych, pracy z obiektami muzealnymi. Zastanawiali się, jak pracować z konkretną wystawą, czy można wykorzystywać ją w pracy z uczniami szkół specjalnych, dla jakiego wieku jest odpowiednia, co można zrobić, aby dostosować ją dla uczniów starszych lub młodszych. Takie działania przynoszą korzyści obu stronom. Nauczyciele mają realny wpływ na tworzenie przestrzeni muzealnej i działania edukacyjne skierowane do szkół. Natomiast organizacje współpracujące, oprócz promocji, otrzymują informacje zwrotne i inspiracje do przygotowania coraz bardziej atrakcyjnej oferty dla odbiorców. Przykładem może być praca z wystawami *Warszawiaci Mikołaja Grynberga* czy *Praga sensorycznie*. W przypadku tej drugiej, oprócz zapoznania się z wystawą jeszcze przed jej otwarciem, na warsztatach wypracowane zostały pomysły na wykorzystanie jej dla uczniów na różnych etapach edukacyjnych, w tym także dla uczniów szkół specjalnych. Pomysły zostały przekazane twórcom wystawy i uwzględnione przy opracowaniu scenariuszy zajęć i pomocy dydaktycznych. Z takiej współpracy czerpią wszyscy – organizatorzy i odbiorcy. Wystawie towarzyszył również spacer sensoryczny uliczkami warszawskiej Pragi. Było to niesamowite i niezapomniane przeżycie dla każdego uczestnika.

Jedną z metod pracy sieci są spacer edukacyjne, podczas których nauczyciele poznają historię miasta, ale przede wszystkim dyskutują nad efektywnym wykorzystaniem tej ciekawej i niedocenianej formy zajęć. Omawiane są różne metody pracy z uczniami, m.in. wykorzystanie tzw. lekcji odwróconej przed spacerem i w jego trakcie. Uczestnicy sieci skupiają się na poszukiwaniu interesujących rozwiązań do prezentacji tematu. W ostatnim czasie odbył się spacer z przewodnikiem pt. *Kobiety warszawskiej Pragi*, podczas którego przedstawione zostały sylwetki kobiet związanych z Pragą. Nauczyciele mieli okazję poznać również kilka osób tworzących klimat obecnej Pragi, odwiedzając je w czasie spaceru w miejscach ich pracy. Za ciekawe rozwiązanie nauczyciele uznali spacer pt. *Wielokulturowa Praga*, podczas którego

wykorzystana była aplikacja Miejska Ścieżka³. Oferuje ona nowy sposób zwiedzania Warszawy. To spacer ze słuchawkami, rodzaj miejskiego audioprzewodnika. Dzięki niemu można poznać nie tylko historię miasta, ale przede wszystkim poczuć jego klimat, usłyszeć, czym żyli zwykli mieszkańcy. Nauczyciele podczas wycieczki i bezpośrednio po niej dyskutowali nad wykorzystaniem tego narzędzia przy realizacji podstawy programowej różnych przedmiotów. Oprócz zajęć uczestnicy sieci mają dostęp do materiałów uzupełnianych na bieżąco w chmurze. Tworzone są pliki z potrzebną literaturą, linkami do wirtualnych spacerów, quizów i innych pomocy, które mogą być wykorzystywane do realizacji edukacji varsavianistycznej w szkołach.

Pandemia spowodowała, że powstała potrzeba wsparcia nauczycieli podczas nauki zdalnej, dlatego został przygotowany dla nich cykl zajęć na platformie Moodle związany z warszawskimi legendami pt. *Tropem warszawskich legend*. Są to kompletne pakiety zawierające scenariusze lekcji i różnego rodzaju pomoce dydaktyczne, przygotowane do wykorzystania w wersji tradycyjnej i zdalnej. Oprócz tego w ofercie biblioteki pojawiają się zajęcia edukacyjne dla uczniów i przedszkolaków związane z edukacją varsavianistyczną jako „lato w mieście” lub „zima w mieście”. Bardzo często są to zajęcia z elementami biblioterapii lub prowadzone przy wykorzystaniu teatryku *kamishibai*. Efektem współpracy ze Stowarzyszeniem Gwara Warszawska, którego celem jest ocalić od zapomnienia język Warszawy i pokazać, że „warszaska nawijka” zasługuje na uwagę, jest przygotowanie i prowadzenie zajęć dla uczniów pt. *Hamuj piętą na klawyach zajęciach z gwary warszawskiej*, które wykorzystują słownik zamieszczony na stronie internetowej Stowarzyszenia⁴.

Biblioteka współpracuje również z uczelniami wyższymi, jak np. Uniwersytet Warszawski, Akademia Pedagogiki Specjalnej czy Pedagogium Wyższa Szkoła Nauk Społecznych (Pedagogium WSNS). Niektóre działania dotyczą edukacji varsavianistycznej. Najczęściej są to wystąpienia na konferencjach, ale również wykorzystanie ciekawych aplikacji, np. Google Earth, która świetnie nadaje się do tworzenia wirtualnych wycieczek, co zostało sprawdzone na zajęciach Sieci Współpracy i Samokształcenia Nauczycieli Edukacja Varsavianistyczna. Nauczyciele stworzyli wycieczki śladami *Lalki* Bolesława Prusa czy *Złego* Leopolda Tyrmanda. Powstało też kilka ciekawych wycieczek historycznych i krajoznawczych. W ramach projektu *Szkoła bez hejtu*, realizowanego wspólnie z Pedagogium WSNS, przygotowana została oferta zajęć dla szkół warszawskich dotycząca wielokulturowości naszej stolicy. Podczas zajęć uczniowie będą dowiadywać się o problemach, a także o korzyściach wynikających z wielokulturowości.

Naszym zadaniem jest pielęgnować i promować małe ojczyzny. Współdziałając z innymi instytucjami, biblioteka tworzy wspólnotę ludzi zaangażowanych na rzecz edukacji młodego pokolenia. Niejednokrotnie przy okazji edukujemy też samych sie-

³ Zob. <http://miejskasciezka.pl/> – 30 VI 2022.

⁴ *Słownik*, Stowarzyszenie Gwara Warszawska, [online:] <http://gwara-warszawska.waw.pl/slownik/> – 30 VI 2022.

bie. Prowadzona działalność wpływa na wszystkie pokolenia, także osoby starsze, które mówią, że „rozzaśniamy ich dni”. Naszym celem jest inspirowanie do pracy nauczycieli i wspieranie ich w realizacji podjętych zadań – nie tylko w zakresie edukacji varsavianistycznej, ale w różnych wymiarach.

Warto powtórzyć za Thomasem Mannem, że „kultura to umiejętność dziedziczenia”, czyli zachowania dziedzictwa, ale i umiejętność czerpania z niego w celu upiększania i usprawniania teraźniejszości i przyszłości. Pamiętajmy o ludziach, dzięki którym proces dziedziczenia jest kontynuowany... Należy bardzo serdecznie podziękować wszystkim osobom pracującym w instytucjach, które podjęły współpracę z Wydziałem Wspomagania Edukacji PBW w Warszawie za ich otwartość i zaangażowanie w realizację wspólnych inicjatyw. Edukacja varsavianistyczna stała się żyjącym projektem, który łączy ludzi i instytucje na różnych płaszczyznach, z różnych pokoleń i światów.

BIBLIOGRAFIA

- Caillot-Dubus B., Karkowska A., *Banany z cukru pudru*, Warszawa 2015.
Miejska Ścieżka, [online:] <http://miejskasciezka.pl/>.
Praga gada Wiechem dwa!, red. P.J. Olszewski, Warszawa 2019.
Praga gada Wiechem raz!, red. P.J. Olszewski, Warszawa 2018.
Praga gada Wiechem trzy!, red. P.J. Olszewski, Warszawa 2020.
Praga gada. O międzywojniu, red. P.J. Olszewski, Warszawa 2017.
Praga gada. O pokoju, red. P.J. Olszewski, Warszawa 2014.
Praga gada. O wojnie!, red. P.J. Olszewski, Warszawa 2013.
Słownik, Stowarzyszenie Gwara Warszawska, [online:] <http://gwara-warszawska.waw.pl/sloownik/>.

ABSTRAKT

Artykuł dotyczy budowania przez Pedagogiczną Bibliotekę Wojewódzką im. KEN w Warszawie społeczności na rzecz edukacji varsavianistycznej. Zapoczątkowano efektywną współpracę biblioteki z MWP, Muzeum Warszawy, z TPW, Wydawnictwem Skarpa Warszawska. Instytucje te zaproszono do realizacji cyklu konferencji *Edukacja varsavianistyczna w szkole*. Przedstawiono sposoby promowania i pielęgnowania małych ojczyzn. Współdziałając z innymi instytucjami, biblioteka stworzyła wspólnotę ludzi zaangażowanych na rzecz edukacji i rozwoju młodego pokolenia. Między innymi działania podjęte przez sieć współpracy i samokształcenia nauczycieli bibliotekarzy szkolnych przy PBW im. KEN w Warszawie w praktyczny sposób wdrażają założenia edukacji regionalnej.

Słowa kluczowe: edukacja varsavianistyczna, małe ojczyzny, sieć współpracy i samokształcenia, aktywizacja młodzieży, komiksy, spacerunki edukacyjne, wielokulturowość

ABSTRACT

Activities, Cooperation, Integration: Varsavianist Education at the Regional Pedagogical Library in Warsaw

The article is concerned with the efforts made by the Regional Pedagogical Library in Warsaw to create a community promoting Varsavianist education. Successful cooperation has been initiated between the library and the Polish Army Museum, the Museum of Warsaw, the Friends of Warsaw Society and the Skarpa Warszawska Publishing House. These institutions were invited to organize a series of conferences entitled *Varsavianist Education at School*. Methods of promoting and cultivating little homelands were demonstrated. In cooperation with other institutions, the library has created a community of people involved in the education and development of the young generation. One of the achievements is that activities undertaken through the cooperation and self-education network of school librarians at the Regional Pedagogical Library in Warsaw employ the assumptions behind regional education in practice.

Keywords: Varsavianist education, little homelands, cooperation and self-education network, activation of youth, comic books, educational walks, multiculturalism

ANNA POPŁAWSKA

Biblioteka Pedagogiczna im. Heleny Radlińskiej
w Siedlcach, Filia w Mińsku Mazowieckim

Mała ojczyzna – budowanie i rozwijanie wspólnoty

na przykładzie działań Biblioteki Pedagogicznej im. H. Radlińskiej
w Siedlcach Filii w Mińsku Mazowieckim

Budowanie i rozwijanie lokalnych więzi oparte na tradycji, poszanowaniu przeszłości i świadomym kreowaniu przyszłości zawsze miało ogromne znaczenie. Dzięki temu powstawały wspólnoty połączone nie tylko bliskimi relacjami interpersonalnymi, zaangażowane w rozwój grupy społecznej, otwarte na wymianę doświadczeń z innymi, ale też mocno zakorzenione w dziedzictwie kulturowym własnego regionu.

Elementy łączące członków społeczności, a więc kultura, życie społeczne, a także środowisko naturalne sprawiały, że społeczeństwo lokalne zyskiwało miano małej ojczyzny. Jak pisze Wiesław Theiss: „Mała ojczyzna, zwana również prywatną ojczyzną, jest strukturą złożoną z uczuć, intelektu i działań, ściśle związanych z tym, co bliskie: domem, sąsiedztwem, krajobrazem, miejscową kulturą oraz tradycją. Jest to rzeczywistość bliska symbolom i mitom, ale również głęboko osadzona w konkretach”¹. Dzięki świadomemu i zaangażowanemu uczestnictwu w życiu środowiska lokalnego tworzony jest unikatowy charakter małej ojczyzny jako miejsca stanowiącego źródło tożsamości człowieka, kształtowania postaw, budowania relacji międzyludzkich opartych na wartościach, wzajemnym szacunku, tolerancji, zrozumieniu, empatii i otwarciu na drugiego człowieka.

¹ W. Theiss, *Edukacja środowiskowa. Zarys problematyki*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1996, nr 10, s. 5.

Biblioteki – stanowiące element lokalnej społeczności – mają przed sobą niełatwe zadanie, jakim jest dbałość o dziedzictwo kulturowe. Jego trudność wynika z faktu, iż żyjemy w czasach odrzucania autorytetów, powszechnej globalizacji, permanentnej pogoni za wartościami materialnymi i często egoistycznego podejścia do życia. Aktywność ludzi, ograniczona nierzadko do działania na portalach społecznościowych, okazuje się zbyt słabym elementem, by budować i rozwijać społeczność lokalną. Dlatego edukacja regionalna staje się jednym z priorytetów działań biblioteki i jej pracowników. To właśnie bibliotekarze są inicjatorami szeregu działań mających na celu dbałość o kultywowanie tradycji poprzez współpracę z instytucjami oświatowymi, władzami lokalnymi, prasą regionalną, przez promowanie kultury regionalnej, działania konsolidujące środowisko szkolne i pozaszkolne, gromadzenie regionalistów i popularyzację wiedzy o regionie oraz aktywizowanie lokalnych społeczności. Dzięki takim inicjatywom mała ojczyzna wzrasta w siłę, zakorzenia człowieka, buduje jego tożsamość i wiąże emocjonalnie, a jednocześnie nie izoluje od tego, co powszechne czy nowe, nie przyczynia się do hermetyczności środowiska lokalnego.

Edukacja regionalna, promowanie małych ojczyzn, przekazywanie i umacnianie wartości zyskują na znaczeniu w czasach współczesnych, kiedy dążenie do globalizacji, unifikacji, zapominanie o przeszłości, a także wszechobecne zjawisko alienacji stają się coraz bardziej powszechne. Biblioteki świadome tego stanu muszą rozpoznać potrzeby środowiska lokalnego i podjąć działania adresowane do różnych grup wiekowych, o zróżnicowanych możliwościach odbioru i szerokiej gamie zainteresowań.

Biblioteka Pedagogiczna im. Heleny Radlińskiej w Siedlcach Filia w Mińsku Mazowieckim (dalej: Filia BP w Mińsku Mazowieckim) od wielu lat angażuje się w przedsięwzięcia skupione wokół promocji własnego regionu, wzbogacania małej ojczyzny, kształtowania postaw obywatelskich, zdając sobie sprawę z faktu, iż mała ojczyzna to przecież podłoże do budowania tożsamości narodowej, kształtowania postaw nacechowanych troską o język ojczysty; to kultywowanie tradycji, pamięć o przeszłości narodu, świadome kreowanie przyszłości kraju. Stąd w ofercie mińskiej placówki znajduje się szereg działań, wśród których są m.in.: zajęcia edukacyjne, konkursy, gry miejskie, spotkania z regionalnymi twórcami, gromadzenie publikacji regionalnych, promocja zbiorów z zakresu wiedzy o regionie, współpraca i współdziałanie z instytucjami samorządowymi, oświatowymi, kulturalnymi.

Jedną z form działań są zajęcia edukacyjne, które w Filii BP w Mińsku Mazowieckim przybrały kształt warsztatów dziennikarskich, prowadzonych we współpracy z dziennikarzami lokalnej prasy – Teresą Romaszuk (tygodnik „Co słyhać?”) i Dariuszem Molem (dwutygodnik „Strefa Mińsk”). Grupa dzieci i młodzieży biorąca udział w zajęciach pod hasłem *Różne oblicza prasy. Czasopisma regionalne*, skupiając się wokół problematyki regionalnej, poznaje przeszłość swojej małej ojczyzny, kształtuje postawy obywatelskie i patriotyczne, a także uczy się świadomego posługiwania się językiem ojczystym ze szczególnym uwzględnieniem regionalizmów, jak również czerpie inspiracje przy tworzeniu szkolnych gazetek. Warsztaty dziennikarskie przy-

czyniąją się też do budowania wspólnoty lokalnej wśród młodych ludzi, co daje nadzieję, że znajdą się wśród nich osoby, które w wieku dorosłym chętnie zaangażują się w działania o wymiarze lokalnym.

Od wielu lat niesłabnącym zainteresowaniem cieszą się konkursy literackie oraz plastyczne, adresowane do różnych grup wiekowych. Jednym z nich jest Powiatowy Konkurs Pięknego Czytania odbywający się pod patronatem Starosty Powiatu Mińskiego i Burmistrza Miasta Mińsk Mazowiecki, zainicjowany przez Stowarzyszenie Nauczycieli Polonistów Oddział w Mińsku Mazowieckim. Celem nadrzędnym wspomnianego konkursu jest promowanie czytelnictwa i literatury. Oprócz autorów znanych i cenionych czytane są również utwory twórców lokalnych, np. Stanisławy Gujskiej – poetki uwrażliwiającej czytelnika na odbiór przyrody i świat wartości. Uczestnictwo w konkursie przyczynia się do kształtowania postaw ukierunkowanych na percepcję tego, co bliskie, typowe dla regionu, ale też wzbogacone o aspekty aksjologiczne o charakterze uniwersalnym. W ten sposób mała ojczyzna staje się załącznikiem kreowania ojczyzny w wymiarze ogólnym.

Kolejne literackie konkursowe przedsięwzięcie odbyło się pod hasłem: *Gdzie są ludzie z tamtych lat, czy czas zatarł ślad?* – to inicjatywa zorganizowana pod patronatem Starosty Powiatu Mińskiego i Burmistrza Miasta Mińsk Mazowiecki we współpracy z Poradnią Psychologiczno-Pedagogiczną. Stała się ona doskonałą okazją do sentymentalnych i historycznych wędrówek w czasie, wspomnień i przypomnienia lub zaprezentowania sylwetek oraz działalności osób ważnych dla regionu, które miały istotny wpływ na budowanie i rozwijanie małej ojczyzny oraz tożsamości jej członków.

Inne przedsięwzięcia o charakterze konkursowym, których organizacji lub współorganizacji podejmuje się Filia BP w Mińsku Mazowieckim, to:

- ▶ *Wspomnienia uczniów i nauczycieli z dawnych lat* – konkurs powiatowy, którego inicjatorką była prof. Maria Ekiel-Jeżewska, zorganizowany na stulecie Związku Nauczycielstwa Polskiego na terenie powiatu mińskiego; przedsięwzięcie to przyczyniło się do popularyzowania wiedzy o ludziach związanych z powiatem, o wartościach pielęgnowanych przez pedagogów, którzy dzięki swej pracy zostali zapamiętani jako osoby godne naśladowania, nietuzinkowe, kreatywne, otwarte na drugiego człowieka oraz wspomagające budowanie małej ojczyzny w czasach często trudnych i niebezpiecznych.
- ▶ *Moje ślady w przyszłości, czyli Powiat Miński za 20 lat* – konkurs literacki i plastyczny współorganizowany ze Starostwem Powiatowym w Mińsku Mazowieckim i Poradnią Psychologiczno-Pedagogiczną; przedsięwzięcie to miało na celu nie tylko promowanie regionu, ale również budowanie tożsamości lokalnej i uświadomienie młodym ludziom, jak wiele w przyszłości będzie determinowane ich postawami i chęcią kreowania nowej rzeczywistości w powiecie mińskim.
- ▶ *Jestem dumny z moich przodków. Szukamy swoich korzeni* – konkurs i wystawa będące efektem współpracy z Towarzystwem Przyjaciół Mińska Mazowieckiego

i Powiatowym Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli w Mińsku Mazowieckim, skoncentrowane wokół idei małej ojczyzny jako źródła korzeni, pamięci o antenatach i siły wewnętrznej człowieka.

- ▶ *Wspomnienia wojenne w mojej rodzinie* – konkurs powiatowy inspirowany życiem codziennym podczas II wojny światowej, zachęcający uczestników do analizy relacji przodków, wspomnień, rozmów w gronie rodzinnym i zapisania tychże w celu utrwalenia dla kolejnych pokoleń.

Innym konkursem organizowanym przez bibliotekę wspólnie ze Stowarzyszeniem Koniczynka i Zespołem Szkół Specjalnych w Ignacowie jest Integracyjny Konkurs Plastyczny i Gawędy odbywający się co roku pod hasłem: *O czym szumią mazowieckie wierzby? Moja okolica – moja ojczyzna*, który przyczynia się do promowania regionu i konsolidacji wspólnoty lokalnej. Głównym celem organizatorów było ukierunkowanie uczniów na dostrzeganie tego, co można ocalić od zapomnienia – uroku zabytków, pomników przyrody, zakątków miasta i powiatu mińskiego, wszystkiego tego, co składa się na unikatowy charakter małej ojczyzny. Formy literacka i plastyczna przedsięwzięcia pozwalają na to, by mogli w nim wziąć udział uczestnicy o zróżnicowanych uzdolnieniach, ale połączeni chęcią popularyzacji wiedzy o regionie, emocjonalnym postrzeganiem własnej wspólnoty i zaangażowaniem w poznawanie jej przeszłości. Dzięki działaniom konkursowym powstają publikacje inspirowane regionalnymi ciekawostkami, faktami historycznymi, wzbogacone o kreatywne działania dzieci i młodzieży. Efekt finalny w postaci chociażby zbioru gawęd pt. *O czym szumią mazowieckie wierzby. Gawędy o ziemi mińskiej i jej okolicach*² z ilustracjami uczestników konkursu cieszy się zainteresowaniem wśród czytelników i jest dowodem na to, że promować własny region można na różne sposoby. Plastyczna forma konkursu przyczynia się do utrwalenia tego, co już zastane i co stanowi fizyczny dowód na bogactwo regionu: zabytkowych budynków, ważnych osób, ciekawych miejsc, ale jest również przyczyną powstawania silnej więzi z lokalną kulturą, historią, przeszłością, przyrodą.

Filia BP w Mińsku Mazowieckim duże znaczenie przykłada też do promowania talentów literackich oraz plastycznych dzieci i młodzieży, stąd powodzeniem cieszą się inicjatywy, takie jak:

- ▶ *Wierszykarnia* – projekt edukacyjny zainicjowany przez Szkołę Podstawową im. Rodziny Sażyńskich w Starej Niedziałce, a polegający na zaprezentowaniu tekstów poetyckich dzieci z klas III w ramach wieczoru poetyckiego,
- ▶ *Szukając skarbu* – antologia poezji uczniowskiej Szkół Salezjańskich,
- ▶ *Perły przeszłości Ziemi Mińskiej* – wystawa plastyczna prac uczniów powiatu mińskiego.

Istotnym aspektem działania mińskiej biblioteki jest współpraca ze środowiskiem szkolnym i wspieranie go w popularyzacji wiedzy o regionie. Niewątpliwie jedną

² *O czym szumią mazowieckie wierzby. Gawędy o ziemi mińskiej i jej okolicach*, red. M. Łaskowska, M. Bartnicka, Ignaców 2017.

z ciekawszych form podtrzymywania tradycji jest tworzenie regionalnych izb pamięci w szkołach, a także organizacja warsztatów oraz zajęć otwartych dla nauczycieli i uczniów. To dzięki takim miejscom możliwe są nie tylko spotkania z przeszłością, ale również wędrówki po tym, co już odległe. O wiele łatwiej jest przyswoić wiedzę o czasach dawnych, jeśli mamy fizyczny kontakt z artefaktami: przedmiotami codziennego użytku, zdjęciami, listami, strojami, zabawkami. Zyskuje to w swoim wymiarze, jeśli dotyczy społeczności lokalnej, ponieważ jest typowe dla mieszkańców danego regionu, staje się fizyczną namiastką małej ojczyzny. Biblioteka Pedagogiczna wspiera szkoły w tych działaniach, wspomagając i promując takie miejsca.

Z potrzeb środowiska lokalnego zrodziła się inicjatywa spotkań z miejscowymi twórcami, wśród których należy wyróżnić Stanisławę Gujską i Krzysztofa Szczypiorskiego. Stanisława Gujska – poetka – współpracuje z mińską biblioteką od wielu lat, angażując się w działania konkursowe, czytelnicze oraz promujące twórczość własną. Z kolei Krzysztof Szczypiorski – poeta i artysta malarz – chętnie bierze udział w spotkaniach autorskich oraz udostępnia swoje prace plastyczne. W twórczości obydwójga można znaleźć liczne odniesienia do świata wartości oraz eksponowanie małej ojczyzny i jej znaczenia dla rozwoju człowieka, kształtowanie postaw, wzbogacanie świata duchowego o elementy lokalne, będące podbudową tożsamości regionalnej, jak i tej rozumianej w szerszym kontekście. Spotkania z mińskimi twórcami zachęcają do refleksji nad ziemią ojczystą, domem rodzinnym, sąsiedztwem, relacjami, a więc tym wszystkim, co składa się też na tożsamość człowieka. Wśród spotkań z mińskimi twórcami znalazły się m.in.:

- ▶ *Do Ciebie, matko* – spotkanie autorskie wokół tomiku poezji z K. Szczypiorskim,
- ▶ *Spotkanie* – wieczór autorski wokół tomiku poezji K. Szczypiorskiego,
- ▶ *Leśne skrzaty* – spotkanie wokół tomiku poezji S. Gujskiej,
- ▶ *Ścieżkami liter* – spotkanie wokół tomiku poezji S. Gujskiej.

Również wystawy lokalnych twórców przyciągają uwagę odbiorców. Filia BP w Mińsku Mazowieckim organizowała wernisaże Krzysztofa Szczypiorskiego, Alicji Dębowskiej, Anny Kurdej, Agnieszki Kaczmarczyk, uczniów Katarzyny Trawickiej, podopiecznych Stowarzyszenia Koniczynka, Domu Pomocy Społecznej w Kątach, a także Powiatowego Środowiskowego Domu Samopomocy w Mińsku Mazowieckim, jak również tematyczne wystawy prac dzieci i młodzieży szkół powiatu mińskiego, co przyczyniło się do wzrostu zainteresowania ziemią mińską, pięknem lokalnej przyrody, dziedzictwem regionu.

- ▶ *100 lat pocztówki bożonarodzeniowej* – wernisaż K. Szczypiorskiego,
- ▶ *Sacrum Ziemi Mińskiej pędzłem i światłem malowane* – wystawa pokonkursowa Stowarzyszenia Koniczynka,
- ▶ wernisaż podopiecznych Powiatowego Środowiskowego Domu Samopomocy w Mińsku Mazowieckim,
- ▶ *Makaty kuchenne – tradycje Mazowsza* – wystawa rękodzielnictwa pensjonariuszy Domu Pomocy Społecznej „Jedlina” w Mieni oraz Powiatowego Środowiskowego Domu Samopomocy w Mińsku Mazowieckim,

- ▶ wernisaż Agnieszki Kaczmarczyk,
- ▶ *Wystawa wiosenna* – wernisaż Alicji Dębowskiej,
- ▶ *Plastyczne wędrówki po Mazowszu przez cztery pory roku* – wystawa pokonkursowa Stowarzyszenia Koniczynka,
- ▶ wernisaż Anny Kurdej,
- ▶ *Patriotyzm wyrażony w wierszach, muzyce, obrazach i pracach plastycznych dzieci* – wystawa prac dzieci II klasy Szkoły Podstawowej nr 2 w Mińsku Mazowieckim, ukierunkowana na patriotyzm lokalny,
- ▶ *Ziemia Andriollego świdermajerem znaczone i nie tylko* – wernisaż prac uczniów szkół powiatu mińskiego,
- ▶ *Śladami niebieskiego mundurka* – wystawa kronik szkolnych,
- ▶ *Ocalić od zapomnienia. Wydarzenia XX wieku we wspomnieniach najbliższych* – wystawa,
- ▶ *Kultura ludowa w edukacji i wychowaniu* – wystawa publikacji związana z Oskarem Kolbergiem,
- ▶ *Prasa młodzieżowa i szkolna Mińska Mazowieckiego i okolic* – wystawa,
- ▶ *Mińsk Mazowiecki i okolice w II wojnie światowej* – wystawa.

W bibliotece gromadzone są publikacje regionalne pozyskiwane od osób prywatnych i instytucji. Dzięki temu możliwe staje się popularyzowanie wiedzy o regionie, badanie i analizowanie jego przeszłości, poznawanie wspomnień osób związanych z powiatem mińskim, nawiązanie duchowej relacji z tym, co tylko z pozoru wydaje się odległe. Publikacje o tematyce regionalnej z roku na rok cieszą się coraz większym zainteresowaniem, co pozwala przypuszczać, że pamięć o przeszłości nie przejdzie do lamusa i że zawsze znajdą się tacy, którzy chętnie zajrzą w karty historii.

Wśród ludzi młodych coraz bardziej powszechne są gry miejskie, zachęcające w sposób nowatorski i pozaszkolny do poznawania przeszłości swojego regionu. Stają się też świetnym impulsem do działań zespołowych, uczą współodpowiedzialności, przyczyniają się do budowania wspólnoty i kreatywnego oraz angażującego rozwiązywania zadań. Filia BP w Mińsku Mazowieckim współorganizowała z grupą społeczników z Forum Kultury w Mińsku Mazowieckim grę miejską pod hasłem *Z pamiętników mińskich Żydów*, dzięki której uczestnicy mogli poznać nie tylko zwyczaje, tradycje, ale też życie codzienne żydowskich mieszkańców miasta nad Srebrną, rozwiązując zadania i przemierzając się po mieście zgodnie ze wskazówkami wolontariuszy.

Dużym zainteresowaniem cieszą się też konferencje i warsztaty organizowane przez Bibliotekę Pedagogiczną, kierowane przede wszystkim do nauczycieli bibliotekarzy, ale też pedagogów innych specjalności. Szkolenia skupiające się wokół budowania poczucia przynależności do wspólnoty lokalnej, bazujące na znaczeniu małej ojczyzny, na sile wynikającej z pielęgnowania wartości zawsze stanowiły cel nadrzędny edukacyjnych działań biblioteki. Wśród konferencji i warsztatów należałoby wymienić choćby kilka:

- ▶ *O sztuce, wychowaniu, wartościach, filmie i tradycji* – spotkanie z Krzysztofem Zanussim,
- ▶ *Wartości w wychowaniu i nauczaniu* – wykłady prof. Andrzeja Tyszki, prof. Marii Ekiel-Jeżewskiej, dr Joanny Kubickiej,
- ▶ *Udział biblioteki szkolnej w realizacji edukacji regionalnej* – konferencja,
- ▶ *Dzień wspomnień z historii najnowszej* – warsztaty,
- ▶ *Instytucje i twórcy regionalni w pracy biblioteki szkolnej – poznajemy historie małej ojczyzny* – konferencja i wystawa książek.

Wiele działań naszej biblioteki odbywa się przy ścisłej współpracy z władzą lokalną, instytucjami oświatowymi, kulturalnymi. Filia BP w Mińsku Mazowieckim na przestrzeni lat współdziałała z Urzędem Miasta, Starostwem Powiatowym, Miejskim Domem Kultury, Stowarzyszeniem Koniczynka, Towarzystwem Przyjaciół Mińska Mazowieckiego, Poradnią Psychologiczno-Pedagogiczną, Miejską Biblioteką Publiczną, Stowarzyszeniem Nauczycieli Polonistów Oddziałem w Mińsku Mazowieckim, Powiatowym Środowiskowym Domem Samopomocy, Świetlicą Terapeutyczną Caritas, lokalną prasą („Co słyhać?”, „Lokalna”, „Strefa Mińsk”, „Dzwon”). Permanentnymi partnerami są przedszkola, szkoły podstawowe i ponadpodstawowe, a także osoby prywatne – społecznicy, dla których idea działania na rzecz małej ojczyzny zawsze była istotna.

W ramach współpracy organizowano różne przedsięwzięcia, np. zajęcia edukacyjne, konkursy, wystawy, konferencje, spotkania, jak chociażby:

- ▶ *Bliscy i Oddaleni* – wystawa książek w ramach Dni Kultury Żydowskiej,
- ▶ zajęcia przedszkolne poświęcone regionalnym tradycjom wielkanocnym jako część projektu *Magiczna książka*,
- ▶ Forum Wymiany Doświadczeń Nauczycieli Twórczych i Poszukujących,
- ▶ *Zimowe inspiracje – ozdoby świąteczne* – warsztaty i wernisaż Powiatowego Środowiskowego Domu Samopomocy w Mińsku Mazowieckim,
- ▶ *Jesienne inspiracje* – warsztaty i wernisaż powiatowego Środowiskowego Domu Samopomocy w Mińsku Mazowieckim oraz Zespołu Szkół Specjalnych w Ignacowie.

Jeszcze inną formą regionalnego działania biblioteki są pikniki czytelnicze, adresowane do wszystkich mieszkańców powiatu, odbywające się co roku w ramach obchodów Dni Miasta, a także podczas wakacji – promowane są na nich zbiory biblioteki ze szczególnym uwzględnieniem dokumentów o tematyce regionalnej.

Powyższe działania Biblioteki Pedagogicznej są przykładem sprawdzonych praktyk, których siła oddziaływania na lokalną społeczność przejawia się chociażby w coraz liczniejszym zaangażowaniu członków wspólnoty w kolejne inicjatywy. Dzieci, młodzież i dorośli świadomi znaczenia budowania własnej tożsamości, więzi z małą ojczyzną i siły duchowej, jaką ona implikuje, stają się obywatelami głęboko osadzonymi w przeszłości, ale też twórczo wchodzącymi w przyszłość.

BIBLIOGRAFIA

- Biblioteka i informacja w aktywizacji regionalnej*, red. D. Grabowska, E.B. Zybert, Warszawa 2012, *Nauka, Dydaktyka, Praktyka*, 132. *Prace Zakładu Bibliotekoznawstwa IINiSB UW*, t. 7.
- Edukacja regionalna*, red. A.W. Brzezińska, A. Hulewska, J. Słomska, Warszawa 2006.
- Mała ojczyzna*, red. W. Theiss, Warszawa 2001, *Krótkie Wykłady z Pedagogiki*.
- O czym szumią mazowieckie wierzy. Gawędy o ziemi mińskiej i jej okolicach*, red. M. Laskowska, M. Bartnicka, Ignaców 2017.
- Theiss W., *Edukacja środowiskowa. Zarys problematyki*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1996, nr 10, s. 3-9.

ABSTRAKT

Filia Biblioteki Pedagogicznej im. Heleny Radlińskiej w Siedlcach z siedzibą w Mińsku Mazowieckim od wielu lat skupia się na edukacji regionalnej, budowaniu i umacnianiu małej ojczyzny, aktywizowaniu lokalnej społeczności, podejmując działania zmierzające do poszanowania przeszłości i wspólnego kreowania przyszłości. Biblioteka kładzie nacisk na budowanie wspólnoty połączonej bliskimi relacjami interpersonalnymi, zaangażowanej, otwartej na wymianę doświadczeń, ale też zakorzenionej w dziedzictwie kulturowym własnego regionu. Poprzez inicjatywy takie jak: zajęcia edukacyjne, konferencje, konkursy, spotkania z lokalnymi twórcami, wystawy, gry miejskie, publikacje regionalne, pikniki czytelnicze, współpraca z władzą lokalną i instytucjami kulturalnymi oraz oświatowymi, członkowie lokalnej społeczności stają się coraz bardziej świadomi znaczenia małej ojczyzny.

Słowa kluczowe: edukacja regionalna, Biblioteka Pedagogiczna im. Heleny Radlińskiej w Siedlcach Filia w Mińsku Mazowieckim, zajęcia edukacyjne, środowisko lokalne, regionalizm

ABSTRACT

The Little Homeland – the Creation and Development of a Community: A Case Study of the Activities of the Mińsk Mazowiecki Branch of the Helena Redlińska Pedagogical Library in Siedlce

The Mińsk Mazowiecki branch of the Helena Redlińska Pedagogical Library in Siedlce has for many years been focused on regional education, building and strengthening its little homeland and mobilizing the local community by engaging in tasks that aim to respect the past and contribute to the common future. The library puts emphasis on building a community which has strong interpersonal links and is committed and open to the exchange of experience, but also one that is rooted in the cultural legacy of its own region. Through initiatives such as educational activities, conferences, competitions, meetings with local artists, exhibitions, urban games, regional publications, reading picnics, and cooperation with the

local authorities and institutions of culture and education, members of the local community become more and more aware of the significance of their little homeland.

Keywords: regional education, the Mińsk Mazowiecki branch of the Helena Redlińska Pedagogical Library in Siedlce, educational activities

RÓŻA POMIECIŃSKA, ALDONA ZIMNA

Publiczna Biblioteka Pedagogiczna
Książnica Pedagogiczna im. A. Parczewskiego w Kaliszu

Działania Publicznej Biblioteki Pedagogicznej Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu na rzecz promowania kultury regionalnej

WSTĘP

Słowo „regionalizm” przywodzi na myśl różnego rodzaju skojarzenia, np. tradycja, kultura ludowa, strój, taniec czy śpiew. W odniesieniu do działalności różnego typu bibliotek pod pojęciem regionalizmu z całą pewnością kryją się gromadzone przez nie zbiory, m.in. książki, czasopisma czy dokumenty życia społecznego, które w dużej mierze są często przyczynkiem do podejmowania wielu badań, inicjatyw i działań. To właśnie biblioteki niejednokrotnie stają się skarbnicą wiedzy o danym regionie, historii i ludziach, przyczyniają się do rozwoju tożsamości regionalnej w Polsce. W przeważającej części są to biblioteki publiczne, wśród nich gminne. Jednakże i biblioteki pedagogiczne mają na tym polu wiele do powiedzenia, choć zgodnie z rozporządzeniem mówiącym o szczegółowych zasadach działania publicznych bibliotek pedagogicznych¹ ich główne zadania są nieco inne. Przykładem takiej książnicy jest Publiczna Biblioteka Pedagogiczna Książnica Pedagogiczna im. Alfonsa Par-

¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych, Dz.U. 2013, poz. 369.

czewskiego w Kaliszu, która w doskonały sposób nie tylko realizuje swoje zadania statutowe, ale także dba o rozwój tożsamości regionalnej miasta Kalisza, subregionu kaliskiego i całego województwa wielkopolskiego.

Autorki niniejszego artykułu za cel postawiły sobie zaprezentowanie książek, czasopiśm i druków bibliofilskich z bogatego zbioru calisianów gromadzonych w kaliskiej Książnicy, także w Dziale Zbiorów Specjalnych biblioteki. Ponadto pragną przybliżyć liczne działania podejmowane przez bibliotekarzy, m.in. lekcje biblioteczne, spotkania tematyczne i konkursy mające na celu wprowadzenie dzieci i młodzieży, a także wszystkich zainteresowanych w świat tradycji regionalnych subregionu kaliskiego.

Bogactwo wydawnictw regionalnych, jak również mnogość podejmowanych na tym polu działań sprawiają, że zaprezentowane w opracowaniu publikacje i inicjatywy stanowią jedynie drobny wycinek działalności kaliskiej biblioteki.

ZBIORY REGIONALNE – CALISIANA

Zapoczątkowana w 2010 roku z inicjatywy prof. Krzysztofa Walczaka – wieloletniego dyrektora Książnicy, nauczyciela akademickiego, regionalisty oraz prezesa Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk – seria biograficzna o znamienym tytule *Kalisanie* jest doskonałym przykładem literatury regionalnej znajdującej się w zbiorach kaliskiej biblioteki. Do dziś w serii ukazało się 19 tomików², z których każdy przybliża jedną postać związaną z miastem nad Prosną. Znajdziemy w niej „ludzi urodzonych tu i zamieszkałych, jak również osoby, dla których Kalisz stał się przystankiem w ich życiu i działaniu, zawsze jednak przystankiem ważnym”³. Tomik otwierający omawianą serię został poświęcony Alfonsowi Parczewskiemu⁴ – patronowi naszej biblioteki. Kolejne tomiki natomiast przybliżają nam postaci: Adama Chodyńskiego⁵, Edwarda Polanowskiego⁶, Stanisława Wojciechowskiego⁷, Jana Sobczyńskiego⁸,

² Do końca 2021 roku Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk planuje wydanie 20. tomiku serii *Kalisanie* poświęconego Melanii Parczewskiej – pisarce i działaczce społecznej, autorstwa prof. Ewy Andrysiak i dr Elżbiety Steczek-Czerniawskiej.

³ K. Walczak, *Asnykowcy wśród wybitnych kaliszan*, „Asnykowiec. Biuletyn Stowarzyszenia Wychowanków Gimnazjum i Liceum im. Adama Asnyka w Kaliszu” 2018, nr 21, s. 18.

⁴ E. Andrysiak, *Alfons Parczewski (1849-1933). Kaliszanin – rektor Wszechnicy Wileńskiej*, Kalisz 2010, *Kalisanie*, 1.

⁵ K. Walczak, *Adam Chodyński (1832-1902). Historyk Kalisza*, Kalisz 2010, *Kalisanie*, 2.

⁶ A. Szurczak, *Edward Polanowski (1936-1992). Badacz dziewiętnastowiecznego Kalisza*, Kalisz 2011, *Kalisanie*, 3.

⁷ E. Steczek-Czerniawska, *Stanisław Wojciechowski (1869-1953). Prezydent z Kalisza*, Kalisz 2011, *Kalisanie*, 4.

⁸ A. Walczak-Niewiadomska, *Jan Sobczyński (1861-1942). Kronikarz Kalisza*, Kalisz 2012, *Kalisanie*, 5.

Sławomira Czerwińskiego⁹, Stefana Szolca-Rogozińskiego¹⁰, Eligiusza Kor-Walczaka¹¹, Józefa Radwana¹², Stefana Januarego Gillera¹³, Karola Wilhelma Hindemitha¹⁴, Agatona Gillera¹⁵, Ignacego Adama Nieścieszko-Bujnickiego¹⁶, Tadeusza Grzelaka¹⁷, Felicji Łączkowskiej¹⁸, a także Adama Asnyka¹⁹, Tadeusza Kulisiewicza²⁰, Pawła Nikolajewicza Rybnikowa²¹ oraz rodzinę Fibigerów²². Zaletą owej serii jest jej kieszonkowy format²³, „potoczysta narracja i brak aparatu naukowego”²⁴. Jak podkreśla wspomniany już wcześniej prof. Walczak, „wszystkie książki powstają z myślą o młodych kaliszaczach, dlatego będą miały charakter popularny oraz interesującą szatę graficzną”²⁵.

Efektom powstania wydawnictwa są liczne prelekcje i lekcje biblioteczne, o których szerzej w dalszej części artykułu. W tym miejscu pragniemy jedynie zasygnalizować, że bibliotekarze kaliskiej Książnicy, promując regionalne zbiory, nie zapominają także o przestrzeni wirtualnej i jej ogromnej sile oddziaływania na dzieci i młodzież. Dlatego na profilu facebookowym biblioteki publikowaliśmy cykl postów pod

⁹ P. Gołdyn, *Sławomir Czerwiński (1885-1931). Minister Oświaty, przyjaciel Kalisza*, Kalisz 2013, *Kaliszanie*, 6.

¹⁰ M. Jarnecki, *Stefan Szolc-Rogoziński (1861-1896). Z Kalisza do Kamerunu*, Kalisz 2013, *Kaliszanie*, 7.

¹¹ B. Celer, *Eligiusz Kor Walczak (1913-2000). Autor baśni i legend kaliskich*, Kalisz 2013, *Kaliszanie*, 8.

¹² K. Walczak, E. Andrysiak, E. Obała, *Józef Radwan (1858-1936). Prawnik, wydawca i działacz społeczny*, Kalisz 2014, *Kaliszanie*, 9.

¹³ J. Miłuśka-Stasiak, *Stefan January Giller (1833-1918). Poeta, nauczyciel i działacz społeczny*, Kalisz 2015, *Kaliszanie*, 10.

¹⁴ K. Walczak, *Karol Wilhelm Hindemith (1810-1890). Drukarz i wydawca*, Kalisz 2015, *Kaliszanie*, 11.

¹⁵ M. Jarnecki, *Agaton Giller (1831-1887)*, Kalisz 2016, *Kaliszanie*, 12.

¹⁶ A. Tabaka, *Ignacy Nieścieszko-Bujnicki (1891-1939). Prezydent Kalisza, budowniczy elektrowni kaliskiej*, Kalisz 2016, *Kaliszanie*, 13.

¹⁷ J. Stabno, *Tadeusz Grzelak (1929-1996)*, Kalisz 2017, *Kaliszanie*, 14.

¹⁸ E. Andrysiak, H. Karolewska, *Felicja Łączkowska (1859-1932). Nauczycielka i działaczka społeczna*, Kalisz 2018, *Kaliszanie*, 15.

¹⁹ A. Kolańczyk, *Adam Asnyk (1838-1897). Poeta, działacz polityczny i społeczny*, Kalisz 2018, *Kaliszanie*, 16.

²⁰ A. Tabaka, *Tadeusz Kulisiewicz (1899-1988). Rysownik, grafik, kaliszczanin*, Kalisz 2019, *Kaliszanie*, 17.

²¹ K. Walczak, *Paweł Nikolajewicz Rybnikow (1831-1885). Etnograf, wicegubernator kaliski*, Kalisz 2020, *Kaliszanie*, 18.

²² M. Kaczmarkiewicz, *Fibigerowie. Rodzina kaliskich fortepianmistrzów*, Kalisz 2021, *Kaliszanie*, 19.

²³ M. Marciniak, *Seria wydawnicza „Kaliszanie” i przykłady jej popularyzacji w Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu*, „Bliżej Biblioteki. Pismo bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej” 2020, nr 1/2(14/15), s. 62.

²⁴ K. Walczak, *Asnykowcy pośród...*, s. 18.

²⁵ M. Marciniak, *op.cit.*, s. 62.

wspólną nazwą *Nietypowe portrety* prezentujący sylwetki wszystkich 19 bohaterów serii *Kaliszanie*, pragnąc, aby ta nowoczesna forma przekazu informacji sprawiła, że pokolenie tzw. „cyfrowych tubylców”²⁶ zainteresuje się tego rodzaju wydawnictwem.

Ważną pozycją z punktu widzenia badaczy historii Kalisza i regionu było opracowanie czterotomowej *Bibliografii historii Kalisza*, pod redakcją prof. Ewy Andrysiak – wieloletniego wicedyrektora biblioteki. Praca obejmuje nie tylko wydawnictwa zwarte, lecz także bogactwo informacji zawartych w lokalnych czasopismach²⁷. Opracowanie jest efektem żmudnej pracy bibliotekarzy kaliskiej Książnicy, którzy od wielu już lat skrupulatnie uzupełniają kartotekę zagadnieniową, będącą przyczynkiem do powstania tego wydawnictwa. Warto zaznaczyć, iż obecnie trwają prace nad piątym tomem bibliografii.

Ogromny potencjał pracowników biblioteki po dziś dzień owocuje w kolejne ważne pozycje literatury regionalnej. Wspomnieć tu należy chociażby serię wydawniczą *Katalogi i Bibliografie*, ukazującą cenny i unikatowy księgozbiór historyczny Książnicy²⁸. W ramach omawianej serii ukazało się osiem opracowań²⁹.

Dbłość o dziedzictwo kulturowe naszych małych ojczyzn sprawia, że bibliotekarze Książnicy są także autorami wielu monografii, jak choćby tej wydanej z okazji 60-lecia istnienia placówki, pt. *Książnica Pedagogiczna im. A. Parczewskiego w Kaliszu*³⁰

²⁶ Pomysłodawcą terminu „cyfrowi tubylcy” (ang. *digital natives*) jest amerykański badacz mediów, pisarz, projektant gier komputerowych i systemów edukacyjnych Marc Prensky. Mianem cyfrowych tubylców określił on osoby urodzone po 1980 roku, dla których komputer i Internet są naturalnymi elementami świata, tak jak dla wcześniejszych pokoleń radio czy telewizja. M. Prensky, *Digital Natives, Digital Immigrants*, „On the Horizon” Vol. 9, 2001, nr 5, s. 1-6.

²⁷ *Bibliografia historii Kalisza*, „Calisia Nowa”, 4.10.2003, [online:] <http://www.info.kalisz.pl/historia/bibliografia.htm> – 18 IX 2021.

²⁸ B. Celer, *Ocalić dla potomnych. Prace Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu w zakresie ochrony i popularyzacji zbiorów na przestrzeni 70 lat działalności biblioteki*, „Bliżej Biblioteki. Pismo bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej” 2020, nr 1/2(14/15), s. 27-28.

²⁹ Eadem, *Kalisz i ziemia kaliska na łamach „Ilustrowanego Kuriera Kaliskiego” 1926-1927. Bibliografia*, Kalisz 2004, *Katalogi i Bibliografie*, nr 11; K. Kubiak, *Księgozbiór Liceum Pedagogicznego w Krotoszynie w zbiorach Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu. Katalog*, Kalisz 2004, *Katalogi i Bibliografie*, nr 10; H. Karolewska, *Księgozbiór Kaliskiego Towarzystwa Lekarskiego w zbiorach Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu. Katalog*, Kalisz 2007, *Katalogi i Bibliografie*, nr 12; *Księgozbiór Gimnazjum im. Anny Jagiellonki w zbiorach Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu. Katalog*, przedm. E. Andrysiak, oprac. M. Polińska-Jurczak, B. Celer, Kalisz 2008, *Katalogi i Bibliografie*, nr 13; K. Kubiak, *Adam Chodyński. Bibliografia*, Kalisz 2010, *Katalogi i Bibliografie*, nr 15; *Dawne podręczniki szkolne w zbiorach Książnicy Pedagogicznej im. Alfonsa Parczewskiego w Kaliszu. Katalog*, red. K. Walczak, Kalisz 2010, *Katalogi i Bibliografie*, nr 14; E. Obała, *Gawędy kaliskie 1936-1939. Bibliografia zawartości*, Kalisz 2011, *Katalogi i Bibliografie*, nr 16; M. Antczak, *Druki podziemne i emigracyjne w zbiorach Książnicy Pedagogicznej im. Alfonsa Parczewskiego w Kaliszu. 1976-1989. Katalog*, Kalisz 2014, *Katalogi i Bibliografie*, nr 17.

³⁰ Publikacja zawiera szczegółowy opis powstania, działalności i zbiorów gromadzonych przez kaliską Książnicę w latach 1949-2009.

autorstwa prof. Walczaka. To właśnie to wydawnictwo w sposób szczególny obrazuje, jak ważne miejsce w dziedzictwie kulturowym regionu zajmuje biblioteka.

Długoletnia współpraca placówki z Kaliskim Towarzystwem Przyjaciół Nauk sprawiła, że możliwe było wydanie nie tylko wcześniej już wspomnianych publikacji, ale także trzech tomów *Słownika biograficznego Wielkopolski Południowo-Wschodniej: ziemi kaliskiej* pod red. prof. Hanny Tadeusiewicz, później dr Danuty Wańki³¹, zawierającego biogramy osób związanych z tym regionem. Od 2017 roku pracą nad czwartym tomem tego wydawnictwa kieruje dr Bogumiła Celer – kierownik Działu Zbiorów Specjalnych kaliskiej Książnicy.

Mała ojczyzna jest od wielu lat w centrum zainteresowań wielu badaczy, historyków, ale także pasjonatów lokalnej historii, którymi często są również nauczyciele bibliotekarze. W swojej codziennej pracy oprócz promowania biblioteki w odniesieniu do tradycji regionalnych miejscowości, w której funkcjonuje, nie zapominają także o dziedzictwie kulturowym swoich rodzinnych miast i wsi. Przejawem takich działań są publikacje artykułów w różnego typu wydawnictwach zbiorowych, przybliżające historie tych małych, ale jakże ważnych ojczyzn szerszemu gronu odbiorców. Jako przykład takich działań należy przywołać publikacje autorstwa Róży Pomiecińskiej zamieszczone w *Ochronie artefaktów dziedzictwa kulturowego*³², w „Dziedzictwie Kulturowym Miasta Kalisza i Regionu Południowej Wielkopolski”³³ oraz „Roczniku Pleszewskim”³⁴, opisujące dzieje miejscowości Tursko (skąd wywodzi się autorka), tamtejsze Sanktuarium Maryjne zwane Wiejską Częstochową Wielkopolski oraz działalność amatorskiej grupy tanecznej o nazwie Regionalny Zespół Pieśni i Tańca „Tursko”.

Omawiając bogaty zbiór calisianów, nie wolno nam zapomnieć o wydawanych przez Książnicę – choćby przy okazji wystaw czy jubileuszy – drukach bibliofilskich. Spośród bogatego wachlarza tych wydawnictw należy wymienić publikację powstałą z okazji 70-lecia placówki, prezentującą zbiór jubileuszowych ekslibrisów wykonanych przez grafików z całego świata³⁵. Ponadto na uwagę zasługują także liczne katalogi wystaw, np. *70 ekslibrisów dla kobiet. Katalog wystawy ekslibrisów z kolekcji*

³¹ *Słownik biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej: ziemi kaliskiej*, t. 1, red. H. Tadeusiewicz, Kalisz 1998, t. 2, red. D. Wańka, Kalisz 2003, t. 3, red. D. Wańka, Kalisz 2007.

³² R. Pomiecińska, *Sanktuarium Matki Bożej w Tursku – nasza „Wiejska Częstochowa”*, [w:] *Ochrona artefaktów dziedzictwa kulturowego*, red. nauk. S. Kowalska, A. Szymański, Poznań–Kalisz 2019, s. 255-271.

³³ Eadem, *Rola i miejsce Zespołu Pieśni i Tańca „Tursko” w życiu kulturalnym Regionu Południowej Wielkopolski*, „Dziedzictwo Kulturowe Miasta Kalisza i Regionu Południowej Wielkopolski” T. 6, 2017, s. 200-234.

³⁴ Eadem, *Kilka słów o Sanktuarium Matki Bożej w Tursku – sanktuarium ludu wiejskiego i wspomnienie księdza kanonika Pawła Kubiaka*, „Rocznik Pleszewski” 2020, s. 47-53.

³⁵ Wydawnictwo zawiera 20 reprodukcji ekslibrisów jubileuszowych, których autorami są m.in. Zbigniew Osenkowski, Torill Elisabeth Larsen, Mauricio Schwarzman i inni.

*Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu*³⁶, będące wspaniałym uzupełnieniem organizowanych w bibliotece ekspozycji.

Ważną częścią zbiorów regionalnych kaliskiej biblioteki są także czasopisma. Rola periodyków w promowaniu tradycji regionalnych jest niezwykle istotna, szczególnie w Kaliszu. Tu w trakcie I wojny światowej podczas burzenia miasta spalonych zostało wiele wydawnictw. Również II wojna światowa przyniosła zagładę lokalnych księgozbiorów. Jak zauważa Przemysław Pawlak w swoim artykule pt. *Zagłada księgozbiorów przyczyną i miarą kryzysu inteligencji. Ogólnopolskie wnioski z doświadczeń Kalisza*, Niemcy wykorzystali zasoby kaliskich księżnic „do likwidacji kłopotliwego sanitarnie kanału Babinka”³⁷. Dowodem tej zbrodni jest powstały w 1978 roku pomnik Książki. „Usytuowany wśród zieleni na plantach przy ulicy Babinej pomnik przedstawia karty otwartej książki, na których widnieje napis: «Tu w zasypanym korycie rzeki Proсны, hitlerowcy zniszczyli dziesiątki tysięcy książek ze zbiorów kaliskich bibliotek publicznych»”³⁸. Tylko staraniem osób blisko związanych z książką udało się na nowo pobudzić ruch bibliofilski w grodzie nad Prosną i pozyskać wiele cennych publikacji.

Przykładem takiego działania jest pozyskanie z Rosyjskiej Biblioteki Narodowej w Petersburgu cyfrowych kopii czasopisma „Kaliszanin” – jednego z najważniejszych periodyków XIX-wiecznej prasy kaliskiej. Otrzymane materiały pozwalają nam na uzupełnienie historycznego obrazu miasta i przekazanie go młodemu pokoleniu³⁹, tym bardziej że kaliska biblioteka, jako jedyna w Polsce, może poszczycić się posiadaniem tychże cyfrowych kopii kilku roczników ukazującego się w latach 1870-1892 periodyku.

Mówiąc o czasopiśmie „Kaliszanin”, należy wspomnieć, że kaliska Książnica jest w posiadaniu cyfrowej kopii bogatej spuścizny historyka Adama Chodyńskiego – pierwszego redaktora naczelnego tego periodyku, dzięki realizacji projektu pt. *Inwentaryzacja i digitalizacja spuścizny Adama Chodyńskiego ze zbiorów Archiwum Diecezjalnego we Włocławku*⁴⁰. Materiały te stanowią depozyt Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

³⁶ 70 ekslibrisów dla kobiet. Katalog wystawy ekslibrisów z kolekcji Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu, oprac. B. Celer, Kalisz 2019.

³⁷ P. Pawlak, *Zagłada księgozbiorów przyczyną i miarą kryzysu inteligencji. Ogólnopolskie wnioski z doświadczeń Kalisza*, „Kultura Współczesna. Teoria, Interpretacje, Krytyka” 2017, nr 2(95), s. 229-240.

³⁸ R. Pomiecińska, *Wybrane pomniki książki w Polsce i na świecie*, „Bliżej Biblioteki. Pismo bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej” 2018 nr 1/2(10/11), s. 24-25.

³⁹ B. Celer, *Zbiory specjalne Książnicy Pedagogicznej im. Alfonsa Parczewskiego w Kaliszu i ich wykorzystanie w dydaktyce i badaniach regionalnych*, [w:] *Kolekcje w zbiorach bibliotek pedagogicznych*, red. nauk. A. Fluda-Krokos, B. Janik, Kraków 2015, s. 75, *Forum Bibliotek Pedagogicznych*, nr 2.

⁴⁰ Szerzej o projekcje w opracowaniu: eadem, *Inwentaryzacja i digitalizacja spuścizny Adama Chodyńskiego ze zbiorów Archiwum Diecezjalnego we Włocławku. Sprawozdanie z realizacji projektu*, „Zeszyty Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk” T. 19, 2019, s. 229-233.

Przejdźmy teraz do wydawnictw bardziej współczesnych. Od 2013 roku Książnica Pedagogiczna w Kaliszu jest wydawcą czasopisma pt. „Bliżej Biblioteki. Pismo bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej” – choć, jak podkreśla dr Celer, redaktor naczelna periodyku, czasopismo jest miejscem wymiany doświadczeń, inspiracji i pomysłów nie tylko dla bibliotekarzy i nie tylko z terenów przywołanych w podtytule. Pomysł powstania czasopisma był odpowiedzią na potrzebę, jaką zgłaszali nauczyciele, bibliotekarze i regionaliści m.in. w ankiecie poprzedzającej założenie wydawnictwa. Jednym z głównych zadań periodyku jest promocja biblioteki i regionu⁴¹, dlatego od momentu powstania na jego łamach znajdziemy wiele artykułów o tematyce regionalnej, np. tekst autorstwa Żanety Marszałek-Trzebińskiej pt. *Edukacja regionalna w bibliotece szkolnej – przykłady realizacji zadań projektowych*⁴². Należy także zaznaczyć, że również od początku istnienia periodyku znajdziemy w nim rubrykę *Książki regionalne w naszych bibliotekach* prezentującą najnowsze wydawnictwa o regionie znajdujące się w zasobach kaliskich bibliotek. Na uwagę zasługuje fakt, iż czasopismo kaliskiej Książnicy doceniła w swej publikacji Monika Olczak-Kardas, która zajęła się problematyką fachowych czasopism dla bibliotekarzy w Polsce w XXI wieku w odniesieniu właśnie do działalności bibliotek pedagogicznych⁴³.

RÓŻNORODNE DZIAŁANIA BIBLIOTEKI NA RZECZ PROMOCJI REGIONU

Bibliotekarze kaliskiej Książnicy, wiedząc doskonale, jak ważną kwestią w dzisiejszym – pełnym konsumpcjonizmu i środków masowego przekazu – świecie jest edukacja regionalna, bardzo chętnie biorą udział w konkursach (i są ich laureatami) pt. *Warto wiedzieć, warto zobaczyć* organizowanych przez Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, mających na celu zainteresowanie młodzieży historią regionu poprzez działania nauczycieli bibliotekarzy. W 2018 i 2019 roku pierwsze miejsce w tym konkursie zajęła nasza koleżanka dr Bogumiła Celer za opracowanie projektów edukacyjnych pt. *Odkrywamy zabytki wielkopolskiej wsi, wędrując z Władysławem Kościelniakiem i Czesławem Wosiem oraz Kalisz i ziemia kaliska w twórczości poetyckiej i prozatorskiej Eligiusza Kor-Walczaka* przybliżające sylwetki obu artystów. Drugie miejsce w 2019 roku zdobyła pisząca te słowa Róża Pomiecińska za projekt pt. *Gołuchów – moja mała ojczyzna w pastelach i rysunkach Józefa*

⁴¹ Eadem, *Bliżej Biblioteki* – pismo nie tylko dla bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej, „Poradnik Bibliotekarza” 2016, nr 11, s. 16-18.

⁴² Ż. Marszałek-Trzebińska, *Edukacja regionalna w bibliotece szkolnej – przykłady realizacji zadań projektowych*, „Bliżej Biblioteki. Pismo bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej” 2020, nr 1/2(14/15), s. 74-80.

⁴³ Celem publikacji jest ukazanie różnorodności fachowych czasopism bibliotekarskich i ich znaczenia w środowisku lokalnym. M. Olczak-Kardas, *Fachowe czasopisma dla bibliotekarzy w Polsce w XXI wieku. Biblioteki pedagogiczne*, Kielce 2020.

Witkowskiego obrazujący życie i twórczość zacnego gołuchowianina Józefa Witkowskiego, nazywanego przez bliskich „żywą encyklopedią Gołuchowa”, mniej znanego szerszemu gronu obiorców artystę pałającego się różnego rodzaju formami wyrazu artystycznego. Wyróżnienia w tym konkursie otrzymały: Mariola Śmiecińska za projekt *Kalisz i okolice w twórczości Marii Dąbrowskiej* oraz Aldona Zimna za pracę *Kalisz malowany łączy pokolenia – projekt edukacyjny skierowany do uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*. Należy zaznaczyć, iż wszystkie wymienione wyżej projekty w sposób aktywny angażowały młodzież biorącą w nich udział poprzez różnego rodzaju konkursy, quizy i warsztaty plastyczne.

Pracownicy Książnicy nie tylko czynnie uczestniczą w działaniach kierowanych bezpośrednio do bibliotekarzy, propagując dziedzictwo kulturowe regionu, ale podejmują wiele różnorodnych działań, których celem jest poznawanie i kultywowanie tradycji i historii regionalnej zarówno przez młode pokolenie, jak i dorosłych, w tym seniorów.

Do sprawdzonych praktyk na rzecz promocji miasta Kalisza i regionu należą organizowane przez bibliotekę liczne wykłady, seminaria, konferencje, wystawy, lekcje biblioteczne oraz spotkania w cyklach *Spotkajmy się w bibliotece*, *Ludzie z pasją* czy *Znani/nieznani Wielkopole* – *ocalić od zapomnienia*.

Inauguracją cyklu zatytułowanego *Spotkajmy się w bibliotece* był wykład poświęcony Marii Dąbrowskiej w 130. rocznicę jej urodzin. Prelekcję wygłosiła Mariola Pryzwan z Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Komisji Edukacji Narodowej w Warszawie. Prelegentka jest autorką znanych biografii literackich, muzycznych i aktorskich, między innymi: Anny German, Zbigniewa Cybulskiego czy Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej.

Wykład zatytułowany *Kossakowie w Wielkopolsce* w ramach cyklu *Znani/nieznani Wielkopole* – *ocalić od zapomnienia* wygłosiła Joanna Jurgała-Jureczka, z wykształcenia historyk literatury, autorka takich książek jak: *Zofia Kossak – opowieść biograficzna*, *Kobiety Kossaków* oraz *Kossakowie. Biały mazur*⁴⁴.

Gościem Książnicy był także Jan Czarnek, regionalista, badacz dziejów Gószczanowa. Zaprezentowany referat *Trudne żołnierskie wybory – dzieje oddziału Władysława Sobczaka* stał się okazją do omówienia biografii i działalności żołnierzy podziemia niepodległościowego w regionie w latach 1945-1954.

Kolejna prelegentka, Marta Kaleta – znana regionalistka i wykładowca w Studium Animatorów Kultury w Kaliszu, wygłosiła referaty w cyklach *Ludzie z pasją* oraz *Znani/nieznani Wielkopole*, zapoznając słuchaczy m.in. z regionalnymi obrzędami bożonarodzeniowymi i wielkanocnymi, ze zwyczajami zaduszkowymi, opowiedziała też o rycerzach ze skazą i zacnych rabusiach.

Podczas Tygodnia Bibliotek w 2021 roku w ramach cyklu *Ludzie z pasją* wystąpił w spotkaniu online, na bibliotecznym Facebooku, regionalista, wykładowca Uniwer-

⁴⁴ J. Jurgała-Jureczka, *Zofia Kossak – opowieść biograficzna*, Warszawa 2014; eadem, *Kobiety Kossaków*, Warszawa 2015; eadem, *Kossakowie. Biały mazur*, Poznań 2018.

sytetu Adama Mickiewicza Wydziału Pedagogiczno-Artystycznego w Kaliszu – Maciej Błachowicz, który zajął się tematem ochrony zabytków w regionie.

Należy nadmienić, iż przy każdej prelekcji prezentowane są tematyczne zbiory Książnicy.

Opisując biblioteczne działania, nie można pominąć dwóch konferencji, które doskonale wpisały się w nurt propagowania historii regionu. Były nimi:

- ▶ konferencja poświęcona prezentacji sylwetek znanych i mniej znanych historycznie postaci kobiet związanych z Kaliszem, zatytułowana *(Nie)zwykle kobiety. Zaskakujące, odważne, wybitne, intrygujące*; prezentowane referaty znalazły się następnie w numerze 19 „Zeszytów Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk” pt. *Literatki, społeczniczki, regionalistki* pod redakcją Celer;
- ▶ konferencja pt. *Szkoła kaliska i jej budynek* – z okazji jubileuszu 200-lecia wzniesienia jej gmachu; efektem tego wydarzenia było powstanie publikacji zatytułowanej *Szkoła kaliska i jej budynek*; organizatorem konferencji byli: I Liceum im. Adama Asnyka, Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk oraz Książnica Pedagogiczna im. Alfonsa Parczewskiego w Kaliszu.

Istotnym elementem popularyzacji historii i teraźniejszości regionu są przygotowywane przez bibliotekarzy liczne wystawy, które integrują lokalne społeczeństwo, różne środowiska: uczniów, nauczycieli, seniorów. Warto wymienić tu takie ekspozycje, jak:

- ▶ *Adam Młodzianowski i jego twórczość* – wystawa zorganizowana z okazji 100. rocznicy urodzin wybitnego kaliskiego artysty, grafika książek i architekta wnętrz muzealnych;
- ▶ *Przyroda i nie tylko – artystyczny świat Bożeny Właźlak* – wystawa kaliskiej seniorki, słuchaczki Uniwersytetu Trzeciego Wieku;
- ▶ *Eligiusz Kor-Walczak. Autor baśni i legend kaliskich* – wystawa zorganizowana w 105. rocznicę urodzin pisarza, na podstawie materiałów z jego kolekcji przechowywanej w Dziale Zbiorów Specjalnych; ekspozycja poprzez wybrane dokumenty, rękopisy, fotografie, odznaczenia, dyplomy stała się niecodzienną opowieścią o życiu jednej z ciekawszych postaci życia literackiego i kulturalnego Kalisza XX wieku;
- ▶ *Bożena Woś – in memoriam* – wystawa poświęcona zasłużonej ostrowiance, wspańniętej pedagog, animatorce kultury i działaczce społecznej, prywatnie – małżonce znanego grafika, twórcy ekslibrisów Czesława Wosia;
- ▶ *Głosy o instrumentach z Fabryki Arnolda Fibigera na przełomie XIX i XX wieku* – ekspozycja połączona została z wydaniem druku bibliofilskiego w związku z trwającym jeszcze w Kaliszu Rokiem Rodziny Fibigerów;
- ▶ *Galeria Kobiet w świetle kolekcji ze zbiorów specjalnych Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu* – wystawa przedstawiała niezwykle sylwetki kobiet, które związane były z Kaliszem, z Książnicą i znacząco wpłynęły na kaliską i polską kulturę, literaturę, muzykę i naukę; były nimi: Janina Kościelniak (społeczniczka, żona artysty

Władysława Kościelniaka), Feliksa Walczak (bibliotekarka, żona pisarza Eligiusza Kor-Walczaka), Wiera Awałow (matka Natalii Gałczyńskiej), sama Natalia Gałczyńska (polska pisarka, tłumaczka, autorka książek dla dzieci i młodzieży), Zofia Florczak (nauczycielka, doktor habilitowana filologii polskiej, harcmistrzyni) oraz Maria Wiłkomirska (pianistka, solistka, kameralistka i pedagog), a także Wanda Wiłkomirska (światowej sławy skrzypaczka);

- ▶ *Iwonka Urbanowska – charyzmatyczna działaczka społeczna* – wystawa pokazująca różnorodne przedsięwzięcia kobiety samorządowca, która służąc lokalnej społeczności, znacząco przyczyniła się do rozwoju samego Kalisza;
- ▶ *Moja mała ojczyzna – Kalisz i okolice* ekspozycja albumów przygotowanych przez nauczycieli, rodziców i dzieci przedszkolne, biorących udział w bibliotecznym projekcie *Ja, mały patriota*, w ramach edukacyjnego przedsięwzięcia czytelniczego Krąg Zacytanych Przedszkoli. Zaprezentowane przykłady spotkań oraz wystaw niewątpliwie upamiętniają znaczące postacie w dziejach regionu i miasta.

Książnica Pedagogiczna organizuje ponadto różnorodne lekcje biblioteczne, także o charakterze regionalnym, które skierowane są do uczniów na każdym etapie nauczania. Wymienić tu należy takie lekcje, jak: *Gwara uczniowska – portret własny ucznia*, *Adam Asnyk i Henryk Sienkiewicz w Kaliszu*, *Stefan Szolc Rogoziński i jego związki z Kaliszem*, *Kalisz i jego okolice w twórczości Marii Dąbrowskiej*, *Kalisz na starej pocztówce i fotografii ze zbiorów Książnicy Pedagogicznej*, a także cykl lekcji dotyczących wybitnych postaci związanych z Kaliszem, wspomnianych wcześniej: Władysława Kościelniaka, Eligiusza Kor-Walczaka, Natalii Gałczyńskiej czy Adama Chodyńskiego. Bardzo popularne wśród najmłodszych są zajęcia z teatrykiem *kamishibai*, gdzie na podstawie *Bajki o Wiśle* autorstwa Magdaleny Zarebskiej, dzieci tworzą własne ilustracje i historie o rzece Prośnie i okolicach.

Omówione działania spotykają się ze szczególnym zainteresowaniem członków działającej w bibliotece sieci współpracy i samokształcenia nauczycieli „Dziedzictwo kulturowe regionu kaliskiego”, która skupia nauczycieli z Kalisza i powiatu.

Książnica Pedagogiczna jest także organizatorem różnorodnych konkursów skierowanych do dzieci i młodzieży, w tym także propagujących regionalizm. Przykładem jest tu konkurs na projekt multimedialny pt. *Poznajmy tradycje naszego regionu – I Edycja. Tradycje wielkanocne* skierowany do uczniów klas VII i VIII szkoły podstawowej oraz uczniów szkół ponadpodstawowych, a także edukacyjny projekt *Ja, mały patriota*, przeprowadzany w placówkach przedszkolnych.

Bibliotekarze, współpracując z lokalnym środowiskiem, m.in. z Uniwersytetem Trzeciego Wieku „Calisia” czy też z Domem Pomocy Społecznej, organizują różnego typu wykłady, seminaria oraz spotkania z cyklu *Historia Kalisza balladą opowiedziana*, na które składają się interesujące prelekcje oparte na *Balladach kaliskich* Bogumiła Kunickiego zamieszczanych w latach 1967-1974 na łamach tygodnika „Ziemia Kaliska”. W ramach seminarium poświęconego niepodległej Polsce wykład zatytułowany *Walczyli o niepodległą Polskę* przedstawiła Jadwiga Miluška-Stasiak, regio-

nalistka, bibliotekarka Gminnej Biblioteki Publicznej im. Braci Gillerów w Opatówku, współzałożycielka Towarzystwa Przyjaciół Opatówka. Prelegentka przybliżyła m.in. historię Opatówka i okolic z lat 1914–1921 oraz sylwetki żołnierzy różnych formacji, biorących udział w walkach o niepodległą Polskę. Niestety pandemia uniemożliwiła kontynuację wyżej wymienionych projektów. Mamy nadzieję, że wkrótce powrócimy do tych spotkań.

Ważnymi miejscami działania Książnicy na rzecz popularyzacji regionu i ludzi oraz ciekawych kaliskich zbiorów, szczególnie w ostatnim okresie – podczas pandemii stały się biblioteczny Facebook oraz *Biblioteczne cymelia* – blog Działu Zbiorów Specjalnych, prowadzony przez dr Celer⁴⁵.

Biblioteka szczyli się także stałą ekspozycją *Szkolnej Ławy Czar*, gdzie prezentowane są ekspozyty pozyskane z dawnych szkół z Kalisza i okolic, typu: ławki szkolne, mundurki, zeszyty, podręczniki, przybory, fotografie i świadectwa szkolne sprzed niemal 100 lat. Obecnie przygotowywana jest oddzielna sala, gdzie przeprowadzane będą edukacyjne lekcje, w tym również o regionie. Wyjątkową wizytówką Książnicy jest ponadto pracownia artystyczna Władysława Kościelniaka, która stanowi ważny element w propagowaniu regionalizmu przez bibliotekę.

ZAKOŃCZENIE

Nie sposób wymienić wszystkich inicjatyw kaliskiej Książnicy niosących znamiona popularyzacji kultury regionu. Regionalizm stał się modny zarówno wśród dzieci, młodzieży, jak i dorosłych, w tym seniorów, biblioteki zaś, które dbają o rozwój tożsamości regionalnej w Polsce, zyskują jeszcze jeden bardzo ważny obszar pracy na rzecz rozwoju czytelnictwa i zaspakajania potrzeb swoich użytkowników. Kaliska Książnica, dostrzegając perspektywy na polu szerzenia idei regionalizmu, podejmuje więc wiele inicjatyw na rzecz promocji tradycji i historii swojej małej ojczyzny. Obszerne przedstawienie zarówno zbiorów regionalnych, sposobów ich popularyzacji, jak i różnorodnych działań przybliżyła niewątpliwie zainteresowanym nasz region, nasze miasto, znanych i cenionych kaliszan oraz Bibliotekę Pedagogiczną im. A. Parczewskiego w Kaliszu, jednym z najstarszych miast w Polsce.

BIBLIOGRAFIA

- Andrysiak E., *Alfons Parczewski (1849-1933). Kaliszanie – rektor Wszechnicy Wileńskiej*, Kalisz 2010, *Kaliszanie*, 1.
- Andrysiak E., Karolewska H., *Felicja Łączkowska (1859-1932). Nauczycielka i działaczka społeczna*, Kalisz 2018, *Kaliszanie*, 15.

⁴⁵ Więcej informacji znaleźć można na <https://ksiaznica.wixsite.com/cymelia> – 18 IX 2021.

- Antczak M., *Druki podziemne i emigracyjne w zbiorach Książnicy Pedagogicznej im. Alfonsa Parczewskiego w Kaliszu. 1976-1989. Katalog*, Kalisz 2014, *Katalogi i Bibliografie*, nr 17.
- Bibliografia historii Kalisza, „Calisia Nowa”, 4.10.2003, [online:] <http://www.info.kalisz.pl/historia/bibliografia.htm>.
- Celer B., „Blżej Biblioteki” – pismo nie tylko dla bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej, „Poradnik Bibliotekarza” 2016, nr 11, s. 16-18.
- Celer B., *Eligiusz Kor Walczak (1913-2000). Autor baśni i legend kaliskich*, Kalisz 2013, *Kaliszanie*, 8.
- Celer B., *Inwentaryzacja i digitalizacja spuścizny Adama Chodyńskiego ze zbiorów Archiwum Diecezjalnego we Włocławku. Sprawozdanie z realizacji projektu, „Zeszyty Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk” T. 19, 2019*, s. 229-233.
- Celer B., *Kalisz i ziemia kaliska na łamach „Ilustrowanego Kuriera Kaliskiego” 1926-1927. Bibliografia*, Kalisz 2004, *Katalogi i Bibliografie*, nr 11.
- Celer B., *Ocalić dla potomnych. Prace Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu w zakresie ochrony i popularyzacji zbiorów na przestrzeni 70 lat działalności biblioteki, „Blżej Biblioteki. Pismo bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej” 2020*, nr 1/2(14/15), s. 25-29.
- Celer B., *Zbiory specjalne Książnicy Pedagogicznej im. Alfonsa Parczewskiego w Kaliszu i ich wykorzystanie w dydaktyce i badaniach regionalnych*, [w:] *Kolekcje w zbiorach bibliotek pedagogicznych*, red. nauk. A. Fluda-Krokos, B. Janik, Kraków 2015, s. 67-77, *Forum Bibliotek Pedagogicznych*, nr 2.
- Dawne podręczniki szkolne w zbiorach Książnicy Pedagogicznej im. Alfonsa Parczewskiego w Kaliszu. Katalog*, red. K. Walczak, Kalisz 2010, *Katalogi i Bibliografie*, nr 14.
- Gołdyn P., *Sławomir Czerwiński (1885-1931). Minister Oświaty, przyjaciel Kalisza*, Kalisz 2013, *Kaliszanie*, 6.
- Jarnecki M., *Agaton Giller (1831-1887)*, Kalisz 2016, *Kaliszanie*, 12.
- Jarnecki M., *Stefan Szolc-Rogoziński (1861-1896). Z Kalisza do Kamerunu*, Kalisz 2013, *Kaliszanie*, 7.
- Jurgała-Jureczka J., *Kobiety Kossaków*, Warszawa 2015.
- Jurgała-Jureczka J., *Kossakowie. Biały mazur*, Poznań 2018.
- Jurgała-Jureczka J., *Zofia Kossak – opowieść biograficzna*, Warszawa 2014.
- Marciniak M., *Seria wydawnicza „Kaliszanie” i przykłady jej popularyzacji w Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu, „Blżej Biblioteki. Pismo bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej” 2020*, nr 1/2(14/15), s. 61-65.
- Miluska-Stasiak J., *Stefan January Giller (1833-1918). Poeta, nauczyciel i działacz społeczny*, Kalisz 2015, *Kaliszanie*, 10.
- Kaczmarkiewicz M., *Fibigerowie. Rodzina kaliskich fortepianmistrzów*, Kalisz 2021, *Kaliszanie*, 19.
- Karolewska H., *Księgozbiór Kaliskiego Towarzystwa Lekarskiego w zbiorach Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu. Katalog*, Kalisz 2007, *Katalogi i Bibliografie*, nr 12.
- Kolańczyk A., *Adam Asnyk (1838-1897). Poeta, działacz polityczny i społeczny*, Kalisz 2018, *Kaliszanie*, 16.
- Księgozbiór Gimnazjum im. Anny Jagiellonki w zbiorach Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu. Katalog*, przedm. E. Andrysiak, oprac. M. Polińska-Jurczak, B. Celer, Kalisz 2008, *Katalogi i Bibliografie*, nr 13.
- Kubiak K., *Adam Chodyński. Bibliografia*, Kalisz 2010, *Katalogi i Bibliografie*, nr 15.
- Kubiak K., *Księgozbiór Liceum Pedagogicznego w Krotoszynie w zbiorach Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu. Katalog*, Kalisz 2004, *Katalogi i Bibliografie*, nr 10.

- Marszałek-Trzebińska Ż., *Edukacja regionalna w bibliotece szkolnej – przykłady realizacji zadań projektowych*, „Bliżej Biblioteki. Pismo bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej” 2020, nr 1/2(14/15), s. 74-80.
- Obała E., *Gawędy kaliskie 1936-1939. Bibliografia zawartości*, Kalisz 2011, *Katalogi i Bibliografie*, nr 16.
- Olczak-Kardas M., *Fachowe czasopisma dla bibliotekarzy w Polsce w XXI wieku. Biblioteki pedagogiczne*, Kielce 2020.
- Pawlak P., *Zagłada księgozbiorów przyczyną i miarą kryzysu inteligencji. Ogólnopolskie wnioski z doświadczeń Kalisza*, „Kultura Współczesna. Teoria, Interpretacje, Krytyka” 2017, nr 2(95), s. 229-240.
- Pomiecńska R., *Kilka słów o Sanktuarium Matki Bożej w Tursku – sanktuarium ludu wiejskiego i wspomnienie księdza kanonika Pawła Kubiaka*, „Rocznik Pleszewski” 2020, s. 47-53.
- Pomiecńska R., *Rola i miejsce Zespołu Pieśni i Tańca „Tursko” w życiu kulturalnym Regionu Południowej Wielkopolski*, „Dziedzictwo Kulturowe Miasta Kalisza i Regionu Południowej Wielkopolski” T. 6, 2017, s. 200-234.
- Pomiecńska R., *Sanktuarium Matki Bożej w Tursku – nasza „Wiejska Częstochowa”*, [w:] *Ochrona artefaktów dziedzictwa kulturowego*, red. nauk. S. Kowalska, A. Szymański, Poznań–Kalisz 2019, s. 255-271.
- Pomiecńska R., *Wybrane pomniki książki w Polsce i na świecie*, „Bliżej Biblioteki. Pismo bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej” 2018, nr 1/2(10/11), s. 24-28.
- Prensky M., *Digital Natives, Digital Immigrants*, „On the Horizon” Vol. 9, 2001, nr 5, s. 1-6, <https://doi.org/10.1108/10748120110424816>.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych, Internetowy System Aktów Prawnych. Dz. U. 2013, poz. 369.
- 70 ekslibrisów dla kobiet. Katalog wystawy ekslibrisów z kolekcji Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu*, oprac. B. Celer, Kalisz 2019.
- Słownik biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej: ziemi kaliskiej*, t. 1, red. H. Tadeusiewicz, Kalisz 1998.
- Słownik biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej: ziemi kaliskiej*, t. 2, red. D. Wańka, Kalisz 2003.
- Słownik biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej: ziemi kaliskiej*, t. 3, red. D. Wańka, Kalisz 2007.
- Steczek-Czerniawska E., *Stanisław Wojciechowski (1869-1953). Prezydent z Kalisza*, Kalisz 2011, *Kaliszanie*, 4.
- Stabno J., *Tadeusz Grzelak (1929-1996)*, Kalisz 2017, *Kaliszanie*, 14.
- Szurczak A., *Edward Polanowski (1936-1992). Badacz dziewiętnastowiecznego Kalisza*, Kalisz 2011, *Kaliszanie*, 3.
- Tabaka A., *Ignacy Nieściszko-Bujnicki (1891-1939). Prezydent Kalisza, budowniczy elektrowni kaliskiej*, Kalisz 2016, *Kaliszanie*, 13.
- Tabaka A., *Tadeusz Kulisiewicz (1899-1988). Rysownik, grafik, kaliszanie*, Kalisz 2019, *Kaliszanie*, 17.
- Walczak K., *Adam Chodyński (1832-1902). Historyk Kalisza*, Kalisz 2010, *Kaliszanie*, 2.
- Walczak K., *Asnykowcy wśród wybitnych kaliszanie*, „Asnykowiec. Biuletyn Stowarzyszenia Wychowanków Gimnazjum i Liceum im. Adama Asnyka w Kaliszu” 2018, nr 21, s. 18-21.
- Walczak K., *Karol Wilhelm Hindemith (1810-1890). Drukarz i wydawca*, Kalisz 2015, *Kaliszanie*, 11.

Walczak K., *Paweł Nikołajewicz Rybnikow (1831-1885). Etnograf, wicegubernator kaliski*, Kalisz 2020, *Kaliszanie*, 18.

Walczak K., Andrysiak E., Obała E., *Józef Radwan (1858-1936). Prawnik, wydawca i działacz społeczny*, Kalisz 2014, *Kaliszanie*, 9.

Walczak-Niewiadomska A., *Jan Sobczyński (1861-1942). Kronikarz Kalisza*, Kalisz 2012, *Kaliszanie*, 5.

ABSTRAKT

Kaliszka Książnica włącza się aktywnie w propagowanie kultury, tradycji i historii własnego regionu. Opracowanie stanowi przegląd inicjatyw podejmowanych przez bibliotekę na rzecz zachowania tożsamości kulturowej, między innymi w ramach współpracy ze środowiskiem lokalnym, np. Kaliskim Towarzystwem Przyjaciół Nauk, Uniwersytetem Trzeciego Wieku „Calisia”. Autorki prezentują różnego rodzaju wydawnictwa regionalne, np. wydawane przez Książnicę Pedagogiczną „Blżej Biblioteki Pismo bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej” promujące działania nauczycieli i regionalistów współpracujących z placówką. Artykuł przybliży organizowane przez Książnicę liczne projekty, wykłady m.in. z cyklu „Znani/nieznani Wielkopolanie”, lekcje biblioteczne oraz wystawy. Omawiane inicjatywy realizowane są w oparciu o bogate zasoby biblioteki, w tym „calisiana”.

Słowa kluczowe: Książnica Pedagogiczna w Kaliszu, region, regionalizm, zbiory, działalność biblioteki

ABSTRACT

Activity of the Alfons Parczewski Pedagogical Library in Kalisz in Promoting Regional Culture
The Kalisz library actively participates in the promotion of the culture, tradition and history of the region. The study reviews initiatives undertaken by the library for the maintenance of cultural identity, also in cooperation with the local community, e.g. the Kalisz Friends of Sciences Society, or the University of the Third Age “Calisia”. The authors discuss a variety of regional publications, such as the periodical published by the Pedagogical Library, *Closer to the Library. A Magazine of Librarians of Southeast Wielkopolska*, which promotes the activities of teachers and regionalists cooperating with that institution. The article presents numerous projects, lectures, including the series *The Famous/Unknown Inhabitants of Wielkopolska*, library lessons and exhibitions organized by the library. The projects discussed make use of the rich resources of the library, including documents and manuscripts pertaining to Kalisz.

Keywords: the Pedagogical Library in Kalisz, region, regionalism, library collection, library activity

MAJA WILCZEWSKA

Biblioteka Pedagogiczna Wojewódzkiego Ośrodka Metodycznego
w Gorzowie Wielkopolskim

Kolorowy świat według Fridy Kahlo

Projekt regrantingowy Bardzo Młoda Kultura
Przykład dobrej praktyki budowania wspólnoty lokalnej

Kiedys myślałam, że jestem najdziwniejszą osobą na świecie, ale potem pomyślałam, że jest tak wielu ludzi na świecie, że musi być ktoś taki jak ja, który czuje się dziwnie i ma wady takie jak ja. Wyobrażam sobie ją i wyobrażam sobie, że ona musi tam być i myśleć o mnie. Cóż, mam nadzieję, że jeśli tam jesteś i przeczytasz to, to wiesz, że tak, to prawda, jestem tutaj i jestem również dziwna jak ty.

Frida Kahlo¹

DZIEDZICTWO ZE SZCZEGÓLNĄ HISTORIĄ W TLE

Santocko, dawniej niemieckie Zanzin², to niewielka wieś leżąca w odległości kilkunastu kilometrów od Gorzowa Wielkopolskiego, w gminie Kłodawa. Wieś ta ma prawdopodobnie słowiańskie korzenie, choć obecne tereny gminy były słabo zaludnione przez ludność słowiańską z polskiej i pomorskiej grupy językowej. Po wielu historycznych perypetiach, między innymi podbojach Bolesława Krzywoustego, ziemie te trafiły w połowie XIII wieku we władanie margrabiów brandenburskich. W 1257 roku Albrecht de Luge założył miasto Landisberchnouam³, a w ciągu kilku następnych lat pobliskie wsie, w tym również Santocko, były przenoszone przez

¹ *Kobieta i sztuka. Frida Kahlo*, Fundacja Szpilka, [online:] https://www.fundacjaszpilka.pl/portfolio_page/superdollz-showroom/ – 21 III 2022.

² P. Staszak, *Sekrety Gorzowa*, Łódź 2018, s. 16, *Poznaj Sekrety Polskich Miast*.

³ Później Landsberg an der Warthe, a obecnie Gorzów Wielkopolski.

margrabiów z praw polskich na niemieckie. Na początku XIV wieku kłodawskie ziemie zostały uznane za „niebiańskie miejsce” i powstała tu filia klasztoru Cystersów, którą nazwano *Locus coeli*⁴, z siedzibą w Mironicach. Mnisi otrzymali pola uprawne i nieuprawne, lasy, wody, łąki, bagna, złoża srebra i soli, a sam margrabia zrezygnował na ich rzecz z dochodów z młynów, rybołówstwa i myślistwa. Sprowadzenie do Polski zakonu Krzyżaków spowodowało wypieranie konkurencyjnych zakonów, a dobra mironickiego klasztoru przejmowali okoliczni właściciele ziemscy i rycerze. To oni i ich potomkowie, jako ludność niemiecka, na długie lata stali się twórcami zabytków, historii i dziedzictwa tych ziem. Przykładem może być XVIII-wieczny kościół górujący nad wsią, który przez kilkadziesiąt lat był miejscem spotkań protestantów⁵. Okres ten zakończył się wraz z II wojną światową. Szczególną datą w historii Gorzowa, Kłodawy, Santocka i pobliskich zachodnich ziem był 30 stycznia 1945 roku, czyli moment wkroczenia na te tereny wojsk radzieckich. Data ta rozpoczęła falę wysiedleń ludności niemieckiej oraz napływ ludności polskiej⁶. Napływ szczególnie, gdyż często wiązał się z zasiedlaniem wsi przez rodziny blisko ze sobą skoligacone. Nowe zasiedlenia wiązały się również z niszczeniem tego, co było symbolem niemieckiej przeszłości i traktowaniem nabytych miejsc jako „dziedzictwa wrogów”⁷. Dwudziestowieczna powojenna historia wsi to praca nad zmianą postrzegania zastanego terenu – z dziedzictwa wrogów w „nasze” dziedzictwo.

NASI I WASI WE WSI

Współcześnie pojawił się nowy problem. Jako podgorzowska wieś Santocko staje się tzw. sypialnią miasta, którego mieszkańcy szukają możliwości wybudowania domu na wsi, a dojeżdżania do pracy i szkoły do miasta. Często są to młodzi ludzie z dziećmi, które poszukują rówieśników do zabawy i swojego miejsca do poznawania/tworzenia dziedzictwa. Jednak traktowane są przez dzieci mieszkające we wsi od urodzenia jako obce. Strukturalnie jest to miejscowość, która w przeszłości była tzw. ulicówką, czyli wsią „o zabudowie rozciągniętej, z budynkami z jednej lub dwu stron drogi. Wyglądem przypomina miejską ulicę”⁸. Santocko jest wsią dość długą, posiadającą dwie

⁴ Co w dokładnym tłumaczeniu oznacza „miejsce nieba”.

⁵ Parafia Rzymskokatolicka pw. Matki Bożej Różańcowej w Kłodawie, Santocko, [online:] <http://www.parafia.klodawa.pl/santocko/> – 21 III 2022.

⁶ A. Popiołek, *Historia*, Nadleśnictwo Kłodawa, [online:] https://klodawa.szczecin.lasy.gov.pl/aktualnosc/-/asset_publisher/1M8a/content/historia-1#.YQo0PT9xdPY – 21 III 2022.

⁷ Sformułowanie to doskonale oddaje podejście ówczesnych mieszkańców Santocka do dziedzictwa zasiedlonych miejsc. Użyte zostało przez prof. dr. hab. Jacka Purchlę w wystąpieniu online pt. *Przeszłość przyszłości* podczas inauguracji V Nowego Ogólnopolskiego Forum Bibliotek Pedagogicznych, 7 czerwca 2021 roku.

⁸ *Ulicówka*, [w:] *Wikipedia*, [online:] <https://pl.wikipedia.org/wiki/Ulic%C3%B3wka> – 21 III 2022.

kolonie oraz współcześnie rozbudowywaną wzdłuż wszystkich bocznych ulic. To również wpływa na problem z integracją dzieci, które mają do pokonania duże odległości do świetlicy wiejskiej i miejsc, gdzie gromadzą się rówieśnicy. Od października 2018 roku, czyli momentu, kiedy swoją działalność wznowiła świetlica wiejska, stała się ona centrum zajęć pozalekcyjnych. Placówka ta w miarę swoich możliwości i zaangażowania lokalnych mieszkańców wspiera dzieci w bardzo zróżnicowany sposób – od świadczenia opieki i pomocy w odrabianiu lekcji po organizację przedstawień teatralnych czy dyskotek okolicznościowych. Santockie dzieci są bardzo spragnione wszelkiego rodzaju atrakcji, wykazują zaciekawienie różnorodnymi informacjami, chętnie podejmują się prac ręcznych, a co najważniejsze – mimo że jest to grupa bardzo zróżnicowana wiekowo, chętnie sobie pomagają. Często są to dzieci, które nie zawsze osiągają sukcesy w szkole, mające problemy z zachowaniem i poddające się przy pierwszych niepowodzeniach. Zajęcia w świetlicy są bardzo dobrym sposobem na otwarcie się dzieci wzajemnie na siebie i zintegrowanie ich ze sobą.

KOLOROWY ŚWIAT WEDŁUG FRIDY KAHLO

Propozycją, która miała odpowiedzieć na potrzeby santockich dzieci, był projekt *Kolorowy świat według Fridy Kahlo*. Do konkursu przystąpiła Biblioteka Pedagogiczna Wojewódzkiego Ośrodka Metodycznego w Gorzowie Wielkopolskim wraz z Kołem Gospodyń Wiejskich z Santocka. Bibliotekę reprezentowała Maja Wilczewska, która była pomysłodawczynią, koordynatorem i realizatorem warsztatów – jest również mieszkanką wsi. Natomiast Koło reprezentowała Anna Batura, która była instruktorem świetlicy wiejskiej i także mieszka w Santocku. Projekt zdobył pierwsze miejsce w konkursie regrantingowym *Bardzo Młoda Kultura*, którego głównym operatorem jest Narodowe Centrum Kultury. Natomiast opiekę nad nim w województwie lubuskim sprawuje Regionalne Centrum Animacji Kultury w Zielonej Górze.

We wrześniu 2019 roku zaproszono dzieci na cztery spotkania warsztatowe skupiające się wokół biografii i twórczości meksykańskiej malarki. Miały się one stać inspiracją do podejmowania kreatywnych działań przez dzieci.

Spotkania nie tylko odpowiadały problemom małej społeczności lokalnej, ale również potrzebom całej gminy, którym dano wyraz w *Strategii zrównoważonego rozwoju gminy Kłodawa. Aktualizacja na lata 2016-2025*⁹. Dzięki temu działania zostały objęte wsparciem Anny Mołodciak, wójta gminy – udostępniono bezpłatnie pomieszczenia do realizacji zajęć oraz przekazano wartościowe upominki dla uczestników.

⁹ W. Nowicki [et al.], *Strategia zrównoważonego rozwoju gminy Kłodawa. Aktualizacja na lata 2016-2025*, [online:] https://www.klodawa.pl/asp/pliki/download/strategia_klodawa_calosc_w.1.pdf – 21 III 2022.

Nie tylko gmina oraz partnerzy startujący w konkursie zaangażowali się w działania. Na każdym etapie tworzenia i realizacji projektu wspierali go mieszkańcy wsi. Rafał Chodkiewicz, gminny radny, objął projekt działaniami promocyjnymi. Mistrz krawiecki – Anna Szajek – uszyła stroje stylizowane na tradycyjny ubiór Fridy. Kucharz jednej z gorzowskich restauracji serwował potrawy kuchni meksykańskiej, a fotograf Joanna Bielawska uwieczniła każdy etap prac projektowych. Wszyscy mieszkańcy wsi działali w projekcie jako wolontariusze.

MEKSYKAŃSKA MALARKA W WIEJSKIEJ ŚWIETLICY

Jako główną bohaterkę projektu wybrano meksykańską malarzkę Fridę Kahlo, a właściwie Magdalenę Carmen Friedę Kahlo y Calderón, żyjącą w latach 1907-1954, słynącą ze swoich kolorowych autoportretów, silnie inspirowanych wydarzeniami z jej życia. Dlaczego właśnie ta artystka stała się bohaterką warsztatów? Kobieta z odległego kraju, uparta, dążąca do realizacji swoich marzeń, kochająca życie mimo niepełnosprawności spowodowanej dziecięcą chorobą oraz wypadkiem, walcząca nieustannie z bólem, budząca tak wiele kontrowersji. Nim jednak została dorosłą kobietą, była małą dziewczynką, pochodzącą z niewielkiej miejscowości niedaleko Meksyku, stolicy tego kraju. Była dzieckiem z krótszą nóżką, przezywanym przez rówieśników „drewnianą nogą”. Małą rozrabiarą kłócącą się z mamą, uwielbiającą skradać się przez okno i wspinać po drzewach. Uczennicą, której nie zawsze wszystko wychodziło w szkole. Nastolatką przeżywającą pierwsze miłości, z marzeniami wybiegającymi w dorosłe życie.

Projekt przewidywał cztery spotkania warsztatowe z santockimi dziećmi oraz festyn podsumowujący przedsięwzięcie dla wszystkich mieszkańców wsi. Warsztaty zorganizowane były w cztery kolejne wrześnieowe czwartkowe popołudnia. Każdy z warsztatów składał się z dwóch etapów. W części pierwszej dzieci poznawały fakty związane z życiem i twórczością artystki. Natomiast w części drugiej samodzielnie wykonywały różnorodne aktywności plastyczne zainspirowane poznanymi wydarzeniami.

Pierwszy warsztat – *Ja w świecie barw* – prezentował rys najważniejszych wydarzeń z życia Kahlo. Pierwsze szkolne przygody małej Friduczy, ciężka choroba wieku dziecięcego oraz szykany z powodu jej skutków, młodzińcze marzenia o zawodowej drodze, studenckie błagi, edukacyjne niepowodzenia, pierwsze przyjaźnie i miłości, nieszczęśliwy wypadek, walka z bólem i upór w dążeniu do realizowania swoich marzeń – to wszystko pozwoliło uczestnikom choć na chwilę odnaleźć siebie w postaci bohaterki projektu. Omawiając kolejne wydarzenia z życia artystki, prowadząca analizowała powiązane z nimi portrety autorstwa Kahlo. To zachęciło dzieci nie tylko do rozmowy o portretach i możliwości dyskusji malarza z widzami za pomocą ukrytej symboliki, ale także do samodzielnej pracy nad swoimi symbolicznymi portretami.

Praca nad portretami bazowała na dobrze znanej metodzie kalkowania rysunków pod światło. Uczestnicy dobrali się w pary i każda z par otrzymała przezroczyście płytke pleksi w formacie A4 oraz suchocierny mazak. Członkowie par usiedli naprzeciwko siebie i na zmianę próbowali przenieść na płytke kontury twarzy swojego partnera. Następnie, przykładając płytke do okna i kładąc na nią białą kartkę, odrysowywali kontury swoich twarzy. Później został już tylko etap nadania kolorów pastelami oraz uzupełnienie portretów o ubrania, symbole i napisy stanowiące auto-prezentację każdego twórcy. Pojawiały się ulubione sukienki, koszulki z logotypami ukochanych drużyn, okładki książek czy pseudonimy. Dzień ten był okazją do integracji grupy, poznawania się, a przede wszystkim zacierania granicy między „naszymi” a „obcymi”.

Tydzień później, w trakcie warsztatu *Meksykańskie domy na santockiej ziemi*, odbyła się wirtualna podróż do Meksyku, a właściwie do domów, w których malarzka spędziła swoje życie. Dzieci zajrzały do Coyocan, a tam do *Casa Azul* – Niebieskiego Domu, który zamówił dla swojej rodziny Gillermo Kahlo (ojciec Fridy). To dom, w którym artystka spędziła swoje młode lata oraz czas po rozwodzie, aż do śmierci. Wielobarwny dom pełen kwiatów, zwierząt, sztuki prekolumbijskiej, a przede wszystkim – gości. Dzieci poznały tajemnice tego miejsca, jak na przykład okno, przez które uciekła siostra Matilde do ukochanego. Następnie zwiedziły przedziwny dom Fridy i jej małżonka Diego Rivery, *Casa Estudio*. Budynek ten właściwie składa się z dwóch oddzielnych domów połączonych wąskim mostkiem na wysokości dachów, a zamiast płotu stał przy nim rząd kaktusów organowych.

Następnie młodzi ludzie przystąpili do prac architektoniczno-budowlanych. Wyposażeni w nożyki tapicerskie, taśmy klejące, wielkie butle farby i pędzle podjęli się w grupach zamiany arkuszy kartonów w kolorowe domy. Powstały różnobarwne „budowle”, ze ścianami pokrytymi oknami w dziwnych kształtach. Domy z tarasami tak wielkimi, jak ich dachy. Domy kryjące w środku swoich budowniczych. W tym dniu prace trwały do późnego wieczora, a przerwało je dopiero przypomnienie o konieczności jutrzejszej wczesnej pobudki do szkoły. Podłoga wiejskiej świetlicy zamieniła się w przedziwną krainę pełną kolorowych domostw.

Był to warsztat osławający dzieci niedawno przybyłe do wsi z otaczającym je światem, z budynkami, które mijają w trakcie spacerów, oraz ich mieszkańcami. Jak wyglądają domy uczestników warsztatów? W którym miejscu wsi stoją? Jaki jest najstarszy dom we wsi? Kto to jest sołtys i gdzie mieszka? Kto jest właścicielem jedyne go we wsi sklepu? Dlaczego dom prowadzący jest taki dziwny i jak w nim się mieszka? Takie m.in. pytania padały w trakcie warsztatu i nie było im końca.

Trzeci warsztat postawił przed prowadzącą nie lada wyzwanie – jak opowiedzieć grupie uczestników, w której przeważają chłopcy, o kobiecych strojach i kwiatowych ozdobach do włosów? Warsztat *Kwiaty we włosach*, poświęcony przywiązaniu Fridy do prekolumbijskiego dziedzictwa rodziny i okazywaniu tego za pomocą ubioru, mimo obaw, stał się strzałem w dziesiątkę! Dzieci poznały tradycyjny strój malarki –

tehuangę, składającą się z prostej bluzki przyozdobionej tradycyjnymi wzorami oraz długiej obszernej kolorowej spódnicy, zakończonej białą koronkową falbaną. Stroje te Frida projektowała i szyla samodzielnie. Po obejrzeniu wielobarwnych ubiorów artystki dzieci przystąpiły do samodzielnego tworzenia opasek do włosów, przyozdobionych wielkimi sztucznymi kwiatami. Nim jednak to nastąpiło, odbył się krótki kurs tworzenia kwiatków z bibuły. Takich, jakimi co roku babcie i mamy uczestników przyozdabiają wielkanocne palmy. Był to warsztat wymagający zaangażowania dorosłych i tu na wysokości zadania stanęli sami rodzice. Pomagali przy używaniu pistoleatów na gorący klej. Nawet chłopcy chętnie zaangażowali się w tworzenie ozdób, które miały być prezentem dla siostr, mam i babć.

Na zakończenie czekała na dzieci mała niespodzianka. W jednej z sal świetlicy przygotowano atelier fotograficzne, w którym odbyła się profesjonalna sesja fotograficzna w stylu Fridy Kahlo i Diego Rivery. Każda z dziewcząt mogła ubrać specjalnie na tę okazję uszytą *tehuangę*, a chłopcy – wypożyczony z gorzowskiego teatru strój – teatralny brzuch, marynarkę i wielki kowbojski kapelus. Realizatorzy projektu, dzięki zaangażowaniu santockiej krawcowej, mogli przygotować dziewczęce stroje w taki sposób, aby każda z nich mogła stać się Fridą. Był komplet dla najmłodszych uczestniczek projektu i wielka spódnica ze sznurkiem zamiast gumki, który pozwalał w idealny sposób dopasować ją do odpowiednich gabarytów. Każda z dziewcząt na chwilę stała się piękną, wielobarwną Meksykanką.

Czwarty, ostatni warsztat – *Opowiem Ci o Fridzie* – miał szczególny charakter, ponieważ był to warsztat współprowadzony przez samych uczestników. Stanowił swego rodzaju sprawdzian. Na spotkanie zaproszeni zostali najmłodszy mieszkańcy Santocka, którzy wcześniej nie zakwalifikowali się do projektu. Prowadząca prezentowała kolejne strony z książki Marii Isabel Sánchez Vegary *My First Frida Kahlo*¹⁰, a dzieci opowiadały maluchom o kolejnych faktach z życia malarki. Następnie młodsze dzieci, pod okiem pań z Koła Gospodyń Wiejskich, wykonywały papierowe maski przyozdobione bibułowymi kwiatkami.

W tym samym czasie starszaki uczestniczyły w podsumowaniu spotkań warsztatowych. Proces ewaluacji został w nietuzinkowy sposób przygotowany przez Narodowe Centrum Kultury¹¹. Był to pociąg, którego wagony stanowiły kolejne pytania ewaluacji i wypełniane były odpowiedziami wyłonionymi za pomocą burzy mózgów, ponadto dzieci otrzymały arkusz indywidualnej oceny projektu w postaci wydzieranki. Ewaluacja nie tylko pokazała, że cel projektu został zrealizowany, ale również pozwoliła uzyskać odpowiedź na pytanie, co dzieci chciałyby jeszcze robić.

¹⁰ M.I. Sánchez Vegara, *Frida Kahlo. My first Frida Kahlo*, London 2018, *Little People, Big Dreams*.

¹¹ Zob. W. Broszkiewicz, *Raport z ewaluacji programu Narodowego Centrum Kultury Bardzo Młoda Kultura 2019-2021. Województwo podkarpackie*, Przemyśl 2020, s. 81, [online:] <https://bmk-ck.pl/wp-content/uploads/2020/12/Broszkiewicz-W.-Ewaluacja-programu-BMK-2020-woj.-podkarpackie.pdf> – 21 III 2022.

Dla autorki artykułu było to najważniejsze spotkanie, które pokazało, w jak dużym stopniu został zrealizowany cel zintegrowania „naszych” z „obcymi”. Po podziękowaniach i pożegnaniach prowadząca rozpoczęła ostatnie porządki na sali. Kiedy po jakimś czasie wyszła na plac przed świetlicą, zastała widok, który tylko potwierdził osiągnięcie zamierzonych efektów. Wszyscy uczestnicy wspólnie bawili się w berka. Do późnego wieczora żadne z dzieci nie chciało wrócić do domu, a odbierający je rodzice spędzali czas na pogawędkach, nie spiesząc nikogo.

TO JESZCZE NIE KONIEC

To nie był jednak koniec Fridowego projektu. Mieszkańców wsi czekała jeszcze wielka meksykańska fiesta. Do santockiej remizy strażackiej zaproszono uczestników projektu, ich całe rodziny, osoby współtworzące projekt, przedstawiciele grantodawcy oraz władz lokalnych i – co najważniejsze – wszystkich mieszkańców wsi. Atrakcją nie było końca. Już od progu witało gości tworzone na bieżąco celograffiti. Salę przyozdobiono portretami dzieci w strojach Fridy i Diega oraz autoportretami wykonanymi podczas pierwszego warsztatu. Zorganizowano stoisko, na którym kucharz przygotowywał na oczach gości meksykańskie potrawy, oraz kącik ze słodkimi wypiekami pań z Koła Gospodyń Wiejskich. Ustawiono makietę santockich domów w meksykańskim stylu oraz retrospektywną wystawę fotografii wykonanych w trakcie czterech spotkań warsztatowych. Goście, idąc za przykładem uczestników projektu, mogli sami zamienić się na chwilę we Fridę i Diega. W remizie stworzono również atelier fotograficzne, w którym udostępniono stroje oraz wielkokwiatowe ozdoby do włosów. Profesjonalny fotograf robił zdjęcia i na miejscu drukował fotografie. Na koniec, po raz kolejny, pomysłodawczyni projektu postanowiła zaskoczyć dzieci i spod wysokiego sufitu remizy zjechało pięć meksykańskich pinii wypełnionych po brzegi kilogramami cukierków.

NIE BYŁO TAK KOLOROWO

Mimo tak wielkiego zaangażowania mieszkańców projekt miał swoich przeciwników. Plakaty rozwieszane przed każdym warsztatem były zrywane. Koordynatorka odbierała telefony, w których zaniepokojeni rodzice zarzucali nieodpowiedni wybór bohaterki projektu. Martwiono się o treści, które będą przekazywane w trakcie spotkań. Jednak na każdym etapie przedsięwzięcia organizatorki podejmowały działania wpływające na zmianę nastawienia mieszkańców. Sztandarowym przykładem była mama jednej z dziewczynek, która była tak zmartwiona treściami, że postanowiła nadzorować pierwszy warsztat osobiście. Po obejrzeniu tego spotkania prosiła o możliwość uczestnictwa w kolejnych i do ostatniej chwili była największym propagatorem i pomocnikiem w działaniach.

BARDZO MŁODA KULTURA

Działania te były możliwe dzięki projektowi grantowemu Narodowego Centrum Kultury – Bardzo Młoda Kultura (BMK), którego głównym operatorem na terenie województwa lubuskiego było Regionalne Centrum Animacji Kultury (RCAK) w Zielonej Górze¹². To program trzyletni, którego II edycja, przewidziana na lata 2019-2021, była źródłem finansowania opisywanego projektu. Celem, jaki RCAK postawiło przed projektem, było „wzmocnienie edukacji kulturowej w regionie lubuskim poprzez eliminowanie barier pomiędzy sferą edukacji i kultury, oddziaływanie edukatorów na dzieci i młodzież, z którymi pracują na co dzień”¹³. Głównym zadaniem akcji projektowanych w ramach BMK miały być działania zbliżające sferę edukacji i sferę kultury, różnorakie instytucje kultury, szkoły i inne placówki oświatowo-wychowawcze, organizacje pozarządowe działające w obszarze kultury lub edukacji oraz lokalnych edukatorów.

PODSUMOWANIE

Projekt na długo wpisał się w pamięć zarówno realizatorów, jak i uczestników. Przede wszystkim pozostawił po sobie uczucie niespełnienia. Dlatego też Maja Wilczewska bardzo szybko poszukała możliwości dokończenia przygody z Fridą w kreatywny, twórczy sposób. Wystartowała w konkursie na stypendium artystyczne Prezydenta Miasta Gorzowa i otrzymała je. Dzięki temu wraz z santockimi dziećmi stworzyła historię w formie teatryku *kamishibai* pt. *Ja, Frida Kahlo*, w której ilustracje są kolażami fotografii malarki i dziecięcych rysunków. W ten oto sposób dzieci same opowiedziały o tym, co zostało w ich pamięci po spotkaniu z meksykańską malarką Fridą Kahlo.

BIBLIOGRAFIA

- Broszkiewicz W., *Raport z ewaluacji programu Narodowego Centrum Kultury Bardzo Młoda Kultura 2019-2021. Województwo podkarpackie*, Przemyśl 2020, s. 81, [online:] <https://bmk-ck.pl/wp-content/uploads/2020/12/Broszkiewicz-W.-Ewaluacja-programu-BMK-2020-woj.-podkarpackie.pdf>.
- Kobieta i sztuka. Frida Kahlo*, Fundacja Szpilka, [online:] https://www.fundacjaszpilka.pl/portfolio_page/superdollar-showroom/.

¹² Program *Bardzo Młoda Kultura – województwo lubuskie. 2019-2021, dotowany przez Narodowe Centrum Kultury*, Regionalne Centrum Animacji Kultury, [online:] <http://rcak.pl/bardzo-mlo-da-kultura-2/> – 21 III 2022.

¹³ *Ibidem*.

- Nowicki W. [et al.], *Strategia zrównoważonego rozwoju gminy Kłodawa. Aktualizacja na lata 2016-2025*, [online:] https://www.klodawa.pl/asp/pliki/download/strategia_klodawa_calosc__w.1.pdf.
- Parafia Rzymskokatolicka pw. Matki Bożej Różańcowej w Kłodawie, Santocko, [online:] <http://www.parafia.klodawa.pl/santocko/>.
- Popiołek A., *Historia*, Nadleśnictwo Kłodawa, [online:] https://klodawa.szczecin.lasy.gov.pl/aktualnosci/-/asset_publisher/1M8a/content/historia-1#.YQo0PT9xdPY.
- Program Bardzo Młoda Kultura – województwo lubuskie. 2019-2021, dotowany przez Narodowe Centrum Kultury*, Regionalne Centrum Animacji Kultury, [online:] <http://rcak.pl/bardzo-młoda-kultura-2/>.
- Sánchez Vegara M.I., *Frida Kahlo. My first Frida Kahlo*, London 2018, *Little People, Big Dreams*.
- Staszak P., *Sekrety Gorzowa*, Łódź 2018, *Poznaj Sekrety Polskich Miast*.
- Ulicówka*, [w:] *Wikipedia*, [online:] <https://pl.wikipedia.org/wiki/Ulic%C3%B3wka>.

ABSTRAKT

Artykuł przedstawia zwycięski projekt nagrodzony grantem Narodowego Centrum Kultury w programie regrantingowym Bardzo Młoda Kultura. Był to projekt współtworzony przez Bibliotekę Pedagogiczną WOM w Gorzowie Wielkopolskim i Koło Gospodyń Wiejskich w Santocku. Postać i twórczość Fridy Kahlo stała się inspiracją do budowania wspólnoty i tożsamości lokalnej. Głównym celem spotkań było zintegrowanie dzieci, które wychowały się w miejscowości, z dziećmi napływowymi z miasta. Do działań projektowych włączyli się dorośli mieszkańcy wsi, przygotowując kolejne warsztaty i aktywności uczestników.

Słowa kluczowe: Frida Kahlo, Santocko, Bardzo Młoda Kultura, wspólnota lokalna

ABSTRACT

The Colourful World According to Frida Kahlo: A Regrant Project under the Programme Very Young Culture: An Example of Good Practice in Building a Local Community

The article discusses the winning project that received a grant from the National Centre for Culture under the regrant programme Very Young Culture. It was a cooperation between the Pedagogical Library of the Regional Teacher Training Centre in Gorzów Wielkopolski and the Farmers' Wives' Association in Santocko. Frida Kahlo and her artistic output served as an inspiration for the development of the local community and identity. The main goal was to integrate the local children with children who migrated from the city. The project involved the adult residents of the village, who organized workshops and activities for the participants.

Keywords: Frida Kahlo, Santocko, Very Young Culture, local community

ELŻBIETA ŻŁOBIŃSKA

Biblioteka Pedagogiczna w Sieradzu,
Filia w Wieruszowie

W bibliotece wciąż się dzieje...

Współpraca instytucji oświatowych i kulturalnych w regionie
na przykładzie Biblioteki Pedagogicznej w Sieradzu Filii w Wieruszowie

KRÓTKO O BIBLIOTECE

Biblioteka Pedagogiczna znajdująca się w Wieruszowie wchodzi w skład struktury Biblioteki Pedagogicznej w Sieradzu i jest jedną z filii obok: Zduńskiej Woli, Łasku, Poddębic, Pajęczna, Wielunia i Dworku Marii Konopnickiej w Bronowie. Siedziba mieści się w budynku Miejsko-Gminnej Biblioteki Publicznej w Wieruszowie, gdzie wynajmujemy pomieszczenia pełniące funkcję wypożyczalni, czytelnicy i magazynku. Dodatkowo posiadamy pomieszczenie magazynowe, w którym gromadzimy zbiory rzadziej wykorzystywane przez czytelników. Filia w Wieruszowie w tym roku obchodzi 66-lecie istnienia, działania, wspomagania procesów kształcenia kilku pokoleń nauczycieli, studentów, uczniów i innych osób, dla których rozwój i poszukiwanie wiedzy są ważnymi elementami życia.

PROLOG SPOTKANIA NA FORUM – SKĄD POMYSŁ NA REFERAT?

Mówić można dużo, o wszystkim, ale najtrudniejsze jest trafienie z tematem do odbiorcy. Biblioteka w Wieruszowie jest małą placówką, ale prężnie działającą, realizującą jako filia szeroki wachlarz zadań, spontanicznych pomysłów i włączającą się w ogólnopolskie przedsięwzięcia. Okazji do pokazywania działań, do dzielenia się doświadczeniem nie brakuje, można to robić w rozmowach prywatnych, z użyciem

wszelkiego rodzaju komunikatorów, w trakcie szkoleń i w strefie dobrych praktyk. V Nowe Ogólnopolskie Forum Bibliotek Pedagogicznych w Krakowie umożliwiło przedstawienie działań biblioteki lokalnie, w swojej małej ojczyźnie, ale i ze wskazaniem na liczne perspektywy. O tym, że są one szerokie, świadczy bogactwo instytucji współpracujących i oferta Biblioteki Pedagogicznej w Wieruszowie, która nie pozostaje bez odzewu. Pierwsza możliwość publicznego pokazania działań małej biblioteki w swoim środowisku, w kontekście współpracy bibliotek, była zjawiskiem dziwnym i wręcz rzadko spotykanym. W 2016 roku miałam okazję podzielić się w ramach współpracy z „Warsztatami Bibliotekarskimi” opisem współdziałania wieruszowskich bibliotek. Temat wypłynął w trakcie rozmowy z redaktorem naczelną, ponieważ – mówiąc potocznie – „chwycił”. Dotyczył współpracy środowiska lokalnych bibliotek (Biblioteka Pedagogiczna w Sieradzu Filia w Wieruszowie, Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna, Powiatowa Biblioteka Publiczna). Zjawisko wtedy wydawać się mogło dziwne: jak to, biblioteki współpracują, a nie rywalizują? W Wieruszowie tak właśnie to wyglądało i było podstawą do napisania artykułu, który pokrótce pokazał nasze wspólne działania, wspieranie się i dobre relacje. Ten właśnie tekst przypomniał mi o tym, co ważne w pracy biblioteki, o pewnym koleżeńskim zapleczu, które pozwala na podejmowanie – czasem z pozoru nierealnych do wykonania – działań. Artykuł, który wtedy napisałam, uzmysłowił mi, że to jest właściwy kierunek – to właśnie tym, ale w większym zakresie (więcej instytucji, więcej przykładów) w formie dobrej praktyki, która świetnie działa, chcę się podzielić.

CEL, JAKIM JEST UDZIAŁ W ROLI PRELEGENTA W OGÓLNOPOLSKIM SPOTKANIU BIBLIOTEKARZY

Jaki jest zatem cel przygotowanego opracowania? Jeden podstawowy – przedstawienie działań małej biblioteki w lokalnej społeczności. Małej, ponieważ pracujemy w mieście powiatowym, a lokalna społeczność to nasi odbiorcy, chociaż z racji bliskiej granicy z województwem wielkopolskim i tam zaznaczamy swą obecność, ale o tym później. Cel określony, pora zatem na pytania, które pomogą go zrealizować:

- ▶ Czy działania biblioteki opierają się tylko na ogólnopolskich akcjach?
- ▶ Czy w małej społeczności jest miejsce na kreatywność bibliotekarek?
- ▶ Czy biblioteka posiada sprzymierzeńców wśród lokalnych instytucji i placówek oświatowych?

Odpowiadając na te pytania, pokażę obraz naszej rzeczywistości bez przerysowań, tak jak to naprawdę funkcjonuje, i mam nadzieję, że okaże się to choć w części przydatne w innych bibliotekach, że koleżanki i koledzy po fachu zaczerpną od nas trochę przykładów dobrej praktyki.

INSTYTUCJE WSPÓŁPRACUJĄCE

Odpowiadając na postawione wyżej pytania, zacznę od ostatniego, gdyż aby mówić o działaniach, trzeba mieć z kim działać. Zatem z kim współpracuje i działa biblioteka w Wieruszowie? Śmiało mogę powiedzieć, że ze wszystkimi placówkami oświatowymi na terenie powiatu (przedszkola – zarówno publiczne, jak i prywatne, szkoły na każdym poziomie edukacji oraz żłobek). Nie jest to każdorazowo współpraca ze wszystkimi, jednakże z naszą ofertą staramy się dotrzeć wszędzie i odbiór jest coraz większy. W zasadzie jedynym problemem jest odległość szkół czy przedszkoli wiejskich, z których dzieci nie zawsze mogą do nas dojechać, ale jeśli to jest możliwe – my dojeżdżamy do nich. Wieruszowski Dom Kultury, Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna, Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej to również instytucje, z którymi podejmujemy działania (np. konkursy, zajęcia z poradnictwa zawodowego, Dzień Pluszowego Misia). Należy tu także wymienić Urząd Miejski w Wieruszowie oraz Starostwo Powiatowe w Wieruszowie (tu np. Narodowe Czytanie, patronat konkursów).

DZIAŁANIA BIBLIOTEKI W ŚRODOWISKU LOKALNYM

Od tego, jak bardzo znana jest oferta biblioteki w środowisku, w którym się znajduje, zależy jej zakres działalności. Im większy kontakt z miejscową społecznością, tym większe prawdopodobieństwo uczestnictwa mieszkańców w działaniach realizowanych przez bibliotekę. Niczego nie da się zrobić od razu, to długotrwały proces poznawania się, prób wzajemnej pomocy, współpracy, a wreszcie nawet konieczności organizowania działań razem. Nasz przykład pokazuje, że to lata realizacji wspólnych akcji, małych – tylko na naszym terenie, lub udziału w dużych – ogólnopolskich, sprawiły, że środowisko lokalne jest gotowe na nasze pomysły, tak jak i nasza placówka chętnie bierze udział w zewnętrznych przedsięwzięciach.

AKCJE OGÓLNOPOLSKIE

Biblioteka w miarę możliwości włącza się w akcje organizowane w całym kraju. Charakter każdego przedsięwzięcia jest dopasowany do jego rodzaju, odbiorców, miejsca, które może być wykorzystane, i wreszcie zaplecza ludzkiego. Niewątpliwie bardzo ważne jest wsparcie, jakie mamy zapewnione w postaci koleżanek z wieruszowskich bibliotek oraz szkolnych bibliotek z całego powiatu. Akcje na większą skalę organizujemy wspólnie, poprzedzając je spotkaniem, na którym wymieniamy się pomysłami, szukamy najlepszych rozwiązań, tak by znaleźć wielu odbiorców wśród naszej lokalnej społeczności. Jeśli planujemy małe przedsięwzięcie, najczęściej ograniczamy się do wystawy w bibliotece bądź zajęć edukacyjnych w szkołach czy przedszkolach.

Poniżej przedstawię kilka przykładów akcji ogólnopolskich i sposobów, które na naszym terenie dobrze się sprawdzają, a zostały wypracowane przez lata doświadczeń.

Narodowe Czytanie – akcja od wielu lat koordynowana przez Powiatową Bibliotekę Publiczną, polega na połączeniu sił bibliotek z terenu miasta i gminy, uczniów, przedstawicieli urzędów, mieszkańców. Najczęściej odbywa się na rynku, gdzie istnieje możliwość spotkania się większej grupy osób. Sposób realizacji zależy od wybranej lektury, ustalonego wcześniej przebiegu, czasem przybiera formę krótkiego przedstawienia, innym razem luźnych tekstów do przeczytania dla chętnych. Stałym elementem są stroje dostosowane przez chętnych uczestników specjalnie do epoki i treści czytanej książki.

Tydzień Zakazanych Książek – ta ogólnopolska akcja znajduje w naszej bibliotece mniejszy akcent – w postaci wystawy przygotowywanej corocznie z wykorzystaniem zbiorów dostępnych w placówce. Każdego roku ekspozycja przybiera odmienny kształt, często inspirowany wzorami zaczerpniętymi z innych bibliotek.

Ogólnopolski Tydzień Kariery – wpisał się na stałe w kalendarz działań biblioteki. Każdego roku w szkołach, a nawet przedszkolach, prowadzimy zajęcia edukacyjne związane z rozwojem zawodowym, kształceniem, omawiamy rodzaje szkół, poszczególne zawody. Motywem przewodnim jest zawsze hasło danego tygodnia, wokół którego toczą się rozmowy z młodymi ludźmi. Odbiorcami są dzieci i młodzież z terenu miasta, ale i okolicznych wiosek.

Międzynarodowy Dzień Książki dla Dzieci – kwietniowe święto wielokrotnie hucznie obchodzone w bibliotece gromadzi grupy przedszkolne i dzieci klas I-III, choć zdarzały się też klasy starsze. Obchodom zawsze towarzyszy wystawa z hasłem przewodnim, plakatem i listem do dzieci napisanym przez gospodarza święta (każdego roku gospodarzem jest inny kraj). Uczestnicy zajęć edukacyjnych wysłuchują krótkiej pogadanki o Hansie Christianie Andersenie – patronie święta, a później, w zależności od kreatywności i pomysłów bibliotekarki, aktywnie rozwiązują zadania, krzyżówki, zagadki, rozmawiają, dzielą się swoją wiedzą o książkach oraz omawiają funkcjonowanie własnych domowych biblioteczek.

Tydzień Bibliotek – bardzo ważne święto dla wszystkich bibliotek, będące szansą pokazania naszej działalności młodym ludziom, dorosłym, dzieciom. Oferta dotycząca obchodów każdego roku się zmienia, najważniejszym celem jest podkreślenie roli biblioteki w środowisku lokalnym, dlatego też staramy się, by w tym tygodniu zainteresować ludzi w różnym wieku i o różnych potrzebach. To dobry czas na akcję promocyjną (np. wystawy, zajęcia edukacyjne, szkolenia, ulotki, promocja w mediach, na stronie internetowej oraz na Facebooku).

Jak nie czytam, jak czytam – ta ogólnopolska akcja pierwszy raz w Wieruszowie odbyła się z inicjatywy wieruszowskiej biblioteki w jednej ze szkół podstawowych. Pomysł został pozytywnie przyjęty przez dyrekcję i nauczycieli. W jednym momencie na szkolnym boisku zgromadzili się wszyscy wraz z uczniami (ponad 500 osób). Każdy trzymał w ręku książkę, którą miał sam w ciszy czytać. Na początku jednak, dla zachęty, nauczyciele i kilku uczniów czytali fragmenty wybranych przez siebie

lektur. Odzew był niesamowity, gdyż chętnych do czytania było coraz więcej, mikrofon przekazywany był z rąk do rąk.

Bookcrossing – w naszym mieście znajdują się trzy budki, które zostały zainstalowane przez Powiatową Bibliotekę Publiczną, a o które dbamy teraz wspólnie. Przeglądamy zawartość budek, sprzątamy, usuwamy zbędne ulotki i zniszczone egzemplarze, uzupełniamy nowymi książkami, uzyskanymi np. od naszych czytelników. W trakcie prac porządkowych zachęcamy przechodniów do korzystania z zawartości budek i do przynoszenia własnych zbiorów, których już nie potrzebują, a którymi chętnie się podzielą z innymi.

Odjazdowy Bibliotekarz – ta bardzo ciekawa forma promocji książek, bibliotek i aktywnego wypoczynku znalazła w naszym mieście wielu chętnych. Trasa rajdu każdorazowo obejmuje inny szlak po powiecie, wiek uczestników jest bardzo zróżnicowany, dla najstarszego i najmłodszego uczestnika były nawet wręczane specjalne dyplomy. Głównym organizatorem jest Powiatowa Biblioteka Publiczna, a pozostałe biblioteki, w tym również szkolne, biorą aktywny udział. Na trasie rajdu zawsze znajduje się jakiś zabytek czy miejsce ciekawe do obejrzenia i omówienia. Łączymy wysiłek fizyczny z kształceniem.

Cała Polska Czyta Dzieciom – kolejna inicjatywa, w której zgodnie biorą udział biblioteki miasta wraz z przedstawicielami różnych zawodów, np. strażak, policjant, pielęgniarka, urzędnik, kominiarz, leśniczy. W kilkusobowych grupach odwiedzamy klasy I-III, przedszkola i żłobek na terenie miasta i gminy, czytamy dzieciom krótkie bajeczki lub wierszyki, opowiadamy o wykonywanym zawodzie. Do pracy wracamy z dyplomami, laurkami czy medalami wykonanymi w większości przez dzieci.

AKCJE LOKALNE

To formy realizowane na naszym terenie, często wymyślone przez nauczycieli pobliskich szkół, na które zawsze odpowiadamy swoją obecnością, wsparciem i aktywnym udziałem, a najczęściej są to nasze autorskie pomysły. Niektóre z nich wpisały się na stałe w kalendarz działań biblioteki i są realizowane cyklicznie każdego roku. Poniżej wymienię przykładowe akcje lokalne.

Targi edukacyjne – organizatorem przed reformą szkolnictwa było gimnazjum oraz szkoła ponadgimnazjalna. Targi gromadziły przedstawicieli szkół nie tylko województwa łódzkiego, ale również wielkopolskiego, opolskiego, dolnośląskiego. Wśród stoisk zaproszonych szkół swoje miejsca miały biblioteki (w tym nasza), Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna i inne placówki. Podstawowym celem była promocja i bezpośrednie zainteresowanie uczniów, nauczycieli, rodziców i innych uczestników swoją ofertą.

Szermierki językowe – spotkanie przedstawicieli placówek edukacyjnych, urzędów, instytucji z terenu powiatu, którzy próbowali swych sił w potyczkach z językiem

polskim. Nasza biblioteka zdobyła zaszczytne pierwsze miejsce, które również było formą promocji placówki i okazją do pokazania się wśród lokalnej społeczności (artykuły prasowe).

Budżet Obywatelski Województwa Łódzkiego – dzięki realizacji projektu do biblioteki trafiły nowości książkowe, drobne sprzęty, a co również bardzo ważne, dzieci brały udział w konkursie i wycieczce z przewodnikiem po Łodzi. Na naszym terenie poznały historię miasta na podstawie książki *Wierusz i Nikt* Pawła Wakuły¹ i w trakcie pieszej wędrowki po Wieruszowie z kierownikiem biblioteki. Kolejna edycja w trakcie realizacji.

Happening czytelniczy – kolorowy przemarsz ulicami miasta, w którym udział biorą dzieci i młodzież szkół i przedszkoli całego powiatu. Akcja, której pomysłodawcą jest bibliotekarka z Zespołu Szkół Ponadpodstawowych w Wieruszowie, przybiera różne formy. Podstawą jest przemarsz wyznaczoną trasą w pobliżu kilku szkół i przedszkoli, zakończony czytaniem haseł związanych z książkami, przedstawieniem – w zależności od ustalonego wcześniej planu. Zaangażowane są wszystkie biblioteki z terenu miasta, każdy happening jest poprzedzony spotkaniem organizacyjnym. Uczniowie rozdają mieszkańcom ulotki, na których wypisane są hasła dotyczące czytania i książek oraz znane cytaty.

AKCJE CYKLICZNE

To działania, które znalazły stałe miejsce w kalendarzu biblioteki i są realizowane każdego roku. Nie ma ich tutaj zbyt wiele, ale najważniejsze, że dla odbiorców mają znaczenie i dzieci same dopytują o kolejne spotkania.

Światowy Dzień Pluszowego Misia – to najdłużej prowadzona akcja promocyjna i czytelnicza. Pierwsze spotkania z dziećmi odbyły się w 2012 roku i organizowane są do dziś. Każdego roku bibliotekarka wraz ze swym misiem Zbysiem (autentyczny miś z lat dziecińczych) przemierza pieszo ulice Wieruszowa, dojeżdża autem do okolicznych wiosek, by dzieci mogły wziąć udział w zajęciach. Wszystko to odbywa się w listopadzie, w zasadzie przez cały miesiąc. Zajęcia edukacyjne to rozmowy, czytanie bajek i wierszyków (które pisze dla dzieci bibliotekarka), kolorowanie, zabawy, zagadki i wiele innych ciekawych pomysłów, każdego roku nowych.

Kamishibai w drodze... – teatrzyk, który również znalazł wiernych odbiorców wśród dzieci, a nawet młodzieży starszych klas szkoły podstawowej. Historia naszego teatrzyku rozpoczęła się, gdy mąż jednej z bibliotekarek samodzielnie wykonał skryznicznię *butai* i bibliotekarka wraz z nią oraz zakupioną prywatnie bajką wyruszyła zapoznawać dzieci z nową, wspaniałą formą obcowania z literaturą i światem baśni. Obecnie biblioteka dysponuje bardzo bogatą ofertą tytułów bajek, a zainteresowanie teatrzykiem wzrasta.

¹ P. Wakuła, *Wierusz i Nikt*, Łódź 2018.

Piesza wycieczka po mieście śladami zabytków i atrakcji turystycznych Wieruszowa – autorski pomysł bibliotekarki, która w samodzielnie uszytym stroju z dawnej epoki prowadzi grupy uczestników przez nieznanne im fragmenty miasta i barwnie opowiada o jego historii.

AKCJE SPONTANICZNE

To najbardziej specyficzna część działalności biblioteki, pozwala na wdrażanie nowych, ciekawych, nieznanych form spotkań z użytkownikami placówki, zachęca do korzystania z tych już znanych, przedstawia swoje pomysły szerokiemu gronu odbiorców. Każdy ze sposobów zwrócenia uwagi lokalnej społeczności na działalność biblioteki jest dobry, a na pewno na uwagę zasługuje przygotowanie form do tej pory nieznanych. Poniżej kilka przykładów.

Pogadanka dla rodziców: *Polubić czytanie...* autorstwa Elżbiety Żłobińskiej – to cykl spotkań z rodzicami w szkołach, mający na celu ukazanie ich ważnej roli w edukacji i obcowaniu z książką dzieci. Rodzice otrzymują garść wiedzy w przystępnej formie, propozycje sposobów na zachęcanie do czytania, przykłady działań, które bibliotekarka realizowała z własnymi dziećmi. Spotkaniu towarzyszy prezentacja podkreślająca wybrane i istotne elementy zagadnienia. Pogadanka została bardzo dobrze przyjęta przez nauczycieli, wychowawców i bibliotekarzy. Najczęściej prowadzona jest przed spotkaniami z rodzicami, popularnie zwanymi „wywiadówkami”. Dla naszej placówki to bardzo dobra forma promocji, gdyż w jednym momencie pozwala dotrzeć do szerokiego grona konkretnych odbiorców.

Gra miejska – działania organizowane przez Miejsko-Gminną Bibliotekę Publiczną w Wieruszowie i Wieruszowski Dom Kultury, w których nasza placówka spontanicznie wzięła udział. Pierwszy raz odbyło się to w postaci przygotowania zadań dla uczestników gry, które musieli wykonać w bibliotece, kolejny raz bibliotekarka była opiekunem grupy Dyskusyjnego Klubu Książki dla Dzieci i czuwała na prawidłowym przebiegu wykonywania zadań i pokonywania trasy w mieście.

Pasowanie na czytelnika – na prośbę wychowawczynie z przedszkola dla grupy sześciolatek zostało przygotowane uroczyste pasowanie w bibliotece. Dzieci wysłuchały opowieści o książkach, ich roli w życiu człowieka, odpowiedziały na pytania, zdając tym samym mały egzamin. Na koniec, po pasowaniu, otrzymały pamiątkowe dyplomy i zakładki z imieniem i motylkiem (symbol grupy przedszkolnej), które specjalnie dla nich wyszyła metodą haftu krzyżykowego bibliotekarka.

Książka idzie do przedszkola – akcja, która znalazła bardzo pozytywny oddźwięk wśród uczniów szkół. Na propozycję z naszej biblioteki uczniowie przynosili do swoich szkolnych bibliotek własne niepotrzebne im już bajeczki, wierszyki. Książki, które do nas dotarły, zostały podzielone, zapakowane w kartony i wręczone dyrektorom przedszkoli w trakcie happeningu czytelniczego. Do placówek, których nie było na trasie przemarszu, prezenty przekazały koleżanki z bibliotek szkolnych.

AKTYW(NE) zwiedzanie bibliotek miasta – spotkanie uczestników szkolnych aktywów bibliotecznych i przejście, zgodnie z przygotowanym przez bibliotekę planem, do wszystkich placówek. Celem tej akcji było zapoznanie uczniów ze specyfiką pracy każdej biblioteki szkolnej (wtedy jeszcze w gimnazjum), pedagogicznej, miejsko-gminnej, powiatowej oraz bogactwem i różnorodnością zbiorów. Uczestnicy mieli okazję wymienić się doświadczeniami, pokazać swoją pracę w szkole, a także wspierać się wiedzą swojego opiekuna – bibliotekarza szkolnego.

Zbiórka artykułów szkolnych dla krajów Afryki i na Kresy – biblioteka dwukrotnie włączyła się w akcje charytatywne, niosące pomoc małym i dużym uczniom w krajach potrzebujących. Do Afryki zebrałyśmy ponad 300 kg artykułów, wśród których znalazły się: bloki, zeszyty, przybory szkolne, piórniki, plecaki. Zbiórka na Kresy umożliwiała dołączenie książeczek z bajkami w języku polskim.

Wystawy pod wspólnym tytułem: z cyklu *Święta...* – pomysł podyktowany był chęcią promowania różnego rodzaju zbiorów, które posiadamy w bibliotece, w formie krótkich małych wystaw. *Za granicą powiatu i województwa* – tygodniowe spotkania z dziećmi z przedszkola i uczniami szkoły podstawowej oddalonej około 15 km, a będącej już w Wielkopolsce. Bibliotekarka przybliżyła dzieciom teatrzyk *kamishibai*, prowadziła zajęcia na podstawie bajek, zachęcała do obcowania z książką.

Z serii *Bibliotekarka pisze...* – od nieśmiałych prób napisania artykułu do czasopisma fachowego „Warsztaty Bibliotekarskie” rozpoczęła się droga promowania działań biblioteki w szerszym zakresie: pojawiły się publikacje wierszyków na stronie www.edux.pl; artykuł o działaniach biblioteki w czasie pandemii wysłany do Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Krakowie; recenzje książek dostępnych w bibliotece na stronie www.bpsieradz.pl w zakładce: *Czytaj*. Wśród nigdzie niepublikowanych znajduje się pokaźna już liczba wierszyków przygotowywanych na różne okazje (wystawy, zajęcia edukacyjne), a nawet bajeczki pisane na specjalnie zamówione zajęcia.

Działań podejmowanych przez bibliotekę jest oczywiście o wiele więcej. Przedstawione w niniejszym referacie mają stanowić przykład, pokazać sposoby realizacji tych już znanych, ale w małym środowisku. Wskazane tu instytucje współpracujące angażują się w aktywność bibliotek i zawsze chętnie nam towarzyszą. Najważniejszy dla nas jest potencjał ludzki, świadomość, że zawsze możemy liczyć na nasze koleżanki z innych bibliotek, w tym także szkolnych. Nie ma zawiści, odbierania sobie czytelników, jest wzajemna pomoc, współpraca, uzupełnianie się, choć wiemy, że nie wszędzie tak jest i dlatego nasz przykład ma pokazać, że chceć to móc. Powyższe działania pokazują, że w naszym małym środowisku zdecydowanie jest miejsce na kreatywność bibliotekarek, a współpraca z wieloma instytucjami tylko tę kreatywność wzmacnia i rozbudza – taka jest odpowiedź na ostatnie z wyżej postawionych pytań.

KORZYŚCI ZE WSPÓŁPRACY Z PLACÓWKAMI OŚWIATOWYMI I KULTURALNYMI

Biorąc pod uwagę fakt, że biblioteka funkcjonuje „w środowisku właśnie, świadczy usługi dla środowiska i nawiązuje ściśle relacje ze środowiskiem – od bardzo ogólnych, po bliskie oraz po najbliższe”², ważne jest utrzymanie dobrych relacji z innymi instytucjami. Dobre relacje przekładają się na korzyści:

- ▶ wzrost wartości użytkowej biblioteki (cytuując Jacka Wojciechowskiego: „jeżeli stopień środowiskowej integracji rzeczywiście wzrasta za sprawą bibliotecznego działania, to wartość użytkowa biblioteki w świadomości społecznej rośnie bardzo wyraźnie”³);
- ▶ rozszerzenie oferty działalności biblioteki;
- ▶ pozyskanie nowych użytkowników, będących czytelnikami innych placówek;
- ▶ dotarcie do dużo większej liczby odbiorców;
- ▶ szeroko zakrojone akcje promocyjne;
- ▶ większy czynnik ludzki, będący motorem działań, czyli wspólna praca przedstawicieli wielu instytucji (np. akcja Cała Polska Czyta Dzieciom – możliwość podzielenia się bibliotekarek na placówki i koordynowania akcji, w której biorą udział przedstawiciele wielu zawodów).

Korzyści dla czytelnika, ponieważ to on jest przecież najważniejszy:

- ▶ znajomość różnorodności zbiorów poszczególnych bibliotek (wiadomo, nasze księgozbiory się różnią), możliwość kierowania czytelnika po odpowiednią literaturę;
- ▶ wzajemna promocja, która stanowi informację dla klientów biblioteki;
- ▶ możliwość zaproszenia określonych grup odbiorców na proponowane spotkania (zajęcia edukacyjne, lekcje biblioteczne, spotkania autorskie, wystawy, konkursy i inne);
- ▶ poszerzenie zakresu działalności edukacyjnej i kulturalnej.

KORZYŚCI Z WZORCÓW CZERPANYCH Z DZIAŁAŃ OGÓLNOPOLSKICH

Modele przygotowania akcji ogólnopolskich stanowią bardzo cenny wzór dla małych bibliotek i ich środowisk. Choć nie zawsze jest możliwe wykorzystanie wszystkich pomysłów na własnym „podwórku”, to fakt, że coś można podpatrzeć, znacznie ułatwia zadanie. Zatem, jakie są namacalne korzyści?

² J. Wojciechowski, *Biblioteka w komunikacji publicznej*, Warszawa 2010, s. 182, *Nauka, Dydaktyka, Praktyka*, 118.

³ *Ibidem*.

- ▶ gotowy model przeprowadzenia akcji;
- ▶ materiały promocyjne możliwe do wykorzystania (plakaty, wzory ulotek, banery);
- ▶ przygotowane scenariusze, materiały tekstowe;
- ▶ dostępne na stronach internetowych organizatorów zdjęcia, filmy z poprzednich edycji, obrazujące konkretne działania;
- ▶ radosna twórczość własna bibliotekarek.

W bibliotece dzieje się wiele dobrego, w środowisku, gdzie funkcjonuje, klimat jest bardzo korzystny dla wszelkiego rodzaju działań, odbiór naszej oferty jest bardzo zadowolający. To wszystko sprzyja kreatywnym pomysłom, a współpraca z innymi instytucjami zapewnia ich realizację. Praca, która sprawia przyjemność, dobrze wpływa także na twórczość własną, na wiele okazji powstają rymowane wierszyki, będące elementem zajęć, wystawy, posty na Facebooku. Przygotowujemy ponadto zajęcia edukacyjne do tematów zgłaszanych przez nauczycielki przedszkoli, których podstawą są krótkie bajeczki mojego autorstwa.

Na koniec... żeby nie być gołosłowną, że na każdą okazję wierszyk napiszę...

Wierszyki, rymowanki – nazwać można je różnie – piszę „na już”, w danej chwili, w zależności od okazji, krótkie, długie, personalizowane... Pojawiają się teksty wprowadzające małych odbiorców w świat teatryku *kamishibai*, krótkie wierszyki będące wstępem do zajęć, niejednokrotnie w kilku wersach opisujące temat spotkania. Potrzeba niewiele, to impuls, wystarczy temat, chwila skupienia i jest. Podobnie było z wierszykiem, który kończy ten artykuł – powstał jako opis moich zmagania z pomysłem, tematem, abstraktem, a czasu było niewiele.

Referat zgłosić trzeba,
o rany, o wielkie nieba,
tu godzin kilka zostało,
to przecież będzie za mało,
co wpisać w ważnym abstrakcie,
jak temat ułożyć w trakcie.
Głowiła się Ela godzinę,
by potem w małej chwili
zapisać temat i treści,
co potem referat zmieści,
już w głowie szybko złożyła,
pomysłów kilka stworzyła.
Długopis po kartce śmiga,
lecz myśli ledwo dościga,
bo myśli Eli szalone,
niejedną zapełnią stronę,
gdy wszystko kształtu nabrało,
już tylko kliknięcie zostało,
zgłoszenie na forum w Krakowie
łączami leciało – już z głowy :)

BIBLIOGRAFIA

Wakuła P., *Wierusz i Nikt*, Łódź 2018.

Wojciechowski J., *Biblioteka w komunikacji publicznej*, Warszawa 2010, *Nauka, Dydaktyka, Praktyka*, 118.

ABSTRAKT

W czasie szybkiego rozwoju kultury cyfrowej, korzystania z sieci przez coraz młodsze dzieci, konieczne jest przyjrzenie się pracy biblioteki w lokalnym środowisku. Celem referatu jest przedstawienie działań małej biblioteki w jej lokalnej społeczności. Podstawowe pytanie odnosi się do działań biblioteki: czy są one oparte tylko na przykładach ogólnopolskich akcji, czy też obejmują kreatywne pomysły lokalnych bibliotekarek? Spojrzenie na pracę biblioteki i rozważania oparte są na dwóch podziałach: akcje ogólnopolskie – lokalne działania oraz akcje cykliczne – spontaniczne działania. Nieodzownym elementem rozważania jest obraz omawianej biblioteki na tle miejscowych instytucji oświatowych i kulturalnych oraz współpracy między nimi. Wnioski pokazują pozytywne oddziaływanie filii na lokalne społeczeństwo, a tym samym stanowią wzór dobrych praktyk dla innych bibliotek.

Słowa kluczowe: biblioteki gminne, usługi biblioteczne, społeczność lokalna, instytucje oświatowe i kulturalne

ABSTRACT

There's Always Something on at the Library... Co-operation between Regional Educational and Cultural Institutions: A Case Study of the Wieruszów Branch of the Pedagogical Library in Sieradz

At a time of rapid development of digital culture, when younger and younger children use the internet, it is necessary to examine how the library functions in the local environment. The paper aims to present the activities of a small library in its local community. The fundamental question is whether these activities are only modelled on nationwide campaigns or involve the creativity of local librarians. The activities of the library are viewed and analysed from the perspective of two dichotomies: nationwide campaigns vs. local activities and regular vs. spontaneous events. It is vital for our consideration to view the library under discussion in the context of local educational and cultural institutions as well as the cooperation between them. This leads to a conclusion that the library branch has a positive impact on the local community and as such it may serve as a model of good practice for other libraries.

Keywords: local libraries, library services, local community, educational and cultural institutions

HALINA ŚWITLICKA

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Hugona Kołłątaja w Krakowie,
Filia w Olkuszu

Biblioteka pedagogiczna ambasadorem lokalnej twórczości

Olkuska filia Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Krakowie od początku swojego istnienia realizuje główne zadania, dla których została powołana. Przede wszystkim gromadzi, opracowuje i udostępnia zbiory z zakresu pedagogiki, psychologii, oświaty i dziedzin pokrewnych. Pełni rolę ośrodka instrukcyjno-metodycznego wobec bibliotek szkolnych oraz ośrodka informacji pedagogicznej i oświatowej w swoim środowisku. Tworzy warsztat informacyjny, jak też warunki do pracy indywidualnej i grupowej nauczycieli oraz innych użytkowników biblioteki. Wspomaga nauczycieli w realizacji programu w zakresie edukacji czytelniczej i medialnej.

Filia swoim zasięgiem obejmuje powiat olkuski i niemalże od początku istnienia w różnorodnych formach promuje swoją działalność na tym terenie. Początkowo była to działalność informacyjno-bibliograficzna, z czasem – inspirowanie i promowanie edukacji czytelniczej i medialnej, wspieranie działalności bibliotek szkolnych, organizowanie i prowadzenie działalności edukacyjnej i kulturalnej. Od wielu lat biblioteka ta realizuje nie tylko swoje statutowe zadania, ale również popularyzuje i promuje olkuskich artystów i twórców. Największym zainteresowaniem cieszą się opisane poniżej działania.

DUETY POETYCKIE

Ponad 20 lat temu powstał pomysł zaproszenia do naszej biblioteki lokalnych poetów, nauczycieli oraz młodzieży. Pierwsze spotkanie to duet Anna Piątek i Irena Włodarczyk, a po stronie publiczności – młodzież ze szkoły średniej. Było bardzo ciekawie, radośnie i twórczo. Poetki prezentowały swoje utwory, opowiadały o własnym życiu oraz inspiracjach do pisania i tworzenia. Ta forma sprawdziła się, postanowiono więc cyklicznie organizować tego typu spotkania i przyjęto nazwę Duety Poetyckie. I tak corocznie na początku grudnia przed młodą publicznością prezentuje się zawsze dwóch autorów – jeden z nich jest z reguły „trochę bardziej znany” (przynajmniej w lokalnym środowisku), drugi to przeważnie debiutant. Na spotkanie zapraszana jest młodzież wraz z nauczycielami, a prowadzący (od kilku lat nauczyciel języka polskiego w szkole średniej) w każdym roku przygotowuje dla gości różne niespodzianki, takie jak recytacja wierszy gości w wykonaniu młodzieży oraz nauczycieli.

Głównym celem tych spotkań jest przede wszystkim promocja poezji olkuskich twórców oraz przybliżenie ich sylwetek młodemu pokoleniu. Poprzez taki bezpośredni kontakt z artystą staramy się rozbudzić w młodych ludziach pasję i odkryć ich talenty, jak również uwrażliwić na piękno słowa poetyckiego, które dotyka tak istotnych wartości w duchowym życiu człowieka. Młodzi ludzie mają możliwość obcowania z pięknem i plastycznością widzenia autorów oraz poznania ich dorobku i dziedzictwa kulturowego. Spotkania te stwarzają nie tylko okazję do wspólnej wymiany doświadczeń, ale również służą rozwijaniu zdolności recytatorskich dzieci i młodzieży.

POWIATOWY KONKURS FOTOGRAFICZNY

Kilka lat temu połączyliśmy spotkania Duety Poetyckie z uroczystym rozdaniem nagród w Powiatowym Konkursie Fotograficznym *Moje miasto i mój region w obiektywie*. Konkurs ten biblioteka organizuje już od 10 lat. W każdym roku dodajemy nowy podtytuł jako zakres tematyczny dla konkursu, np.:

- ▶ *Moje miasto i mój region w obiektywie. Droga, dróżka, ścieżynka...*;
- ▶ *Moje miasto i mój region w obiektywie. Miejsca magiczne, miejsca tajemne;*
- ▶ *Moje miasto i mój region w obiektywie. Za progiem...*;
- ▶ *Moje miasto i mój region w obiektywie. Kultura i tradycja ziemi olkuskiej;*
- ▶ *Moje miasto i mój region w obiektywie. Dzika fauna ziemi olkuskiej.*

Konkurs podzielony jest na trzy kategorie: dla uczniów klas IV-VI szkół podstawowych, uczniów klas VII-VIII szkół podstawowych oraz dla uczniów szkół ponadpodstawowych. Każdy uczestnik może nadesłać maksymalnie dwie prace fotograficzne, obowiązkowo w dwóch wersjach: zdjęcie w formie papierowej: 21 × 29,7 cm (A4) oraz zdjęcie w wersji elektronicznej w formacie JPG 1600 × 1200 pikseli. W kon-

kursie mogą wziąć udział wyłącznie prace dotychczas nigdzie niepublikowane i nie-nagradzane.

Główne cele konkursu to przede wszystkim: upowszechnianie wśród dzieci i młodzieży sztuki fotografowania, ale również zgromadzenie i popularyzacja najciekawszych fotografii promujących ziemię olkuską, piękno przyrody i krajobrazu, zabytki, ludzi, tradycję i kulturę oraz możliwość prezentowania ich w materiałach promocyjnych organizatora. W każdej edycji w bibliotece przygotowana jest pokonkursowa wystawa nagrodzonych zdjęć.

OLKUSCY TWÓRCY W SIECI

W 2017 roku powstał pomysł, aby stworzyć stronę internetową, na której olkusczy twórcy mogliby publikować swoje utwory. Biblioteka Pedagogiczna w Olkuszu, inspirator tego przedsięwzięcia, Stowarzyszenie Teatralno-Literackie oraz Stowarzyszenie „Wszyscy dla Wszystkich” założyły stronę internetową artystów ziemi olkuskiej: www.tworcy.olkusz.pl i podjęły decyzję, że wspólnie będą realizować projekt jej prowadzenia i promocji.

Celem przedsięwzięcia jest przede wszystkim upowszechnianie i prezentacja dokonań i osiągnięć twórców regionalnych oraz młodzieży, a w szczególności: poetów, pisarzy, grafików, malarzy, fotografików, aktorów, wokalistów. Zamiarem autorów strony jest prowadzenie archiwum twórczości literackiej, fotograficznej i malarzkiej artystów ziemi olkuskiej, ale również udostępnienie tych dzieł i łatwiejsze dotarcie z twórczością lokalnych artystów do młodego pokolenia. Naszym zadaniem jest stworzenie w świecie multimedialnym miejsca dla osób, które same nie potrafią lub nie mogą tam dotrzeć. Chcemy również za pomocą strony twórców prowadzić działalność edukacyjną poprzez promowanie twórczości regionalnej w trakcie wystaw czy spotkań autorskich. Witryna promuje też miasto Olkusz jako miejsce sprzyjające działaniom twórczym.

Trzeba zaznaczyć, że obecność danej osoby na stronie jest dobrowolna. Artysta przygotowuje informacje o sobie i decyduje, jakie utwory i w jakiej liczbie udostępni. Ponieważ witryna działa na wolnej licencji, twórcy podpisują zgodę na publikację swoich utworów oraz wizerunku.

ARTYŚCI ZIEMI OLKUSKIEJ

Filia w Olkuszu bardzo aktywnie włącza się w promocję i popularyzowanie olkuskich artystów. Wynikiem tego są cykliczne spotkania pod wspólnym tytułem Artyści Ziemi Olkuskiej, odbywające się kilka razy w ciągu roku. Zapraszani są na nie twórcy będący już w galerii artystów na stronie internetowej lub chcący do niej dołączyć.

Pierwsze spotkanie w tym cyklu otworzyła Misia Józefa Bik. Urodziła się w Myślenicach. Po ukończeniu wyższej uczelni przeprowadziła się do Olkusza i tu mieszka do dziś. Wieloletnia praca z młodzieżą w Zespole Szkół nr 3 im. A. Kocjana dała jej dużo satysfakcji i zadowolenia, ale gdzieś w głębi jej duszy było pragnienie tworzenia, dlatego po zakończeniu pracy zawodowej rozpoczęła swoją wielką przygodę z malarstwem i rzeźbą. Należy do Grupy Malarstwa Olkuskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku, wraz z którą reprezentuje nasze miasto na plenerach plastycznych i wystawach. Misia Józefa Bik jest malarką, która w swój indywidualny, bogaty w kolory sposób interpretuje otaczający ją świat. Jej ulubione motywy to pejzaż, kwiaty, ale również martwa natura. Spotkaniu towarzyszyła wystawa malarstwa i rzeźby, którą można była oglądać jeszcze przez następny miesiąc.

Na jednym z kolejnych spotkań w cyklu Artyści Ziemi Olkuskiej gościł Przemysław Kania – aktor, wykładowca, prezes Stowarzyszenia Teatralno-Literackiego, absolwent Wydziału Aktorskiego Państwowej Wyższej Szkoły Teatralnej im. L. Solłskiego w Krakowie, Filii we Wrocławiu (2007); od 2008 roku wykładowca tegoż wydziału. Organizator oraz autor wielu projektów teatralnych, wykładów i warsztatów dla uczniów i nauczycieli z zakresu sztuki teatralnej i wymowy scenicznej. Współpracuje z bibliotekami miejskimi i powiatowymi oraz pedagogicznymi, ze szkołami i klubami, jest wolontariuszem w ośrodkach dla osób z niepełnosprawnościami. Wspiera działalność organizacji pozarządowych oraz czynnie uczestniczy w akcjach i kampaniach społecznych. Jest pomysłodawcą i współzałożycielem strony www.twórcy.olkusz.pl – bazy artystów ziemi olkuskiej.

W kolejnych spotkaniach uczestniczyły między innymi następujące osobowości: Wiesław Obrok – malarz, Łukasz Jarosz – poeta, Marta Jurkowska – poetka, Katarzyna Leszczyńska-Kaszuba – fotograf. We wszystkich brała udział młodzież z olkuskich szkół wraz z nauczycielami, uczestniczyły w nich ponadto osoby prywatne i znajomi.

MIŁOŚNICY ZIEMI OLKUSKIEJ

To kolejny cykl spotkań z ludźmi, którzy promują ziemię olkuską poprzez swoje pasje, hobby, prace, działalność na rzecz regionu. Młodzież uczestnicząca w spotkaniach ma okazję poznać nie tylko ciekawe osobowości, ale również zainspirować się do podjęcia własnych aktywności.

Bohaterem pierwszego spotkania był Kazimierz Tomczyk – pisarz, historyk, regionalista. Ukończył studia magisterskie w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie na kierunku historia, ale swoje życie zawodowe związał z Kopalnią Węgla Kamiennego „Siersza”, a po jej likwidacji – z Kopalnią Węgla Kamiennego „Brzeszcze”. Jest członkiem kilku organizacji społecznych, aktywnie działa w Ogólnopolskim Stowarzyszeniu Eksploracyjno-Historycznym „Geo-His”. Historią naszych ziem interesuje się od dawna. Jest autorem kilku monografii, m.in.: *Dzieje wsi i parafii*

Raclawice, Dzieje wsi Czubrowice, Dzieje wsi i parafii Szklary oraz albumów: *Ocalić od zapomnienia. Przeginia na dawnej i współczesnej fotografii czy Zederman na dawnej i współczesnej fotografii*¹.

W kolejnych spotkaniach, organizowanych dwa razy w roku, uczestniczyli między innymi: Barbara Litarska – malarka, poetka; Andrzej Sulich – człowiek, którego pasją jest matematyka; Monika Korpusik – solistka Zespołu Pieśni i Tańca „Śląsk”; Jacek Sypień – historyk, dziennikarz, regionalista, Prezes Stowarzyszenia „Zamek Rabsztyn”; Józef Niewdana – Prezes Stowarzyszenia „Szansa Białej Przemszy”, hydrogeolog; Adam Sowula – fotograf.

PODSUMOWANIE

Podejmowanie różnorodnych działań kulturalnych powoduje, że Filia w Olkuszu może zaprezentować się szerszej grupie odbiorców oraz zachęcić lokalną społeczność do odwiedzin – dzięki temu biblioteka staje się miejscem, gdzie toczy się życie społeczne i kulturalne naszego regionu.

BIBLIOGRAFIA

Strona internetowa artystów ziemi olkuskiej, [online:] <http://tworcy.olkus.pl/>.

Tomczyk K., *Dzieje wsi Czubrowice*, Kraków 2002.

Tomczyk K., *Dzieje wsi i parafii Raclawice od średniowiecza do czasów współczesnych*, Kraków 2000.

Tomczyk K., *Dzieje wsi i parafii Szklary*, Kraków 2004.

Tomczyk K., *Ocalić od zapomnienia. Przeginia na dawnej i współczesnej fotografii*, Przeginia–Raclawice 2017.

Tomczyk K., *Ocalić od zapomnienia. Zederman na dawnej i współczesnej fotografii*, Zederman–Raclawice 2021.

ABSTRAKT

Artykuł przedstawia olkuską filię Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Krakowie w kontekście działań promujących lokalną twórczość. Omówiono cykliczną imprezę literacką pod nazwą Duety Poetyckie, Powiatowy Konkurs Fotograficzny „Moje miasto i mój

¹ K. Tomczyk, *Dzieje wsi i parafii Raclawice od średniowiecza do czasów współczesnych*, Kraków 2000; idem, *Dzieje wsi Czubrowice*, Kraków 2002; idem, *Dzieje wsi i parafii Szklary*, Kraków 2004; idem, *Ocalić od zapomnienia. Przeginia na dawnej i współczesnej fotografii*, Przeginia–Raclawice 2017; idem, *Ocalić od zapomnienia. Zederman na dawnej i współczesnej fotografii*, Zederman–Raclawice 2021.

region w obiektywie” adresowany do uczniów oraz spotkania odbywające się w cyklach Artysty Ziemi Olkuskiej i Miłośnicy Ziemi Olkuskiej. Przedstawiono też stronę internetową prowadzoną przez bibliotekę wspólnie z lokalnymi stowarzyszeniami kulturalnymi, która dokumentuje i promuje w Internecie twórczość olkuskich artystów.

Słowa kluczowe: promocja, reklama, biblioteka pedagogiczna, regionalizm, twórcy, pasje

ABSTRACT

A Pedagogical Library as an Ambassador for Local Art

The article presents the Olkusz branch of the Regional Pedagogical Library in Kraków in the context of promoting local art. The author discusses a series of regular meetings entitled *Poetic Duets. A Local Photography Competition “My town and my region through the lens”*, which was addressed to school students, as well as a series of meetings entitled *Artists of the Olkusz Region and Olkusz Region Enthusiasts*. The library website is also presented run in cooperation with local culture associations, which documents and promotes the artists of Olkusz in the Internet.

Keywords: promotion, regional artists, Olkusz region, pedagogical library, advertising, regionalism, artists, passions

Indeks osobowy

- Agamben Giorgio 110
Albrecht de Luge 163
Ambrożewicz Zbigniew 17
Andersen Hans Christian 176
Andruchowycz Jurij 51
Andrysiak Ewa 150-152
Antczak Monika 152
Arendt Hannah 110
Arystoteles 105
Asnyk Adam 151
Awałow Wiera 158
- Bałazy Adam 124
Banaś Kornelia 121-122
Bańko Mirosław 13, 28
Baran Józef 17, 51
Bartnicka Marzena 142
Batura Anna 165
Bauman Zygmunt 110
Bednarek Marian Lech 18
Bednarek Stefan 15
Benka Urszula Małgorzata 51
Berlińska Danuta 17, 51
Białowas Teresa 117
Bieda Halina 125
Bielawska Joanna 166
Bieniecki Ryszard 59
Bik Misia Józefa 188
Bińkiewicz Ewa 34
- Bitka Zbigniew 17
Błachowicz Maciej 157
Bogacki Jarosław 19-20
Bogucka Dominika 119
Bojanowicz-Pollak Anna 68
Bolesław Krzywousty 163
Borkowski Maciej 17
Böttcher Paweł 71
Broszkiewicz Wojciech 168
Brzezińska Anna Weronika 14
Budzik Justyna 18
Bujak Franciszek 81
- Caillot-Dubus Barbara 133
Całbecki Piotr 95
Celer Bogumiła 8, 57, 59, 62, 151-155, 157,
159
Černyševa Margarita Ivanovna 31
Chamot Jan 97
Chankowski Stanisław 61
Chlebda Wojciech 17
Chodkiewicz Rafał 166
Chodyński Adam 150, 154, 158
Chojecka Ewa 68
Chren Beata 119
Chruścińska Jadwiga 22
Ciesielski Henryk 97
Ciupa Robert 122
Cybulska Elżbieta 117

- Cybulski Zbigniew 156
Czapla-Durska Katarzyna 115
Czapla-Osliślo Aleksandra 120
Czarnek Jan 156
Czechowicz Barbara 122
Czerwiński Sławomir 151
Czesak Artur 8
- Dąbrowska Maria 156
Dąbrowska Wiesława 117
Derrida Jacques 110
Dębowska Alicja 143-144
Dobaczewska Anna 58
Doktorowicz Krystyna 118
Drosdzol Jolanta 119
Duda Jerzy 51
Dudek Wanda 33
Duma Piotr 84
Dunaj Bogusław 14
Dymnicka-Wołoszyńska Hanna 61
Działek Jarosław 40
Dzięgiel Anna 118
Dzionek Franciszek 51
- Ekiel-Jeżewska Maria 141, 145
Estreicher Karol 34
- Fajt Ewa 84
Fączyński Marian 97
Feusette Jan 17, 51
Feusette Krzysztof 17
Fleger Halina 17
Florczak Zofia 158
Fluda-Krokos Agnieszka 33, 154
Fox Marta 17
Frankiewicz Wanda 15
Fudala Aleksandra 121
Füllbier Betina 124
- Gajda Stanisław 17
Gałczyńska Kira 61
Gałczyńska Natalia 158
Gerba Grzegorz 84
German Anna 156
Giedroń Jacek 32
Gierlotka Antoni 122
Giller Agaton 151
- Giller Stefan January 151
Gleń Adrian 17
Glondys-Kadela Bożena 70, 117
Goczoł Jan 17-18
Goethe Johann Wolfgang von 20
Gołdyn Piotr 151
Gorzeliak Jerzy 116
Grabowska Dorota 22
Grabowska Maria 115
Grabowska Mirosława 51
Grabowska-Janowiak Joanna 95, 98
Grabowski Mariusz 13, 15
Grajek Marek 93
Grażyński Michał 125
Gromadzka Stanisława 97
Gromadzki Stanisław 17
Grzelak Tadeusz 151
Gujska Stanisława 141, 143
Gus Joanna 123
Gutorow Jacek 51
Guzicki Wojciech 93
Gwoździcka-Piotrowska Matylda 15
- Heidegger Martin 104-105, 110
Heska-Kwaśniewicz Krystyna 124
Hindemith Karol Wilhelm 151
Horodyski Bogdan 61
Huelle Paweł 51
Hulewska Aleksandra 14
- Jachowicz Stanisław 85
Janik Beata 154
Janusz Małgorzata 33
Jarnecki Michał 151
Jarosz Łukasz 188
Jasiński Zenon 52, 54
Jaśkiewicz Grzegorz 116
Jeż Radim 68
Jędrzejko Aleksandra 85
Jodłowski Marek 16
Jurgała-Jureczka Joanna 156
Jurkowska Marta 188
- Kachel Jacek 74
Kaczmarczyk Agnieszka 143-144
Kaczmarek Ryszard 121
Kaczmarkiewicz Maria 151

- Kahlo Frida (właśc. Magdalena Carmen Frieda Kahlo y Calderón) 10, 163, 166-170
Kahlo Gillermo 167
Kahlo Matilde 167
Kaja Piotr 123
Kaczyńska Maria 116
Kaleta Marta 156
Kalinowska Małgorzata 95, 98
Kalisiewicz Dariusz 14
Kania Przemysław 188
Karaśkiewicz Mikołaj 97
Karcz-Taranowicz Eugenia 52
Karkowska Aleksandra 133
Karolak Wiesław 121
Karolczuk-Kędzierska Monika 14
Karolewska Henryka 151-152
Kasprowska-Jarczyk Marta 124
Kawoń-Noga Dagmara 7
Kąś Józef 31
Kielczyk Marta 20
Knapik Joanna 119
Kochanowski Jan 74
Koenig Piotr 68
Kolankowski Zygmunt 61
Kolańczyk Aneta 151
Kolbe Maksymilian 63
Kolberg Oskar 144
Kołodziejczyk Lilla 10
Kontny Irena 68
Kopeć Izabela 17
Kordes Robert 59
Korfanty Wojciech 125
Korpusik Monika 189
Kor-Walczak Eligiusz 151, 158
Kosiński Ludwik 97
Kossak-Głowczewski Kazimierz 15
Kostecka Ewa 18
Kościelak Zbigniew 59
Kościelniak Cyprian 60, 62
Kościelniak Janina 63, 157
Kościelniak Mieczysław 62
Kościelniak Władysław 8, 58-63, 158-159
Kościów Aleksander 17
Kowalska Barbara 59
Kowalska Iwona 8, 16, 48, 53
Kowalska Małgorzata 105
Kowalska Samanta 153
Kowolik Piotr 14
Kozak Magdalena 9
Krasicki Jan 17
Król Marta 9
Król Stefan 74, 78
Kubiak Katarzyna 152
Kubica Sabina 123
Kubicka Joanna 145
Kucharska Barbara 119
Kulisiewicz Tadeusz 59, 62, 151
Kunicki Bogumił 158
Kurdej Anna 143-144
Kurpierz Tadeusz 120
Kwaśnicka-Janowicz Agata 35
Ladorucki Jacek 40
Larsen Torill Elisabeth 153
Laskowska Małgorzata 142
Lech-Kirstein Danuta 19
Lelwic Jerzy 90, 92
Leszczyńska-Kaszuba Katarzyna 188
Lévinas Emmanuel 104-107, 110
Lewińska Aleksandra 91
Lis Marek 17
Lis Remigiusz 117
Lisak-Gębala Dobrawa 17
Litarska Barbara 189
Lubina Aleksander 117
Lusek Joanna 125
Luty Michał 120
Łakomy-Chłosta Agnieszka 115
Łączkowska Felicja 151
Łobocka Agnieszka 40
Łubczyk Grzegorz 120
Makles Karol 115
Makuchowska Marzena 19-20
Maldis Marek 120
Malicki Jan 123
Maliszewski Przemysław 118
Małczyński Bartosz 17
Mann Thomas 137
Marciniak Marianna 151
Marcol Anna 9, 115-116, 119, 123
Marczyńska Maria 34
Marek-Bieniasz Anna 71

- Markowski Andrzej 28
Marmola Maciej 124
Marszałek-Trzebińska Żaneta 155
Materska Katarzyna 39-40
Matraszek Krzysztof 90
Michalewska Maria Teresa 14
Michalek Barbara 115, 117-119
Miluśka-Stasiak Jadwiga 151, 158
Mizera Janusz 104
Molitor Tomasz 120
Mołodciak Anna 165
Mościcki Paweł 110
Mozgól Ryszard 125
Mól Dariusz 140
Murzyn-Kupisz Monika 40
Myroziak Kazimierz 97
- Nahotko Marek 40
Neja Jarosław 122
Netz Feliks 17
Neuberg Jan 17
Nicieja Stanisław S. 17
Nickel Dawid 119
Niemiec-Warzecha Anna 68, 78, 117
Niesłony Kamil 125
Nieścieszko-Bujnicki Ignacy Adam 151
Nietyksza Teresa 16
Niewdana Józef 189
Nikitorowicz Jerzy 14-15, 54, 79
Niziołkiewicz Marian 97
Nocoń Halina 15
Noszczyk Roman 119
Nowaczyński Mateusz 125
Nowak Izabela 117
Nowicki Wojciech 165
- Obała Ewa 151-152
Obrok Wiesław 188
Ochmann Donata 8, 30
Ochmański Mikołaj 54
Olczak-Kardas Monika 155
Olszewski Przemysław J. 133-134
Orłoś Kazimierz 51
Orski Mieczysław 17-18
Orszulik Wiesława 78
Osenkowski Zbigniew 153
Osłowska Iwona 40
- Ozorek Aneta 118
- Papierkowski Emilian 97
Parczewska Melania 150
Parczewski Alfons 150
Paweł VI 63
Pawlak Przemysław 154
Pawlikowska-Jasnorzewska Maria 156
Peterko Anna 124
Piątek Anna 186
Picha Jadwiga 9, 74, 78
Piechaczek Magdalena 119
Piechnik Anna 35
Piechocki Jan 97
Pilch Tadeusz 54
Pindur David 68
Piotrowska Anna 7, 33
Piotrowski Tadeusz 31
Piwońska Zofia 15
Płatek Stanisław 122
Podemski Piotr 123
Podsiadło Anna 117
Podsiadło Jacek 16, 51
Polak Jerzy 68
Polakowska Jadwiga 97
Polakowski Zygmunt 97-98
Polanowski Edward 150
Polińska-Jurczak Monika 152
Polnar Bolesław 17, 51
Pomieczńska Róża 10, 153-155
Popiołek Aleksandra 164
Popławska Anna 10
Prensky Marc 152
Pronobis-Sosnowska Ewa 9
Prus Bolesław 136
Pryzwan Mariola 156
Przybylska Renata 30
Przybyłowska Joanna 20
Przymuszała Lidia 20
Psuja Mieczysław 97
Puk Jan 85
Purchla Jacek 164
- Racięski Jarosław 121
Radwan Józef 151
Radziejski Leon 97
Rej Mikołaj 74

- Rejewski Marian Adam 9, 90-94
Rivera Diego 167-169
Romaszuk Teresa 140
Rost Emanuel, junior 69, 72
Rost Emanuel, senior 69, 72
Rost Karl 69
Rostropowicz Joanna 17-18
Rostropowicz-Miśko Marta 18
Różycka Dorota 17
Różycki Tomasz 51-52
Rusnok Anna 74
Rybnikow Paweł Nikolajewicz 151
- Sagan-Bielawa Mirosława 33
Saint-Exupéry Antoine de 107
Sánchez Vegara Maria Isabel 168
Schwarzman Mauricio 153
Seidel Mieczysław 97
Sikorska Agnieszka 120
Sikorska-Miszczuk Małgorzata 17
Simonides Dorota 20
Skarga Barbara 105
Skoczylas Władysław 59
Skowron Iwona 95, 98
Skrzypczak Bolesław 98
Sławik Henryk 120
Słomka Jan 81
Słomska Justyna 14
Sobczyński Jan 150
Sobolewska Małgorzata 16
Sontag Magdalena 117
Sopot-Zembok Barbara 15, 117
Sowada Renata 117
Sowula Adam 189
Spendel Anna 119
Spórna Tomasz 125
Stabno Janusz 151
Stanisław z Dzikowa zob. Jachowicz Stanisław
Staruszkiewicz Franciszek 97
Staszak Paweł 163
Steczek-Czerniawska Elżbieta 150
Stępak Waldemar 84
Stojałowski Stanisław 69
Strutyński Janusz 35
Sulich Andrzej 189
Suwiński Bartosz 17
Swadźba Urszula 120
- Sylwestrzak Janina 93
Sypień Jacek 189
Szajek Anna 166
Szal Bożena 59
Szczęsny Krystian 119
Szczypiorski Krzysztof 143
Szelong Krzysztof 74
Szelong Małgorzata 74
Szolc-Rogoziński Stefan 151
Szołtysek Marek 117
Szpak Halina 9
Szurczak Anna 150
Szykowski Jan 107
Szyc Jan 94-96
Szymański Andrzej 153
Szymeczek Józef 54
- Śmiecińska Mariola 156
Śmieja Florian 18
Świdzińska Agnieszka 122
Świerkosz Wojciech 126
Świtała-Trybek Dorota 20
Świtlicka Halina 11
- Tabaka Anna 151
Tadeusiewicz Hanna 153
Tadla Marta 119
Tarka Krzysztof 17
Theiss Wiesław 139
Tischner Józef 101-113
Tkaczyszyn-Dycki Eugeniusz 51
Tokarczuk Olga 51
Tomczak Lesław 52
Tomczyk Kazimierz 188-189
Trawicka Katarzyna 143
Trojan Elżbieta 17
Tyrmand Leopold 136
Tyszka Andrzej 145
- Uchańska Justyna 84
Urbaniec Katarzyna 70
Urbanowicz Magdalena 118
- Wakuła Paweł 178
Walczak Feliksa 158
Walczak Krzysztof 33, 59-60, 150-153
Walczak-Niewiadomska Agata 150

- Walus Dorota 117
Waluszko Cezary 126
Waniek Henryk 117
Wańka Danuta 48, 153
Wazowska Olga 124
Weiss Marcin 16
Weretiuk Oksana 116
Węgrzyn Dariusz 121
Węgrzynek Krystian 126
Wiech (właśc. Stefan Wiechecki) 134
Wieczorek Dariusz 15
Więckowska Helena 61
Wilczewska Maja 10, 165, 170
Wiłkomirska Maria 158
Wiłkomirska Wanda 158
Wiszniowski Kazimierz 84
Witkowski Józef 156
Włodarczyk Irena 186
Wnuk Kamil 117
Wojciechowski Jacek 39, 181
Wojciechowski Stanisław 150
Wojtasik Tomasz 121, 123
Wojtynka Anna 60
Wolski Jan 116
- Woś Czesław 157
Woźniak-Kasperek Jadwiga 54
Woźnikowski Jacek 126
Wójcik Janusz 17
Wójcik Magdalena 8
Wyczółkowska Irena 17, 51
Wyderka Bogusław 20
- Zacłona Anna 8, 16, 53
Zanussi Krzysztof 145
Zarębska Magdalena 158
Zduniak Andrzej 15
Zimbardo Philip 121, 123
Zimna Aldona 10, 156
Zorzycki Jakub 121
Zych Beata 131
Zych Tadeusz 84
Zych Witold 84
- Żarów Anna 81-84
Żłobińska Elżbieta 11, 179
Żmigrodzki Zbigniew 47-48
Żurakowski Bogusław 51

Nowe Ogólnopolskie Forum Bibliotek Pedagogicznych nr 5

INSTYTUCJA
WOJEWÓDZTWA
MAŁOPOLSKIEGO

<https://akademicka.pl>

